

HAVLÍČKOBRODSKO

Vlastivědný sborník

14

1998

OBSAH

Mariánské a další světecké sloupy v okrese Havlíčkův Brod.

Ivana Maxová, Vratislav Nejedlý,
Miloš Suchomel, Pavel Zahradník 5

K výročí hudebníka Jana Václava Antonína Stamice (1717-1757)

Stanislav Václav Klíma 50

Německý Brod v době po říjnovém převratu roku 1918

(Příspěvek k poznání času ideových sporů a vyrovnávání se s minulostí)

Jaroslav David 88

Nakladatelství Jiří Chvojka v Havlíčkově Brodě 1945 - 1949

Petr Dvořák 99

Z nové literatury o regionu

Eva Benáková - Pavel Rous 118

Skarnové ložisko Vlastějovice (Hammerstadt) u Zruče nad Sázavou - zajímavá geologická a mineralogická lokalita.

Petr Pauliš 129

Výsledky kvantitativního sledování fauny motýlů na monitorovací ploše Pavlov u Ledče nad Sázavou

Jan Šumpich 145

Avifauna přírodní rezervace Kamenná Trouba u Lipnice nad Sázavou v letech 1987 - 1996

Ivan Kunstmüller 167

MARIÁNSKÉ A DALŠÍ SVĚTECKÉ SLOUPY V OKRESE HAVLÍČKŮV BROD.

Ivana Maxová, Vratislav Nejedlý, Miloš Suchomel, Pavel Zahradník

Soubor dosud identifikovaných památek tohoto druhu¹, které se dochovaly do dnešní doby v okrese Havlíčkův Brod, není nikterak rozsáhlý svým počtem.² Podle dosavadních zjištění jej tvoří jen deset sloupů. Přesto jsou poznatky o nich, získané v rámci prací na grantovém projektu Státního ústavu památkové péče v Praze s pracovním názvem "Morové sloupy v českých zemích", dosti zajímavé hned z několika důvodů.³

V devíti případech z deseti se totiž jedná o sloupy s mariánskou ikonografií. Jde o Pannu Marii v různých významových podobách, ať Immaculaty, Madony nebo Piety. Jen jeden ze sloupů má jiné téma, a to Křtu Kristova. Zcela chybí, alespoň v dosud poznaných případech, v jiných regionech jinak zcela běžné a někde i převažující ikonografické téma Nejsvětější Trojice,⁴ ale i jiná, například morová témata jako sv. Roch a další.

Charakteristické je také, ve srovnání s jinými dosud poznanými oblastmi, relativně značné stáří mariánských sloupů na Havlíčkovobrodsku. U čtyřech z nich je totiž možné položit dobu jejich vzniku do 17. století, pět je jich ze století 18. a jen jeden z následujícího 19. století. Ten poslední, nejmladší - mariánský sloup na náměstí v Chotěboři - je však jen nepřesnou kopií původního mariánského

¹ Pod pojmem sloup se v práci rozumí monumentální sochařské dílo - památka, rozličného průřezu, u které výšková dimenze různě tvarované podpory (sloup, pilíře, atd.) je větší než vertikální rozměr neseného břemene (figury). Dalším kritériem výběru je nutnost existence samostatného figurálního sochařského díla neseného sloupem.

² Autoři předkládané studie nepovažují shromážděné informace za zcela vyčerpávající. Naopak, domnívají se, že je potřeba získaný soubor poznatků neustále doplňovat. Uvítají proto všechny další informace o uváděných památkách a samozřejmě také o eventuálních dalších dosud neidentifikovaných sloupech v okrese Havlíčkův Brod.

³ Dosud byly publikovány poznatky získané o sloupech v okresech Jičín a Semily (V. Nejedlý, M. Suchomel, P. Zahradník, Mariánské a další světecké sloupy na Jičínsku, Z Českého ráje a Podkrkonoší. 7 / 1994 /, str. 131 - 156, též autoři, Mariánské a další světecké sloupy na Semilsku, tamtéž 8 / 1995 /, str. 167 - 194.), v tisku jsou studie o sloupech v okresech Trutnov a Svitavy, ke svému dokončení se blíží práce na okresech Chrudim, Rychnov nad Kněžnou a Ústí nad Orlicí.

⁴ Drobné sousoší tohoto ikonografického typu bylo osazeno ve výklenku kapličkovitého nástavce sloupu z roku 1698, který dnes stojí v zámeckém parku v Herálci. Tento sloup nebyl zařazen do sledovaného souboru, protože nesplňuje základní kritérium výběru, kterým je existence samostatného monumentálního figurálního sochařského díla na vrcholu sloupu.

sloupu, který se svým archaickým tvaroslovím hlásí do konce 17. století. Podobně u sloupu v Golčově Jeníkově, kde je možné uvažovat o tom, že vrcholová mariánská socha je až z 19. století, se jedná o případ, kdy byla starší socha, tentokrát z počátku 18. století, nahrazena při opravě v roce 1880 volnou kopií. Nahrazování starých figur novými bylo zřejmě vůbec na Havlíčkobrodsku letitou tradicí. Vždyť podle dochovaných zpráv Pieta v Úsobí z roku 1768 je vlastně kamennou replikou staršího díla totožného námětu, které bylo zhotoveno ze dřeva.

Většina popisovaných sochařských děl stojí na místech pro která byla vytvořena. Jen u sousoší Křtu Kristova v Havlíčkově Brodě je jisté, že se na své dnešní místo dostalo až v průběhu 20. století. Přemístěn byl také původní sloup s Immaculátou v Chotěboři. Tak jako v jiných regionech se na úhradě nákladů potřebných na pořízování sloupů podílely jak soukromé osoby formou odkazů, tak obce a někde, jako třeba v Úsobí, i příslušná vrchnost, František Gödlín, baron z Tiefenau.

Pokud jde o materiál - kámen, ze kterého jsou mariánské statue na Havlíčkobrodsku vytvořeny - měla na jeho výběr zcela evidentně vliv jak dostupnost místních kamenů, v tomto případě žuly, tak ta skutečnost, že území leží na předělu oblastí, v nichž se užívalo pro tvorbu figurálních sochařských děl na jedné straně pískovce, na straně druhé převážně rakouských mušlových vápenců. Mnohé z monumentů tedy mají architektonickou složku, nebo alespoň její část, vytvořenu z místní žuly. Jde o sloupy v Golčově Jeníkově, Křest Kristův v Havlíčkově Brodě, mariánský sloup z roku 1890 v Chotěboři, oblakový sloup v Ledči nad Sázavou, Pietu v Úsobí. V Zahrádce je ze žuly nejen architektura statue, ale i vlastní vrcholová figura Panny Marie. Figurální složka sloupů je většinou z pískovce, v Ledči nad Sázavou ale ze silně vápenitého pískovce s velkými oblázky a mušlemi, tedy kamene, který, ač místní, užívaný hlavně na Kutnohorsku, se svou podobou blíží rakouským mušlovým vápencům. Zcela ojedinělé je užití mramoru pro vytvoření sousoší Kristova křtu v Havlíčkově Brodě.

Z dochovaných archivních materiálů je také možné popsat způsob historických oprav jednotlivých sloupů. Obecně je možné shrnout, že stejně jako v jiných případech takovýchto oprav sochařských děl, vytvořených z kamene a exponovaných na povětrnosti, tak i u těch na Havlíčkobrodsku se většinou přistupovalo k tomu, že kámen byl v první řadě zbaven mechtů, nečistot a zbytků starých nátěrů. Potom se vytmelila poškozená místa, kámen se napouštěl horkým lněným olejem a na závěr se povrch natíral olejovou barvou. Významné části statue bývaly vyzlacovány. Kamenné figury doplňovaly kovové pozlacené atributy.

Tento způsob oprav využívající olejových nátěrů byl postupně v průběhu 19. a na počátku 20. století nahrazován novým postupem, který odpovídal

tehdejšími estetickými a výtvarnými požadavky, v rámci nichž se měl uplatňovat pouze ničím nepřekrytý povrch kamene. To vedlo k lavinovitému odstraňování starších historických barevných povrchových úprav. Proto se prováděný průzkum mariánských statuí mimo jiné zaměřuje také na zjišťování a dokumentaci zbytků těchto původních povrchových adjustací barokních, ale i pozdějších kamenosochařských prací.

Informace získávané v rámci projektu "Morové sloupy v českých zemích" mají posloužit k tomu, aby o tyto významné sochařské památky bylo řádně pečováno, aby mohly dál v neztěněné míře přenášet do budoucnosti svědectví o době svého vzniku i o dobách pozdějších.

Golčův Jeníkov,

neznámý autor, sloup se sochu Panny Marie, původně snad z počátku 18. století, zcela renovován 1880, pískovec, žula, není zapsán v Ústředním seznamu kulturních památek, vpředu na plintu sochy Panny Marie ve vpadlém poli "1880".

O vzniku tvarově archaického sloupu se sochou Panny Marie, který stojí na náměstí v Golčově Jeníkově, bohužel dochované písemné prameny neinformují. Nejstarší záznam pochází až z pamětní knihy jeníkovského děkanství, ve které se píše: "Tato socha /.../, o jejímž původu není nic známo /.../, udělaná z kamene a v roce 1815 nákladem pekařského mistra Jana Šedivého, rodáka z Golčova Jeníkova, dobře pozlacená."¹

O další opravě informuje jak nápis na památce, tak zpráva regionálního historika Josefa Aloise Zeleného z roku 1895, který napsal: "Roku 1880. /.../ K soše P. Marie pořízen nový podstavec v ceně 250 zl."² Rovněž Alžběta Birnbaumová roku 1929 uváděla, že sloup byl "r. 1880 úplně zrenovován. Jen socha je původní"³ V roce 1939 vycházeli Antonín Šorm a Antonín Krajča ve své knize o mariánských sloupech v Čechách ze sdělení jeníkovského děkana Františka Boháče, když napsali, že sloup byl "r. 1880 úplně renovovaný na účet obce, jak svědčí letopočet na soše a zápis o schůzi zastupitelstva z té doby."⁴

¹ Děkanství úřad Golčův Jeníkov, Gedenkbuch der Goltsch - Jenikauer Dechantey z r. 1842, str. 833.

² Josef Alois Zelený, Letopisy čili paměti města Golčova Jeníkova, Golčův Jeníkov 1895, str. 49.

³ Alžběta Birnbaumová, Soupis památek historických a uměleckých v Republice Československé A. Země Česká 43. Politický okres čáslavský, Praha 1929, str. 226.

⁴ Antonín Šorm, Antonín Krajča, Mariánské sloupy v Čechách a na Moravě, Praha 1939, str. 146. Archivně nebylo možné tuto informaci ověřit, protože městský archiv zatím není uspořádán.

Golčův Jeníkov - sloup se sochou Panny Marie (foto Jan Lebeda, SÚPP Praha, 1996)

Havlíčkův Brod,

neznámý autor, sloup se sochou Panny Marie s Ježíškem, 2. polovina 17. století, tvrdý, zrnitý pískovec (?), rejstř. č. 2/3.

Sloup patří k těm historickým uměleckým památkám, o nichž se zachoval jen minimální počet historických zpráv, navíc ne letitého původu. Prvá známá zmínka o mariánské statui pochází až z roku 1841 a týká se i dnes v mnohých případech velmi aktuální záležitosti, totiž odstranění přerostlé vegetace z okolí sochařské památky. V pamětní knize německobrodského děkanství čteme: "Kamenná socha Matky Boží u vchodu ke kostelu, která dříve stála mezi topoly a sotva ji bylo vidět, se po vykácení těchto stromů dostala na plné světlo, byla nově natřena a stojí jako okrasa před chrámem Páně."¹

Také v seznamu soch německobrodské farnosti z roku 1844 nepřesahuje záznam o mariánském sloupu formu lakonické zprávy, když je zde uváděna jako "kamenná socha Matky Boží" před farním kostelem.²

Poslední informace pochází z roku 1992, kdy sloup restauroval ak. soch. Otakar Marcin.³

Sloupek se soškou Madony před kostelem Nanebevzetí Panny Marie v Havlíčkově Brodě se kompozicí a dekorativní chudobou hlásí a řadí k těm nejprostším, nejnenápadnějším a také nejnenápaditějším statuím daného typu.

Havlíčkův Brod,

neznámý autor, sloup se sousoším Kristova křtu, 2. polovina 17. století, sousoší mramor, podstavec a sloup žula, rejstř. č. 54, na podstavci vpravo fragmentární nápis: "... SS Cyrilli et Methodii ... 1885 ... sumptibus Moraviae studiosorum."

Také zrod a "curriculum vitae" sloupu s postavami sv. Jana Křtitele a Krista nám zůstávají zatím utajeny, neboť k poznání faktických údajů chybějí archivní dokumenty přinášející v tomto směru cenné informace. V odborné literatuře se však setkáváme s domněnkou vyslovenou I. Kořánem, že statui dal postavit německobrodský primátor Jan Jindřich z Lewenfelsu v době, kdy budoval svému patronovi sv. Janu Křtiteli kapli při severní straně lodi kostela Nanebevzetí Panny Marie, tedy kolem roku 1656.⁴

¹ Děkaný úřad Havlíčkův Brod, Gedenk - Buch der Dechanten und Dechanten - Kirche der kön. frey. Stadt Deutschbrod, 1836, fol. 13r.

² Tamtéž, fol. 14r.

³ Přehled restaurátorských prací realizovaných v České republice v roce 1992, in: Zprávy památkové péče 54(1994), č.1, příloha s. IV.

⁴ Ivo Kořán, Umění baroka v Havlíčkově Brodě, in: Havlíčkovobrodsko 6(1992), str. 6.

Havlíčkův Brod - neznámý autor, sloup se sochou Panny Marie s Ježíškem, 2. polovina 17. století (foto Jan Lebeda, SÚPP Praha)

Havlíčkův Brod - neznámý autor, sloup se sousoším Kristova křtu, kolem 1656 (?) (foto Miloš Suchomel, 1996)

Statue je opět ve stručnosti uvedena v seznamu soch německobrodské farnosti z roku 1844 jako "socha Křtu Kristova na předměstí u pražské silnice".¹

V roce 1885 došlo k opravě sloupku. Svědčí o tom jednak uvedený fragmentární nápis, dodatečně včleněný do kamenného bloku podstavce, jednak zmínka v kronice německobrodského gymnázia, podle níž sloup obnovili moravští studenti gymnázia, aby uctili "1000-letou památku Cyrillo-Methodějskou".²

Pomník stával původně v parčíku před augustiniánským klášteřem. In situ zobrazuje statui malířské dílo z 18. století.³ Původní umístění dokonce zaznamenává ještě náčrt připojený k dopisu Artura Tuma - Petryho Státnímu památkovému ústavu ze dne 27. srpna 1927, v němž se pisatel dožaduje odstranění tabáční trafiky v blízkosti památky.⁴

Žulový sloupek s miniaturním mramorovým sousoším restauroval v roce 1992 ak. soch. Otakar Marcin.⁵

Pozoruhodná je na statui její výrazová rozpolcenost. Architektonická část totiž netvoří se sochařskou výzdobou jednotný harmonický celek. Naopak oba díly pomníku působí dojmem, že k sobě nepatří. A to jak rozměry, tak výtvarnými materiály a dokonce i tvůrčími přístupy. Sousoší je drobné, poměrně detailně, seriózně propracované. Sloup a podstavec viditelně kontrastují robustností a vyjadřovací strohostí s figurální skupinou na vrcholu. Nabízí se zde otázka, zda dnes máme před sebou původní podobu památky a zda tu skutečně tvoří symbiózu dvě stejně staré práce, umělecká a řemeslná.

Havlíčkův Brod,

neznámý autor (*Giovanni Battista Bulla?*), sloup se sochou Panny Marie a sochami sv. Václava, sv. Floriána, sv. Ondřeje, sv. Jana Nepomuckého a sv. Rozálie, 1702-1717, pískovec a výdusky, rejstř. č. 48.

První dochovaná zpráva o vzniku mariánského sloupu na brodském náměstí pochází z roku 1702. V březnu toho roku poslal německobrodský děkan Jiří Josef Grundt pražské arcibiskupské konzistoři list (konzistoř jej dostala 29. března), v němž píše, že "zesnulý Kryštof Müller, kdysi německobrodský

¹ Děkanský úřad Havlíčkův Brod, Gedenk - Buch der Dechantey und Dechantey - Kirche der kön. frey. Stadt Deutschbrod, 1836, fol. 14v.

² SOKA Havlíčkův Brod, Reálné gymnázium Havlíčkův Brod, kniha 1, nestr.

³ Havlíčkobrodsko 6 (1992), obálka; Ladislav Macek, Pavel Rous, Havlíčkův Brod v pověstech a historii, Havlíčkův Brod 1993, str. 103.

⁴ SÚA, SPS, kart. 160.

⁵ Přehled restaurátorských prací realizovaných v České republice v roce 1992, Zprávy památkové péče 54 (1994), č. 1, příloha str. IV.

Havlíčkův Brod - neznámý autor (*Giovanni Battista Bulla?*), sloup se sochou Panny Marie a sochami sv. Václava, sv. Floriána, sv. Ondřeje, sv. Jana Nepomuckého a sv. Rozálie, 1702-1717 (foto Jan Lebeda, SÚPP Praha)

primátor", odkázal 150 zl. na mše sloužené za něj a za jeho manželku Kateřinu a že "rovněž jeho dědicové ze zbývající částky věnovali na postavení kamenného sloupu Nejsvětější Panny Marie se čtyřmi vytesanými sochami jiných světců uprostřed náměstí města Německého Brodu 350 zl., k nimž zbytek dodá německobrodský magistrát." Děkan tedy žádal konzistoř o "povolení ke zřízení a benedikci sloupu se sochami."¹ Požadované povolení konzistoř udělila dne 7. dubna 1702.²

O dokončení mariánského sloupu nás však zpravuje písemnost o plných patnáct let mladší. Až v srpnu 1717 totiž poslali purkmistr Německého Brodu Ondřej Ignác Říha spolu s celou městskou radou žádost arcibiskupské konzistoři (ta ji obdržela 12. srpna), v níž psali, že konzistoř "na poslušně učiněnou žádost zesnulého ctihodného pana Jiřího Josefa Grundta, zdejšího děkana, zvláštním dekretem, datovaným v Praze 7. dubna 1702, ráčila milostivě povolit, aby za 350 zl., poskytnutých Müllerovskými pány dědici, a za ještě další k tomu nutné náklady, přidané námi, mohla být zřízena a osazena kamenná socha. Když teď toto zbožné dílo již bylo k Boží cti zcela osazeno a zhotoveno i se sochami bez hříchu počaté Matky Boží Marie a dále svatých patronů Ondřeje, Václava, Floriána a Jana Nepomuckého", prosí městská rada o povolení, "aby mohl být tento sloup čili socha posvěcen, aby se u něj mohly konat veřejné pobožnosti."³ Konzistoř vskutku již téhož dne, tedy 12. srpna 1717, požadované povolení vydala; v povolení se uvádí, že sloup má benedikovat prelát scholastik svatovítské metropolitní kapituly Karel Dominik Řepický, a kdyby ten nemohl, pak německobrodský děkan Jan Křtitel Seidl.⁴

Jméno sochaře, který vytvořil německobrodský sloup, nám písemné prameny nesdělují. Ivo Kořán, který objevil výše uvedené prameny ke vzniku sloupu v arcibiskupském archivu, vyslovil názor, že by autorem soch mohl být Giovanni Battista Bulla, tvůrce chrudimského morového sloupu z let 1714-1717 i opočenského mariánského sloupu z let 1714-1718.⁵

Na počátku třicátých let 18. století měl být v Německém Brodě postaven ještě jeden sloup. Dozvídáme se to z listu německobrodského děkana Jana Křtitele Seidla pražské arcibiskupské konzistoři z 18. července 1735, v němž si stěžuje, že městský syndik Jan Vinařský požádal již dříve o povolení postavit "na jakémisi náměstí, zvaném Koňský trh, když se jde k menší brance, kamenný sloup ke cti Matky Boží Bolestné", že povolení od venkovského vikáře obdržel, ale že tohoto povolení zneužil ("jinak mluvě a jinak mysle, německobrodským

¹ SÚA, APA I., kart. 970.

² SÚA, APA I., sign. A3/1, fol. 133v - 134r.

³ SÚA, APA I., kart. 1067.

⁴ SÚA, APA I., sign. A 4/5, fol. 193v.

⁵ Ivo Kořán, *Umění baroka v Havlíčkově Brodě (Čas zápasů a bojů)*, Havlíčkovobrodsko 6 (1992), str. 23.

obyčejem") a že místo sloupu postavil kapli o délce více než 3 sáhů s oltáři Matky Boží Bolestné a sv. Jana Nepomuckého a s obrazy sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty, u níž se konají pobožnosti; to by se podle děkanova názoru nemělo bez povolení dít, zvláště když město před málo lety postavilo na náměstí "kolos (collossum) ke cti Panny Marie Neposkvrněné s vyčnívající půvabnou sochou se světci a patrony města a království Českého", před níž se takovéto pobožnosti dají konat daleko lépe. Z přiložených listů Jana Františka Vinařského se navíc dozvídáme, že kaple, která je tu nazývána kaplí Panny Marie Bolestné a tří svatých Janů (Křtitele, Evangelisty a Nepomuckého), byla postavena s povolením města i děkana "před 4 lety."¹

O opravě mariánského sloupu máme prvou zprávu z roku 1815. Dne 23. února toho roku napsal reprezentant magistrátu Antonín Žák list magistrátu, v němž uvádí, že mariánský sloup vyžaduje nezbytně opravu a že "někteří dobře smýšlející p. spoluměšťané učinili návrh, aby k zapravení této velmi nutné opravy mohla být zvolena cesta dobrovolné nepřinucené subskripce." Žák tedy prosil o povolení uspořádat tuto sbírku, aby bylo možno sochu "podle přiloženého rozpočtu na opravu Litt. A" (ten se bohužel nedochoval) opravit. Povolení bylo Žákovi dne 3. března 1815 uděleno,² ale o tom, došlo-li vskutku k opravě, se nic nedovídáme.

K následující opravě sloupu došlo roku 1841. Pamětní kniha německobrodského děkanství k tomuto roku uvádí: "Také socha Matky Boží na náměstí i se 4 světci byla z příspěvků měšťanstva nově natřena, z obzvláštních dobročinných sbírek honorace pozlacená a celé náměstí tím bylo neobvykle zkrášleno."³

O této opravě nás informují rovněž dochované spisy v archivu města. Časově nejstaršími z těchto pramenů jsou seznam dárců "ke zkrášlení sochy, obzvláště k pozlacení jednotlivých světců" z let 1840-1841, podle něhož bylo sebráno 351 zl. 30 1/5 kr., a další výkaz o příspěvcích sebraných od různých dobrodinců "k renovaci a pozlacení velké sochy na náměstí", pocházející rovněž z let 1840-1841.

Další prameny se již týkají provedených prací. Z nedatovaného souhrnného výkazu výdajů se dovídáme, že na opravu sloupu bylo vydáno celkem 364 zl. 46 kr. konvenční měny, z čehož 200 zl. bylo zaplacené malíři Schönbachovi, 150 zl. vídeňskému zlatotepci Antonu Müllerovi za 23 knih jemného zlata a 12 zl. zámečníku Prokeschovi. Podrobný seznam prací, jež provedl zámečnický mistr Josef Prokesch, byl sepsán 1. srpna 1841 a obsahuje

¹ SÚA, APA I., kart. 1237.

² SOKA Havlíčkův Brod, Archiv města Havlíčkova Brodu (dále AMHB), kart. 17. sign. F 1.

³ Děkanský úřad Havlíčkův Brod, Gedenk - Buch der Dechantey und Dechantey - Kirche der kōn. frey. Stadt Deutschbrod z r. 1836, fol. 13r.

tyto práce (v cenách uváděných tentokrát ve zlatých a krejcarech vídeňské měny), z nichž ovšem poslední položka se již sloupu netýká:

"Poznamenání přes vyhotovenou zámečnickou práci k štatui král. města Brodu Německého:

Na vrchu k drakovi křídlo nový dělaný - 3.0.

Svat. Jánu na šein jednu hvězdu, též novou palmu; ke kožíšku 6 nových kvastů a na krk křížek - 6.0.

K s. Ondřeji novejšin - 2.30.

K s. Florianu novejšin, na helmu přidělaný peří a novejšin grif k meči - 8.30.

K s. Václavu 30 nových knoflíčků přidělaných, novejšin grif a na rameno k pláští přidělanou mašli a na krk Boleslavskou Pannu Marii - 6.30.

K s. Růžalii novou palmu do ruky - 1.0.

K velkému kostelu k zifferblattu 2 svěrací dlouhý panty a vorreibl - 2.30.

Summa 30 fl. víd. měny.¹

Velké nebezpečí hrozilo sloupu po převratu roku 1918, kdy docházelo v celé republice k ničení soch s náboženskou tematikou. V Havlíčkově Brodě byla vhodnou záminkou k odstranění mariánského sloupu snaha postavit na jeho místě pomník Karlu Havlíčkovi Borovskému. Pamětní kniha německobrodského děkanství o tom píše: "Brzy po převratu v r. 1918 usilováno v městě našem od lidí pokrokových, ale málo kulturních, o odstranění starého Mariánského sloupu (morový) na náměstí Něm. Brodském, aby na témž místě mohl býti postaven pomník Karla Havlíčka Borovského, avšak památkový úřad na zakročení zdejšího musejního spolku odstranění sloupu zabránil, odůvodniv to tím, že by postavením pomníku celý vzhled náměstí byl porušen. Usneseno pomník Havlíčkův postavit v parku nad rybníkem Hastrmanem a v r. 1921 položen také základní kámen k němu."²

Tuto zprávu pamětní knihy děkanství potvrzuje i dochovaná korespondence v této záležitosti. Již 14. listopadu 1919 město sdělovalo okresní politické správě (žádajíc ji zároveň o informování zemského památkového úřadu), že 4. listopadu 1919 se vskutku městská rada usnesla "zahájit akci, by pomník Karlu Havlíčku Borovskému nebyl postaven za městem v parku, nýbrž na hlavním náměstí Havlíčkově na místě, kde stojí nyní Mariánské sousoší, jak toho většina místního občanstva žádá. Za tím účelem bylo by nutno sousoší umístit na jiném vhodném místě v obvodu města." V žádosti se zároveň uvádělo, že "kdyby Havlíčkův pomník nebyl postaven na náměstí, nemohla by obecní správa zabránit tomu, aby Mariánské sousoší násilně v noci nebylo strženo."

¹ SOKA Havlíčkův Brod, AMHB, kart. 17, sign. F 3.

² Děkanství Havlíčkův Brod, Gedenk - Buch der Dechanten und Dechanten - Kirche der kön. frey. Stadt Deutschbrod z r. 1836, fol. 242v.

Neomalené vyhrožování obsažené v tomto listě naštěstí nijak pisatelům nepomohlo. Neprodleně totiž intervenoval Zdeněk Wirth, jenž jménem ministra školství a národní osvěty psal 18. listopadu městské radě: "Proti tomuto usnesení musí ministerstvo protestovati v zájmu ochrany památek. Socha P. Marie jak svojí umělecko-historickou cenou, tak šťastným situováním v ploše náměstí tvoří nerozdílnou součást v obraze této části města, vzácně dosud intaktním, a její odstranění znamenalo by citelné ochuzení kulturního majetku města."

Městská rada se ovšem hned nevzdala a v listě ministerstvu z 1. prosince 1919 obhajuje svůj úmysl (Havlíčkův pomník prý nemůže být umístěn v sadech, neboť "v noci v ta místa nikdo nepůjde a mělo by proto nějaké zlotřilé individuum, kdyby se takové našlo, úplnou volnost pomník Havlíčkův poškodit") a navrhuje, aby mariánský sloup byl přemístěn "před děkanství nebo před gymnasijský kostel." V dalších listech však již městská rada ustupovala a navrhovala dokonce ustoupit od stavby pomníku a postavit místo něj Havlíčkovu divadlo.¹

Havlíčkův pomník sice nakonec byl postaven, ale sloup byl ponechán na svém místě. Zřejmě k těmto sporům o mariánský sloup se vztahuje zpráva, publikovaná později roku 1935 v týdeníku "Štít", v níž se uvádí: "Tehdy pokrokařstvo usilovalo odstraniti sochu s náměstí a vyzvalo katolíky, aby tak učinili sami. Tehdy katolické ženy na výstrahu nepřátel, že jednoho rána budou mít sochu rozbořenou, jestli si ji neuklidí sami, odpověděly svojí odvahou: postaviti se k soše a chrániti ji."²

O další opravě sloupu roku 1935 nás informuje regionální tisk. Týdeník "Štít" z 18. dubna 1935 píše: "Památné mariánské sousoší na náměstí hlavním v Něm. Brodě bude opraveno během jara, aby se zaskvělo ve své kráse ve dnech slavnostních 29.-30. června. /.../ Práce restaurační svěřena firmě p. Louvarové z N. Brodu, která je provede dle nařízení stát. památkového úřadu a dohledu konservátora."³ Dne 15. srpna 1935 se pak konalo svěcení opraveného sloupu; "Štít" při té příležitosti poznamenal, že socha byla "opravena velkým nákladem za obětavého vedení duch. správy a Památkového úřadu a laskavého přispění měst. rady Něm. Brodu a katolíků."⁴

K dalšímu restaurování sloupu došlo v letech 1986-1990. Akad. sochařka Růžena Raflová, akad. malíř Tomáš Rafl (oba z Prahy) a štukatér Jaroslav Štafl z Pískové Lhoty - Zámostí provedli restaurátorské práce a rekonstrukci vrcholové sochy Panny Marie a hlavice sloupu, jež byly poté umístěny do klášterního

¹ SOKA Havlíčkův Brod, AMHB, kart. 351, sign. 8 4/2.

² Překrásná Mariánská slavnost v Něm. Brodě, Štít 29 (1935), č. 34, ze dne 22. srpna 1935.

³ Štít 29 (1935), č. 16, ze dne 18. dubna 1935.

⁴ Překrásná Mariánská slavnost v Něm. Brodě, Štít 29 (1935), č. 34, ze dne 22. srpna 1935.

kostela v Havlíčkově Brodě, zatímco na místě byly osazeny jejich kopie; kromě toho znovuosadili a sčepovali dřív, ozlatili a osadili pozlacené atributy. Akad. sochař Oto Pospíchal pak provedl rekonstrukci plastik sv. Floriána, sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého, restauroval sochu sv. Rozálie a spolu s Jaroslavem Štaflesem provedl výdusky soch sv. Václava a sv. Floriána, přičemž originály těchto soch byly umístěny rovněž v klášterním kostele. Průmstav Brno zpevnil sloup piloty a betonovým věncem podložil a restaurátor Petr Máša z Příbyslavi provedl opravu schodiště a restaurování a rekonstrukci balustrády a kovových dvoukřídlých vrat.¹

Chotěboř,

kamenický mistr Slejška, sloup se sochou Panny Marie, 1890, pískovec, litina, žula, není zapsán v Ústředním seznamu kulturních památek. Na podstavci vpředu nápis: "SVATÁ PANNO / MARIA / ORODUJ ZA NÁS", vlevo: "POSTAVILO / OBČANSTVO / CHOTĚBORSKÉ", vpravo lev s korunkou a letopočet 1890.

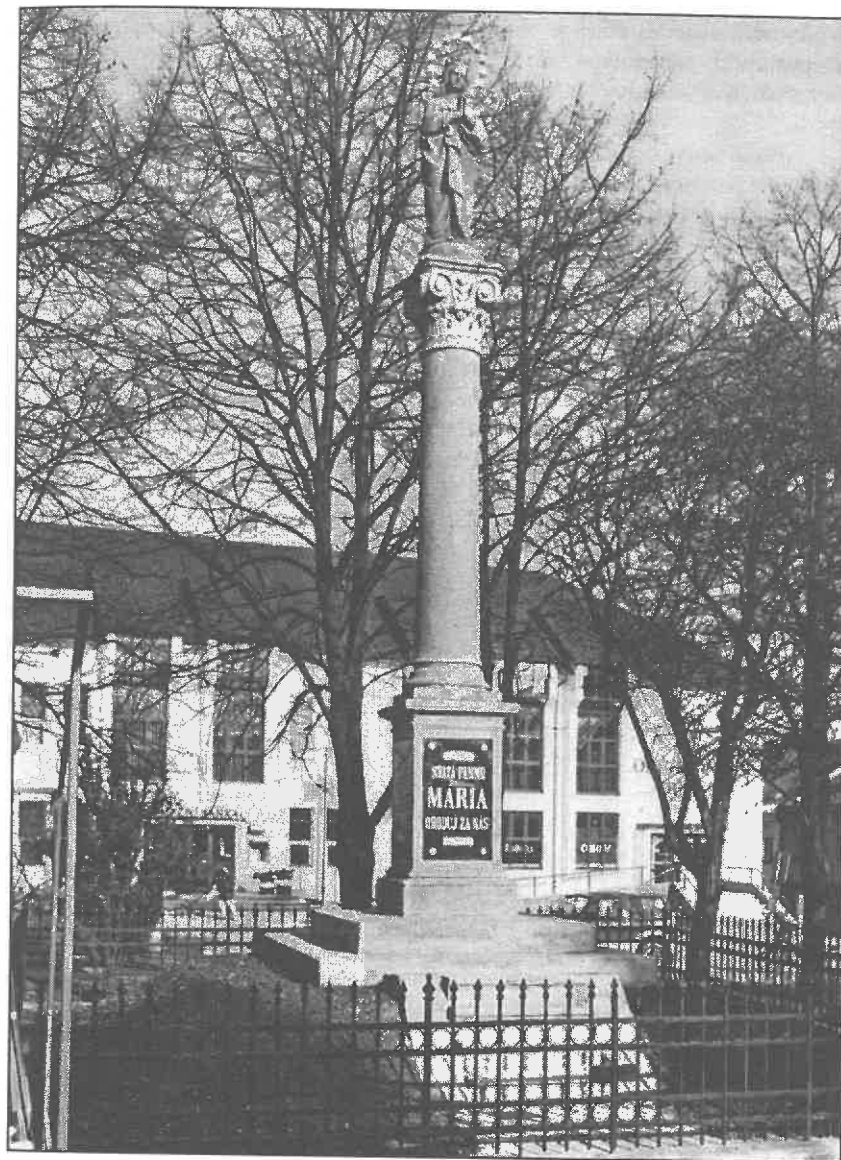
Mariánský sloup na chotěbořském náměstí byl postaven až roku 1890 jako náhrada za předcházející mariánský sloup, který byl téhož roku po obnově přenesen do parku na místě bývalých masných krámů.

V srpnu 1889 se objevily na mariánském sloupu na náměstí trhliny, načež byla socha snesena a sloup odstraněn. O stavbě nového mariánského sloupu farní pamětní kniha píše: "Sbírka na novou sochu učiněná vynesla (horribile dictu na Chotěboř) skoro 500 zl. r. č., 400 zl. přispěje záložna a důchod obecní 100 zl. Práci kamenickou převzal zdejší kamenický mistr Slejška a uvolil se vše ze žuly Lipnické zhotoviti. Socha sama bude zhotovena z tvrdého hořického pískovce. /.../ Na podzim r. 1890 byla postavena nová socha na náměstí, a sice nikoliv u prostřed jeho, nýbrž poněkud severněji. Zámečnická práce dokončena byla teprve v květnu 1891. Celkový náklad vzrostl na 1200 zl."²

Tyto informace pamětní knihy potvrzuje i zápis ze schůze obecního zastupitelstva dne 7. dubna 1890, kdy byla předmětem jednání mimo jiné "zpráva komitétu pro zřízení sochy svaté Panny Marie na náměstí a zadání práce sochařské." V zápise o schůzi se pak praví: "Usnešeno jednohlasně postavení sochy s veškerým příslušenstvím, jako předložený nákras a rozpočet stanovit, panu Karlu Streithovi, okresnímu sekretáři, za obnos 1000 zl. r. č. zadat za následujících podmínek: Nájemce jest povinen veškerou kamenickou práci dle ofertu p. Slejškovi zde za ustanovený obnos v rozpočtu přenechat. Dále jest povinen veškerý materiál, který se ze staré sochy k stavbě nové hodí, upotřebit.

¹ Městský úřad Havlíčkův Brod, odbor školství, kultury, sociálních věcí a zdravotnictví, restaurátorská zpráva.

² Děkaný úřad Chotěboř, Gedenkbuch der Pfarre Chotěboř z r. 1842, str. 329.

Chotěboř - kamenický mistr Slejška, sloup se sochou Panny Marie, 1890 (foto Jan Lebeda, SÚPP Praha, 1996)

Za přejmutý materiál srazí se obnos z 1000 zl., jak v rozpočtu uvedeno. Lhůta ku postavení ustanovuje do 25. července 1890. Podrobné podmínky a vypracování smlouvy, jakož i dozor na stavbu ponechává se ustanovené komisi.¹

Naposledy byl sloup restaurován roku 1996 akad. sochařem Karlem Krátkým z Pardubic.²

Chotěboř,

neznámý autor, sloup se sochou Panny Marie, mezi lety 1679 a 1709, pískovec, není zapsán v Ústředním seznamu kulturních památek. Vpředu dole na podstavci v kartuši nápis: "Postavena / na náměstí asi / r. 1700, / přenesena / r. 1890."

Mariánský sloup stojící dnes u domu čp. 50 stával původně na chotěbořském náměstí. Zde jej uvádí farní pamětní kniha z roku 1842, která píše: "Uprostřed městského náměstí stojí kamenná socha Matky Boží. Spočívá na štíhlém, kulatém sloupu, který je značně zvýšen vysokým podstavcem a vzhledným spodkem, obloženým stupni a obehnaným masivním zábradlím. Celek je vytesán z tvrdého pískovce. Ani zakladatel, ani doba vzniku není známa. Znak hrabat Kinských, vytesaný na piedestalu, ukazuje, že socha vděčí za svůj vznik této rodině. Opravy, jež jsou snad nezbytné, se platí ze sebraných příspěvků."³

Již Zdeněk Wirth upřesnil, že na hranolovém stylobatu tohoto sloupu je "vytesán dvojnásobek rodu z Dubé a Kinských."⁴ O rodu Kinských pak víme, že jim Chotěboř náležela od roku 1679 do roku 1719, přičemž manželé Vilém Leopold Kinský a Františka Rozálie rozená Berková z Dubé byli majiteli Chotěboře v letech 1679-1709, což určuje dobu vzniku sloupu do těchto let.

O přenesení sloupu na nové místo do parku na místě bývalých masných krámů a o stavbě nového sloupu na náměstí uvádí též farní pamětní kniha: "V srpnu 1889 objevily se na sloupu sochy Matky Boží na náměstí povážlivé trhliny, pročež socha byla snesena a sloup odstraněn. /.../ O soše staré se domníváno, že stála asi 200 roků, čemuž nasvědčovaly znaky knížat Kinských na podstavci vytesané. Památek v základech nalezeno nebylo." Na náměstí byla poté roku 1890 postavena nová socha, zatímco "stará socha byla nákladem

¹ SOKA Havlíčkův Brod, Archiv města Chotěboře, kniha 52.

² Městský úřad Chotěboř, restaurátorská zpráva z roku 1996.

³ Děkaný úřad Chotěboř, Gedenkbuch der Pfarre Chotěboř z r. 1842, str. 551 - 552.

⁴ Zdeněk Wirth, Soupis památek historických a uměleckých v království Českém 23. Politický okres Chotěbořský, Praha 1906, str. 40.

Chotěboř - neznámý autor, sloup se sochou Panny Marie, mezi lety 1679 a 1709 (foto Jan Lebeda, SÚPP Praha, 1996)

dobrodinců, kteří jmenováni býti nechtějí, opravena a postavena v tak zvaném městském parku, totiž tam, kde dříve bývaly masné krámy až do r. 1885."¹

Obecní zastupitelstvo se přenesením staré sochy zabývalo dne 6. září 1890, kdy jednalo o "povolení k postavení sochy sv. Panny Marie na místě, kde dříve masné krámy stály a nyní park se nalézá, a přejmutí jí do správy obce", přičemž jednohlasným usnesením bylo uděleno povolení k postavení sochy na tomto místě i k převzetí do správy obce.²

Naposledy byl sloup restaurován roku 1996 akad. sochařem Karlem Krátkým z Pardubic.³

Ledeč nad Sázavou,

Jakub Teplý (?), sloup se sochou Panny Marie a sochami sv. Vojtěcha, sv. Jana Nepomuckého, sv. Václava a sv. Floriána, kol. 1770 (?), tzv. "mušlák" (sochy) a žula (postament), rejstř. č. 264. Na horním menším podstavci v čele nápis:

"EGO IN ALTISSIMIS / HABITO ET THRONUS MEUS IN / COLUMNA / NUBIS", vzadu: "IN MEDIO NOSTRAE / REPETEBAS STARE / CORONAE / NONNE ERGO NOS/TRI VIRGO COR / ESSE VELIS." Na dolním větším podstavci v čele: "MAGNAE DEI MATRI / THESAURO TRINITATIS / REPARATRICI HUMANI GENERIS / PRIMOGENTIAE REDEMPTIONIS / ALTISSIMI THRONO DEI / SEMPER IMMACULATAE VIRGINI / MARIAE / PER QUAM POST DEUM TOTUS / VIVIT ORBIS TERRARUM / ISTO CULTORES MA/RIANI OPERE SE PIE / DICARUNT", vlevo: "SI MILLE CLYPEI / PENDENT EX EA / EXURGANT LICET / HOSTILES NEBULAE / ARMA CORUSCANT / CUNCTA SUO AU/XILIO VIRGO / BEATA FUGAT", vpravo: "EDICI QUOD SPECTAS / QUAE EST ISTA QUAE / CREDITUR QUASI AU/RORA CONSURGENS / PULCHRA UT LU/NA ELECTA / UT SOL / TERIBILIS UT CAS/TRORUM ACIES / ORDINATA", vzadu: "HONESTA ACCELERA / IUVA RE NOS O VIRGO SA/CRATA TU QUIPPE GLO/RIA JERUSALEMI TU / LAETITIA ISRAEL / TU HONORIFI/CENTIA PO/PULI NOS/TRI."

O ledečském mariánském sloupu se poprvé zmiňuje pamětní kniha ledečského děkanství z roku 1836, v níž se uvádí: "Mezi dvěma zdejšími venku stojícími sochami světců je výstavnější krásná kamenná socha Matky Boží na náměstí. Z širokého a vysokého podstavce, který tvoří čtyřúhelník s konkávními stranami a tupými rohy, jež zdobí kamenné sochy sv. Václava, Jana Nepomuckého, Vojtěcha a Floriána v životní velikosti, ční vzhůru sloup,

¹ Děkaný úřad Chotěboř, Gedenkbuch der Pfarre Chotěboř z r. 1842, str. 329.

² SOKA Havlíčkův Brod, Archiv města Chotěboře, kniha 52.

³ Městský úřad Chotěboř, restaurátorská zpráva z roku 1996.

Ledeč nad Sázavou - Jakub Teplý (?), sloup se sochou Panny Marie a sochami sv. Vojtěcha, sv. Jana Nepomuckého, sv. Václava a sv. Floriána, kol. 1770(?) (foto Jan Lebeda, ŠÚPP Praha, 1996)

ozdobené oblaky a anděly, a nese na své špičce sochu Nejsvětější Panny. Celek je vytesán z tvrdého hrubozrnného pískovce. Všechny čtyři strany podstavce jsou sice zcela popsány latinskými oslavnými průpověďmi na Matku Boží, ale není v nich ani ta nejmenší zmínka o čase a o jejím zřizovateli. Podle podání byla zhotovena za sebrané příspěvky sochařem Jakubem Teplým, tedy kolem roku 1770 /původně bylo zřejmě napsáno 1750/. Stejným způsobem se místní úřad správce obecního majetku v r. 1836 na naléhavé žádosti měšťanstva postaral o její opravu a renovaci nátěrem šedou olejovou barvou a částečným pozlacením, k čemuž byl také použit odkaz 100 zl. vídeňské měny zdejší měšťanky Alžběty Svobodové (lidově Tintíškové).¹

Z této zprávy pamětní knihy děkanství pak vychází veškerá literatura, přepisující sloup Jakubu Teplému a datující jej do roku 1770. Jak však vidíme, autor zápisu si nebyl rokem vzniku sochy jist a rok 1770 je spíše jeho odhadem, vycházejícím z jeho znalosti doby, kdy Jakub Teplý pracoval pro ledečský kostel.

Sloup (hlavně však schodiště) byl poté opravován roku 1908. Dne 23. dubna toho roku zhotovil rozpočet na kamenické práce při této opravě František Kranda, "staveb. mistr kamenický" a majitel žulových lomů z Ledče-Koutů. Tato práce byla poté Krandovi vskutku zadána a 10. května 1908 Kranda podepsal prohlášení, v němž praví: "Já níže psaný Frant. Kranda zavazuji se schodiště u státue čistě opracované a řádně usazené s dodáním nové vrstvy a s dodáním nových částí za porouchané staré kusy schodiště, pak upravení, očištění a opracování starých kusů za částku 450 kor. i s opravou porouchaných částí fikur do 10-ho července 1908 na jisto dodatí a v pádu obmeškání za každý promeškany den penále 6 kor. denně platiti."

Město se obrátilo rovněž na humpoleckého pozlacovače Antonína Drahozala, jenž 18. května 1908 zhotovil rozpočet, znějící takto:

"Rozpočet na pozlacení a nátěr sousoší na náměstí v Ledči.

Za pozlacení celé horní sochy Panny Marie, pod touž postříbření koule, pozlacení křídelek a roušek při 14-ti andělkách, dvou nápisů mezi sochama a okrajů s předměty v rukách při čtyřech sochách vedle stojících, jak nyní jsou - K 400.

Za nátěr trojnásobný v odstínech olivových, hořejšek pak o něco světlejší v dobrých fermežových barvách s vypsáním spodního písma ve světlé půdě černě - též 400.

Za vyzlacení spodního písma dole na čtyřech stranách o více než za černě - 50.

Celkem K 850."²

¹ Děkaný úřad Ledce nad Sázavou, Gedenkbuch des Decanates der Stadt Ledec z r. 1836, str. 541 - 542.

² SOKA Havlíčkův Brod, Archiv města Ledče nad Sázavou (dále AML), kart. 68.

Kamenické práce byly nato provedeny ještě téhož roku 1908. Dosvědčuje to hlavní kniha obecního důchodu za rok 1908, v níž je uvedeno vyplacení smluvených peněz Krandovi, a to ke dni 13. červnu, kdy bylo "p. Fr. Krandovi vyplaceno v nákladě usnesení ob. výboru města Ledče ze dne 19/5 1908 č. 301 za opravení, opracování schodiště a jeden stupeň nového s vysazením nových kusů, vycementování a opravení figur statue na náměstí" 450 K.¹ Antonín Drahozal však provedl svou práci až následujícího roku 1909, kdy bylo dne 5. srpna "p. Ant. Drahozalovi, pozlacovači z Humpolce, vyplaceno za restaurování statue na náměstí" 700 K.²

Dne 14. února 1927 místní organizace Československé strany lidové požádala městský úřad, "aby jí bylo laskavě dovoleno postavit zábradlí (plot) kolem sochy Panny Marie na náměstí podle přiloženého plánu." Městský úřad udělil žádané povolení "ku zřízení drátěného plotu se zahrádkou kolem sochy Panny Marie" dne 20. července téhož roku.³

Nejnověji byl sloup restaurován a rekonstruován roku 1988, a to akad. sochaři Otakarem Marcinem a Janem Trtílkem z Prahy. Ti restaurovali a rekonstruovali nejprve všechny plastiky včetně Immaculaty a poté oba sokly a schodiště. Ze soch byla v nejhrošším stavu plastika sv. Jana Nepomuckého, již chyběla polovina hlavy s obličejovou částí, kříž s Kristem i levá ruka od zápěstí. Podle restaurátorské zprávy "v dřívějších dobách při svatojánských slavnostech byl na tuto plastiku stavěn dřevěný budkový oltář, který byl přidržován dvěma kovovými háky (tyto háky jsme ze soklu vyjmuli)", a k uražení ruky i krucifixu i poškození hlavy došlo zřejmě při manipulaci s těžkou dřevěnou boudou. Při pozdějších opravách pak "kamenický mistr vysekal ruku i s čepicí a znovu osadil na původní místo." Méně poškozeny byly sochy sv. Floriána (chyběly žerď a píka praporu a celá levá ruka od zápěstí držící putýnku), sv. Václava (chyběla levá noha od kotníku a velká část plintu, prapor a ruka, která ho drží, byly vysekány z jiného pískovce) a Immaculaty.⁴

Lípa,

neznámý autor, sloup se sochou Panny Marie, 1760, hrubozrnný, tvrdý pískovec, rejstř. č. 274, vzadu na patce sloupu : 1760, na podstavci v horní polovině : IHS, v dolní části: MARIA BUĎ / POMOCNICE / KŘESŤANU, na plintu podstavce: OBNOVENO L. P. 1967 A 93.

¹ SOKA Havlíčkův Brod, AML, kniha 789.

² SOKA Havlíčkův Brod, AML, kniha 790.

³ SOKA Havlíčkův Brod, AML, kart. 67.

⁴ SOKA Havlíčkův Brod, Městský úřad Ledce nad Sázavou, nesign.; restaurátorská zpráva z druhé etapy, viz také Památkový ústav v Pardubicích, restaurátorská zpráva č. 1041.

Lípa - neznámý autor, sloup se sochou Panny Marie, 1760 (foto Miloš Suchomel, 1996)

Vznik a letitou existenci mariánského sloupu v Lípě provázejí archivní materiály mlčením, takže jedinými faktickými informátory jsou texty vyryté na odvrácených stěnách kamenných bloků patky sloupu a postamentu. Z písemnosti máme k dispozici pouze restaurátorskou zprávu Petra Máši, který sloup restauroval v roce 1993.¹

Úsobí,

neznámý autor, sloupek s Pietou, 1768, žula, pískovec, není zapsán v Ústředním seznamu kulturních památek.

O vzniku výtvarně spíše archaické statue, kterou lze považovat za dílo některého z regionálních kamenosochařů, jenž mohl být ovlivněn například tvorbou polenské řezbářské a sochařské rodiny Morávků, se dochovaly dobové písemné prameny. V pamětní knize úsobské fary se totiž k roku 1768 píše: "Toho roku dne 10. srpna jsem benedikoval 4 sochy na mostě v rybníku, kudy se jde k zámku, totiž sv. Josefa, sv. Jana Nepomuckého, sv. Floriána a sv. Donáta: dvě - sv. Josefa a sv. Jana byly nově udělány, stará socha sv. Josefa byla umístěna v polích na cestě z Polné do Úsobí, sv. Jana Nep. ve vsi Chválkově. Ty dvě, totiž sv. Floriána a sv. Donáta, byly připraveny a postaveny nákladem nejjasnějšího p. p. barona von Goldlina. Téhož dne byla benedikována socha Panny Marie Bolestné před kostelem, která byla předtím udělána ze dřeva, ale shnila a byla zničena a poté rovněž nákladem nejjasnějšího p. barona byla postavena z kamene a benedikována."²

Další zápis o soše, asi z roku 1848, lze nalézt ve druhé pamětní knize úsobské fary. Téměř nijak však nerozšiřuje informace, které obsahovala již zmínka v první knize. Nový je snad jen ten fakt, že se zde uvádí: "Její udržování je povinností pozemkové vrchnosti."³

Žádné novější záznamy o soše nebo jejích opravách se nepodařilo objevit.

Zahrádka,

neznámý autor, mariánská statue, 1738, žula, rejstř. č. 361/2, na podstavci nahoře pod římsou v kartuši ve tvaru koruny nápis z něhož je čitelné pouze "VIRGIN ...", pod ním na podstavci nápis: "ReCorDare qVaeso / tV o VIrgo InteMera / ta nostrI / qVos tIbI eX asse / saCratos In Isto / opere nostI"

¹ Obecní úřad Lípa, Petr Máša, restaurátorská zpráva z roku 1993.

² SOKA Havlíčkův Brod, FÚ Úsobí, kniha I, str. 25.

³ Farní úřad Úsobí, Gedenkbuch der Pfarre Pollerskirchen z doby kolem roku 1848.

Úsobí - neznámý autor, sloupek s Pietou, 1768 (foto Jan Lebeda, SÚPP Praha, 1996)

Zahradka - neznámý autor, mariánská statue, 1738 (foto Jan Lebeda, SÚPP Praha, 1996)

Výtvarný charakter zahrádecké statue je v převážné míře určen materiálem - žulou, ze kterého byla vytvořena. Figura se jen těžce vymaňuje z bloku kamene, dekor na podstavci zůstává v hutných tvarech. Přesto je možné celek zařadit mezi ta díla, která dokládají dobrou kvalitu dobové produkce místních kamenosochařů, snažících se v nepoddajném materiálu dosáhnout barokního formálního výrazu.

O vzniku statue Panny Marie v Zahrádce lze nalézt první zprávu v pamětní knize zahrádecké farnosti z let 1753 - 1857, ve které se uvádí: "Roku 1737 byla na náměstí postavena socha P. Marie Bolestné, která stála na penězích asi 100 zl., sebraných od farníků."¹

Podobné údaje uvádí seznam soch zahrádecké farnosti z roku 1836, v němž se píše: "Nejstarší sochou zdejšího farního okrsku je kamenná socha Matky Boží na podstavci vysokém asi /vynecháno/ sáhů, která stojí uprostřed městečka Zahrádky. Její postavení stálo asi 100 zl., kteréžto peníze byly sebrány u zahrádeckých farníků. Nemá žádný udržovací kapitál. Rok jejího postavení udává chronogram, který je vytesán na podstavci: ReCorDare qVaeso tV o VIrgo InteMerata nostrI, qVos tIbI eX asse saCratos In Isto opere nostI." Po straně zápisu je v kronice chronogram uváděný v nápise správně rozluštěn jako rok 1738.²

Další písemná svědectví o osudech mariánské statue v Zahrádce se zatím nepodařilo zjistit. Ze skutečnosti, že i v roce 1996 ulpívají na povrchu kamene sochy četné zbytky barevných povrchových úprav (nátěry), však lze usuzovat na to, že památka byla i v průběhu 20. století zřejmě opakovaně opravována.

Přírodovědný průzkum

Postup práce technologa při průzkumu morových sloupů (jednotná forma zápisu aktuálního stavu památek; metody laboratorního průzkumu)

Sochařská díla jsou v současnosti, vzhledem k rozvinutému průmyslu a husté dopravě vystavena v nebyvalé míře agresivním vlivům okolního prostředí. Kamenný materiál je silně destruován, dožívá a jeho záchrana je aktuálním problémem. Obnova (tzn. restaurování a konzervace) i údržba památek vždy úzce souvisí s jejich materiální podstatou. Proto je spolupráce chemika - technologa s restaurátorem a historikem umění v oblasti památkové péče více než žádoucí.

Součástí shromažďování informací prováděného v rámci projektu "Morové sloupky v českých zemích" je kromě archivní rešerše a umělecko-

¹ SOKA Havlíčkův Brod, FÚ Zahrádka, kniha 1, nestránkováno.

² SOKA Havlíčkův Brod, FÚ Zahrádka, kniha 2, str. 44 - 45.

historického výzkumu také průzkum technologický, resp. přírodovědný. Závěry orientačního přírodovědného zkoumání jsou shrnuty ve třech oddílech jednotného dotazníku, který byl k tomuto účelu formulován. Koncepce dotazníku je následující:

název obce, ve které se památka nachází

. oddíl 1. Provedené renovační práce

údaje zpracované na základě archivní rešerše, příp. dochovaných restaurátorských zpráv - z těchto materiálů jsou vybírány pouze informace o zásazích ovlivňujících materiální stránku památky (např. transfer, technologický postup renovačních prací a použité prostředky)

1. datum zásahu

2. charakter provedené práce

3. technologický postup a použité materiály (jejich název, příp. chemické složení) - pokud jsou zaznamenány v restaurátorské zprávě

. oddíl 2. Zpráva o terénním průzkumu

1. datum terénní prohlídky, příp. stav povětrnosti a počasí (údaj důležitý pro odběr vzorků)

2. části sloupu - pouze velmi jednoduchý orientační popis (podrobné informace o stavbě sloupu jsou zaznamenány v umělecko-historické části dokumentace)

3. situace objektu - popis okolního terénu (např. zda se vyskytují v bezprostřední blízkosti komunikace, zda se objekt nachází v lesním porostu...), určení azimutu (měřen na levou hranu, výjimečně střed podstavce ve směru předozadním) včetně situování čela podstavce vzhledem k severu

4. použitý kámen - typové určení kamene na základě vizuální prohlídky (např. pískovec, žula...), jeho zrnitosti a zabarvení, příp. popis pozorovaných zvláštností (např. výrazně probarvené pecky ve hmotě kamene, výskyt velkých zrn)

5. poškození - popis aktuálního stavu kamenného materiálu podle následujících kritérií:

5.1 výskyt živých organismů (plísně, řasy, lišejníky, mechy, vyšší rostliny) a živočichů (např. brouci a mravenci, příp. domácí zvířectvo)

5.2. depozice nečistot, lokalizace krust

5.3. viditelné efflorescence (výkvěty solí)

5.4. funkčnost tmelů a vysprávek, a to jak historických (pokud se zachovaly) tak novodobých

5.5. stupeň zvětrání horniny (zda jde o selektivní či plošnou korozi, exfoliace /lískování/...)

5.6. stav kovových prvků (svor /kramlí/, příp. čepů, kovových atributů)

5.7. mechanická poškození (způsobená např. korozi železných čepů, vandalskými zásahy, silničním provozem)

6. zbytky barevnosti a pokovení

7. odebrané vzorky - charakteristika vzorku a lokalizace místa odběru (podle přiloženého náčrtku)

· oddíl 3. Výsledky laboratorního průzkumu odebraných vzorků

pro laboratorní vyšetření vzorků, odebraných z památek při jejich terénní prohlídce, byly zvoleny tyto analytické metody¹:

1. petrologický popis kamenného materiálu, tj. určení mineralogického složení horniny, příp. zjištění chemických změn materiálu během jeho stárnutí

Tento průzkum byl volen pouze u objektů, které byly schopny poskytnout neodegradované jádro horniny.

2. iontová chromatografie pro stanovení salinity kamene, tj. kvantitativní vodorozpuštěných solí

Z technických důvodů bylo možné odebrat vzorky pouze z narušeného materiálu na povrchu objektu - pro případné srovnání výsledků byla zvolena výška kolem 1,5 m nad okolním terénem.

3. rentgenová difrakční analýza (XRD, RTG) povrchových vrstev kamene, kterou je možno zjistit složení krusty, pigmentů a příp. tmelů

Vzorek pro tuto analýzu byl odebírán z podstavce, příp. dřívku sloupu.

4. spektroskopie v infračervené oblasti s Fourierovou transformací (FTIR spektroskopie), která je schopna určit složení organických pojiv nátěrů.

Tato metoda byla volena po předběžném mikroskopickém vyšetření preparátů odebraných z rozličných míst objektů.

5. určení stratigrafie (tj. následnosti vrstev) povrchových nátěrů, ilustrativně na mikrofotografiích

Samozřejmě bylo toto vyšetření provedeno jen u polychromovaných objektů.

Vyplněný dotazník spolu s protokoly fyzikálně-chemických testů byl přiložen k dokumentační kartě každého sloupu. V případě potřeby může sloužit jako podklad pro předběžný restaurátorský záměr renovace památky.

¹Kámen, použitý na stavbu památek, je typově různorodý (odlišné struktury, zrnitosti, chemického složení pojiv hmoty...). Proto také odlišně zvětrává; přičemž nezanedbatelný vliv na míru zvětrání horniny má situování objektu. Odběr vzorků, a tudíž i zvolené analytické metody jejich průzkumu, samozřejmě závisí na obou faktorech. Současně je třeba brát v potaz dostupnost vhodného odběrového místa - např. z vrcholových soch nemohly být vzorky odebrány - a počasí při odběru - např. vliv deště na výskyt efflorescencí.

Stav Mariánských sloupů v okr. Havlíčkův Brod posuzovaný z pohledu technologa

Stav mariánských sloupů je popsán na základě terénního průzkumu konaného v určitém čase¹ (datum je uvedeno v závorce za jménem obce, ve které se památky nachází). Současně jsou použity údaje z archivních záznamů a dochovaných restaurátorských zpráv. V podstatě se jedná o přepis technologické části dokumentačních karet, tj. přepis vyplněného dotazníku (viz kapitola Postup práce technologa při průzkumu morových sloupů).

Golčův Jeníkov (6. 11. 1996)

Sloup se sochou P. Marie stojí na náměstí mezi čtyřmi vzrostlými lipami; čelem je obrácen k západu. Spodní partie sloupu (tj. schod, sokl a podstavec s římsou) včetně dřívku a jeho hlavice jsou zhotoveny z tvrdé horniny našedlé barvy s množstvím slídových minerálů. Přesněji byl kámen charakterizován na základě XRD analýzy (vzorku povrchové vrstvy odebrané ze zadní části podstavce) jako granit. Vrcholové sousoší je vytesáno z kamene světle šedého zabarvení neznámého typu.² Pouze na základě vizuálního pozorování lze říci, že se jedná o pískovec obohacený schránkami měkkýšů, nazývaný někdy jako "mušlový pískovec".

Spáry mezi spodními partiemi objektu jsou zarostlé travou, objevuje se tu i mechový porost. Výskyt černých depozitů byl zaznamenán pouze na střední části soklu (tvoří zde tmavý pruh - viz foto), římsa a abaku sloupu. Granitoidní hornina je velmi pevná soudržná - její povrch je pokryt tenkou sádrovcovou krustou (složení krusty bylo analyzováno RTG difrakcí). Nepatrná degradace byla viditelná pouze na zadní straně podstavce ve výšce cca 160 cm nad okolním terénem - plocha velikosti dlaně byla uvolněná od jádra kamene - z této partie byl odebrán vzorek pro XRD analýzu a chromatografické stanovení vodorozpuštěných solí. Laboratorním průzkumem bylo zjištěno, že kamenný materiál je nevýrazně zasolen - obsah vodorozpuštěných síranů (2,59%) nepřekročil mezní hodnotu, chloridy a dusičnany nebyly vůbec detekovány. Výsledky RTG difrakce byly již uvedeny výše.

Pokročilý stupeň koroze byl ovšem pozorován na "mušlovém pískovci". Projevem degradace jsou chybějící (odpadlé) části oblaků a roucha sochy (socha je navíc příčně prasklá). Bohužel, pro nedostupnost nemohla být figura blíže prozkoumána.

V archivních záznamech se dočítáme, že sloup byl renovován v roce 1880. Informace o postupu renovace a použitých materiálech nejsou k dispozici.

¹Pokud tedy hovoříme o aktuálním stavu památky, máme na mysli jeho situaci v daném čase.

²V tomto případě nemohl být, z důvodu nepřístupnosti sochy, odebrán vzorek.

Závěrem lze tedy říci, že "architektonické" partie objektu jsou celkově v dobrém stavu (lokální vandalské poničení je viditelné na čelní straně podstavce - pomalování zelenou voskovou tužkou); neodkladný restaurátorský zásah si žádá pouze figurální (pískovcová) výzdoba.

Havlíčkův Brod (7. 10. 1996)

Sloup se sochou P. Marie

Mohutný, bohatě figurálně zdobený mariánský sloup se nachází na volném prostranství náměstí, čelem obrácen k jihu. Schodiště, balustráda, spodní podstavec a dřík jsou zhotoveny z horniny granitoidního typu světle šedé, místy okrové barvy s četným výskytem tmavých částic. Některé původní figury (viz níže) a hlavice dříku (zhotoveny z vápenatého pískovce) byly při posledním restaurování (viz níže) nahrazeny výdusky.

Spodní podstavec a schody jsou porostlé vegetací mechů a lišejníků. Římky a podhledy architektonických i sochařských partií jsou pokryty slabší vrstvou krusty. Následek depozice tmavých nečistot byl jasně viditelný na ploše dříku. Výrazně esteticky rušivým prvkem je jakýsi "tmelovitý" nános na postranních volutách podstavce. Jedná se o hrubozrnnou hmotu barvy světlého okru, která se barvou i texturou od kamene liší. Zábradlí balustrády je destruováno mnoha drobnějšími příčnými prasklinami; nebezpečné širší trhliny vedou napříč čelní volutou.

Z archivních materiálů se dovídáme o renovačních pracích z let 1815, 1841, 1935 a 1986 - 1990. Realizace prvních restaurátorských prací na počátku 19. století není potvrzena, existují pouze informace o havarijním stavu sloupu (při prudkém větru údajně hrozilo zřícení objektu) a o povolení k jeho opravě. V roce 1841 byly doplněny chybějící partie figur, sloup nově natřen a pozlacený části (např. atributy) soch světců. Bližší informace o renovaci proběhlé na jaře roku 1935 nejsou známy. Naopak podrobný výčet všech prací z let 1986-1990 je v archivech zaznamenán. Tato akce byla velmi rozsáhlá a náročná. Všechny figury i hlavice dříku byly natolik poškozené (zvětrání horniny), že musely být sejmuty. Po transferu do ateliéru následovalo očištění, částečná rekonstrukce (doplnění chybějících částí umělým kamenem) a konzervace (socha P. Marie byla impregnována 10% epoxidovou pryskyřicí CHS 1200 v toluenu, hlavice vodnou disperzí Acronex). Bylo provedeno závěrečné barevné sjednocení. Z hlavice sloupu a soch P. Marie, sv. Floriána a sv. Václava byly zhotoveny výdusky (licím materiálem byl beton z šedého cementu a okrové zbarveného písku v poměru 1:2). Všechny původní konzervované sochy byly uloženy v interiéru. Lazurně upravené výdusky pak byly spolu s restaurovanými sochami (sv. Rozálie, sv. J. Nepomuckého) osazeny na sloup (předem zpevněný piloty a betonovým věncem podloží); dřík byl nově sčepován (čepy z nástrojářské oceli zality olovem). V roce 1990 pak byla dokončena i oprava žulové balustrády, dlažby uvnitř

(doplnění chybějících částí - kuželky, nové spárování a závěrečná hydrofobizace) a kovových vrat (opatřeny olejovým nátěrem s kompozicí tuhy). Podrobnější informace o všech realizovaných pracích jsou uvedeny v restaurátorských zprávách.

Vzhledem k tomu, že zásahy provedené na objektu před rokem 1988 byly v rámci nového restaurování setřeny, můžeme dnes posoudit pouze kvalitu posledního ošetření. Pokud ale není známo složení či alespoň typové označení všech použitých materiálů, bylo by celkové hodnocení renovace zkreslené. Lze se tedy zabývat pouze těmi operacemi, které jsou v restaurátorských zprávách podrobněji popsány.

Prostředek CHS 1200 v toluenu, použitý k impregnaci sochy P. Marie, výrazně zpevňuje silně destruovaná kamenná díla. Jeho aplikace byla v tomto případě patrně nezbytná. Konsolidace hlavice sloupu vodnou disperzí Acronex je ovšem poněkud zastaralým řešením. Jelikož v restaurátorské zprávě chybí údaj týkající se koncentrace, nelze správně posoudit její účinnost - v každém případě se však jedná o materiál, který v koncentraci vyšší než 10% jako konsolidant příliš účinný není. Pro nevhodnost aplikace disperze hovoří zpětná migrace polymeru při jejím vysychání, kdy může dojít k tvorbě lesklého nepropustného filmu na povrchu kamene. Ten se pak v exteriérových podmínkách po čase odděluje od kamenného podkladu. Konzervovaná hlavice je trvale uložena v interiéru kostela, lze tedy předpokládat, že k tomuto jevu nedojde. Ovšem o dobrém zpevňujícím účinku tohoto ošetření lze přinejmenším pochybovat.

Licí hmota, ze které byly vyhotoveny výdusky je dostatečně pevná a také vzhledem odpovídá starému povrchu. Chemická podstata lazurní úpravy výdusků ovšem není v restaurátorské zprávě uvedena.

Stejně tak je tomu se zvolenými hydrofobizačními prostředky, aplikovanými na sochu sv. Rozálie a sv. J. Nepomuckého. Současný stav všech figur i hlavice je, zdá se, dobrý.

Zajímavé je, že v restaurátorské zprávě chybí záznam, který by vysvětlil onen - výše zmiňovaný - nános hnědé hmoty na volutách podstavce. Jde o záměr restaurátora barevně a strukturně upravit povrch volut či o dodatečné opatření k jejich zpevnění (prasklina na jedné z nich) ?

Výměna zkorodovaných železných prvků za tyto z nástrojářské oceli je vhodným řešením. Stárnutím oceli neinicuje vznik nebezpečných trhlin v kameni - již v minulosti byly korozní produkty železa příčinou destrukce díla (viz záznamy o renovaci z roku 1815).

Oprava žulových prvků (především balustrády) byla provedena důkladně - soudě podle technologického postupu práce; použité materiály nebyly v restaurátorské zprávě zveřejněny. Přesto však je dnes zábradlí balustrády poškozeno řadou prasklin. Příčinou může být jak koroze (odrezených a natřených) železných kramlí, tak teplotní a vlhkostní namáhání kamene (zněna

vlhkostních podmínek po provedené částečné izolaci objektu, vnášení nových spárovacích hmot a nového kamene - kuželky).

Závěrem můžeme říci, že v současné době není památka, kromě výše popsaných nedostatků, vážněji ohrožena. Jakou záruku ovšem skýtá poslední konzervační ošetření (dokončené v roce 1990) do budoucna, nelze na základě neúplných restaurátorských zpráv detailněji určit.

Sloup se sousoším P. Marie s Ježíškem (7. 10. 1996)

Objekt je umístěn na nároží ulic, obklopen kamennou dlažbou; čelem obrácen k jihu. K jeho zhotovení byla použita granitoidní hornina světle šedé barvy s množstvím černých zm. Spodní partie sloupu jsou opatřeny nánosem pevné hmoty hnědé barvy, která barevně ani zrnitostí neodpovídá původnímu kameni. Jiné poškození nebylo na tomto objektu znatelné.

Ze záznamů pamětní knihy německobrodského děkanství se dovídáme, že v roce 1841 byly vykáceny topoly, které do té doby zastiňovaly sloup. Byl také nově natřen. Přehled restaurátorských prací realizovaných v České republice v roce 1992 uvádí, že objekt byl v tomto roce opravován. Restaurátorská zpráva není, bohužel, k dispozici.

Sloup se sousoším Křtu Kristova (7. 10. 1996)

Památka je umístěna v parku, kolem osázeny nízké okrasné rostliny, vedle vzrostlý listnatý strom; čelem je obrácena k západu. Architektonické partie sloupu jsou vytesány z granitu světle šedé barvy (ve hmotě pozorováno množství černých částic), nápisová deska pak z mramoru. Poněvadž velmi drobné vrcholové figury jsou opatřeny bílým (patrně vápenným) nátěrem, není možné určit jádrovou kamennou hmotu - v restaurátorské zprávě z roku 1992 se hovoří o mramoru.

Památka je pouze nevýrazně znečištěna černými depozity (a to na zadní straně dříku) a poznamenána výskytem mikroorganismů - mechů a lišejníků (na římse a spodní části podstavce).

O první opravě sloupu, provedené v roce 1885, nás bez bližších údajů informuje kronika německobrodského gymnázia. Někdy po roce 1927 musel být sloup transferován, neboť do tohoto roku je datována zmínka o sloupu se sousoším Křtu Kristova umístěném v parčíku před bývalým klášterem. Důkladná renovace sloupu byla uskutečněna v roce 1992. Sousoší bylo tehdy rozebráno, zkorodované kramle a čepy nahrazeny nekorodujícím materiálem, černé krusty očištěny a chybějící části domodelovány. Poté bylo provedeno barevné sjednocení povrchu, konzervace a hydrofobizace. Žulové partie byly očištěny, nefunkční tmely nahrazeny novými a opět provedeno barevné sjednocení, konzervace a hydrofobizace. Písmena na vložce čelní desce byla vytónována a deska konzervována.

Havlíčkův Brod - sloup se sousoším Křtu Kristova; kontrast bíle natřeného kamene vrcholových figur s přírodním materiálem (granitem) vlastního sloupu

V restaurátorské zprávě zcela chybí popis technologie oprav a hlavně názvy či alespoň typové označení použitých prostředků. Teoretická předpověď rezistence ošetření by se v tomto případě pohybovala jen v oblasti nepodložených dohadů. Zatím se sloup nachází ve velmi dobrém stavu, kámen není viditelně nijak hloubkově ani povrchově degradován.

Chotěboř

Sloup se sochou P. Marie Immaculaty na náměstí (6. 11. 1996)

Sloup zhotovený z horniny granitoidního typu - světle šedé barvy, ve hmotě kamene jsou obsaženy částice okrové a černé barvy a množství slídových minerálů - stojí volně na náměstí obce, čelem obrácen k jihu. Památka je velmi dobře udržovaná, žádná poškození nebyla zjištěna.

Jediná dochovaná zpráva o renovaci objektu je datována rokem 1996.

Sloup se sochou P. Marie Immaculaty na místě bývalých masných krámů (6. 11. 1996)

Tato památka, ze zadní (jižní) strany chráněna cihlovou stavbou, stojí na keři zarostlém pozemku. V její blízkosti rostou rozložitě kaštany. Čelem je obrácena k severu. Ku stavbě sloupu byly použity 3 druhy hornin: schodiště je zhotoveno z granitu našedlé barvy, hlavice z jemnozrnného světle okrového pískovce, protkaného množstvím rezavě - hnědých žilek a zbývající partie ze středně- až hrubozrnného šedého až okrového pískovce s výraznými rezavě - hnědými žilami.

Výskyt tmavě šedých až černých krust byl zjištěn na podstavci a římse. Rohy a hrany stupňů schodiště jsou domodelovány umělým kamenem; stejnou hmotou jsou vyplněna některá výraznější mechanická poškození v ploše podstavce a římsy. Na vodorovné ploše římsy, v jejím podhledu a na patce dřívku byl pozorován silný nános lesklého nátěru - patrně pozůstatek nepřítliš pečlivě provedené hydrofobizace. Kámen se jeví jako velmi pevný.

Na povrchu kamene byla pozorována zachovalá polychromie. Fragmenty barevných nátěrů byly zjištěny na čelním reliéfu. Partie srdce (v reliéfu) je viditelně červeně probarvena, patrně následkem penetrace původního červeného nátěru hluboko do hmoty kamene (polychromie byla zřejmě odstraněna při restaurátorských pracích). Z reliéfu na čele podstavce bylo odebráno několik vzorků, které byly podrobeny mikroskopické analýze. Zjištěná stratigrafie barevných nátěrů je popsána níže.

Vzorek odebraný z fanfrnochů vykazuje následující stratigrafii: *vrstva silně pojeného hnědo - žlutého nátěru, bílý nátěr s množstvím černých zrn, vrstva hnědo - žluté barvy* - pozorována velká oranžovo - žlutá zrna a drobnější černé částice, velmi tenká vrstva černé barvy, *vrstva zelené barvy* - pozorováno množství černých zrn, šedo - bílý nátěr ve spodní a s vrchní partií

Chotěboř - mariánský sloup v parku, reliéf na čele podstavce; pískovec: fragmentárně zachovalá polychromie ve spárách a podhledech (bližší pojednání - viz text)

semitransparentní, vrstva sytě žlutého nátěru, pokovení žlutým kovem, fragmenty bílého nátěru.

Stratigrafie barevných nátěrů u vzorku odebraného z partie pod korunou byla vyhodnocena takto: podklad - *fragmenty kamene, bílý nátěr, vrstva šedo - žluté barvy* (s velkými žlutými zrny) je značně heterogenní co do velikosti i barvy částic - uvnitř této vrstvy bylo zjištěno několik semitransparentních podélně se táhnoucích oblastí (pravděpodobně vznikly následkem několikerého nanášení nátěru), *zelený nátěr, vrstva žluto - červené barvy, silná vrstva oranžovo - červené barvy*, lokální výskyt *bílého povlaku* (snad jde o výkvěty solí).

Výsledky mikroskopické analýzy jsou důkazem původní velmi bohaté polychromie, jejíž fragmenty se zachovaly v těžce přístupných partiích (rýhy, podhledy, záhyby).

Archivní záznam z let 1889 popisuje neutěšený stav sloupu na náměstí obce - objevily se povážlivé trhliny. Socha, která musela být sejmuta, byla opravena a osazena na sloup transferovaný z náměstí. Poslední zaznamenaná oprava této památky proběhla v roce 1996.

Ledeč nad Sázavou (13. 12. 1996)

Památka je umístěna na volném prostranství náměstí obce, čelem obrácena k západu. Architektonické části sloupu jsou vytesány ze světle šedého až okrově zbarveného granitu s množstvím černých a slídových minerálů; sochařské prvky pak z pískovce (zvaného "mušlový") obsahujícího fragmenty drobných schránek měkkýšů.

Celý objekt je pokryt mikrovegetací. Zejména ve spodních partiích podstavce, na římse a sochách se hojně vyskytuje lišejník a řasa. Tmavé - depozity znečištěné - plochy byly pozorovány pouze v místech dešťových stínů, jako jsou záhyby rouch světců. Četná drobnější mechanická poškození byla v minulosti vyspravena tmelem nebo umělým kamenem (např. domodelování některých partií volut na podstavci). Na figurách byly zjištěny zbytky starých nátěrů¹, stejně tak na volutách podstavce, odkud byl také odebrán vzorek pro vyšetření polychromie. Fragment pokovení žlutým kovem byl pozorován na pentli obepínající nohu pod kolenem postavy sv. Václava (vzorek odebrán).

Vyhodnocení stratigrafie (provedené na základě mikroskopické analýzy) vzorku z voluty je následující:

¹Odběr vzorků těchto nátěrů, bohužel, nebyl uskutečněn. Kámen v povrchové vrstvě vykazoval značnou pevnost, pod ní byl však degradován - drobil se (pozorováno na rouchu soch). Násilný odběr by tedy mohl poškodit konsolidovanou povrchovou vrstvu a tím i kámen pod ní.

Ledeč nad Sázavou - mariánský slou, čelo podstavce, nápisová partie;
granit : poškození kamene deštěm a mikroorganismy (růst mechů a lišejníků ve spárách písmen; vytváření barevně kontrastních pásů vlivem splavování depozitů a vegetace z římse)

šedo - bílý nátěr, vrstva žluté barvy, oranžovo - červený nátěr, transparentní vrstva bílé barvy, semitransparentní žlutý nátěr, několikrát nanesený bílý nátěr obsahující množství křemenných zm, tenká vrstva bílé barvy pokrytá depozitními částicemi.

Vzorek odebraný z pentle pod kolenem sv. Václava obsahuje tyto vrstvy nátěrů: podklad - kámen, bílý nátěr na několika místech *prostoupený nátěrem žluté barvy* (může jít buď o následek nedokonalého míchání při přípravě nátěru nebo o průnik dvou po sobě následujících vrstev), vrstva hnědo - žluté barvy s velkými bílými zrny, *sytě žlutý nátěr*, semitransparentní vrstva žluté barvy (patrně podklad pod zlacení), *pokovení žlutým kovem*, několikrát nanesený žluto - oranžový nátěr, vrstva bílé barvy s množstvím křemenných zm, lokálně pozorovaný oranžový nátěr, fragmenty *pokovení žlutým kovem*.

Ačkoli se nepodařilo odebrat oba vzorky i s podkladním kamenem, je zřejmé, že sloup byl v minulosti bohatě barevně pojednán. Můžeme snad tímto, na základě výsledků analýzy vzorku pentle, doložit první zmínku o zlacení pocházející z roku 1836. Pozdější pokovení - provedené v roce 1908 - bylo patrně setřeno při posledním restaurování (viz níže), proto se zachovalo jen fragmentárně. O aplikaci olejových barev, provedené téhož roku, by mohla svědčit - u obou vzorků prokázaná - přítomnost spodních nátěrů šedo - bílé a bílé až žluté barvy. Pro potvrzení této hypotézy by bylo ovšem třeba provést analýzu organického pojiva těchto nátěrů.¹

První zmínka o renovaci pochází z roku 1836, kdy byl sloup natřen šedou olejovou barvou a částečně pozlacen. Oprava žulového schodiště (jeho rozebrání, podezdění, vycementování a znovuosazení, včetně náhrady porušených partií novými) se datuje do roku 1908. Téhož roku bylo provedeno zlacení celé horní sochy P. Marie, nápisů i některých částí figur a také postřibření polokoule. V roce 1927 byl objekt ohrazen plotem se žulovou podezdívkou. Poslední renovace byla provedena v roce 1988. Kámen byl nejprve zbaven mikrovegetace mechanickým způsobem, zvětralé části kamene byly odsekány a staré cementové vysprávký odstraněny. Olejové nátěry byly snímány chemickou i mechanickou cestou. Hornina byla postupně zpevňována vápennou vodou a 3% roztokem akrylátové disperze. Doplnky a chybějící modelace figur byly provedeny umělým kamenem. Nápisů byly pečlivě zbaveny původních barevných nátěrů a poté byly texty rekonstruovány dle církevních opisů; písmena byla tónována. Na závěr bylo provedeno barevné sjednocení a biocidní ošetření. Kovové prvky byly buď nahrazeny nekorodujícím materiálem (čepy, kramle) nebo rekonstruovány (atributy světců).

¹Výsledky analýzy organických pojiv barevných nátěrů nebyly do termínu odevzdání této práce vyhodnoceny.

Ledeč nad Sázavou - mariánský sloup, socha sv. Václava, detail levé nohy; „mušlový“ pískovec : z pentle v podkolení sochy byl odebrán vzorek pro mikroskopické vyšetření polychromie (výsledky - viz text)

Ledeč nad Sázavou - mariánský sloup, spodní část dříku; pískovec : v podhledu oblaků (pravá horní část fotografie) patrně renovačního ošetření - stopy konzervačních prostředků

V restaurátorské zprávě chybí, až na výjimky, údaje o použitých prostředcích. Tato informace je velmi důležitá, neboť aplikace nevhodných materiálů (např. silných louhů a kyselin pro chemické čištění olejových nátěrů) může v budoucnu mít nejen neblahé estetické důsledky, ale může vést až k destrukci díla. Na nápisové části podstavce jsou dnes jasně viditelné hnědé skvrny. Tento jev je v literatuře často popsán právě jako následek čištění olejových nátěrů louhem.

Provedené biocidní ošetření bylo v případě této památky naprosto neúčinné. Vegetace se zde vyskytuje ve velké míře a téměř plošně - roste na spodních partiích objektu, ve spárách písmen, hojně na sochách a římse, odkud je splavována deštěm po podstavci (vznik esteticky rušivých zelených pásů). Jelikož restaurátoři nezveřejnili složení použitého biocidního materiálu ani technologický postup práce, nemůžeme s určitostí říci, zda se jedná o nevhodně volený prostředek, nedostatečnou aplikační technologii či o nebyvale odolnou vegetaci (nebo snad růstu mikroorganismů příznivé klimatizační podmínky).

Impregnace kamene vápennou vodou a 3%-tní akrylátovou disperzí se také jeví nedostatečnou, zvláště pak pro kamenné objekty umístěné trvale v exteriéru. V kameni vystaveném kyselým exhalacím může vápenná voda pouze vytvářet jakousi alkalickou rezervu (navíc zanáší do kamene nebezpečné kationty); akrylátová disperze zase nezpevní kámen v dostatečné hloubce, při jejím vysychání dochází ke zpětné migraci polymeru. V případě "mušlového pískovce" (který obsahuje vápenaté pojivo) mohla být vápenná voda alespoň částečně úspěšná. Žula je - narozdíl od "mušlového pískovce" - kamenem velmi tvrdým a málo porézním, použité konsolidační prostředky patrně vytvořily pouze tenkou povrchovou vrstvu bez jakéhokoli konsolidačního účinku.

Jaké konzervační, resp. hydrofobizační prostředky byly aplikovány na závěr, opět není v restaurátorské zprávě specifikováno. Soudě dle současného stavu objektu (růst mikroorganismů si žádá dostatečnou vlhkost substrátu), nebyla tato operace úspěšná.

Restaurování v roce 1988 zabránilo sice aktivní degradaci památky, současně však zaneslo do kamene nežádoucí složky, jejichž působení se již dnes projevuje.

Lípa (7. 10. 1996)

Sloup se nachází při silnici pod vzrostlými listnatými stromy. Čelem je obrácen k severo-západu. Zhotoven je z našedlé místy až okrově zbarvené žuly, obsahující množství černých částic. Figura je vytesána ze šedého střednězrnného pískovce. Kromě sporadického výskytu lišejníků je v současné době sloup ve vynikajícím stavu.

Památku byla restaurována v roce 1993. Z restaurátorské zprávy se dovídáme, že celý objekt byl za sucha zbaven mikrovegetace a poté omyt vodou.

Z kovových částí byly odstraněny korozní produkty. Figura byla impregnována Porosilem Z 40 a následně bylo přistoupeno k modelaci chybějících partií (minerálním tmelem pojeným Sokratem 2804 s přidávkem vápna). K závěrečné hydrofobizaci byl použit Porosil ZV 50. Žulové partie byly taktéž zpevněny Porosilem Z 40. Vodorovné spoje byly vytmeleny silikonovým tmelem Siliroem AC. Po odrezání kramlí a vybarvení písmen (na základě průzkumu dřívějšího barvení zvolen tmavý pigment pojený Sokratem) bylo přistoupeno k závěrečné hydrofobizaci Porosilem ZV 50.

Materiály použité při tomto restaurování zaručují (při stávajících povětrnostních podmínkách) trvanlivost konzervačního ošetření na velmi dlouhou dobu.

Úsobí (6. 11. 1996)

Sloup s vrcholovým sousoším Pietty stojí ve svažitém terénu parčíku, obklopen vysokými listnatými stromy. Jeho čelo je obráceno k severu. Vytesán je ze světle šedé horniny granitoidního typu; vrcholové sousoší pak ze středně zrnitého světle šedého pískovce.

Spodní partie objektu jsou porostlé mechem a lišejníkem; lišejník byl pozorován i v podhledu hlavice a na figurách. Krusta a depozitní částice znečišťují pouze pískovec, a to nejvíce v místech dešťových stínů - např. v záhybech roucha sochy. Sokl sousoší a hlavice dříku jsou výrazně mechanicky poškozeny - jejich nárožní partie zcela chybí. V horní části východní strany dříku (těsně pod patkou) bylo zaznamenáno drobné poškození granitu - povrchová vrstva kamene je zde jakoby od fouklá. Z tohoto degradovaného místa byl odebrán vzorek pro RTG difrakční analýzu a chromatografické stanovení kvantit vodorozpustných solí. Jeho průzkumem bylo zjištěno, že povrch granitu je pokryt vrstvou sádrovce nepatrné tloušťky a obsah škodlivých vodorozpustných solí je v daném vzorku téměř nulový; kvantita síranů je pouze 0,36%, přítomnost chloridů a dusičnanů nebyla prokázána.

K RTG difrakční analýze byl postoupen také vzorek starého světle šedého nátěru, který pokrývá (až na výjimky) celý objekt. Složení vzorku odebraného z roucha sochy je následující:

<i>palmierit</i>	$K_2Pb(SO_4)_2$
<i>anglesit</i>	$PbSO_4$
<i>baryt</i>	$BaSO_4$
<i>sádrovec</i>	$CaSO_4 \cdot 2H_2O$

Složení stanovených minerálů - palmieritu, anglesitu, barytu - napovídá, že zřejmě půjde o produkty druhotné přeměny olovnatých a barytových bělob

(působením SO_2 z ovzduší). Zdrojem sádrovec mohou být jak běloby, tak vápenaté součásti kamene, které chemicky reagovaly s oxidy síry ze vzduchu.

Z horní části dříku těsně nad patkou byl sejmут fragment polychromie, který byl laboratorně mikroskopicky vyšetřen. Bohužel, podkladní kamenná vrstva nebyla v nábrusu vzorku pozorována, proto lze pouze zjistit stratigrafii svrchní barevnosti nikoli barvu původní. Bylo prokázáno několik vrstev nátěrů - nejprve vrstva *silně pojeného žluto - hnědého nátěru*, vrstva *bílé barvy*, následuje vrstva *světlounce zeleno - modré barvy*, *silně pojený nátěr nažloutlé barvy a zeleno - modrý nátěr* sytějšího odstínu než stejnobarevný spodní. Na povrchu vzorku byl pozorován *fragment bílého nátěru*.¹

Žádné, v minulosti provedené, renovace tohoto sloupu nejsou v archivních záznamech.

Zahrádka (13. 12. 1996)

Mariánský sloup - čelem obrácen k východu - stojí na břehu vodní nádrže, prakticky uprostřed lesa. Prostor kolem něj je zarostlý keřovitým porostem; čtyři vysoké listnaté stromy jej obklopují v těsné blízkosti. Vytesán je ze světle šedé až okrově zbarvené žuly s množstvím černých a slídivých minerálů.

Hlavním faktorem, ovlivňujícím stav památky, je nekontrolovaný růst vyšších rostlin v okolí (po vzniku vodní nádrže a zatopení obce Zahrádka prostor kolem památky nikdo neudrzuje). Schodiště je zcela zakryto travinami, keři a mrtvým biologickým materiálem (větvě, listí). Jednotlivé části objektu jsou více či méně "povlečeny" mikrovegetací (lišejníky, mechy). Tato tvoří, spolu s depozity z ovzduší a produkty druhotné přeměny původních složek kamene, tzv. biologickou krustu. Na některých částech objektu již započala koroze horniny vlivem chemického (vyučování agresivních kyselin) i mechanického (prorůstání vláken substrátem) působení živých organismů - krusta je v těchto místech od fouklá či úplně odpadá od kamenného podkladu. Vrcholová figura P. Marie je znečištěna plísněmi, vytvářejícími na jejím povrchu černě zbarvené pruhy.

Vizuálním pozorováním bylo zjištěno, že sloup byl v minulosti opatřen barevnými nátěry, které jsou nyní již z velké části odmyty deštěm. Roucho sochy a vyboulená horní část podstavce (pod římsou) vykazují červené zbarvení, způsobené penetrací barevného nátěru do kamene². Šedo-zelený nátěr byl pozorován na podstavci - plocha kolem nápisů (čelní nápisy jsou destruovány - povrchová vrstva kamene se odlupuje, nápis se stává nečitelným), růžice. Vzorky polychromie byly odebrány.

¹Prokázaný výskyt nátěrů bílé barvy dokazuje hypotézu, vysvětlující původ minerálů stanovených metodou XRD.

²Viz památka v obci Chotěboř

Zahrádka - mariánský sloup, čelo podstavce, nápisové partie;
granit: koroze povrchové vrstvy kamene (způsobená zřejmě aplikací nevhodných konzervačních prostředků v minulosti) vedoucí k destrukci nápisů; spodní část nápisů z čela podstavce byla v minulosti několikrát barevně pojednána (výsledky mikroskopického vyšetření polychromie - viz text)

Mikroskopické vyšetření vzorku z vyboulené partie na zadní straně podstavce prokázalo přítomnost původních nátěrů - na podkladním granitu byl pozorován oranžovo - červený a zelený (patně dvouvrstvý) nátěr, svrchní část vzorku je znečištěna depozity.

Vyhodnocení stratigrafie vzorku z růžice na zadní straně podstavce je následující: vrstva žluto - zeleného nátěru, lokální výskyt tenkého černého nátěru, semitrparentní do modra tónovaná vrstva bílé barvy, tenký bílý nátěr, velmi silná vrstva pokovení žlutým a bílým kovem - pozorovány jehličkovité částice kovu bílé a žluté barvy.

Sled vrstev pozorovaný na vzorku nápisů z čela podstavce: vrstva šedo - černé barvy (patně nečistoty z ovzduší), dvakrát nanesený bílý nátěr - spodní vrstva vykazuje šedivý odstín a je nepřilíš výrazně tónován modro - černými zrn - v levé části vzorku byla pozorována síťová struktura černé barvy (může se jednat o plíseň), vrstva sytě žluté barvy, velmi tenká vrstva pokovení žlutým kovem, zelený nátěr, semitrparentní vrstva šedo - bílé barvy - tónovaná množstvím oranžovo - červených částic, kompaktní bílý nátěr, dvójité pokovení - spodní červeným a svrchní bílým kovem, šedo - zelený nátěr.

Přestože v těchto dvou případech nebyly vzorky odebrány i s podkladním kamenem, můžeme výsledky mikroskopického šetření považovat za důkaz zřejmě původního bohatého barevného pojednání sloupu¹.

Pro XDR analýzu byl vzorek odebrán tamtéž. Z výsledného difraktogramu lze vyčíst, že se jedná o granitoidní horninu (důkazem je přítomnost běžných složek granitu jako je křemen, živec a biotit) potaženou sádrovcem².

Závěrem můžeme konstatovat, že největší nebezpečí pro tento mariánský sloup představuje okolní vegetace a zejména mikroorganismy žijící na kamenném substrátu. Vážné mechanické poškození bylo pozorováno pouze v dolní části podstavce, kde se nachází široká - již tmelená - prasklina.

¹Této hypotéze nasvědčuje i absence jakékoli archivní zmínky o čištění či jiném restaurátorském zásahu na objektu, který by mohl původní polychromii poškodit.

²Vznik a původ sádrovce byl již diskutován - viz památka v Úsobí.

K VÝROČÍ HUDEBNÍKA JANA VÁCLAVA ANTONÍNA STAMICE (1717-1757)

Stanislav Václav Klíma

Významným hudebnickým rodem pocházejícím z východních Čech, jehož členové se proslavili v daleké cizině, byli Stamicové. Jejich rodové jméno bylo v domácích i cizích úředních záznamech, matrikách, listinách i novinových zprávách, korespondenci, zprávách vrstevníků a jiných materiálech uváděno různě: jsou známy varianty Staimi/t/z, Stainmi/t/z, Stame/t/z, Stamić, Stami/t/z, Stammitz, Stamni/t/z, Stanić, Staniz, Staymiz, Stei/n/me/t/z, Steinmi/t/z, Strmitz a další, nejčastěji však Stamitz. Z příslušníků rodu se nejvíce proslavil Jan Václav Antonín, rodák z Německého /dnes Havlíčkova/ Brodu. Hudební nadání zdědil po otci Antonínu Ignáci, regenschorim a varhaníku děkanského chrámu v Německém Brodě. Hudebníky byli i jeho sourozenci, houslista a koncertní mistr Josef František de Paula, houslista, violoncellista a německobrodský děkan Antonín Tadeáš, houslista, primarius Václav Jan a děti Jana Václava Antonína, houslista, violista, hráč na violu d'amour a skladatel Karl Philipp a houslista, hráč na violu d'amour, hudební pedagog a skladatel Antonín Tadeáš Jan Nepomucký.

Do roku narození Jana Václava Antonína Stamice zaznamenali východočeští matrikáři zrození nejednoho významného hudebníka, který později proslavil svou vlast anebo alespoň rodiště, ale jen někteří byli tak úspěšní jako Stamic. Zaslouží si, aby zde byla, v chronologickém sledu, připomenuta jejich jména: Jiří Rychnovský (narozený v Rychnově nad Kněžnou v polovině 16. století - zesnulý 1616), Vojtěch Pelikán (Litomyšl, c. 1642 - 1700), Jan Josef Božan, (patrně Chroustovice, 1644 - 1716), Václav Kleych (Lažany, 1678 - 1737), František Ignác Tůma (Kostelec nad Orlicí, 1704 - 1774), Jiří Čart (Hochtánov, dnes součást Havlíčkova Brodu, 1708 - 1788), Heřman Antonín Jelínek (Hoříněves, 1709 - 1779), Ignác František Mára (Německý Brod, 1709 - 1783) a další. Hudební historikové a ctitelé starší české hudby znají jména Čart, Jelínek a Tůma, jména ostatních hudebníků byla už dávno zapomenuta. Takový osud našťastí nepotkal jejich nadaného krajana, který se proslavil v daleké cizině a jehož díla se dodnes udržela na repertoárech orchestrů a komorních souborů, jsou vydávána tiskem a nahrávána na gramofonové desky, kazety a CD.

Jan Václav Antonín Stamic (1717 - 1757) - jediný známý portrét umělce od F. Dobreta na titulním listě souboru houslových děl *L'art du violon* J.B. Cartiera (Paříž 1798)

Statí, krátkých oslavných článků, slovníkových hesel, populárních i odborných pojednání o Stamicově životě a díle byla publikována asi stovka¹, z toho asi polovina v němčině, 40% v češtině a 10% v angličtině a francouzštině. Zájem německých hudebních spisovatelů vyplýval

¹ V letech 1981 a 1984 byly vydány dvě obsáhlejší publikace: Wolf, Eugene K.: *The Symphonies of Johann Stamitz. A Study in the Formation of the Classic Style. With a Thematic Catalogue of the Symphonies and Orchestral Trios*, Utrecht - Antverpy - Haag - Boston 1981. - Dr. Gradenwitz, Peter: *Johann Stamitz. Leben-Umwelt-Werke*, sv. 1, 2, Wilhelmshaven 1984, 1985.

z hudebníkov delšího působení v Německu, z jeho mylného řazení mezi německé skladatele a ze skutečnosti, že jeho díla byla vydávána převážně v Německu. Mnohé z prací však nekriticky přejímaly starší údaje a přinášely jen minimum nových informací.

Tato studie je souhrnem nejzávažnějších poznatků o hudebníkovi, houslistovi, koncertním mistru, hráči na violu d'amour, violoncello a kontrabas, kapelníku, hudebním pedagogovi a skladateli Janu Václavu Antonínu Stamicovi, čerpaných z dokumentárních pramenů, dobového tisku, vzpomínek vrstevníků, ze starší i novější literatury, a doplněných o výsledky nejnovějšího bádání.

Stylizovaná podobizna J. V. A. Stamice od Joachima Lutze (Mannheim 1938)

Rod, rodiče, dětství a mládí J. V. A. Stamice v Německém Brodě

Jan Václav Antonín Stamic se narodil 19. června 1717 v Německém Brodě, asi v domě zvaném Rejnovský, dnes čp. 160 na Havlíkově náměstí, a byl téhož dne pokřtěn. Matriční zápis¹ zahrnuje následující údaje: "Jméno dítěte: Jan Waczslaw Antonin. Rodiče: Antonin Stamitz, Rozyna. Kmotři: Vdp. Joannes Bapt. Seidl, děk., P. Waczlaw Herbst. Svědci: Anna Tenzianowa, Katerzina Lochmonowa. Křtil: kapl. Shaffer."² Datum narození bylo v minulosti uváděno nepřesně:

starší hudební slovníky³ uvádějí rok 1719 a den narození byl ještě v dvacátých a třicátých letech tohoto století uváděn chybně jako 10. červen⁴. Také Stamicovo druhé jméno bylo uváděno chybně, jako Karel, pravděpodobně už od dob českého básníka, spisovatele, učenice, správce knihovny v Praze na Strahově a lexikografa Jana Bohumíra Dlabace (1758-1820)⁵. Jméno Jan dostal

¹ Matriční zápis, Německý Brod. Sběrka matrik, inv. č. 2324, fol. 94 v., sv. I, B. Státní oblastní archiv, Zámorsk.

² Zápis je místy málo čitelný a tak např. jména svědků byla různě interpretována. - Václav Herbst byl německobrodský starosta, Ondřej Leopold Schaffer kaplan, později děkan.

³ Např. Fétis, François-Joseph: Biographie universelle des Musiciens et Bibliographie générale de la musique, sv. 8, Paříž 1878, s. 411, uvádí chybně 1719.

⁴ Dr. Hnilička, Alois: Jan Václav Stamic, Dalibor, r. 34, č. 38 - 39, Praha 1912, s. 276.

⁵ Dlabacz, Gottfried Johann: Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien, sv. 3, Praha 1815, sl. 198.

Stamic po kmotru Janu Křtiteli Vítu Seidlovi, Václav po kmotru Václavu Herbstovi a Antonín po otci Antonínu Ignáci.

Stamicové k nám přišli z Marburgu, centra jižního Štýrska, dnešního slovinského Mariboru. Ve 12. století postupovali kolonisté vzhůru podél řeky Sázavy, aniž tušili, že pod jejich nohama je množství stříbrné rudy. Její pozdější objev a dolování položily základ k rozvoji oblasti Havlíčkova Brodu, tehdy nazývaného Brod nebo Smilův Brod. S přílivem osadníků německé národnosti byl Brod počátkem 14. století přejmenován na Německý Brod a tento název si město uchovalo až do roku 1945, i když po husitských válkách v 15. století bylo jeho obyvatelstvo již téměř výhradně české.¹ Na Havlíčkův Brod, podle významného českého politika, novináře a spisovatele 19. století, Karla Havlíčka Borovského (1821 - 1856), který tam studoval a působil, bylo město přejmenováno v květnu 1945.

Kolem poloviny 17. století se Stamicové usadili v Pardubicích, kde Martin Stamic (z. 1707) provozoval řemeslo jircháře, vydělaváče kůží. Tam se 10. února 1665 oženil s Kateřinou Choleovou, dcerou tamního měšťana, vdovou po měšťanu Janu Choleovi, která však v následujícím roce zemřela. Podruhé se oženil (1667) s Alžbětou Kuhejovou (též Cuheyovou, Kuheyovou, Kuhovou), dcerou (českého původu) pardubického měšťana a vdovou po Matěji Kuhejovi. Řemeslo mu dobře vynášelo a tak už v roce druhého sňatku mohl zakoupit dům čp. 82 na Bartolomějské ulici, s dílnou, kde zpracovával jirchu, jemně vydělanou kůži. V témže roce, 18. února 1667, se stal pardubickým měšťanem. Brzo nato získal i dům čp. 85 v téže ulici, který vlastnil až do roku 1678. Roku 1675 zakoupil další objekt čp. 56 na Pernštejnském náměstí. Byl váženým občanem a roku 1687 či 1689 byl jmenován členem městského zastupitelstva. V Pardubicích se mu narodilo pět dětí. Zemřel tamže 19. září 1707.²

V Pardubicích se Martinovi 25. září 1686 narodil syn Antonín Ignác,³ otec Jana Václava Antonína, a žil tam až do roku 1709 či 1710. Byl to muž několika povolání a mnohostranných zájmů: hudebník, varhaník, regenschori,

¹ Ing. Holenda, Tomáš, starosta Havlíčkova Brodu: Z proslovu k účastníkům předání Stamicovy ceny pro rok 1993, Cesta Vysočiny, r. 34, č. 15, Havlíčkův Brod 14.4. 1993.

² Data narození, sňatku a úmrtí v této studii uváděných členů rodu Stamiců jsou čerpána jednak z matrik v poznámkách uvedených a hudebních slovníků, jednak z následujících publikací: Homolka, Ed. Em.: Po stopách, původu a rodokmenu rodiny Stamiců (Stamitz), Za hudebním vzděláním, r. 1, č. 10, Plzeň 1926. - Pospíšil, Antonín: Kolem Jana Václava Stamice, Havlíčkův Brod 1947. - Dr. Štědroň, Bohumír: Ke sporům o národnost Jana Václava Stamice, Hudební rozhledy, r. 16, č. 16, Praha 1963, s. 666 - 669. - Dr. Gradenwitz, P.: citované dílo (dále jen c.d.), s. 51 - 64.

³ Matriční zápis, Pardubice. Sběrka matrik, inv. č. 1491, fol. 59 v. - Státní oblastní archiv, Zámorsk.

kantor (tj. řídící kostelního zpěvu, nikoli učitel či rektor školy, jak uvádějí někteří lexikografové¹ pravděpodobně chybnou interpretací povolání "kantora"), malíř a kupec. Roku 1710 byl pozván ThDr. Janem Křtitelem Vitem Seidlem (c. 1660-1736),² aby v Německém Brodě vykonával povolání varhaníka. Antonín Ignác pozvání přijal, přestěhoval se do Německého Brodu a tam asi do roku 1724 či 1725 hrál na varhany děkanského chrámu. V novém působišti se 2. února 1714³ oženil s Rozinou Klárou Boěmovou (Böhmovou: 1693 - 1735), dcerou Ferdinanda Viléma Boěma (Böhma) z Loischachu (Loispachu), někdejšího syndika Univerzity Karlo-Ferdinandovy, konzistorálního právního zástupce pražského arcibiskupa, potom přísedního zemského prokurátora, který od roku 1696 působil v Německém Brodě, kde se po dvou letech stal městským radním.

Také Antonín Ignác Stamic se později (1725) stal městským radním a v radě zasedal až do své smrti, plných čtyřicet let. Na sklonku života se podepisoval jako Antonín Hynek, jak si podle svého přeložil do češtiny druhé jméno Ignác, snad k zdůraznění svého češství.⁴ Z manželství Antonína Ignáce, zakladatele německobrodské větve rodu Stamiců, se narodilo jedenáct dětí: /1/ Rozina (n. 1714 - zemřela asi záhy), /2/ Rozina (1715 - z. rovněž záhy), /3/ Jan Václav Antonín (1717 - 1757), /4/ Josef František de Paula (1719 - 1791), /5/ Antonín Tadeáš (1722 - 1768), /6/ Václav Jan (1724 - po r. 1771), /7/ Tadeáš Vít (1727 - ???), /8/ Kateřina Terezie (1728 - 1776?), /9/ Marie Rozina Anna (1728 - 1768 či 1776), /10/ Marie Anna Beatrix (1731 - 1760) a /11/ Anna Marie Beatrix (1733 - 1760). Po manželčině skonu (zemřela 1735) se Antonín Ignác 22. října 1737 oženil podruhé, s Voršilou Meantovou (zemřela 1804), dcerou pelhřimovského měšťana.

11. března 1719 koupil Antonín Ignác dům čp. 160, renesanční objekt z druhé poloviny 16. století, který půlstoletí předtím vyhořel, avšak záhy byl obnoven. Dům je situován na jihovýchodní straně Havlíčkova náměstí (Rynku) a byl nazýván podle někdejší majitelky Rejnovský, později Huškův nebo U Hušků. V přízemí objektu, půdorysu 6 x 30 m, býval krámk, v prvním patře

¹ Fétis, F.-J.: c. d., sv. 8, s. 411. - Mendel, Hermann - Dr. Reissmann, August: Musikalisches Conversations-Lexikon. Eine Encyclopädie, sv. 9, Berlin 1878, s. 404

² Th. Dr. J. K. V. Seidl byl teolog a hudebník, který přišel počátkem 18. století jako nový děkan do Německého Brodu. Za jeho třiatřicetiletého působení (1703 - 1736) byl brodský chrám barokově přestavěn a spolu s barokní výzdobou interiéru byly opraveny i varhany. Později se stal arcibiskupským vikářem a protonotářem. - Okresní muzeum: Brodští Stamicové, Cesta Vysočiny, r. 34, č. 15, Havlíčkův Brod 14. 4. 1993.

³ Matrika oddaných, Německý Brod. Sběrka matrik, Lit. B, 1703 - 1744, inv. č. 2330, fol. 38 v. - Státní oblastní archiv, Zámorsk.

⁴ Petr, Fr.: Stamicizové. Zprávy Městského muzea v Německém Brodě. 1922 - 1923. Německý Brod 1924, s. 66 - 69.

dva pokoje, dvě kuchyně a předstí.¹ Je pravděpodobné, že dům Antonín Ignác obýval s manželkou už od roku 1715 a že se tam narodila většina jeho dětí, též Jan Václav Antonín. 22. srpna 1730, tedy ještě v době Janova mládí, se rodiče a sourozenci přestěhovali do nárožního renesančního domu rovněž ze 16. století, dnes čp. 48, na protější straně náměstí. Dům, též s kupeckým krámkem, zvaný Böhmovský, později Kobzinovský, zdědila matka. Původní obydlí otec prodal a v novém objektu žil až do své smrti 19. prosince 1765.

V té době byl Německý Brod menším venkovským královským městem o 253 domech a 2600 obyvatelích. Město bylo značně postiženo švédským pleněním za třicetileté války, v roce 1662 požárem, který zničil přes šedesát domů a 1714 povodní. Na spáleništích vyrůstaly v 18. století nové zděné stavby. Rozvoji obchodu a řemesel napomáhala příhodná poloha na hlavní císařské silnici spojující Vídeň s Prahou. Z dodnes zachovaných objektů

stávaly v době dětství a mládí Jana Václava Antonína a při jeho návštěvě města v letech 1749 - 1750 tyto sakrální stavby v severovýchodním rohu Rubešova náměstí děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie, původně raně gotický, později přestavěný, vypálený, obnovený a rozšířený. V kapli sv. Barbory je rokokový oltář z roku 1760 s obrazem od Josefa Františka Stamice. Na kostele

¹ Petr, Fr.: O starých domech německobrodských, XXXII: Dům Rejnovských (čís. 160, nyní u Hušků), Zprávy Městského muzea v Německém Brodě. 1922 - 1923, Německý Brod 1924, s. 62 - 64. - Na domě je pamětní deska.

Jan V. Stamic, 1717 - 1757, na šedesátihléřové československé známce z roku 1957.
Autor: M. Švabinský; vryl J. Schmidt

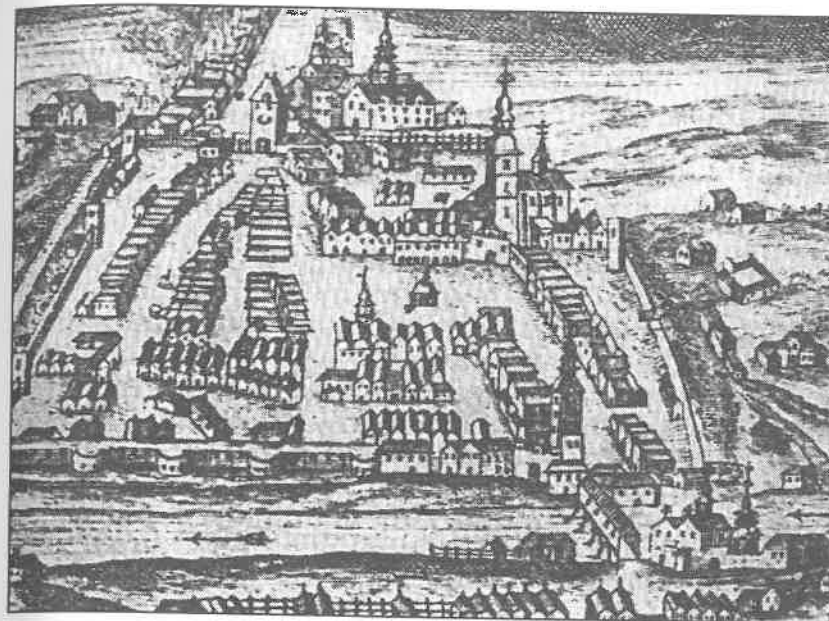
je epitaf děkana Antonína Tadeáše Stamice z roku 1768. Druhý kostel, Nejsvětější Trojice, v městském parku byl založen roku 1734 děkanem Seidlem v barokním slohu. K výzdobě patřil obraz Nejsvětější Trojice, snad od A.I. Stamice. Gotický kostel sv. Kateřiny, původně špitálský, na Dolním předměstí byl založen snad horníky ve 13. století, po požáru roku 1662 barokově znovuvybudován, koncem 19. století na vnějšku pseudorománsky upraven. Také hřbitovní kostel sv. Vojtěcha na západním předměstí pochází nejspíše ze 13. století. V dnešní podobě, s renesančními štíty a klenbou, se zachoval z konce 16. století. Z let 1679 - 1733 pochází bývalý augustiniánský klášter s kostelem sv. Rodiny, na křižovatce Horní a Husovy ulice. V 18. století bylo v klášteře gymnázium, pak německá čtyřtřídní škola, ve 20. stol. byl přebudován na úřední budovu a zvýšen o patro. Pod kruchtou kláštera je obraz z roku 1769 Ecce homo snad od J. F. Stamice.

Z dalších objektů lze uvést barokní budovu děkanství (č.p. 173) z počátku 18. století, z jejíž vnitřní výzdoby si zmínky zasluhují obrazy A.I. Stamice (?) z poloviny téhož století. Gotická radnice z 15. století na Havlíčkově náměstí byla v 17. stol. přestavěna pozdně renesančně s atikou a hodinami. Městská rychta ze 13. století byla koncem 15. st. přebudována, roku 1913 opatřena novobarokním průčelím a proměněna v novou radnici. Na Havlíčkově a Smetanově náměstí, v Dolní, Horní, Trčkově a Vojtěšské ulici se zachovaly vesměs jednopatrové gotické, barokní a renesanční domy. Z doby dětství Jana Václava Antonína pochází i žulový mariánský sloup (asi z roku 1715) na Havlíčkově náměstí, se sochami P. Marie Vítězné, sv. Floriána, sv. Jana Nepomuckého, sv. Ondřeje a sv. Václava. Poblíž je obnovená městská kašna, zvaná Koudelova, se sochou Tritona, z roku 1740. Zbývá ještě se zmínit o zbytcích středověkého městského opevnění ze 14. a 15. století na jižní a jihozápadní, místy i na severní a východní straně města a o válcové dvoupatrové hradební věži.¹

Studium

Základního vzdělání nabyl malý Jan na německobrodské partikulární škole (čp. 171 na dnešním Rubešově náměstí), která byla jednou z osmnácti škol, podléhajících pražské jezuitské univerzitě. Zajímavé svědectví o škole se nám dochovalo z pera londýnského varhaníka, učitele hudby, skladatele, hudebního historika, cestovatele a doktora hudby oxfordské univerzity Charlese Burneye (1726 - 1814), který ve dnech 16. až 18. září 1772 cestoval z Vídně přes Moravu a Čechy do Prahy a dále do Drážďan. Pocit, představy a zážitky z cesty zahrnul do hudebního cestopisu nazvaného *The Present State*

¹ Sochr, Jiří: Havlíčkův Brod, Havlíčkův Brod 1969. - Kolektiv: Umělecké památky Čech, 1, Praha 1977, s. 362 - 369.

Havlíčkův Brod, dobová rytina

of Music in Germany, the Netherlands and United Provinces. Or, the Journal of a Tour through those Countries, undertaken to collect Materials for a General History of Music.¹ "Procestoval jsem celé království české od jihu až k severu; a poněvadž jsem pečlivě sledoval, jak se prostý člověk učí hudbě shledal jsem posléze, že nejenom v každém větším městě, ale také ve všech vesničkách, kde jen je triviální škola, učí se chlapci a děvčata hudbě.

V Německém Brodě, Jeníkově, Čáslavi, Českém Brodě i jinde jsem takové školy navštívil...

Čas od času se v těchto venkovských školách objeví skutečný génius, jako např. v Německém Brodě, v rodišti slavného Stamice. Jeho otec byl kantorem při městském kostele a Stamice, později tolik proslavený jako houslista i skladatel, byl vychován v obyčejné obecné škole mezi chlapci průměrně nadanými, kteří žili a umírali neznámi. Ale on jako druhý

¹ Současný stav hudby v Německu, Nizozemí a Spojených provinciích neboli Deník z cesty těmito zeměmi, podniknuté k sebrání materiálů pro všeobecné dějiny hudby. 1. vyd., Londýn 1773. - Burney, Charles: Hudební cestopis 18. věku (Přeložila Jaroslava Pippichová), Praha 1966, s. 277 a 279.

Shakespeare překonal všechny obtíže a překážky: jestliže zrak onoho pronikl veškerou lidskou přirozeností, pak Stamic, aniž tuto přirozenost opustil, zasloužil se o vývoj hudby jako nikdo před ním. Jeho génius byl vskutku originální, smělý a mohutný, myšlenkové bohatství, žár a kontrast v rychlých větách, něžná, půvabná a nevtrhavá melodičnost ve větách volných - to charakterizuje spolu s duchaplným a bohatým doprovodem jeho díla. Všechna jsou plna velkých efektů, vytvořených vzmachem génia, zjemnělého, ale nikoli utlumeného kultivovaností..."

Jihlava

Vzhledem k tomu, že si Jan Václav Antonín počínal ve studiu na německobrodské škole zdárně, rozhodli se jeho rodiče poslat jej na další studia na jezuitské gymnázium v Jihlavě. Studium, trvající šest let, zahájil J.V.A. Stamic 1. listopadu 1728 a ukončil v září 1734. Při zápisu bylo jeho jméno uvedeno jako Joannes Staintz, místo původu Teuto-Brod (Německý Brod) a země, respektive národnost, Boemus. Shodná označení se objevují i v dalších seznamech, kdy student byl postupně uváděn (v 1. třídě) jako parvista, (ve 2.) principista, (3.) gramatista, (4.) syntaxista, (5.) poeta a posléze (v 6. třídě) jako rétor. Zachovala se jen matrika studentů,¹ další údaje o prospěchu apod. se už nedají zjistit. Lze předpokládat, že v Jihlavě Jan prohluboval i znalosti hudební, neboť podobné možnosti vzdělávání tehdy jezuitské koleje skýtaly. Není vyloučeno, že se stal členem kapely koleje a snad hrával i na kůru kostela.

Jak už bylo uvedeno, jihlavské gymnázium J. V. A. Stamic absolvoval v září 1734. V dalších letech 1735 až 1737 a 1740 nestudoval na německobrodském gymnáziu, jak uvádí Dr. Alois Hnilička.² Studentem gymnázia v jeho rodišti byl Stamicův mladší bratr Václav Jan, zaznamenaný v seznamech studentů jako Wenceslaus Stamitz, Boēm. Teutobrodensis.

Praha ?

Naskytá se otázka, co dělal Jan Václav Antonín po absolvování gymnázia. Většina hudebních historiků soudí, že ve studiu pokračoval a to v Praze. Tak např. podle Dr. Petra Gradenwitz³ se dal zapsat na podzim 1734 na filozofickou fakultu pražské univerzity. Jako pramen pro své tvrzení Gradenwitz cituje Katalog pražských studentů logiky, uložený ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích.⁴ Tento materiál sice uvádí pod písmenem J

¹ Album studiosorum gymnasii Societatis Jesu Iglaviensis, 1626 - 1773. - Okresní archiv, Jihlava.

² Dr. Hnilička, Alois: Portréty starých českých mistrů hudebních, Praha 1922, s. 40.

³ Dr. Gradenwitz, P.: c. d., s. 68.

⁴ Catalogus logicorum Pragensium Anno Christi MDCCXXXV, sig. B I F 437. - Státní

(seznam byl sestaven podle křestních jmen studentů) jméno Joannes Stamitz, připojuje však místo a zemi původu studenta "Boh. Ferro-Brodensis", tedy Čecha ze Železného a nikoli Německého Brodu. Jedná se buď o pouhou záměnu místa anebo příslušníka jiné větve rozvětveného rodu Stamiců. Podle citovaného autora¹ Jan studia ukončil, nevíme však kdy: zda po prvním semestru, roku, či plném počtu semestrů. Také anglický hudební slovník² uvádí, že Stamic studoval v letech 1734 - 1735 na pražské univerzitě. Záhadu hudebníkových vysokoškolských studií neobjasňují ani materiály, uložené v Archivu Univerzity Karlovy. Příslušné matriky M 24 a M 29³ byly v květnu 1945 odvezeny nacisty a jsou dodnes nezvěstné. Matrika M 22, zahrnující jména graduovaných do roku 1736 včetně, však Stamice neuvádí a nelze tak prokázat, zda hudebník byl posluchačem filozofické fakulty, ani zda ji absolvoval.

Rok 1734 je tedy posledním rokem z doby mládí Jana Václava Antonína, z něhož máme o hudebníkovi ověřenou zprávu: v září absolvoval jezuitské gymnázium v Jihlavě. Dalším známým datem je až 29. červen 1742, kdy koncertoval ve Frankfurtu nad Mohanem. Jak a kde trávil osm let mezi 1734 a 1742 se zatím nepodařilo zjistit. Většina hudebních historiků uvádí, že se odebral do Prahy k dalším studiím. Pokud skutečně odešel, jako sedmnáctiletý, do Prahy, můžeme se domnívat, že v té době se už rozhodl, že se bude věnovat hudbě jako profesionál. V rodišti získal dobrý základ hudebního vzdělání, který asi v Jihlavě prohloubil a hudební studia snad zakončil v Praze. Podle Karla Vetterla⁴ "v Německém Brodě [!] studoval gymnázium, pak se zdržoval krátký čas v Praze, kde se učil hlavně houslím". V Praze se Stamic snad stal stálým nebo příležitostným členem některé z kapel pražských aristokratů, anebo působil jako instrumentalista na kůru, možná že si přivydělával vyučováním hudby. Podle Paula Nettla⁵ se Stamic "možná [hudebně] vyvíjel jako potulný muzikant a těžil z přirozeného nadání. Snad vděčil za své vysoké houslové umění, podobně jako František Benda, který se učil houslové hře u obskurního slepého židovského šumaře, jednomu z nesčetných vandrovních českých muzikantů". Sám se jistě také vzdělával,

oblastní archiv, Litoměřice.

¹ Dr. Gradenwitz, P.: c. d., s. 75.

² The New Grove Dictionary of Music and Musicians, sv. 18, Londýn - Washington, D. C. - Hong Kong 1980, s. 60.

³ Compendiosae omnium philos. auditorum vindiciae, 1724 - 1743. Matricula seu album univ. Pragensis phil. fac., 1724 - 1779. - Archiv Univerzity Karlovy, Praha.

⁴ Vetterl, Karel: Jan Václav Stamic. Náčrt k 175. výročí jeho smrti 27. března t.r., Tempo. Listy Hudební matice, r. 11, č. 7, Praha, březen 1932, s. 248.

⁵ Nettl, Paul: Johann Stamitz. Zum 200. Todestag (27. März), Schweizerische Musikzeitung (Revue musicale Suisse), r. 97, č. 3, Zürich 1. 3. 1957, s. 87.

zejména ve hře na housle a violu d'amour, pravděpodobně též na violoncello, snad i varhany, i v kompozici.

Z doby působení v Čechách, snad v Praze, pocházejí první Stamicovy skladby, vokální, chrámová díla, pravděpodobně Kyrie a Gloria G dur pro čtyřhlasý sbor, orchestr a varhany, Litanie Lauretanae C dur pro čtyřhlasý sbor, 2 housle, kontrabas a varhany, Litanie Lauretanae D dur pro čtyřhlasý sbor, 2 housle, 2 klarinety, kontrabas a varhany a Motetto de Venerabili Sacramento D dur pro čtyřhlasý sbor, orchestr a varhany, vesměs zachované v Čechách.¹ Až na pár výjimek, Stamic se později další tvorbě chrámových děl nevěnoval.

Koncem roku 1734 pobýval asi v rodišti, kde umírala jeho matka a po jejím skonu 3. ledna 1735 se zřejmě zúčastnil pohřbu.

Vzhledem k tomu, že v Praze a českých zemích nenalezl dostatek příležitostí k vyniknutí ani k existenčnímu zajištění, rozhodl se pro odchod do ciziny. Zdůvodnění nacházíme v pozdějším přípise německobrodského purkmistra a městské rady ve věci projednání pozůstalosti po Stamicově otci. V německy psaném dokumentu² z 24. července 1769 je v českém překladu uvedeno: "Vzhledem k tomu, že v Čechách nenašel jako hudební virtuos přiměřeně honorované zaměstnání ... odebral se do Mannheimu ve Falci, a po získání takového zaměstnání se tam údajně usadil."

Odchod z vlasti

Stamic se tedy rozhodl pro odchod z vlasti; kdy se tak stalo a kam zamířil, zatím nevíme. Předpokládáme, že to bylo koncem třicátých let 18. století. Lexikograf Dlabac uvedl,³ že Stamicův mladší bratr, houslista a violoncellista Antonín (Tadeáš) strávil "mladá léta na kurfiřtském dvoře v Mannheimu". Podle Dr. Hniličky⁴ "Okolnost zmíněná byla podnětem, že J.V. Stamic odebral se taktéž do Mannheimu, kde jeho rodina měla jakési styky". Jak Dlabacův údaj, tak Hniličkovu domněnku je však třeba jednoznačně odmítnout. Antonín Tadeáš ještě roku 1741 prokazatelně studoval v Čechách, nemohl tedy v "mladých letech" působit v Mannheimu; také o "stycích" Stamicovy rodiny v Mannheimu není nic známo.

Podle Jana Buška⁵ podnikl Stamic po studiích "umělecké cesty do různých zemí, mezi jinými koncertoval i v Paříži, načež usadil se trvale

¹ Dr. Trola, E.: Kolem Jana Václava Stamice, Cyril. Časopis pro katolickou hudbu posvátnou a liturgii v Republice Československé, r. 73, č. 1 - 2, Praha 1948, s. 1 - 2.

² Sig. ČG Publ. 1765-73, J 3/63. - Státní ústřední archiv, Praha.

³ Dlabac, G. J.: c. d., sv. 3, sl. 199.

⁴ Dr. Hnilička, A.: Portréty, c. d., s. 42 - 43.

⁵ Bušek, Jan: Za naší hudební minulostí: XV. Mannheimská škola a Čechové, Hudební výchova, r. 14, č. 6 - 7, Praha 1933, s. 94 - 96.

v Mannheimu." Většina Stamicových životopisců klade hudebníkův odchod ze země do souvislosti s pražskou korunovací (19. prosince 1741) bavorského kurfiřta Karla Alberta z rodu Wittelsbachů (1697 - 1745) českým králem (jako Karel III.). V této souvislosti je třeba připomenout, že nejasnosti v protokolu o vyhlášení pragmatické sankce římsko-německým císařem Karlem VI. z rodu Habsburků, která stanovila nedílnost habsburské monarchie a nástupnický řád panovníků (v případě vymření mužské linie rodu připouštěl ženskou posloupnost), umožnily bavorskému kurfiřtovi vystoupit s nároky na habsburské dědictví. Když roku 1740 rod Habsburků vymřel po meči a panovnicí se stala Marie Terezie, popřel Karel Albert legitimitu její vlády a na podzim 1741 vtrhl do Čech, kde koncem listopadu jeho vojska, spolu s francouzskými a saskými, dobyla Prahu.

Za korunovačních slavností na sebe Stamic údajně upozornil jako vynikající hudebník a při odchodu Karla Alberta a jeho dvora 28. prosince 1741 z Prahy byl hudebník nám neznámým hodnostářem vyzván, aby se připojil. Nevíme, kdo jej k emigraci zlákal, ani jaké výnosné zaměstnání a kde mu přislíbil. Nejsou známy žádné dokumenty, jež by tyto dohady potvrzovaly. Podle Zdeňka Nejedlého¹ "Účastenství na této slavnosti učinilo z něho také asi na věčné časy emigranta, neboť to byla korunovace vzdorocísaře, spojeného s Francouzi proti poslední dědičce habsburské Marii Terezii".

Stamicova účast na korunovačních slavnostech a jeho odchod s dvorem koncem prosince 1741 je však zřejmě smyšlenkou. Není totiž vůbec známo, že by byl v zimě 1741 - 1742 ani kdy jindy ve službách krále Karla III. A kdyby byl, proč by jistě výhodné, výnosné zaměstnání tak záhy opustil? V dopise² baronu von Wallbrunnovi ve Stuttgartě Stamic mnohem později, 29. února 1748, napsal: "... řídím celou kurfiřtskou hudbu [tj. mannheimský orchestr] k plné spokojenosti Jeho Výsosti už na osmý rok ..." To by znamenalo, že do Mannheimu přišel Stamic už asi roku 1741, měsíce před zmíněnou pražskou korunovací. Rok 1741 uvádějí též některé německé hudební encyklopedie,³ zmiňují se však o tom, že tehdy vstoupil do služby k falckému kurfiřtu Karlu Theodorovi. Roku 1741 však dosud vládl stárnoucí a churavějící falcký kurfiřt Karel Filip (1662 až 1742), který roku 1720 přenesl rezidenci z Heidelbergu do Mannheimu. Tam dal v letech 1699 - 1715 a 1731 přebudovat objekt, poprvé zmiňovaný roku 1350 jako tvrz, za válek v 17. století značně poničený, na výstavný zámek. Z posléze zmíněné doby také pochází převážně jeho dnešní podoba, byť byl v letech 1927 - 1929 renovován, přestavěn a rozšířen.

¹ Nejedlý, Zdeněk: Bedřich Smetana, Kniha třetí: Na studiích, Praha 1951, s. 117.

² Dopis je uložen ve Württemberském zemském archivu. - Uvádí Dr. Gradenwitz, P.: c. d., s. 117 - 118.

³ Riemann Musiklexikon, Personenteil, sv. 2, Mohuč 1961, s. 716. - Brockhaus Riemann Musiklexikon in zwei Bänden, sv. 2, Wiesbaden - Mohuč 1979, sv. 534.

V průběhu výstavby pobýval kurfiřt převážně v nedalekém Schwetzingenu.

Poté, co se z Mannheimu stala kurfiřtská rezidence, proměnilo se město ve významné středisko německého kulturního života, silně ovlivňovaného francouzským. Čilý kulturní ruch přitahoval do města umělce z daleké ciziny, stahovali se tam však také dobrodruzi a podvodníci, tušící dobrou příležitost k příživnickému životu. Za vlády kurfiřta Karla Theodora, který se osobně stýkal s Voltairem, se mannheimská kurfiřtská rezidence stala jedním z kulturně nejvyspělejších sídel v Evropě. Na její rozkvět však krutě doplácelo na 250 000 poddaných, většinou na venkově, kteří byli nejhorším způsobem vykořisťováni.

Mannheimský zámek kolem roku 1775. Kolorovaná mědirytina Georga Matthäuse Probsty

Mannheim

Zda se Stamic záhy po příchodu do Mannheimu stal stálým členem mannheimského orchestru, nevíme. Zápis o tom, jmenovací dekret, záznam v účetních dokladech se z té doby nezachoval.

Nástupcem Karla Filipa se stal jeho synovec Karel Theodor (1724 - 1799) z rodu falcko-sulzbašského, vedlejší linie Wittelsbachů. Jako desítiletý se stal princem, kurfiřtským následníkem, roku 1741 (ještě mu nebylo sedmáct let) byl prohlášen plnoletým. Následujícího roku se oženil s Alžbětou Augustou (1720 - 1794) z rodu neubursko-sulzbašského.

Podle anglické hudební encyklopedie¹ "Stamitz účinkoval v lednu 1742 v Mannheimu v rámci oslav sňatku Karla Theodora, který o necelý rok později nastoupil po strýci Karlu Filipovi jako falcký kurfiřt. Hostem na svatbě byl bavorský Karel Albert". Tyž bavorský kurfiřt Karel Albert a český král (Karel III.) získal týden po zmíněném sňatku 24. ledna 1742 s francouzskou pomocí římskoněmeckou císařskou korunu a 12. února téhož roku byl ve Frankfurtu nad Mohanem slavnostně korunován jako Karel VII. Není vyloučeno, že i těchto slavností se aktivně jako hudebník zúčastnil Stamic.

Frankfurt nad Mohanem

Dalším, prokazatelným datem Stamicova života je již zmíněný den 29. června 1742, kdy hudebník koncertoval ve Frankfurtu nad Mohanem. Tři dny předtím byl v tamních novinách *Frankfurter Ober-Postamts-Zeitung*², uveřejněn následující inzerát: "26. června. Oznámení. Pánům ctitelům se tímto dává na vědomí, že slavný virtuos Stamic uspořádá 29. t. [m.]v Scherffském sále koncert, na kterém uvede vlastní Nový koncert pro dva (instrumentální) sbory a poté se nechá slyšet střídavě v sólech na různé nástroje, jako housle, violu d'amour, violoncello a kontravíolon [kontrabas]... Vstupenka 45 kr."

1. srpna 1742 přijel Karel Theodor do Frankfurtu nad Mohanem, kde se 6. srpna zúčastnil slavností na počest císaře Karla VII. Ani v tomto případě nelze zamítnout domněnku, že slavnosti měly i hudební náplň, na níž se podílel Stamic.

31. března 1742 zemřel ve vysokém věku osmdesáti let falcký kurfiřt Karel Filip, bezdětek, a jím vymřel falcko-neuburský rod. Následníkem se stal Karel Theodor.

Uvedené údaje lze shrnout takto: Stamic odešel z Čech asi koncem třicátých let 18. století, nejpozději roku 1741. Zamířil do západního Německa, v jehož hudebních centrech zřejmě veřejně vystupoval. Předváděl své umění u dvorů německých knížat a upozorňoval na sebe zejména virtuózní houslovou hrou. Snad koncertoval i v Mannheimu, kde byl angažován do služeb falckého kurfiřta Karla Filipa. Počátkem léta 1742 veřejně vystupoval ve Frankfurtu nad Mohanem a snad se v témže roce zúčastnil okázalých slavností. Po kurfiřtově skonu vstoupil do služeb jeho následníka (anebo tam byl převeden). Jak bude uvedeno dále v textu, požádal na jaře 1743 o zvýšení platu a to by sotva učinil, kdyby byl ve službě jen pár týdnů či měsíců. Toho roku pak byl prokazatelně členem mannheimského orchestru jako první dvorní houslista a pravděpodobně též jako hráč na violu d'amour.³

¹ The New Grove, c.d., sv. 18, s. 60.

² Israel, Karl: *Frankfurter Concert-Chronik 1713 - 1780*, Frankfurt nad Mohanem 1876, s. 32.

³ Riemann, Hugo: *Předmluvy ke švazkům edice Denkmäler der Tonkunst in Bayern*,

Mannheim

Nový, mladý falcký kurfiřt Karel Theodor vládl území, prostírajícímu se od Düsseldorfu a Jülichu až po Neuburg na Dunaji a Weiden při Českém lese, později rozšířenému o Bavorsko. Jako státník a vládce není historiky příliš lichotivě hodnocen: byla mu vytýkána absolutistická vláda, snaha ve všem se přizpůsobit vzoru Ludvíka XIV., sobectví, rozmařilost i manželská nevěra. Na druhé straně mu k dobru byla připisována spolehlivost, pořádkumilovnost, šetrnost, ba vlídnost. Vydřžoval nádherný a nákladný dvůr a přičinil se o založení vědeckých a uměleckých institucí a rozkvet kulturního, zejména hudebního života v Mannheimu. Založil akademii věd, akademii výtvarných umění, sbírku starožitností, fyzikálně ekonomickou společnost a další ústavy a zařízení. Po té, co po smrti Maxmiliána Josefa (z. 1777) zdědil Bavorsko, prohlásil o něm pruský král Bedřich II. Veliký: "Aniž jedinkrát švihl mečem, získal ten lenivý chlapík více zemí, než se mi to podařilo ve třech válkách, z nichž jedna trvala sedm let!"

Schwetzingen

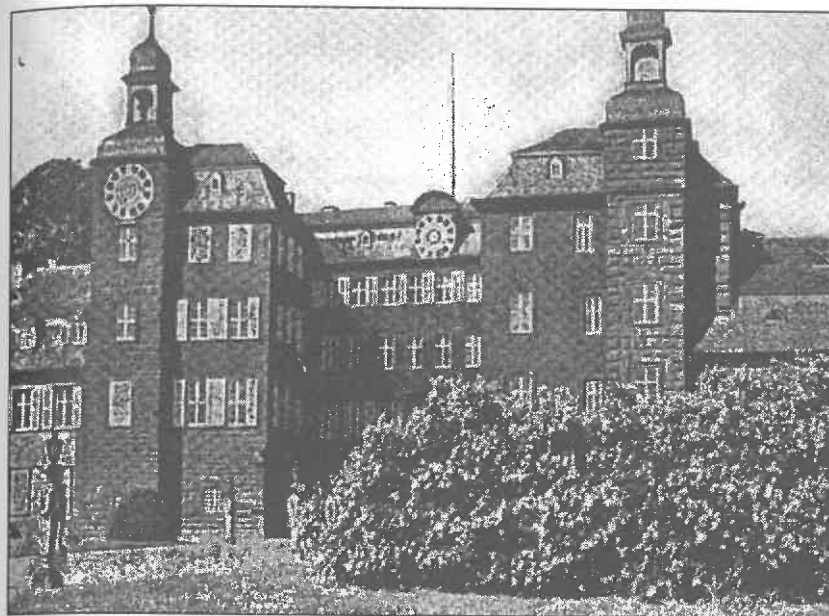
V Mannheimu a nedalekém Schwetzingenu dal Karel Theodor postavit divadla. V posléze zmíněném letním sídle byla roku 1752 vybudována scéna původně určená francouzským komediím, časem však sloužila i operám. Provoz v divadle byl zahájen na podzim 1752, v dalších letech v něm byly uváděny (tři) italské buffo-opery Ignaze Holzbauera¹, roku 1753 za autorovy přítomnosti Voltairova komedie. Roku 1763 v objektu koncertovalo sedmileté "zázračné dítě" Wolfgang Amadeus Mozart. Po té, co kurfiřt přeložil (1778) svou rezidenci do Mnichova, konala se ve Schwetzingenu už jen příležitostná představení při jeho návštěvách. Později nebylo divadlo využíváno, chátralo a teprve v letech 1936 - 1937 bylo rekonstruováno.

V kurfiřtově mládí hrála hudba významnou úlohu: ovládl jak hru na flétnu, tak violoncello a nezřídka koncertoval na oba nástroje v kruhu rodiny a přátel. Nemalou měrou se zasloužil o rozvoj mannheimského orchestru, který v jeho době dosáhl výkonnostního vrcholu. O městě, kurfiřtském dvoru a orchestru se dochovala řada svědectví vrstevníků, poskytující zajímavé charakteristiky. Leopold Mozart, otec Wolfganga Amadea, napsal 19. července 1763 ze Schwetzingenu příteli J. L. Hagenauerovi do Salcburku:² "...orchestr je nesporně nejlepší v Německu; samí mladí lidé, vesměs dobrých mravů..."

sv. III/1 a VII/2, Lipsko 1902 a 1906.

¹ Další šest Holzbauerových oper bylo provedeno na divadle mannheimského zámku.

² Dopis č. 56 Leopolda Mozarta, datovaný 19. 7. 1763 ve Schwetzingenu a adresovaný J. L. Hagenauerovi do Salcburku: Bauer, Wilhelm A. - Deutsch, Otto Erich: Mozart. Briefe und Aufzeichnungen. Gesamtausgabe, sv. 1: 1755 - 1776, Kassel - Basilej - Londýn - New York 1962, s. 79.

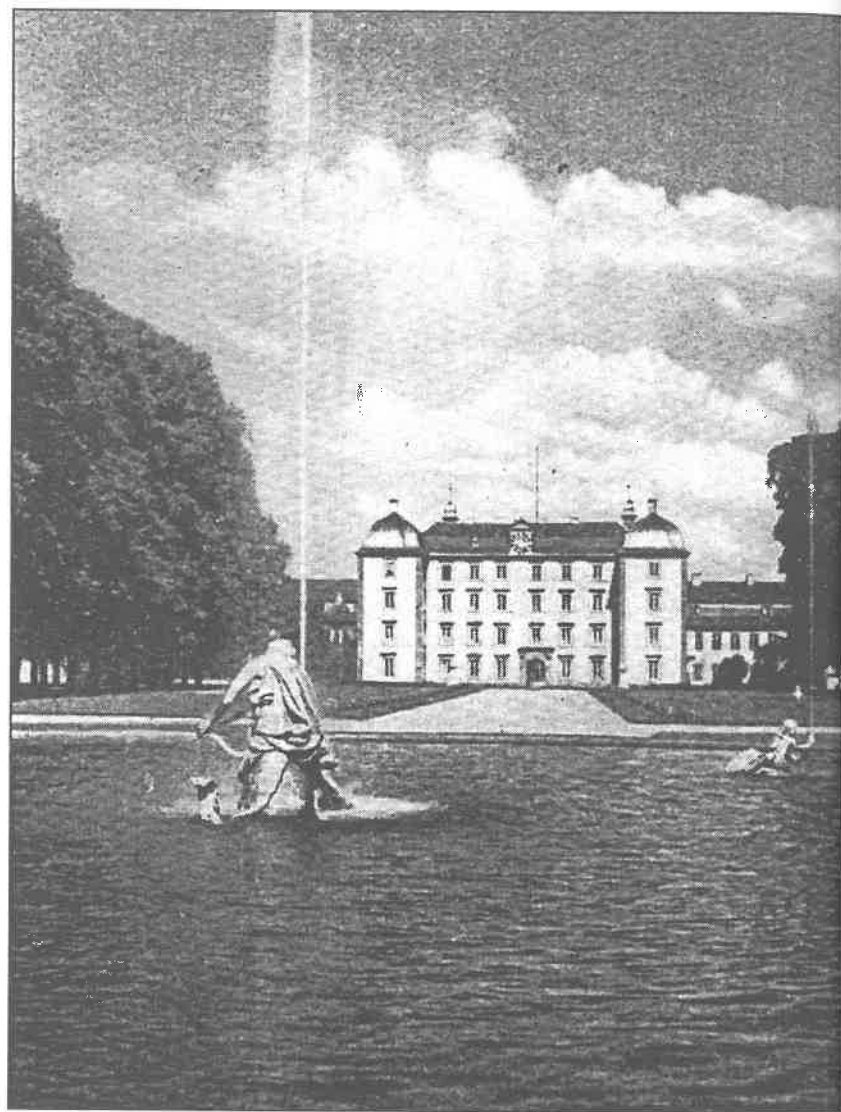

Schwetzingenský zámek

Mannheimský orchestr

V první polovině srpna 1772 pobýval v Mannheimu již zmíněný londýnský hudebník Charles Burney, který do svého hudebního cestopisu¹ zaznamenal: "Nádherná dvora a jeho výdaje jsou v tomto městě nesmírné. Palác a dvorní budovy tvoří téměř jeho polovinu a polovina obyvatelstva žije na útraty ostatních, kteří jsou, jak se zdá, dost chudí... Je tady mnoho velkých náměstí, asi 1547 domů a v roce 1766 tu žilo 24 190 obyvatel... Kapela se skládá téměř ze sta osob, zpěváků a hudebníků... Silně obsazený orchestr působí ovšem mocným dojmem. Správné využití jeho síly při každé příležitosti však musí být důsledkem dobré disciplíny. V tomto orchestru je vskutku více sólových hráčů a skladatelů než snad v kterémkoli jiném orchestru v Evropě. Je to armáda generálů, stejně schopných nastínit plán bitvy, jako v ní bojovat... Instrumentální hudba se nepěstuje a nezdokonaluje jen ve velké kurfiřtově opeře, nýbrž také na jeho koncertech, kde má tento neobyčejný orchestr dost možností i prostoru, aby potvrdil celou svou moc a dosáhl velkých účinků, aniž

¹ Burney, Ch.: c. d., s. 188 - 193

Schwetzingenský zámek s Ariónovou fontánou

by musel brát ohledy, jaké si vynucuje vokální hudba. Zde právě Stamic, podnícen skladbami Jommelliho, poprvé překročil hranice obvyklých operních předeher, které až do té doby sloužily jen k tomu, aby získaly pozornost a klid pro vystupující zpěváky. Po objevu, na který přišel poprvé Stamicův génius, byly zkoušeny všechny účinky, jaké jsou možné při kombinování zvuků. Zde je doba zrození crescendo a diminuenda a zde si právě povšimli, že piano (jehož předtím užívali převážně jako echa a také je za tak málo důležité považovali) je stejně jako forte hudební barvou, která má své odstíny právě tak jako červená a modrá v malířství... Kurfiřt, který sám hraje velmi dobře na flétnu a violoncello, pořádá koncert ve svém paláci každý večer, když se v divadle nehraje. Všichni jeho poddaní a dokonce i cizinci mají volné „entré“... V létě následuje Jeho kurfiřtskou Výsost do Schwetzingenu asi patnáct set osob; žijí všichni v tom malém městě na kurfiřtovy útraty."

Počátkem čtyřicátých let 18. století měl mannheimský orchestr asi pětadvacet členů, převážně Němců a Italů; Čechů a osob českého původu bylo asi šest až sedm, tedy 13 - 15%¹. Z významnějších členů je možno připomenout flétnistu, hobojistu a skladatele Martina Friedricha Cannabiche (1675? - po 1759), jeho syna, německého houslistu, kapelníka a skladatele Johanna Innocenta Christiana Bonaventuru Cannabiche (1731 - 1798), německého houslistu Jakoba Cramera (1705 - 1777), německého violoncellistu a skladatele Johanna Antona Filse (1733 - 1760),² německého houslistu, kapelníka

Falcký kurfiřt Karel Theodor (1724 - 1799), zaměstnavatel J.V.A. Stamice v Mannheimu a Schwetzingenu

¹ Personalliste der Mannheimer Hofmusik (1756): Marburg, F.M.: Historisch-kritische Beiträge zur Aufnahme der Musik, r. 2, 1758, s. 567. - Viz t. Fukač, Jiří: Biographische und quellenkundliche Gegebenheiten in der Musikgeschichte der böhmischen Länder in Beziehung zur Mannheimer Schule (Stand der Forschung), Colloquium Musica Bohemica et Europea, (Brno 1970), Brno 1972, s. 222.

² Nikoli tedy českého hudebníka, jak uvádí Československý hudební slovník osob a institucí (dále jen ČSHOI), sv. 1, Praha 1963, s. 322. - Fils se narodil v Einchstattu v Bavorsku.

a skladatele Ignaze Fränzela (1736 - 1811), rakouského kapelníka a skladatele Ignaze Jakoba Holzbauera (1711 - 1783), moravského houslistu a skladatele Františka Xavera Richtera (1709 - 1789), Stamicova bratra Josefa Františka de Paula, italského houslistu a skladatele Alessandra Toeschiho (před 1700 - 1758), jeho syna, italského houslistu, kapelníka a skladatele Carla Giuseppeho Toeschiho (1722 či 1724 - 1788) a další. K nim se v padesátých letech 18. století přidružili italský violoncellista Innocente Danzi (c. 1730 - 1798), bratr Carla Giuseppe Toeschiho, německý houslista, kapelník a skladatel Johann Baptist Christoph, další Stamicův bratr Václav Jan a jiní.

Mannheimská škola

Na Burneyovu charakteristiku je třeba navázat zmínkou o tzv. mannheimské škole. Tak byla označována skupina hudebníků, především skladatelů, zčásti českého původu, která se v polovině 18. století přičinila na kurfiřtském mannheimském dvoře o nový orchestrální sloh a nové klasické hudební formy, které pak ovlivnily tvorbu L. Boccheriniho, F. J. Gosseka, C. Ditterse z Dittersdorfu, J. Ch. Bacha a dalších hudebníků a vyvrcholily v období vídeňského klasicismu. Zakladateli školy byli hudebníci českého původu J. V. A. Stamic a Fr. X. Richter, kolem nichž se vytvořila skupina žáků a následovníků, působících zejména v mannheimském orchestru (J. A. Fils, J. Ch. Cannabich, W. Cramer, Karl Philip a Antonín Tadeáš Jan Nepomucký Stamic a další). Členové mannheimské školy dali podnět k vytvoření moderního, početnějšími členy (přes čtyřicet) vybaveného orchestru a nové orchestrální interpretaci. Hráči orchestru dosáhli takové kázně a sehranosti orchestrální hry, jaká do té doby nebyla slyšána. Novým způsobem využívali dechových nástrojů, zavedli do hudebního tělesa definitivně klarinety, oblíbené nástroje české lidové hudby, zdůraznili lesní rohy a dechovým nástrojům svěřili v některých místech i melodické vedení. Objevili orchestrální crescendo a decrescendo, výrazový prostředek, který je pro nás sice už naprosto běžný, ale teprve od dob mannheimských pravidelný a samozřejmý. Jejich posluchače to udivovalo i vzrušovalo, takže mannheimští si v tom nakonec tak líbovali, že tato jejich zvláštnost přešla časem až do manýry, ne vždy nutné a odůvodněné.

Pěstovali zpěvnou melodiku s nádechem lidovosti a nespokojovali se s přenášením melodie v jejím základním tvaru, ale přizdobovali ji různými způsoby, jednou nebo několika kratičkými notičkami. Tak vyšperkovali zejména part prvních houslí. Zaváděli melodické ozdoby, zejména sestupné sekundové průtahy, "mannheimské vzdechy" (Seufzer). Mannheimská škola dále rozvinula barokní sonátu zavedením kontrastního druhého tématu, ustálila princip kontrastu témat a čtyřdílnou cyklickou sonátovou formu. Ve čtyřvětém symfonickém cyklu uváděli mannheimští první část rychle v sonátové formě,

případně s variacemi, třetí jako trojdílný menuet s triem a čtvrtou rychle v sonátové nebo rondové formě, ale toto schéma nedodržovali vždy důsledně.¹

Kurfiřt si Stamicové velmi vážil a byl s ním, dle všeho, ve velmi dobrých přátelských vztazích. Poskytoval mu kratší i delší dovolené na koncertování v sousedních i vzdálenějších městech. Osobnost, lehkovážnost i sebevědomí Stamicové ilustrují dvě historky, které se ve vědeckých statích o hudebníkově neobjevují. Přesto je zde uvádíme a omlouváme se hudebním badatelům a historikům. První se týká Stamicovy lehkovážnosti a hazardérství a kurfiřtovy dobromyslnosti a štědrosti. Za zorganizování a řízení úspěšného hudebního vystoupení či za kompozici nových děl věnoval kurfiřt Stamicovi nemalý obnos sto zlatých dukátů. Krátce nato, za maskarního plesu, hudebník celou částku, snad v kartách, prohrál s hráčem, který měl obličej zakrytý maskou. Druhého dne dostal nešťastný Stamic prohraný obnos zpět. Jak později zjistil, neznámou maskou byl sám kurfiřt.²

Druhá historka vypráví o Stamicově nevšední sebedůvěře. Získal si kurfiřtovu přízeň a poznal, že si ke svému o sedm let mladšímu chleboďárci může dovolit i to, co snad nikdo jiný z velmožových podřízených. Příhoda, která se udála v hudebním salónu mannheimské rezidence, se stala podkladem obdobné, připisované Ludwigu van Beethovenovi, zejména závěrečného prohlášení. Při orchestrální zkoušce nové skladby za kurfiřtovy přítomnosti se Stamic rozhlédl po salónu, několikrát začíchal, přerušil hru a obrátil se ke kurfiřtovi: "Vaše Jasnosti, zdá se mi, že tu cítím kouř!" "Toho si nevšímal!", prohodil klidně velmož a dodal: "Jen hrál dál. Snad by neměl strach z ohýnku?" "Z malého ohně může snadno vzplanout velký požár", namítl hudebník a po chvíli připojil: "Obávám se, Vaše Jasnosti, že se nebudu moci soustředit a pokračovat ve zkoušce..." "Podíval se," - zvýšil kurfiřt netrpělivě hlas - "jeho kurfiřt také nedežertuje! Bojí se tolik o svůj život?" "To mne má vzít čert, Vaše Jasnosti? A mé lidi také?" - rozhorlil se Stamic a s houslemi pod paží odešel ke dveřím. S rukou na klíče se obrátil k udivenému vladaři

¹ Slavná minulost české hudby. Kapitoly z dějin české hudby, Praha 1959, s. 20 - 23. - Nové pohledy na mannheimskou školu přinášející statě: Larsen, Jens Peter: Zur Bedeutung der "Mannheimer Schule". Festschrift Karl Gustav Fellerer zum sechzigsten Geburtstag am 7. Juli 1962 überreicht von Freunden und Schülern, Řezno 1962. - Statě ve sborníku Colloquium Musica Bohemica et Europea (Brno 1970). Uspořádání a redakce Rudolf Pečman. Brno 1972: Eggebracht, Hans Heinrich: Mannheimer Stil-Technik und Gehalt, s. 205 - 218. - Fukač, J.: c. d., viz pozn. 1 na s. 66, s. 219 - 233. - Riethmüller, Albrecht: Mannheimer Kompositionsstil und zeitgenössische Ästhetik, s. 243 - 253. - Vysloužil, Jiří: Vorklassische Phänomene in der Musik der böhmischen Länder und die Mannheimer Schule, s. 255 - 266.

² Kurzweil, Badisches Magazin, č. 10, 12. 1. 1812, s. 40.

a zvučným hlasem pronesl - "S prominutím, Vaše Jasnosti: kurfiřtů jsou kopy, ale já, já jsem jen jeden!"¹

Na jaře 1743 požádal Stamic o zvýšení platu. V Generálním zemském archivu v Karlsruhe se dochoval rukopisný přepis², adresovaný Falcké dvorní komoře, zmiňující se o "ponížené žádosti prvního dvorního houslisty Stamice". "Nejjasnější kurfiřt" žádosti vyhověl a hudebníkův plat byl s platností od 1. května 1743 zvýšen o dvě stě guldenů.

Sňatek a děti

Výhodné existenční podmínky umožnily Stamicovi, aby se ve městě usadil a po čase i oženil a založil rodinu. 1. července 1744 se oženil s Němkou Marií Antonií Lüne/n/bornovou. Záznam v latinské matrice oddaných města Mannheimu³ v českém překladu zní: "1744. Červenec. 1^{ho}. Oddáni byli pan Joannes Steinmez, kurfiřt. koncertní mistr, Čech [Bohemus] a Marie Antonie Lünenbornová. Svědci: důstoj. pán Lüneborn, strýc nevěsty a Jan Lünenborn, otec téže."

Z manželství se narodilo, pokud se podařilo zjistit, pět dětí: Karl Philipp (též Carl, Carolus Philippus, Charles, Karel Filip), narozený asi 7. a křtěný 8. května 1745 v Mannheimu⁴ a zesnulý 9. listopadu 1801 v Jeně.⁵ Byl to houslista, violista, hráč na violu d'amour, skladatel, žák otce, Fr. X. Richtera, v houslové hře J.I.C.H.B. Cannabiche a ve skladbě I.J. Holzbauera. Jako sedmnáctiletý se stal druhým houslistou dvorního mannheimského orchestru a místo zastával až do roku 1770. Z šedesátých let pocházejí jeho první skladby. Roku 1770 jej Richter vzal s sebou do Štrasburku, poté se stal kapelníkem a skladatelem francouzského maršála a guvernéra Saint-Germain-en-Laye, vévody Ludvíka de Noailles v Paříži. Koncertoval po významných hudebních střediscích v Belgii, Francii, Německu, Anglii, Rusku, Nizozemí, roku 1787 v Praze. Asi před rokem 1790 se oženil s Marií Josephou Pilzovou (1764 - 1801),⁶ s níž měl čtyři děti. Koncem roku 1794 nebo začátkem r. 1795 se stal učitelem hudby v Jeně, kde se usadil a zůstal tam až do smrti ve věku 56

¹ Sandberg, Herbert: Der Musikanten Spicgel mit 100 Anekdoten von Ludwig Richard Müller, Lipsko 1965, s. 40.

² Přepis, datovaný v Mannheimu 17. 6. 1743, je zahrnut v Dienstbestellung und Besoldung der Violinisten bei der Hofmusik 1744 - 1803. Pfalz Generalia, sig. 77/1658, fol. 3. - Generallandesarchiv, Karlsruhe.

³ Mannheimská matrika oddaných: cituje Dr. Gradenwitz, P.: c. d., s. 35.

⁴ The New Grove, c. d., sv. 18, s. 60. - Nikoli 1746, jak uvádí Fétis, F.-J.: c. d., sv. 8, s. 411.

⁵ Die Musik in Geschichte und Gegenwart (dál jen MGG), sv. 12, Kassel - Basilej 1965, sl. 1150.

⁶ The New Grove, c. d., sv. 18, s. 64.

let. Složil asi 80 symfonií, četné koncerty pro klavírbalo, housle, violu, violoncello, flétnu, hoboje, klarinet aj. nástroje, komorní hudbu, asi 2 opery, italské árie a jiné skladby.

Druhorozená Maria Francisca (Marie Františka) se narodila roku 1746 ve Schwetzingenu a proslavila se jako herečka a tanečnice. Na jaře 1771 se provdala za hornistu mannheimského orchestru Franze Josepha Langa, s nímž měla nejméně dvě děti. Zemřela v prosinci 1783 v Mannheimu (či roku 1799).¹ Další dítě, snad křestního jména Anton (Antonín) se narodilo někdy v letech 1747 - 1749 v Mannheimu, tamže zemřelo a 24. října 1750 bylo pohřbeno.²

Antonín Tadeáš Jan Nepomucký (též Antoine, Anton, Antonius Thadaüs, Thaddaeus, Thadday, Joannes, Johann Baptista Nepomuc.) se narodil asi 26. a byl pokřtěn 27. listopadu 1750 v Německém Brodě.³ (Podle Dlabace⁴ to byl žák otce, po jehož skonu se stal dle A. Mosera⁵ žákem staršího bratra Karla Philippa a J. I. Ch. B. Cannabiche. Byl to houslista, člen mannheimského orchestru v letech 1764 - 1768 a 1770, hudební pedagog - učitel Rodolphe Kreutzera a Friedricha Wilhelma Pixise. Už jako čtrnáctiletý se stal druhým houslistou mannheimského orchestru. Roku 1770 doprovodil svého bratra Karla Philippa a Fr. X. Richtera do Štrasburku, pak se odebral do Paříže, kde se usadil a od roku 1772 účastnil, spolu s bratrem vystoupení v rámci Concert Spirituel. V Paříži se též oženil s dcerou důstojníka. V letech 1772 a 1774 pořádal koncertní turné po Evropě; v posléze zmíněném roce vystupoval jako hráč na violu d'amour ve Vídni. Roku 1778 se v Paříži stýkal s Mozartem. V osmdesátých letech 18. století byl údajně členem královské kapely ve Versailles. Komponoval symfonie, houslové a klavírní koncerty, komorní hudbu a jiné skladby. Zemřel mezi roky 1789 a 1820 v Paříži nebo ve Versailles.⁶

Poslední dítě, Johannes Baptista (Johann Baptist, Jan Křtitel), bylo pokřtěno 25. listopadu 1754 v Mannheimu, zemřelo však tamže v následujícím roce a bylo pohřbeno 30. prosince 1755.⁷

U dvora působil Jan Václav Antonín Stamic zpočátku jako houslista, pak koncertní mistr, hráč na violu d'amour, příležitostně jako violoncellista

¹ MGG, c. d., sv. 12, sl. 1151. - The New Grove, c. d., sv. 18, s. 60. - Dr. Schmitt, Eduard: Franz Xaver Richter (1709 - 1789), Cécile. Revue de Musique Sacrée Bimestrielle, II/I, Štrasburk 1964 - 1966, s. 140.

² MGG, c. d., sv. 12, sl. 1151.

³ The New Grove: c. d., sv. 18, s. 60 a 66. - Nikoli tedy r. 1754, jak uvádí MGG: c. d., sv. 12, sl. 1150, ani 1755: Fétis, F.-J.: c. d., sv. 8, s. 412.

⁴ Dlabacz, G. J.: c. d., sv. 3, sl. 198.

⁵ Moser, A.: Geschichte des Violin-Spiels, Berlín 1923.

⁶ The New Grove: c. d., sv. 18, s. 66.

⁷ The New Grove: c. d., sv. 18, s. 66.

a kontrabasista, později jako kapelník a skladatel. S orchestrem se účastnil koncertů v rytířském sále mannheimského zámku, v létě ve schwetzingenském zámku, s komorním tělesem hrál při hostinách, slavnostech, plesích, organizoval zkoušky, koncertoval před urozenými hosty, hrál v divadelním orchestru, na kůru kostela a věnoval se výuce hudby mladých členů orchestru a dětí starších členů a měšťanů, a komponoval. Na koncertech byla zpočátku díla běžného repertoáru mannheimského orchestru, zahrnující též skladby členů hudebního tělesa. Po té, co se Stamic prosadil vlastními skladbami a byl častěji vybízen k jejich provádění, zejména v době, kdy se stal ředitelem instrumentální hudby (1750), zaznívala v kurfiřtských sálech a salónech především Stamicova hudba. Byly to orchestrální skladby, orchestrální tria, parthie, pastorely, přede hry a zejména symfonie, dále instrumentální koncerty a komorní díla.

Uvedli jsme již, že roku 1743 byl Stamic v souvislosti se žádostí o zvýšení platu označen jako první dvorní houslista. Při sňatku v následujícím roce byl v matrice zapsán jako kurfiřtský koncertní mistr. Roku 1745 bylo jeho jméno poprvé uvedeno na výplatní listině hudebníků mannheimského orchestru¹ na šestém místě mezi houslisty, s ročním platem 900 zl., tj. s nejvyšším platem ze všech instrumentalistů. Koncertní mistři K. Offhuys a A. Toeschi měli 700 zl. Rozmezí se pohybovalo od 300 do 900 zlatých, průměr byl 400 zl. V záznamu o křtu dcery Marie Francisky (1746) byl hudebník označen jako "vznešený a spectabilis dvorní hudebník Nejjasnějšího falckého kurfiřta, vulgo koncertní mistr". V kurfiřtských dvorních a státních kalendářích z let 1748 a 1749² byl Stamic uváděn jako koncertní mistr (dvorní hudby).

Stuttgart

V září 1747 koncertoval Stamic ve Stuttgartě, kde vzbudil značnou pozornost nejen místních milovníků hudby, ale také samotného vládce, württemberského vévody Karla Evžena. Po návratu do Mannheimu obdržel od barona von Wallbrunna, dvorního maršála, vévodova velkosprávce a člena tajné rady, prostřednictvím stuttgartského dvorního hudebníka Nikolause Spurného, nabídku angažmá u württemberského dvora. Na nabídku odpověděl Stamic dopisem von Wallbrunnovi do Stuttgartu, datovaném 29. února 1748 v Mannheimu.³ Projevil souhlas s nabídnutým ročním platem 1 500 zl., spojeným s výkonem funkce ředitele komorní hudby. Obšírněji se rozepsal o finančních ztrátách, jež by mu vznikly přijetím nového místa, zejména

o ztrátě části mannheimského platu, nákladech na přestěhování rodiny, o ztrátách z prodeje bytového zařízení v Mannheimu a nákladech na pořízení nového ve Stuttgartě a navrhl kompenzaci přiznáním služného se zpětnou platností od 1. června 1747, pokud ovšem bude kurfiřtem, u něhož působil na osmý rok, po dohodě uvolněn. Stamic byl v Mannheimu spokojen, a přestože nové podmínky byly příznivější, ze změny působiště, ze stěhování žádnou radost neměl. V závěru dopisu vyjádřil přesvědčení, že mu bude do Mannheimu zaslán dekret, aby se urychlil jeho odjezd.

Jak se celá záležitost vyvíjela dále přesně neznáme. Víme jen, že z jmenování a přesídlení do Stuttgartu sešlo. Snad mannheimský kurfiřt nesouhlasil s hudebníkovým odchodem, snad württemberský vévoda odmítl vyhovět umělcovým požadavkům a tak Stamic zůstal v Mannheimu. O dva roky později, v září 1750, angažoval vévoda jako dvorního kapelníka I.J. Holzbauera, který však po třech letech odešel do Mannheimu. Jeho nástupcem se pak stal italský kapelník a skladatel Niccolò Jommelli (1714 - 1774), který ve Stuttgartě působil s přestávkami přes patnáct let.

František Xaver Richter

Vraťme se však do roku 1747. Tehdy se do Mannheimu přistěhoval se svou rodinou moravský hudební umělec František Xaver Richter (1709 - 1789), aby vstoupil jako hudebník do služeb falckého kurfiřta. Nástup si pravděpodobně dohodl už v létě 1746, kdy se ve Schwetzingenu, na Stamicovo požádání, stal kmotrem jeho dcery. Narodil se 1. prosince 1709 údajně v Holešově na Moravě, kde snad vyrůstal v ovzduší zámecké barokní kultury hraběte Františka Antonína Rottala a kde snad byl i aktivně zapojen v zámecké kapele. Po studiích a získání základů hudebních znalostí, neznámo kde, a jejich prohloubení ve Vídni a v Itálii, nevrátil se do vlasti, kam už nikdy nezavítal, a působil jako mnohostranný hudebník v západní Evropě. Byl zpěvákem, basistou, houslistou, kapelníkem, hudebním pedagogem a skladatelem, jedním z hlavních představitelů mannheimské školy. Před rokem 1737 asi působil u fürstenberského dvora v Donaueschingenu v Dolním Bádensku, pak ve službách württemberského vévody ve Stuttgartu, krátce u barona Görtze ve Schlitzu u Fuldy, v letech 1737 - 1740 v Ettalu v Horním Bavorsku, a 1740 - 1747 jako ředitel hudby, vícekapelník a skladatel v Kemptenu v jihozápadním Bavorsku.

¹ Jähr. Besoldungsdesignation 1745, fol. 15/16, Pfalz Generalia 1647. Generalandesarchiv, Karlsruhe.

² Chur-Pfälzisches Hoff- und Staats-Calender 1748, s. 24 a 1749, s. 19.

³ Sig. Bü 612, A 21. Hauptstaatsarchiv, Stuttgart. - Cituje Dr. Gradenwitz, P.: c. d., s. 117 - 118.

František Xaver Richter (1709 - 1789),
Stamicův spolupracovník a přítel
v Mannheimu. Litografie Heinricha
E. von Winttera podle předlohy
Christopha G. Guérina (Heidelberg
1819)

Z počátku působení v Mannheimu vystupoval Richter v souboru dvorní hudby jako zpěvák, později jako komorní virtuos, houslista a skladatel. Jako někdejší zástupce kapelníka možná předpokládal výhodnější zařazení a finanční ohodnocení, s místem zpěváka se však spokojil v očekávání dalšího postupu po té, co se osvědčil. Vzhledem k tomu, že se stal blízkým spolupracovníkem i přítelem Stamic, věnujeme mu dále více pozornosti.

Richter zpíval v operách a oratoriích, s orchestrem se účastnil koncertů v rytířském sále manheimského zámku, v létě ve schwetzingenském, s komorním tělesem hrál při obdobných příležitostech jako Stamic, také v divadelním orchestru (pokud při operním představení nezpíval), věnoval se výuce hudby a komponování. V prvním desetiletí pobytu v Mannheimu se soustředil na komponování světských skladeb,

zejména symfonií a koncertů, které se staly, vedle skladeb Stamicových a dalších manheimských hudebníků součástí repertoáru kurfiřtova hudebního tělesa.

Podle Dr. A. Hniličky¹ patřil Richter k Stamicovým žákům. Toto však asi nebylo míněno v pravém slova smyslu, neboť Richter byl o osm let starší a v době příchodu do Mannheimu mu bylo 38 let, ale spíše přeneseně. "Malder, Gessee, Benda a Mysliveček byli pak napodobiteli Stamic a jeho žáků Fr. X. Richtera a Filtze... Vedle obou synů Stamicových Karla a Antonína byla Mannheimská škola rozšířena žáky J. V. Stamic Františkem X. Richterem..., Antonínem Filzem (rodem z Čech[!])... a Pierrem van Malderem (1724 - 1768) a řadou z Čech vystěhovalých hudebníků". Od Stamic se Richter za jedno desetiletí spolupráce, v letech 1747 až do Stamicova skonu roku 1757, mnohemu cennému přiučil a leccos od něho přejal.

¹ Dr. Hnilička, A.: Portréty, c. d., s. 44 a 47.

O přátelském vztahu hudebníků svědčí to, že 9. července 1746 byl Richter ve Schwetzingenu kmotrem Stamicovy dcerky Marie Franzisky.

Roku 1754 zajel Richter do Wallersteinu, sídla hraběte Filipa Karla Ottingen-Wallersteina, kde pravděpodobně vystoupil jako sólista či hráč komorního souboru, nejspíše však se zámeckou kapelou. V souvislosti s touto cestou se hudební slovníky¹ zmiňují o jeho dalších cestách do Švábska v téže roce a později do Francie, Holandska a Anglie.

V Mannheimu se Richter postupem let uplatnil jako zpěvák, houslista (koncertní mistr druhých houslí), komorní virtuos, skladatel a v neposlední řadě pak jako hudební pedagog a tvůrce instruktivního díla o skladbě. Jeho žáky byli mj. František Xaver Pokorný (1729 - 1794) a Stamicův syn Karl Philipp. V šedesátých letech byl jmenován, asi v roce 1768, kurfiřtským komorním skladatelem a jeho jméno se vytratilo ze seznamů dvorních zpěváků.²

V druhé polovině pobytu v Mannheimu, v letech 1758 - 1769 pokračoval Richter v tvorbě světských děl, zejména symfonií, koncertů a komorních skladeb, vydávaných tiskem převážně v Paříži, Londýně, Amsterdamu a Norimberku. Z hlediska skladatelské činnosti to bylo jeho nejplodnější období.

Asi v letech 1761 a 1768 pracoval Richter na učebnici kompozice, kterou nadepsal Harmonische Belehrungen oder gründliche Anweisung zu der musikalischen Ton-Kunst oder regulären Composition (Poučení o harmonii aneb důkladné pokyny k hudebnímu umění či běžnému komponování) a věnoval falckému kurfiřtovi.

Roku 1769 zemřel ve Štrasburku kapelník katedrály a na uvolněné místo vypsal velkokapitula konkurs. Richter se o něm dověděl a rozhodl se, že se bude o místo ucházet. Navzdor tomu, že si Mannheim oblíbil a nevedlo se mu tam špatně, pocíťoval z dosavadního průběhu kariéry zklamání. Bylo mu šedesát a za dvaadvacet let služby se nedočkal mimořádného uznání ve formě finančního zvýhodnění nebo služebního postupu. Snad si už roku 1757, po Stamicově skonu a desetiletém působení v dvorní službě činil naději na místo kapelníka; nestal se jím však, ani kapelníkem kostela a také náročné zpracování zmíněného závažného a záslužného instruktivního díla nevyvolalo u kurfiřta valnou odezvu. Richter konkurs vyhrál, 24. dubna 1769 obdržel jmenovací dekret a časem se z Mannheimu přestěhoval do Štrasburku, kde pak působil dvacet let a kde také 12. září 1789 zemřel.³

¹ MGG, c. d., sv. 11, 1963, sl. 456. - The New Grove: c. d., sv. 15, s. 846.

² MGG: c. d., sv. 11, sl. 456. - The New Grove: c. d., sv. 15, s. 846.

³ Macek, Petr: Franz Xaver Richter, Kroměříž 1989, 72 stran.

Václav Jan Stamic

Asi roku 1749 přijel za Stamicem do Mannheimu jeho mladší bratr, pětadvacetiletý Václav Jan, absolvent nového německobrodského gymnázia, hudebník, zejména houslista. Není vyloučeno, že mu přivezl zprávu o předpokládaném jmenování jejich bratra Antonína Tadeáše německobrodským děkanem a pozvání k účasti na oslavách.

Přítomnost Václava Jana ve městě v následujícím roce dosvědčuje zápis v knize křtěných, kdy zastoupil bratra Jana 1. února 1750 při křtu Johanna Baptisty Wenzela, syna Fr. X. Richtera a Marie Anny Josefy rozené von Motzové. V téže funkci vystoupil 10. února téhož roku, kdy byl bratrovým zástupcem při křtu Johanna Baptisty, syna Šimona Reicharda a Magdaleny rozené Eberlové.¹ Je pravděpodobné, že Václav Jan zastupoval svého bratra i v hudebních funkcích. Zda se zdržel ve městě i po jeho návratu, není známo.²

J. V. A. Stamic na návštěvě Německého Brodu

Po téměř desetileté nepřítomnosti v rodišti se Jan Václav Antonín rozhodl navštívit s manželkou Německý Brod, kde dosud žil jeho otec, macecha a sourozenci. Získal svolení kurfiřta, zavázal se asi, že cestou uspořádá u německých dvorů vystoupení a přispěje tak k větší slávě kulturních tradic kurfiřtova dvora. Není vyloučeno, že manželé doprovázeli do Čech bavorskou kurfiřtku. Lze se tak domnívat z dopisu³ hraběte Evžena Vrbny hraběti Janu Adamu Questenberkovi, datovaném 8. října 1749: "V Praze je nyní živo, neboť přijela sem kurfiřtka z Bavor. U arcibiskupa knížete Lobkovice byla hostina s tanci a při tom komedie a opery". Podle Jiřího Sochra⁴ však Stamic přijel do Německého Brodu "patrně kolem vánoc a spolu s bratrem odjel do Mannheimu brzy po 23. 3. 1750".

Děkan Antonín Tadeáš Stamic

Třetí z bratrů, Antonín Tadeáš, o pět let mladší Jana Václava Antonína, se narodil 20. a byl pokřtěn 21. ledna 1722 v Německém Brodě. V letech 1733 - 1739 studoval na jezuitském gymnáziu v Jihlavě, potom asi dva roky filozofii v Praze. Roku 1740 byl uveden v seznamu "logicorum", o rok později

¹ Dr. Gradenwitz, P.: c. d., s. 61 - 62.

² Roku 1766 zdědil po otci dům v Německém Brodě, který však v následujícím roce prodal bratru Josefovi. 11. 8. 1767 se v rodišti oženil s Annou Procházkovou, s níž měl dceru Rozálii Uršulu Antonii (n. 8. 7. 1771 v Německém Brodě). Od roku 1769 působil jako primarius ve Štýrském Hradci. Zemřel neznámo kdy a kde.

³ Helfert, Vladimír: Hudební barok na českých zámcích, Praha 1918, s. 203.

⁴ Sochr, Jiří: K otázce datování německobrodské cesty J. V. Stamice, Hudební věda, r. 4, č. 4, Praha 1967, s. 650 a n.

"physicorum".¹ V dalších letech byl asi na vojně a působil jako písař u zemské milice,² v letech 1745 - 1746 studoval teologii opět v Praze. Podle lexikografa Ernsta Ludwiga Gerbera³ pobýval počátkem čtyřicátých let s bratrem Janem v Mannheimu, kde se uplatňoval jako koncertní mistr či violoncellista, ale tento údaj se nepodařilo potvrdit. Spíše se zdá, že Antonín Tadeáš byl ve hře na housle či violoncello jen amatérem a Mannheim navštívil až později. Studia bohosloví ukončil 18. června 1746 v Praze; téhož roku se stal kaplanem v Krásné Hoře u Německého Brodu, 29. ledna 1748 pak kaplanem ve svém rodišti. Po smrti tamního děkana Ondřeje Leopolda Schaffera (z. 23. září 1749) se stal tamže 24. září administrátorem děkanského úřadu. 17. října 1749 podepsala pražská konzistoř dekret⁴, kterým byl ustanoven německobrodským děkanem. Příbyslavský vikariát však listinu obdržel až 9. prosince(!) a s ní pokyny k zajištění instalace nového děkana. Ta se tedy konala až po tomto datu. Podle Dr. P. Gradenwitze⁵ vystoupil Jan v rámci prosincových oslav na slavnostním koncertě.

V mnichovském Státním archivu se zachovala jmenovací listina z 27. února 1750,⁶ kterou byl Jan Václav Antonín jmenován ředitelem instrumentální hudby (Instrumental-Music Director). To byl jmenovaný ještě v rodišti.

Přestože se o tom nedochovaly důkazy, je více než pravděpodobné, že po celou dobu pobytu Jana v Mannheimu udržoval s ním Antonín Tadeáš písemný styk a po bratrově skonu byl i nadále informován o jeho rodině. Krátce před skonem sepsal Antonín Tadeáš 12. srpna 1768 v Německém Brodě poslední vůli, ve které synovcům v Mannheimu odkázal 50 zl.⁷ Skon Antonína Tadeáše v témže roce znamenal konec styků německobrodských Stamiců s mannheimskými.

¹ Sig. M 24, philos. Archiv Univerzity Karlovy, Praha.

² Sochr, J.: K otázce datování, c. d., s. 650 - 651.

³ Gerber, Ernst Ludwig: Neues historisch-biographisches Lexikon der Tonkünstler, sv. 4, Lipsko 1814, st. 250.

⁴ Jmenovací dekret je uložen ve fondu Děkanského archivu, Havlíčkův Brod, sign. FÚ 8/XXVI, v Okresním archivu, Havlíčkův Brod. - Viz t. Sochr, Jiří: Dokumenty vydávají svědectví, Hudební rozhledy, r. 19, č. 23 - 24, Praha 1966, s. 718 - 719 a Sochr, J.: K otázce datování, c. d., s. 650 a n.

⁵ Dr. Gradenwitz, P.: c. d., s. 122.

⁶ "Directorenpatent bey Churfürstl. Instrumental Music, für den Concertmeistern Johann Stamic". - Staatsarchiv München, Personalakt. Cart. 420. - Cituje Schaal, Richard: Johann Stamic's Mannheimer Bestallung von 1750, Die Musikforschung, r. 6, 1953, s. 158 a n.

⁷ Ověřený opis testamentu (Magistrát, kart. č. 3) z Archivu města Havlíčkova Brodu je uložen v Okresním archivu, Havl. Brod.

Návrat do Mannheimu

V rodišti se Jan zdržel několik měsíců, snad čtvrt roku, jak naznačuje latinský zápis¹ faráře Josefa Jakuba Varhánka v kronice farního úřadu církve římskokatolické v Příbyslavi z let 1671 - 1835. Na jaře 1750 zapsal: "Zatímco toto píši, zdržuje se nový pan děkan [tj. Antonín Tadeáš Stamic] v sídelním městě dolního knížectví Mannheimu, kam se svým bratrem, největším hudebním virtuosem, který prý v tomto umění nad Evropany vyniká a sám jsem mu s největším obdivem naslouchal, odešel, když před svou cestou nadělal mnoho dluhů, hodlaje přinést si nazpět, jak doufám, přednosti světa".

Lze předpokládat, že někdy v březnu 1750 odjeli sourozenci do Mannheimu. Cesta přinesla jejich otci nemalé starosti, neboť potřebu peněz na cestu musil řešit půjčkou z různých německobrodských kostelních fundací, kterou uhradili většinou až po jeho skonu (1765) dědicové.²

Po několikaměsíčním pobytu v Mannheimu se děkan Antonín Tadeáš vrátil, asi před polovinou června 1750, do svého rodiště a působiště,³ kde stále ještě pobývala jeho švagrová Marie Antonie, Janova manželka. Té se v Německém Brodě 27. listopadu 1750 narodil a téhož dne byl pokřtěn syn Antonín Tadeáš Jan Nepomucký, později hudebník, člen mannheimského orchestru. Svědčí o tom dochovaný latinský záznam o narození a křtu,⁴ který v českém překladu zní: "Listopad 1750. Místo: Německý Brod. Dne: 27. Narodilo se a bylo pokřtěno dítě: Antonín Tadeáš Jan Nepomucký. Rodiče: Děd Antonín; P. Jan Stamitz, skutečný ředitel instrumentální hudby

¹ Farní archiv, Příbyslav. Sig. FÚ 24/1, fol. 118 v. - Okresní archiv Havl. Brod.

² Jan Václav Stamic, 1717 - 1757. Život a dílo, Havl. Brod 1967, s. 18.

³ Roku 1758 se Antonín Tadeáš Stamic stal sekretářem příbyslavského vikariátu, později studoval v Neapoli, kde byl 14. 3. 1760 promován na doktora teologie a filozofie. O den později byl jmenován apoštolským notářem, 1762 čestným kanovníkem kolegiálního kostela ve Staré Boleslavi a konečně o rok později administrátorem nově utvořeného německobrodského vikariátu. - Ovládal hru na housle a violoncello a zanechal po sobě 5 hudebních nástrojů: gambu, 2 violoncella, klavichord a flétnu. Zemřel 24. srpna 1768.

Na vnější straně děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Havlíčkově Brodě se zachoval epitaf děkana A. T. Stamice z roku 1768 s latinským a českým nápisem, jehož texty uvedl už r. 1815 Jan Bohumír Dlabač (c. d., sv. 3, sl. 199 - 200) ve svém Slovníku: "Zastav se jdoucí a čti. Zde pod prahem chrámu Páně pochovaný leží dvojí ctihodný, důstojně velcebný Pán Antonín Tadeáš Stamitz, skrz 19 let děkan německobrodský, arcibiskupský vikář starobylého kolegiálního chrámu Páně v S. S. Kosmy a Damiána Staré Boleslavi, kanovník z tohoto světa šťastnou smrtí vykročil, a usnul v Pánu dne 23. srpna, věku svého 47 let. Počestný řekni, abyš šťastně oDpoCIVVaL aMen". (Chronogram = 1768).

⁴ Matrica decanalis Teutobrodensis, lit. C, fol. 87, inv. č. 2325. Státní oblastní archiv, Zámorsk. - Viz: Pospíšil, A.: c. d., s. 37 - 38.

Nejjasnějšího falckého kurfiřta v Mannheimu - Antonie - svobodní občané. Kmotři: důstojný pán Antonín, zdejší děkan. T.V., p. Ignác de Planckenfeld, haberský farář. Svědci: p. Bernard Balbus, Jan Tenzian, pí. Vitula Stamicová a pí. Marie Kobzinová."

K manželovi do Mannheimu se Marie Antonie vrátila se synem asi v jarních měsících 1751, snad v doprovodu dvacetileté manželovy sestry Marie Anny Beatrix, která pak zůstala v Mannheimu a žila ve Stamicově rodině. Tam se také po bratrově smrti provdala 25. ledna 1759 za Georga Nestela.

V kurfiřtských falckých dvorních a státních kalendářích na léta 1751 a 1752 je Stamic uváděn jako kapelník a současně ředitel instrumentální hudby (Capell-Meister zugleich Instrumental-Music-Director). Teprve v kalendáři na rok 1755¹ je uveden výlučně jako ředitel instrumentální hudby.

Podle zprávy pařížských novin *Mercure de France*² byla dne 12. dubna 1751 uvedena v Paříži v rámci Concert Spirituel "Symfonie s tympány, trubkami a lesními rohy, dílo p. Stamice, ředitele hudby J.V. falckého kurfiřta". Podle Ivana Lapšína³ obdržel Stamic roční dovolenou k cestě a pobytu v Paříži a koncertu se zúčastnil. Vzhledem k tomu, že se tyto údaje nepodařilo potvrdit, je spíše pravděpodobné, že Stamicovo dílo, podobně jako v té době další skladby, bylo provedeno v jeho nepřítomnosti.

Paříž

Výborné přijetí jeho Symfonie a narůstající obliba jeho děl v Paříži, jak opisů tak tisků pařížských vydavatelů, lákaly hudebníka k návštěvě, vystoupení i působení v Paříži. S pařížskými hudebníky byl ve styku už řadu let. Tak například podle pozdějšího svědectví nizozemského kapelníka hudebního tělesa de la Pouplinière a skladatele Françoise Josepha Gosseka (1734 - 1829)⁴ byly už roku 1748 zavedeny na Stamicovo doporučení do zmíněné kapely lesní rohy. Teprve roku 1754 se Stamicovi podařilo vymoci si na kurfiřtovi téměř roční dovolenou a v létě téhož roku odcestoval do Paříže.

8. září se představil pařížskému publiku v královském zámku v Tuileriích na Concert Spirituel, o kterém noviny *Mercure de France*⁵ v říjnu

¹ Personalakt. Cart. 420. Staatsarchiv, Mnichov. Cituje: Schaal, R.: c. d., s. 158 a n.

² *Mercure de France*, Paříž květen 1751, s. 151. - Cituje Hugo Riemann na s. IX předmluvy k sv. VII/2 *Denkmäler der Tonkunst in Bayern*, Lipsko 1906.

³ Lapšín, Ivan: Zapomenutý velikán. Tvůrce symfonie Jan Václav Stamic (1717 - 1757), Praha 1938, s. 219. - Také podle MGG, c. d., sv. 12, sl. 1152, cestoval Stamic r. 1751 do Paříže.

⁴ Gossec, François-Joseph: Note concernant l'introduction des cors dans les orchestres (asi z r. 1810). Uvádí: Fétis, F.-J. v *Revue musicale*, r. 5, Paříž 1829, s. 217 a n.

⁵ Oznámení v *Annonces, affiches et avis divers*, 61. Feuille Périodique, Paříž 5. 9. 1754, s. 551. - *Mercure de France*, Paříž, říjen 1754, s. 185.

referovaly: "Concert Spirituel, uspořádaný v den narozenin P. Marie, byl zahájen novou Symfonií pro lesní rohy a hoboj, zkomponovanou p. Stamicem, ředitelem instrumentální hudby a ředitelem koncertů J. F. K. V. Následoval zpěv moteta o dvou sborech Domine, in virtute Tua, p. Cordeleta. P. Stamic zahrál na housle vlastní Houslový koncert. Sl. Mingottiová zazpívala úchvatným způsobem dvě italské árie... P. Stamic zahrál vlastní Sonátu na violu d'amour. Koncert byl zakončen motetem s velkým sborem Coeli enarrant od p. Mondonvillea. Ve velkých motetech zazpívali sl. Felová, p. Benoit, Albanèze, Poirier a Malines."¹

Organizace Le Concert Spirituel, zabývající se pořádáním koncertů, jejichž hlavní náplní byla zpočátku duchovní vokální hudba, později světská instrumentální díla, zejména symfonie a koncerty, byla založena roku 1725 v Paříži francouzským hobojistou a skladatelem Anne Philidorem (1681 - 1728). Koncerty byly uváděny o církevních svátcích v Sále Švýcarů v Tuileriích a ročně nepřesáhly 24 vystoupení. Účastnili se jich zpočátku významní zahraniční, později i domácí instrumentalisté a zpěváci. Za pobytu v Paříži vystoupil Stamic několikrát v rámci Concert Spirituel a propagoval na nich nový nástrojový sloh mannheimské školy.

Mezitím se za Stamicovy nepřítomnosti narodilo a 25. listopadu 1754 bylo v Mannheimu pokřtěno jeho páté a poslední dítě Johann Baptist (Jan Křtitel), které však po roce, v prosinci 1755 zemřelo a bylo 30. prosince pohřbeno.²

Z vystoupení v rámci Concert Spirituel je například znám koncert, který se uskutečnil 26. března 1755 a na kterém byla uvedena nová Stamicova Symfonie s klarinetou a lesními rohy.³

Stamic se ubytoval na pařížském předměstí Passy (dnešní součásti francouzského hlavního města) u svého příznivce Alexandra Jeana Josepha Le Riche de la Pouplinière (též: Pouplinière: 1692 - 1762), francouzského státníka, finančníka, hudebního amatéra a mecenáše hudebníků, například Jeana Philippa Rameaua (1683 - 1764)⁴ a literátů. Francouzský aristokrat si

¹ Jean Joseph Cassanéa de Mondonville (1711 - 1772), francouzský houslista a skladatel především církevních děl pro Concert Spirituel, a oper, působící v Paříži, byl v letech 1755 - 1762 ředitelem Concert Spirituel. - Égide Joseph Ignace Antoine Albanèse (1731 - 1800), Claude Benoit, Marie Felová (1713 - 1794), Antoine Nicolas Malines, Regina Mingottiová roz. Valentiniiová (1722 - 1808) a François Poirier byli přední francouzští a italské zpěváci a zpěvačky, vystupující v rámci Concert Spirituel, i v pařížské Opeře.

² Dr. Gradenwitz, P.: c. d., s. 124 - 125.

³ Brenet, Michel: Les Concerts en France sous l'ancien régime, Paříž 1900, s. 252.

⁴ Cucuel, Georges: La Pouplinière et la musique de chambre au XVIIIe siècle, Paříž 1913, s. 194 a 312 a n.

vydržoval ve svém paláci vlastní kapelu, do které byly poprvé ve Francii zavedeny nejen lesní rohy, ale též klarinety a harfa. V letech 1731 - 1753 působil v kapele klavíembalista, varhaník, hudební teoretik a skladatel J.P. Rameau, po jehož odchodu nemělo hudební těleso stálého kapelníka. La Pouplinière měl též vlastní divadlo. Za pobytu v Passy vystupoval Stamic, který byl zřejmě s La Poupliniérem v písemném styku ještě před příjezdem do Paříže, jako kapelník i koncertní mistr. Působil též jako skladatel a s kapelou uváděl vlastní skladby. Pro slavnosti a plesy komponoval menuety, německé a jiné tance. "Koncerty, které řídil p. Stamic, první houslista J.N.V. falckého kurfiřta, se těšily největšímu uznání".¹

Během necelého ročního pobytu v Paříži vystupoval Stamic nejen veřejně v rámci Concert Spirituel a u La Pouplinière, ale též v soukromých pařížských salónech. Je pravděpodobné, že se dal slyšet i v dalších hudebních centrech Francie v blízkosti Paříže. Podle anglické hudební encyklopedie² se účastnil též "aktivně veřejných koncertů v Paříži a s mimořádným úspěchem Concert Italien". Jeho vystoupení měla příznivý ohlas a vyvolala nevšední zájem pařížských vydavatelů o jeho tvorbu. Kromě jiných děl vydali jeho Šest sonát (Six sonates à trois parties concertantes).

Poslední známá zpráva o Stamicově účasti na hudebním životě Paříže se týká uvedení jeho Mše, pravděpodobně D dur: "Příští pondělí, 4. srpna [1755] v den sv. Dominika, se bude v kostele Jakobínů v ulici sv. Dominika na saintgermainském předměstí konat slavnostní mše, zkomponovaná p. Stamicem, ředitelem hudby J.N.V. falckého kurfiřta. Přístup jen se vstupenkami, které budou k dostání u houslaře p. Louveta".³

V Paříži Stamic též vydal Orchestrální tria, opus 1, na něž 29. srpna 1755 obdržel královské tiskové privilegium.⁴

Návrat do Mannheimu a skon

Na podzim 1755 se Stamic vrátil do Mannheimu, kde mu však nebylo dopřáno dlouho se radovat z velkých pařížských úspěchů. Zemřel 27. března 1757 v Mannheimu, stár necelých čtyřicet let a byl 30. tamže pohřben.⁵ V latinském záznamu⁶ městského katolického faráře Dr. Nicolause Kneitze je

¹ Cucuel, G.: c. d., s. 312 a n.

² The New Grove: c. d., sv. 18, s. 60.

³ Annonces, affiches et avis divers, 59. Feuille Périodique, Paříž 3. 7. 1755, s. 470.

⁴ The New Grove: c. d., sv. 18, s. 60.

⁵ V minulosti bylo datum hudebníkovy smrti uváděno různě: Fétis, F.-J.: c. d., sv. 8, s. 411 zaznamenává, např. r. 1761.

⁶ "Sepultus est Jöcs Stainmiz Musices [Musicae] aulicac director artis musicae adeo peritus ut similem sibi vix invenerit. Rite provisus". Totenbuch der katholischen Stadtpfarrei, Mannheim (30. 3. 1757). - Cituje Hugo Riemann na s. IX předmluvy ke

o pohřbu v českém překladu uvedeno: "30. března byl pohřben Jo-es Steinmiz, ředitel dvorní hudby, ve svém umění tak nadaný, že by sobě podobného sotva našel". Stamic byl pohřben na katolickém hřbitově v Mannheimu, který byl roku 1842 zrušen a některé hrobky a náhrobní desky významnějších osobností byly převezeny na nový hlavní hřbitov, nikoli však Stamicův hrob.

Jan Václav Antonín Stamic zanechal vdovu Marii Antonii a tři děti, jedenáctiletého syna Karla Philippa, desetiletou Marii Franzisku a šestiletého Antonína Tadeáše Jana Nepomuckého. Roku 1758 se vdova znovu provdala za člena mannheimského orchestru, houslistu a hornistu asi českého původu Jana Matušku, s nímž pak měla tři děti. Zemřela 4. února 1769, její druhý manžel o necelý rok později, 4. ledna 1770.¹

Stamicova pedagogická činnost

Podle Československého hudebního slovníku² byli Stamicovými žáky italský houslista, kapelník a skladatel C.G. Toeschi, působící v Mannheimu a Mnichově, německý houslista a skladatel Franz Beck (1723 - 1809, Mannheim), německý houslista, kapelník a skladatel J.I.Ch.B. Cannabich (Mannheim, Mnichov), německý violoncellista a skladatel J.A. Fils (Mannheim) a Stamicovi synové Karl Philipp a Antonín Tadeáš Jan Nepomucký. Dlabáč³ uvádí další žáky: Bartha, Rudolfa Berlyna z Grönningenu a německého houslistu, kapelníka a skladatele Ignaze Fränzela (Mannheim). Podle Dr. A. Hniličky⁴ patřili k Stamicovým žákům též belgický houslista a skladatel Pierre von Maldere (1729 - 1768, Paříž) a jakýsi Batty. Podle anglické hudební encyklopedie⁵ byl Stamicovým žákem též německý houslista, kapelník a skladatel, syn mannheimského hudebníka J. Cramera, Wilhelm Cramer (1745 - 1799, Mannheim).

Stamicovo češství

Než bude pojednáno o hudebním odkazu Jana Václava Antonína Stamice, umělce, který je pro svou činnost a zejména tvorbu hodnocen jako jeden z nejvýznamnějších členů mannheimského orchestru a jednou

z nejvýraznějších osobností hudebního dění první poloviny 18. století, je třeba se dotknout otázky, o níž bylo dříve i nedávno často diskutováno: O Stamicově národnosti. Někteří němečtí badatelé¹ jej považovali za Němce, zejména s ohledem na jeho původ a dlouholeté, asi patnáctileté působení v Mannheimu. Je jisté, že v mnohém ohledu se Stamic přizpůsobil novému, německému prostředí a sžil se s ním, s vlastní však styky nepřerušil. O jeho češství pak hovoří mnohá závažná fakta i okolnosti. Sluší se zde připomenout, že i německý vědec, autor prací z oblasti hudební teorie a historie a vydavatel hudebního slovníku Hugo Riemann (1849 - 1919) uvedl: "Nebudeme se rmoutit proto, že ten, jemuž musíme podat tento vavřín, je Čech a nikoli Němec".²

Stamic se narodil v Čechách, v české rodině. Děd Martin, jirchář, se sice narodil v tehdy rakouském, dnes slovinském Mariboru, přestěhoval se však v mládí do Pardubic, kde se oženil, založil rodinu, působil mj. jako člen městského zastupitelstva a žil tam přes čtyřicet let, babička byla dcerou pardubického měšťana; otec byl pardubický rodák, matka dcera německobrodského měšťana. Jan Václav Antonín tedy představoval už třetí generaci rodu, žijícího v Čechách a to v prostředí zcela českém. Německý Brod byl v jeho době vysloveně českým městem. Poněmčování městského obyvatelstva začalo až založením německé školy roku 1778. V Čechách prožil Stamic více než polovinu života, přes dvacet let. Jeho rod se hrdě hlásil k české národnosti, jak potvrzují dodnes zachované česky psané písemnosti týkající se rodiny. Studoval sice na gymnáziu v Jihlavě, kde tehdy byl silný německý živel, jeho spolužáci však byli namnoze Češi z jeho rodiště a českých měst a vesnic kraje. V zápise jezuitské koleje je výslovně uveden jako "německobrodský Čech" a také později, při sňatku byl v matrice oddaných zaznamenán jako Čech. Za pobytu v cizině udržoval stálý styk s rodinou a rodištěm, kam se po letech vrátil k několikaměsíční návštěvě. Ani v Mannheimu nežil v izolaci, ale stýkal se téměř každodenně s českými kolegy, Richterem a dalšími.

Za studií hudby v mládí byl značně ovlivňován českým lidovým prostředím a melodika jeho pozdější tvorby rostla z českých lidových nápevných prvků. Ve skladbách se ozývají tóny, ukazující na vliv českých pastorálních skladeb a koled.

sv. VII/2 Denkmäler der Tonkunst in Bayern, Lipsko 1906.

¹ Podle seznamu členů orchestru z roku 1756 uvedl Hugo Riemann na s. XV předmluvy ke sv. III/1 Denkmäler der Tonkunst in Bayern, Lipsko 1902, dva hudebníky téhož jména: druhého houslistu Jana Matušku (Johann Matuschka) z Vídně a valdhornistu z Čech. - Viz t. Dr. Gradenwitz, P.: c. d., s. 141

² ČsHSOI: c. d., sv. 2, s. 587.

³ Dlabáč, G. J.: c. d., sv. 3, sl. 198.

⁴ Dr. Hnilička, A.: Portréty, c. d., s. 44 a 47.

⁵ Grove's Dictionary of Music and Musicians, 5. vyd., sv. 2, Londýn - New York 1954, s. 512.

¹ Mj. Dr. Peter Gradenwitz, Karl Michael Komma (Das böhmische Musikantentum, Kassel 1960), Rudolf Quoika (Die Musik der Deutschen in Böhmen und Mähren, Berlin 1956) aj.

² Cituje: Štědroň, Bohumír: Ke sporům o národnost Jana Václava Stamice, Hudební rozhledy, r. 16, č. 16, Praha 1963, s. 669.

Důkladnější pohled na Stamicovo češství přinesla v šedesátých letech našeho století řada odborných statí našich předních hudebně historických badatelů.¹

Skladatelská činnost

Za hudebních studií v Německém Brodě, Jihlavě a Praze(?) se Stamic seznámil s tvorbou starších skladatelů a vrstevníků, domácích i cizích autorů chrámové a světské hudby. Byli to asi Georg Philipp Telemann, Johann Sebastian Bach, Georg Friedrich Händel, italští skladatelé, zejména symfonici, z českých skladatelů Jan Dismas Zelenka, Bohuslav Matěj Černohorský, Šimon Brixl, František Václav Míča, Jan Zach a další. Jejich vliv na jeho tvorbu však nebyl tak výrazný a už první Stamicovy světské skladby, komponované ve čtyřicátých letech 18. století v Mannheimu, se vyznačovaly významnými prvky hudebníkovy osobitého novátorského stylu.

Nejstarší Stamicovy skladby jsou vokální díla, litanie a moteta, která složil ještě před odchodem z Čech.² Později se však od tvorby chrámových děl odvrátil. Podle slov Zdeňka Nejedlého³ "dovedl zlomiti církevní ráz dosavadní hudby" a "dal své hudbě vyrůsti z pramenů docela jiných, světských a lidových. A v tom jistě se v něm hlásil Čech, člověk katolickou protireformací dokonale vyléčený z klamů náboženské mystiky a tím více zato lnoucí ke krásám prostého, ale upřímného života vezdejšího. Proto ne již zbožný chorál, ale radostná lidová píseň neb taneční motiv jsou kořenem Stamicovy hudby". Stamic se zaměřil především na tvorbu orchestrálních skladeb, instrumentálních koncertů a komorních děl, do nichž vnesl řadu nových prvků.

Jeho melodika se opírá o italské vzory a české lidové náपěvné prvky a vyznačuje se svěžestí, hravým rázem, častým využíváním durových stupnic, trojzvuků, synkopickou rytmiizací a pestrou ornamentikou, častými přírazy a uzavřenými melodickými skupinami. Využívá náhlých dynamických kontrastů, překvapivých, ostrých důrazů, válců (crescendo nad prodlevou)

¹ Štědroň, Bohumír: Revanšismus ani v hudbě nespí. O český původ Jana Václava Stamice, Hudební rozhledy, r. 14, č. 23 - 24, Praha 1961, s. 986 - 989. - Týž: Ke sporům, c. d., s. 666 - 669. - Týž: Beiträge zur Kontroverse um die tschechische Herkunft und die Nationalität von Jan Václav Stamic, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, F 6, Brno, s. 123 - 140, 11 příloh. - Týž: Zur Nationalität von Jan Václav Stamic, Beiträge zur Musikwissenschaft, r. 6, seš. 1., Berlin 1964, s. 16 - 28. - Volek, Tomislav: K sporům o Stamicovu národnost, Hudební rozhledy, r. 15, č. 23 - 24, Praha 1962, s. 1000 - 1001.

² Dr. Trola, E.: c. d., s. 1 - 2.

³ Nejedlý, Z.: c. d., s. 117 - 118.

i sestupných průtahů, tzv. mannheimských vzdechů. Jeho práce se vyznačují svěžestí, odvážnými nápady a nepředvídanými změnami afektů.

Co se týká hudební formy, tvořil mnohdy symfonie jako čtyřvěté, při čemž první, rychlou větu komponoval převážně v sonátové formě s dvěma kontrastujícími tématy v expozici, tematickou prací v provedení a s návratem témat, nejednou v obráceném sledu v repríze. V tomto ohledu se značnou měrou podílel na ustálení klasické sonátové formy s hlavním a vedlejším tématem a tematickou prací. Druhou, pomalou větu, psal v dvou- či trojdílné písňové formě, případně s variacemi, třetí jako trojdílný menuet s triem, čtvrtou, rychlou, opět v sonátové či rondové formě. Na tomto schématu však nelpěl stoprocentně. Čtyřvěté formální schéma jeho symfonií se pak udrželo až do dob Beethovenových.

Z hlediska harmonie a instrumentace dodával skladbám zvláštní barevnosti zavedením klarinetů do orchestrálních děl, zdůrazněním lesních rohů a velkým obsazením smyčců, a předjal tak Mozartův orchestr.

Stamicovy orchestrální skladby a instrumentální koncerty se vyznačují převážně radostnou tvůrčí pohodou, optimistickým jasnem a lidovou zpěvností, charakteristickými pro slohovou tvárnost raného i pozdního vídeňského hudebního klasicismu.

Hodnocení

Kvality Stamicovy hudby byly rozpoznány a uznány ještě za umělcova života a po jeho skonu se jeho díla dlouho udržela na repertoárech evropských hudebních těles. Oceňovali je i přední hudebníci a učenci druhé poloviny 18. století. Již zmíněný anglický hudebník Charles Burney poznamenal, že Stamicův "génus byl vskutku originální, smělý a mohutný... Všechna [jeho díla] jsou plna velkých efektů, vytvořených rozmachem génia, zjemnělého, ale nikoli utlumeného kultivovaností".

Německý kantor, kapelník, skladatel a hudební spisovatel Johann Adam Hiller (1728 - 1804) soudil, že "jeho jméno by mělo být svaté na věčné časy"¹ a konečně lexikograf Dlabac² o Stamicovi uvedl: "Byl prvním reformátorem symfonií. Jeho duch byl svérázný, odvážný a silný".

Haydn, Mozart i Beethoven dobře znali Stamicova díla a nacházeli v nich jak vydatné podněty pro vlastní skladatelskou práci, tak četné výrazové prvky, blízké jejich hudebnímu citění. Tuto okolnost však nelze svést do vyhraněného tvrzení, že Stamic byl "tak dlouho hledaným předchůdcem Haydna"³ a že "role, která byla obvykle připisována Phil. Em. Bachovi a Janu

¹ Hiller, Johann Adam: Lebensbeschreibungen berühmter Musikgelehrten und Tonkünstler, 1784, reprint 1914.

² Dlabac, G. J.: c. d., sv. 3., st. 198.

³ Riemann, Hugo: Předmluva k sv. III/1 Denkmäler der Tonkunst in Bayern, Lipsko

Christianu Bachovi ve vývoji Haydnově a Mozartově musí být napříště spíše přiznána a to bez výhrady - Janu Stamicovi".¹ Zaslouhou autora těchto slov Hugo Riemanna byla sice pozornost hudebního světa v minulém století poprvé obrácena k uměleckým hodnotám Stamicova umění a bylo prokázáno, že jeho hudební odkaz zahrnuje nejedno skutečné, vzácné veledílo, avšak zjednodušenou linii Stamic - Haydn - Mozart, Riemannem prosazovanou, nelze dnes uhájit. Platí však, že Stamic byl jedním z tvůrců nového stylu připravovaného znenáhla uprostřed feudálně barokového prostředí, jedním z předních průkopníků, působících na vznik nového klasického nástrojového slohu evropské hudby 18. století, předchůdcem zmíněných klasiků.

Stamicův hudební odkaz lze rozdělit do pěti oddílů: na (I) orchestrální skladby, zahrnující asi 85 titulů, převážně symfonií (*La melodia germanica*, *Sinfonia pastorale*, *Jarní*, *Jezdecká*, aj.), dále orchestrální tria, *parthie*, pastorely a přehledy; (II) instrumentální koncerty, asi 40 děl pro flétnu, hoboje, housle, klarinet (pravděpodobně jedny z prvních koncertů, komponovaných pro tento nástroj), klavír a varhany; (III) komorní skladby, asi 35 titulů, duet, tria, kvarteta; (IV) houslové a violové skladby, asi 8 děl a (V) vokální (chrámová) díla, zahrnující asi 7 titulů (*árie*, *kyrie*, *gloria*, *litanie*, *moteta* a *mše*).

Jedná se tedy celkem asi o 175 děl, z nichž většina se zachovala v rukopise, část je nezvěstná a známa jen podle názvu; některé skladby byly vydány tiskem v Paříži, Londýně, Haagu, Amsterdamu, Lipsku a Vídni. Opisy a tisky jsou uloženy v archivech, knihovnách a muzeích, zejména v Národním muzeu - Muzeu české hudby a Národní knihovně ČR v Praze, Ústavu dějin hudby Moravského muzea v Brně, hudebním archivu Bendova komorního orchestru v Ústí nad Labem a ve Státním oblastním archivu v Třeboni (pobočka Český Krumlov), dále v Belgii (Bruselu), Francii (Paříži), Itálii (Modeně), SRN (Berlíně, Darmstadtu, Donaueschingenu, Drážďanech, Harburgu, Karlsruhe, Řeznu, Zvěříně), Rakousku (Vídni), Švédsku (Stockholmu), Švýcarsku (Basileji) a jinde. Mnohé z tisků se dočkaly reprintů v našem století,² další díla byla vydána poprvé, nahrána na gramofonové desky,

1902.

¹ Riemann, Hugo: *Die Wurzeln der Kunst Mozarts, Die Musik*, seš. 7, Berlín - Lipsko 1905 - 1906, s. 16.

² Podrobnější přehledy Stamicova díla uvádějí statě Hugo Riemanna (*Denkmäler der Tonkunst in Bayern*, sv. III/1: *Sinfonien der Pfälzbayerischen Schule* (Mannheimer Symphoniker), Lipsko 1902, s. XXXIII - XL; sv. VII/2: *Sinfonien der Pfälzbayerischen Schule* (Mannheimer Symphoniker), Lipsko 1906, s. XXIX; novější hudební encyklopedie, zejména MGG, c. d., ČSHOI, c. d., *The New Grove*, c. d., články Dr. Petra Gradenwitze, *The Symphonies of Johann Stamitz* (*The Music Review*, I, 1940, s. 362 a n.) a zejména publikace téhož autora a Eugene K. Wolfa, citované v pozn. 1, na s. 49.

kazety a CD. Svědčí o tom, že lety nepozbyla na umělecké hodnotě a svěžesti a vzbuzují nadále zájem hudebníků a ctitelů hudby, zejména skladeb umělců minulých věků.

Závěrem ještě poznámka o podobě tohoto velikána hudby. Jediná známá podobizna je uvedena na titulním listě souboru houslových skladeb *L'art du violon* (Houslové umění), který v letech 1798 a 1801 vydal v Paříži Jean Baptiste Cartier (1765 - 1841), vynikající francouzský houslista, žák G.B. Viottiho, skladatel, doprovod Marie Antoinetty a člen orchestru pařížské Opery. Do díla, označovaného jako praktická historie houslové literatury 17. a 18. století, zahrnul výběr houslových skladeb italských, francouzských a německých mistrů a Stamiců.

Na obrázku F. Dobreta je v kruhovém medailonku, orámovaném věncem s textem "G. Stamitz" znázorněno hudebníko poprsí, z levého profilu, s parukou a nákrčníkem. Není vyloučeno, že jde o idealizovanou podobu, neboť v době prvního vydání Cartierova souboru byl zobrazený umělec již přes čtyřicet let mrtev.¹

Na slavného rodáka Havlíčkův Brod nezapomíná. Hudebníkovy životní osudy, tvorbu a význam připomíná Stamicovými oslavami, na jejichž pořadech jsou symposia, výstavy, koncerty a jiné kulturní akce, udílení Stamicovy ceny, za účasti uměleckých organizací města, regionu i zahraničních, mj. mannheimských.

Při práci na této studii jsem se setkal s plným porozuměním a nevšední ochotou všech, na něž jsem se s badatelskými dotazy obrátil. Jest mi milou povinností poděkovat všem, kdož pomohli, ať už informacemi, radou, zapůjčením nebo darováním materiálů, především pracovníkům Archivu Univerzity Karlovy v Praze, Okresního archivu v Jihlavě, Státního oblastního archivu v Litoměřicích, hudebního oddělení Národní knihovny ČR v Praze a Národního muzea - Muzea české hudby v Praze, ze zahraničních organizací zejména Generallandesarchiv v Karlsruhe, Stadtarchiv a Reiss-Museum v Mannheimu a Bayerisches Hauptstaatsarchiv v Mnichově, a v neposlední řadě rodině p. Fr. Likeše a pracovníkům Okresního vlastivědného muzea a dalších organizací a kulturních zařízení v rodišti Jana Václava Antonína Stamiců, Havlíčkově Brodě.

¹ Jako autor rytiny byl uváděn J. B. Cartier (viz např. Jan Ráček, *Česká hudba*. Od nejstarších dob do počátku 19. století, Praha 1958, obr. č. 28), což je však mylné.

NĚMECKÝ BROD V DOBĚ PO ŘÍJNOVÉM PŘEVRAU ROKU 1918 (Příspěvek k poznání času idcových sporů a vyrovnávání se s minulostí)

Jaroslav David

„Cítili jsme po česku a musili jsme se tvářiti po rakousku; opovrhovali jsme svými utiskovateli a musili jsme na ně pěti chvalozpěvy... My jsme také mládež v tomto duchu českém vychovávali (čehož nejlepším důkazem jsou naši legionáři), ale navenek, oficiálně, byli jsme nuceni lháti...“

(Pamětní kniha II. školního obvodu v Německém Brodě, s. 76)

V říjnu 1918 se definitivně rozpadla rakouská monarchie. Monarchie, která, jak to alespoň cítili současníci, ve spárech dvojhlavého orla po více jak tři století svírala slovanskou holubici. Zhroutivší se Rakousko-Uhersko s sebou strhlo i své staré symboly a pomníky. Mladá republika si záhy začala vytvářet pomníky nové.

Rakouský orel

Orel, zvířecí figura zdobící státní znak rakouského císařství, byl považován za nejvýraznější symbol doby útisku. Hned v říjnu roku 1918 byly všechny včetně menších "orlíčků" odstraněny z význačných budov a veřejných prostranství. Jakékoliv opomenutí stalo se hodným veřejného odsouzení a napomenutí.

Hlasy z Posázaví dne 8. 11. 1918 (výročí bělohorské bitvy) přinesly článek nazvaný Netečnost, jímž chtěl neznámý autor upozornit na to, že na budově okresního hejtmanství a gymnázia visí dosud starý znak. Dovolává se příkladu Prahy, jak mělo být čtenářům známo „z denních listů“, která „zbavila se všech těchto pamětníků poroby a to i na budovách, kde říšský orel byl v kameni vytesán nebo v štuku vymodelován“, poukazuje na liknavost německobrodských úřadů a očekává brzkou nápravu.¹

Avšak odstranit plechovou ceduli šlo mnohem snáz než sesadit plechového orla z vrcholku věže německobrodského děkanského chrámu. A byť šlo o značně diskutabilní upomínku třisetleté poroby, neboť v dobrozdání, které si radní vyžádali od místního Městského muzea, se píše, že orel na kostelní věži je doložen už k roku 1710, ale dodává se: „Je-li ovšem nynější orel totožný s oním původním, o němž uvedené historické doklady se zmiňují, nemožno rozhodnouti... Zvláštní umělecké ceny nemá.“², město pomýšlelo na jeho odstranění.

¹ bez autora: Netečnost. Hlasy z Posázaví, 8. 11. 1918, s. 2.

² SOkA Havlíčkův Brod; Archiv města Havlíčkův Brod, sign. 8 4/16 (Městské muzeum), k. 351

Přesto, že kunsthistorický soud byl vynesena v listopadu 1919¹, orel na své odstranění musel čekat ještě další čtyři roky, a to patrně proto, že město takový výdaj považovalo za zbytečné zatížení už tak napjatého rozpočtu.

Vhodná příležitost se naskytla až v červnu 1923, kdy byl opravován svodový drát hromosvodu na věži děkanského chrámu. Městská rada se s opravou obrátila na elektrotechnický závod Josefa Procházky a současně, na základě předchozí Procházkovy nabídky, se usnesla, aby „při té příležitosti změřil výšku a šířku orla tam se nacházejícího, jakož i silu tyče, na níž jest orel navlečen, neboť bude nutno na místo orla osadit znak československé republiky, což však se stane až při zřízení nové plechové krytiny věže... Z důvodů estetických nelze orla dříve sejmuti, pokud nebude nový znak vyhotoven a na místo orla osazen.“²

Během oprav na věži byl orel snesen a uložen do Městského muzea. Na jeho místo byl umístěn český lev, zhotovený z mědi dle nákresu gymnazijního profesora Karla Šterby a schválený státním památkovým úřadem.³

Tím ale problém s orlem pro městskou radu neskončil. Počátkem září roku 1923 rada projednávala předložený účet a sdělila Josefu Procházce své „nemalé podivení, že účtujete práci tuto tak horentním způsobem“ (suma činila 4 080 Kč), ač původně bylo sděleno, že oprava nebude vyžadovat větší náklad než 500 Kč.⁴

„Když jste postavil lešení a žebříky na věž“, psala rada Josefu Procházce, „došel jste k náměstkovi p. Krechlerovi a nabídl jste se sám, že orla snesete a nového lva opětně připevníte z toho lešení, které při opravě hromosvodu Vámi zřízeno bylo. Nemůže tudíž býti vůbec řeči o účtování obnosu za postavení a sejmutí lešení v úhrnám obnosu 2 000 Kč.“⁵

Procházka na toto rozhodnutí odpověděl sice „V hluboké úctě“, přece jen rozhořčeným dopisem, v němž se dožaduje zaplacení, v opačném případě hrozí soudní žalobou. V jeho dopise mimo jiné stojí: „Nedivím se pánům radům, že mně účet neschválili, a to proto, že to nebyla položka 110 000 Kč za petroly, která se nedostala, ale hlasovali, by se zaplatila ... A pánům radům dám oněch 4 080 Kč jenom za vylezení nahoru a lešení jim udělám zadarmo, ať se některý přihlásí.“⁶

A tak městu nezbylo nic jiného, než Procházce zaplatit celou částku.⁷

¹ Tamtéž.

² SOkA Havlíčkův Brod; Archiv města Havlíčkův Brod, sign. 5 2/45-147 (Opravy kostela Nanebevzetí Panny Marie), k. 322.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž.

Boj o Havlíčkův odkaz

Mladý československý stát pocítoval potřebu tradice, k níž by se mohl hlásit a která by vyjadřovala jeho ideologii, republikánství a protestantismus, v protikladu ke staré monarchii. Začal se tak vytvářet Pantheon, v němž ústřední pozice zaujali „národní mučedníci“ Hus a Havlíček.

Šlo o proces přetváření osobnosti ve znak, v Husově a Havlíčkově případě se znaménkem kladným. Vladimír Macura o zařazení osobnosti mezi „světce“ píše jako o „*rituálním smývání viny národního společenství vůči němu*“, kdy národ se tímto gestem s osobností ztotožní a distancuje se skrze „světcovu“ oběť od své minulosti.¹

Je zajímavé, že ačkoliv si Havlíčka přisvojovala hlavně oficiální, to jest převážně protikatolicky zaměřená historiografie a publicistika, i katolická strana se hlásila k Havlíčkovu odkazu. Dokladem onoho „přivlastňování si“ jedné osobnosti dvěma ideologicky protikladnými tábory jsou časopisy, reprezentující agresivní publicistiku, a to „Čechy a Řím“ a „Lidový list“, které oba začaly vycházet v Německém Brodě po roce 1918.

Časopis Čechy a Řím, s podtitulem Dějepisný časopis lidovýchovný, vycházel v Brodě od konce roku 1920, od čísla šest (6. 1. 1921) byl pak vydáván v Praze.

Už grafická úprava záhlaví dávala najevo, v jakém duchu bude čtenářstvu předkládán obraz národní minulosti. V centru se nacházelo heslo Pravda vítězí; po jeho levé straně stál srdnatě a neohroženě Žižka, opíraje se o pavězu a obklopen zástupem svých věrných, napravo pak bojovný jezuita a prelát v hloučku cizáckých šlechticů s lotrovskými obličejí.

Časopis si vytkl za cíl, jak bylo prezentováno v letáčkách a v prvních číslech, rozněcovat vlastenecký cit lidu a objasnit čtenářům pravou povahu doby pobělohorské.

V článku nazvaném Aklerikalismus, který poukazuje na to, že je „*už každému jen trochu vzdělanému člověku jasno, že nejhorší klerikalismus je představován církví římskou*!“ (zvýraznil J. D.), se autor na několika místech dovolává Havlíčkovy autority a jeho názorů. Karel Havlíček je jmenován mezi těmi, kteří odhalili klerikalismus „*pod krásnou rouškou „svatě“ víry v Boha*.“²

Lidový list, s podtitulem Týdeník československé strany lidové pro Česko-moravskou vysočinu, který začal vycházet na sklonku roku 1919, představoval druhý extrém ahistorického a publicistického zneužívání minulosti. Tento konzervativně a antisemitsky zaměřený časopis v sérii článků z léta 1920 věnovaných vztahu katolické církve k odkazu Karla Havlíčka Borovského, objasnil svým čtenářům, že „*jim* (tj. nevěrcům - pozn. J. D.)

¹ Macura, Vladimír: Masarykovy boty a jiné semi(o)fejetony, 1. vydání. Praha 1993, s.14.

² Vencovský, B.: Aklerikalismus. Čechy a Řím 6. 1. 1921, s.3.

Havlíček není tak blízky, jak se až dosud domýšleli“, neboť „*nevystoupil z církve, ale zůstal vždy křesťanem a katolíkem*“.¹

Vzdávaje Havlíčkovi čest, Lidový list cítil potřebu osvětlit jeho kriticismus ve vztahu k církvi: „*Měl ovšem v úmyslu při tom tepati pouze klerikalismus, tj. zneužívání náboženství k politickým účelům, někdy však trochu přestřelil, zasáhnuv často mimo něj i samo náboženství*.“²

Havlíčkův odkaz byl zneužíván nejen v boji ideovém, ale i politické strany viděli v něm předznamenání svého programu. Stráž lidu na Sázavě, týdeník československé sociálně demokratické strany dělnické, jenž v Brodě vycházel od konce roku 1919, poukázal v článku věnovaném havlíčkovskému výročí v roce 1920 na názorovou spřízněnost Karla Havlíčka se sociální demokracií. V čísle 31 uvedeného týdeníku čteme: „*Jeho názory liberalistické na socialism nebyly ujasněny dokonale, pochopitelně z toho důvodu, že dělnictvo v počátcích svého vývoje také jinak se dívalo na jeho propagaci než dnešní doby*“³, ale přesto Havlíček viděl cíl veškerého snažení v socialismu.

Nový název města

„*Píše se nám: Velect. Pane redaktore, právě čtu v novinách, že Uherská Skalice, nynější sídlo vlády slovenské, přeměnila své jméno v „Slovenská Skalice“ (zvýraznil J. D.) "Nebylo by nyní na čase jméno našeho města změnit z Německého Brodu na Brod Havlíčkův?" (zvýraznil J. D.) "Pak by ale musely zmizeti z našich zdí ty středověké kutny jeptišek, které s podivuhodnou vytrvalostí udržuje svobodomyšlná správa města i okresu ve svých dobročinných ústavech, neboť ty by se pak do města s ušlechtilým jménem našeho K. Havlíčka Borovského, autora Epištol kutnohorských, ani dost málo nehodily!"*

(Hlasy z Posázaví 15.11. 1918, s. 3)

Po roce 1918 se Německý Brod začal hrději hlásit ke Karlu Havlíčkovi. Projevem úcty měla být, a také se nakonec stala, stavba pomníku, ale objevily se i jiné návrhy, jak vyjádřit vztah města k Havlíčkově osobě.

Citovaný dopis uveřejněný v Hlasech z Posázaví, navrhuje přejmenování města, patrně zapadl ve zmatku převratového času, ale otázka nového názvu města nabyla znovu aktuálnosti v době, kdy se blížily havlíčkovské oslavy.

¹ bez autora: Kredo Karla Havlíčka Borovského a jeho nevěrečtí cititelé. Lidový list 14.7. 1920, s. 2.

² bez autora: Karel Havlíček Borovský. Lidový list 5. 8. 1920, s. 2.

³ bez autora: Karel Havlíček Borovský. Kjubileu mučedníka brixenského 29. 7. 1856. Stráž lidu na Sázavě 29. 7. 1920, s. 2.

Dne 24. 10. 1921 obecní zastupitelstvo obdrželo dopis od profesora Aloise Tondeka. Autor apeloval na národní vědomí a hrdost měšťanů, když píše, „že Brod, v němž se trvale ujaly zásady velikého krajana jeho, není již tím Brodem Německým, ztrestaným Žižkou za německou zpupnost a zradu.“¹ Tondek upozornil, že vhodnou příležitostí k přejmenování města bude slavnostní zasedání zastupitelstva dne 31. října 1921.

Dopisu nebyla věnována velká pozornost, neboť město ve věci změny názvu už vyneslo jednoznačné rozhodnutí, když v říjnu 1920 a i v březnu 1921² Spolek pro postavení Havlíčkova pomníku navrhoval přejmenovat město, což ale městská rada zamítla s prozíravým zdůvodněním: „*poněvadž názvu Německý Brod užívá se již přes 600 let, nejen ve všech památkách latinských, ale i v mluvě obecné, a nebylo by proto účelným měnit tento starobylý název města již vžitý a všeobecně známý.*“³

Ke změně názvu města na Havlíčkův Brod došlo až v květnu 1945.

Havlíčkův pomník

„*Prohlášení československé republiky a snažení národní samostatnosti poskrvněno činem odporným v Praze; stržením 3. listopadu u večer památného sloupu Mariánského na náměstí Staroměstském. Čin byl národním shromážděním odsouzen, ale skvrna zůstane na věčnou paměť. Vůbec po prohlášení samost. všechny živly nevěrecké a protikatolické započaly zjevně boj proti církvi katolické a proti náboženství vůbec.*“

(Gedenk=Buch der Dechatei und Decanal=Kirche der König freien Stadt Deutschbrod vom Jahre 1836, fol. 241)

V listopadu 1918 dav vracející se z politické manifestace na Bílé hoře strhl mariánský sloup na Staroměstském náměstí a vypořádal se tak po svém se symbolem třisetleté poroby. Hnutí „Pryč od Říma!“, odstraňování církevních památek - domnělých připomínek poroby, spory mezi katolickou a československou církví, to vše poznamenalo první roky československé demokracie.

Záměr postavit v Německém Brodě Havlíčkův pomník nebyl plodem až vzrušené doby popřevratové, nýbrž zrodil se už počátkem 20. století. A v duchu národní tradice byla oním impulsem právě oslava výročí

„*úmrť brixenského mučedníka*“.¹ V roce 1906 to bylo půl století, co Karel Havlíček zemřel v Praze, takřka zapomenut.

Podnět vzešel od pražské besedy Havlíček, která se na své valné hromadě v září 1905 usnesla organizovat oslavy. Jejich uspořádáním pověřila Komitét pro uspořádání oslavy padesátiletého výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského.²

Na jaře roku 1906 se německobrodské spolky spojené do Sdružených národních spolků začaly na oslavy připravovat. Je třeba připomenout, že poslední významnou havlíčkovskou akcí pořádanou Německobrodskými bylo odhalení pamětní desky na Havlíčkově domě roku 1871. A právě u příležitosti oslav v roce 1906 vznikl návrh vybudovat Havlíčkův pomník. V dopise Sdružených národních spolků ředitelství Městské spořitelny v Německém Brodě čteme: „*Případný výtěžek slavnosti věnován bude k fondu pro zřízení důstojného pomníku K. Havlíčkovi v Německém Brodě, kde oslavenec tak rád dlel a který se stal druhým jeho domovem.*“³

Sedmého července 1906 se pod protektorátem městské rady konala slavnost ve velkém sále Sokolovny; oslav se zúčastnil i doktor Karel Kramář. Aby nic nezkalilo průběh slavnosti, ještě téhož dne starosta apeloval na zastupitelstvo: „*Žádám důtklivě veškeré pány členy obecního zastupitelstva, by oslavy svrchu zmíněné do jednoho se zúčastnili, tak aby reprezentace správy města byla co nejdůstojnější.*“⁴

Čistý výnos červencové oslavy činil 46 zlatých a 76 krejcarů.⁵ Tak byl položen základ fondu, do kterého později přispívaly obec i okres, taktéž různé spolky i jednotlivci. Ale pro organizační a finanční náročnost nemohlo být k realizaci projektu pomníku zatím přistoupeno.

Teprve v létě 1918 se postavení Havlíčkova pomníku znovu dostalo větší pozornosti a oživený zájem vyústil v založení Komitétu pro postavení pomníku Karlu Havlíčkovi Borovskému v Německém Brodě dne 26.10. 1918.⁶ Ještě na jeho říjnové schůzi byla utvořena komise, ve složení Otakar Štáfl, doktor Halík, doktor Berka, starosta Husa, profesor Bohumil Kafka a architekt Josef Gočár, která měla společně s památkáři vybrat vhodné místo.

Na schůzi konané počátkem listopadu 1918 pak profesor Kafka předložil výsledky šetření. Ze tří míst se jako nejvhodnější jevílo prostranství v parku. Dvě místa na náměstí, buď na místě kašny či morového sloupu, nebo

¹ SOKA Havlíčkův Brod; Archiv města Havlíčkův Brod, sign. 8 4/1 (Havlíčkovy oslavy - 50. výročí úmrtí), k. 351.

² Tamtéž.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

⁶ Berka, Č.: K historii pomníku Havlíčkova. Hlas z Posázaví 13. 5. 1921, s. 2.

¹ SOKA Havlíčkův Brod; Archiv města Havlíčkův Brod, sign. 8 4/2 (Postavení pomníku Karla Havlíčka Borovského), k. 351.

² Tamtéž.

³ Tamtéž.

poblíž kašny, byla zamítnuta památkáři. Většina přítomných se vyslovila pro to, aby Havlíčkův pomník byl vztyčen na náměstí, potřebné místo mělo být získáno přemístěním morového sloupu.¹

Léta 1918 - 1920 byla obdobím sporů o to, kde pomník postavit. Do polemik byly zatahovány i spory osobní a stranické v nejširším slova smyslu; umělecké hledisko bylo často opomíjeno. Skupina kolem starosty Husy, k níž patřili také učitel Navrátil a soudní rada Stehlíček, usilovala prosadit vybudování pomníku na Havlíčkově náměstí v centru města, a to na místě morového sloupu. Nechtěli však zboření barokní památky, pouze její přemístění „*způsobem pietním*“ na jiné místo v obvodu města, před budovu děkanství nebo před kostel sv. Rodiny.² Argumentovali tím, že z uměleckého hlediska nelze pomník postavit v těsném sousedství morového sloupu, zejména pak poukazovali na význam Havlíčkovy osobnosti a na náladu ve městě.

Z prohlášení městské rady z listopadu 1919 se dozvídáme o usnesení, „*by projektovaný pomník Karlu Havlíčku Borovskému nebyl postaven za městem v parku, tudíž na místě od hlavního ruchu města vzdáleném, kde by také pomník byl vyslán na pospas zlomyslnému poškození, nýbrž na hlavním náměstí, jak toho význam Havlíčkův zasluhuje a jak si toho také převážná většina místního občanstva přeje... Náhlá všeobecná jest taková, že obecní správa nemohla by tomu zabránit, by popřípadě Mariánské sousoší nebylo v noci násilně strženo.*“³

Druhou skupinu, podporující postavení pomníku v městském parku, reprezentoval především akademický malíř Otakar Štáfl. Jejím zájmem bylo zachování dominanty německobrodského náměstí, mariánského sloupu postaveného počátkem 18. století jako vděk měšťanů za skončení či odvrácení morové pohromy.⁴

Ve sporu se objevily i momenty, kdy lidová a naivní zbožnost vystoupila na straně obránců morového sloupu. V listopadu roku 1918 katechetové Chaloupka a Sobotka prý vykládali žákům, že se Panna Marie pomstí těm, kdo chtějí odstranit sloup.⁵ Záležitost byla postoupena místní školní radě, která svým rozhodnutím z 27.12.1918 vyzvala německobrodského

¹ bez autora: Konsorcium pro postavení Havlíčkova pomníku. Hlasy z Posázaví 22. I. 1918, s. 4.

² SOKA Havlíčkův Brod; Archiv města Havlíčkův Brod, sign. 8 4/2 (Postavení pomníku Karla Havlíčka Borovského, k. 351.

³ Tamtéž.

⁴ Macek, Ladislav - Rous, Pavel: Havlíčkův Brod v pověstech a historii. I. vydání. Havlíčkův Brod 1993, s. 68.

⁵ SOKA Havlíčkův Brod; Archiv města Havlíčkův Brod, kniha č. 202 (Kniha protokolů schůzí městské rady 1917-1919), 19. 11. 1918.

děkana, „*aby promluvil s katechetou Chaloupkou, aby nemluvílo se ve školách o věcech, které tam nepatří.*“¹

V listopadu následujícího roku městská rada obdržela dopis od jistého Jiřího Linharta z Českého Krumlova, jméno bylo vymyšleno, který varoval před neuváženými činy, na něž čekají Maďaři, Poláci a Němci. Fiktivní pisatel stavěl před radu města memento krutého osudu bezbožných Polabských Slovanů, když bouřil: „*A vy chcete podobný osud připravit českému národu...*“²

Určující pro vyřešení sporu byly postoje Zemského památkového úřadu, Okresního osvětového sboru a především Ministerstva školství a národní osvěty. Památkový úřad i osvětový sbor považovali problém za čistě uměleckou záležitost. Obě instituce radily městu postupovat korektně a doporučovaly vyhovět prosbě komitétu o místo v parku; památkáři počátkem dubna 1920 dokonce navrhovali upustit od stavby pomníku a v Brodě raději postavit „*k uctění Havlíčkovy památky důstojné Havlíčkovo divadlo.*“³

Rozhodnutí města ale nakonec nejvíce ovlivnil hlas z ministerstva, reagující na úřední hlášení o snahách nahradit mariánský sloup pomníkem. V dopise z listopadu 1919 se psalo: „*Odstraňování soch mariánských, svatojánských, morových sloupů apod. v nichž bývá spatřován památník éry pobělohorské i v případech, kde ideový obsah a někdy i doba jich postavení nejsou ve vztahu s porážkou bělohorskou, děje se pravidelně z falešného předpokladu, že odstraněním podobné památky bude zahlazena upomínka na tuto naši dějin, a z úmyslu dokumentovati tak zjevně náš poměr k této periodě národní poroby... Dnešní poměr k historii stojí na vyšším stanovisku, stanovisku tolerantním a všechny podobné skutky musí býti vzdáleny lidí opravdu kulturních.*“⁴

Ministerstvo stavbu pomníku vítalo, „*ale ne na místě mariánské sochy již i z důvodů politických s ohledem na Slovensko, kde odstraňování náboženských pomníků u nás působí nespokojenost a zaujetí proti vládě.*“⁵ Pod dopisem je podepsán doktor Zdeněk Wirth.

V červnu 1920 schůze městské rady „*vzala na vědomí*“ usnesení komitétu, aby pomník byl postaven v parku.⁶ V říjnu 1920 byl položen

¹ SOKA Havlíčkův Brod; Archiv města Havlíčkův Brod, sign. I 21/7 (stížnost na katechetu Sobotku a Chaloupku), k. 303.

² SOKA Havlíčkův Brod; Archiv města Havlíčkův Brod, sign. 8 4/2 (Postavení pomníku Karla Havlíčka Borovského), k. 351.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

⁶ SOKA Havlíčkův Brod; Archiv města Havlíčkův Brod, kniha č. 203 (Kniha protokolů schůzí městské rady 1919-1921), 15. 6. 1920.

základní kámen Havlíčkova pomníku a o čtyři roky později byl pomník Karla Havlíčka Borovského, dílo profesora Kafky, slavnostně odhalen. Slavnosti se konaly 13. a 14. září 1924, a stejně jako v roce 1906 musel starosta předejít případné nedochvilnosti pánů zastupitelů upozorněním: „*Za tou příčinou dovoluji si všechny pány členy obec. zastupitelstva k celé této slavnosti*“ (podtrhl starosta - pozn. J. D.) „*pozvatí*...“¹

A ještě jedno podotknutí. V březnu roku 1928 musel německobrodský starosta řešit problém způsobený mimo jiné i tím, že pomník byl postaven na místě mimo centrum, na což bylo poukazováno již v roce 1919. Když starosta oznamoval komitétu své rozhodnutí, psal, že městskému hlídači v parku bylo uloženo přísněji dohlížet na pořádek a do hlavní aleje je třeba dát více laviček, a to proto, že návštěvníci parku si na podstavec sedají, a dokonce je tam i sušeno prádlo.²

Katolická církev versus církev československá

„*Kdybychom dovolili zvoniti při pohřbech příslušníků tzv. československé církve, a dovolili jim užívatí kostela sv. Vojtěcha na hřbitově, nebyl by to důkaz snášenlivosti, nýbrž tím bychom potvrdili bludný názor, že je to stejné, kam kdo patří, a sami bychom odpady schvalovali a k nim takřka sváděli.*“

(Odpověď biskupské konsistoře městské radě ze 4. 6. 1920, SOkA Havlíčkův Brod; Archiv města Havlíčkův Brod, sign. 5 2/110, k. 322)

Dosavadní silná pozice římskokatolické církve byla v českých zemích po roce 1918 poněkud oslabena, a to především pro loajalitu projevenou rakouské dynastii v době války. Ale katolické církvi byla vyčítána i řada zločinů spáchaných na českém národě, od upálení Mistra Jana Husa až po národní úpadek po Bílé hoře, nicméně udržela si i nadále dominující postavení. V lednu 1920 vznikla národně orientovaná církev československá, která měla být moderní protiváhou katolické církve. Ale v ní, stejně jako v církvi katolické, zpočátku převládl konfrontační postoj, podmiňovaný i politickým napětím a snahou po vymezení se.

Nevýhodou církve československé bylo její nedostatečné hmotné zabezpečení, pro něž často vznikaly rozbroje s katolickou církví, v tomto ohledu soběstačnou, a tyto spory musely být s největší obezřetností a s ohledem na náboženské cítění věřících řešeny státní správou.

Růst členů československé církve po první světové válce si v Německém Brodě vynutil získání vhodných prostor, kde by se mohly konat

bohoslužby. Zpočátku se obřady konaly v gymnaziálním (bývalém klášterním) kostele sv. Rodiny, který společně užívaly československá a římskokatolická církev, avšak zanedlouho byl kostel dán pouze do užívání katolické církvi.

Deputace československé církve k ministrovi vnitra a školství sice načas zajistila souhlas k opětovnému užívání gymnaziálního kostela, ale už tehdy bylo jasné, že vše vyřeší až stavba nové modlitebny. V té době se nabízela koupě Petrova hotelu nebo Štefánkovy vily, jejichž úpravou by československá církev získala tolik potřebné prostory. Další možné řešení představovala koupě kostela sv. Kateřiny, ale ten chtěla katolická církev raději věnovat muzeu.

Na zasedání městského zastupitelstva dne 23.1.1926 bylo odhlasováno, že církvi československé bude darován pozemek číslo 350 vedle potoka Žabince. To už se situace opět vyhrotila, neboť v únoru 1926 byly československé bohoslužby vypovězeny z gymnaziálního kostela a po domluvě byla katolická církev ochotna ke společnému sdílení kostela pouze do podzimu.

Parcela při Žabinci se ukázala jako nevhodná, byla často zaplavována, a tak československá církev zakoupila pozemek v těsné blízkosti bývalého kláštera. Stavební práce byly započaty v říjnu 1926 a o rok později byl sbor slavnostně otevřen.¹

Město Německý Brod, nositel patronátního práva, se prezentovalo jako nestranný rozhodčí sporů mezi oběma církvemi. Tak vystupovalo v případě, kdy královéhradecká biskupská konsistoř zamítla žádost československé církve ohledně užívání svatovojtěžského kostela, na jehož hřbitově měli členové církve zakoupena místa, a ohledně zvonění při pohřbech příslušníků československé církve.² Na druhé straně město hájilo právo na řádný křesťanský pohřeb členů církve Františka Körbra a Václava Prchala, kterým na hřbitově ve Svatém Kříži údajně bylo vykázáno místo mezi hroby sebevrahů; slovo údajně volím proto, že z archivních pramenů spíše než záměr svatokřížského faráře Hubáčka vysvitá nedorozumění v komunikaci mezi městskou radou a katolickou církví, a také až přílišná předrážděnost obou stran.³

Ve všech uvedených případech ale město vystupuje jako zastánce církve československé, v čem spíše než nestrannost lze spatřovat odraz dobové atmosféry a averze vůči katolicismu. Tyto nálady pak našly svůj nejmilitantnější výraz v akci organizované městskou radou. Dne 16. listopadu 1920 se městská rada usnesla vyhovět žádosti místního odboru Volné myšlenky, aby občané byli veřejným listem vyzváni městem k vystupování

¹ SOkA Havlíčkův Brod; Archiv města Havlíčkův Brod, sign. 8 4/2 (Postavení pomníku Karla Havlíčka Borovského), k. 351.

² Tamtéž.

¹ Kronika náboženské obce církve československé v Německém Brodě (1927-1953).

² SOkA Havlíčkův Brod; Archiv města Havlíčkův Brod, sign. 5 2/110 (Církev československá), k. 322.

³ Tamtéž.

z katolické církve. Rada své rozhodnutí podpořit vystupování a vydat propagační leták zdůvodnila, že nejde o mstu, že touto cestou pouze „*projevila svoje přesvědčení, jak ze stanoviska národního dívá se na členství Čechů v římsko-katolické církvi.*“¹

Citujme část onoho prohlášení: „*Čech nemůže být členem římskokatolické církve, která upálila Mistra Jana Husa a vyštvala za hranice Jana Amosa Komenského pro jejich pravé křesťanství; která s Habsburky uvedla český národ v nejtěžší porobu 300 let... která dosud ohrožuje vybojovanou svobodu, a bojuje proti pokroku a vzdělání z obavy o světovládu a politickou moc... Řím Čechem musí být souzen a odsouzen!*“² (podtrženo v originálním tisku - pozn. J. D.) Výzva se dále obracela na věrné Čechy, aby svým vystoupením z římskokatolické církve podali důkaz světu o své pokrokovosti. Apél na národní čest se spojuje s poukazem na pozitivní církevní odhuky (omezení moci a bohatství církve, ušetření státních prostředků).

Společně se schválením prohlášení bylo také usneseno, aby se profesorský sbor gymnázia a učitelské sbory měšťanských a obecných škol připojily svými podpisy. Tato iniciativa městské rady se patrně nesetkala s velkým porozuměním, alespoň ne u učitelského sboru německobrodských dívčích obecných a měšťanských škol, soudě tak podle jejich odpovědi zasláné na městský úřad. Sbor „*není proti plakátu o vystupování z církve katolické, ale nepřeje si, aby na tomto plakátu byl podepsán.*“³

Závěrem

Tento příspěvek si neklade za cíl předložit syntetizující pohled na dění v Německém Brodě po vzniku Československé republiky, ale jeho smyslem je poukázat na některé události a tendence, které vycházely z popřevratového ideového, či spíše ideologického a politického ovzduší.

¹ Tamtéž.

² Tamtéž.

³ Tamtéž.

NAKLADATELSTVÍ JIŘÍ CHVOJKA V HAVLÍČKOVĚ BRODĚ 1945 - 1949

Petr Dvořák

Nakladatelské podnikání má v Havlíčkově Brodě více než padesátiletou tradici. Do roku 1965 tu působilo Krajské, od roku 1962 Východočeské, nakladatelství,¹ v letech 1968 - 1971 vycházely v Brodě knihy pod hlavičkou nakladatelství Vysočina.² Roku 1992 zde vzniklo nakladatelství Fragment (v současné době působí v Praze), před čtyřmi roky zahájilo svoji činnost agilní nakladatelství Hejkal a v roce 1996 začala vydávat knihy také Literární čajovna Suzanne Renaud, kterou provozuje vnučka významného grafika, básníka a překladatele Bohuslava Reynka, jenž se zejména svojí spoluprací s Josefem Florianem, Janem V. Pojerem (brněnská edice Atlantis), pardubickým tiskařem a nakladatelem Vlastimilem Vokolkem, vydavatelem edice Magnificat Zdeňkem Řezníčkem z Kroměříže a v neposlední řadě i vlastní vydavatelskou činností rovněž významně zapsal do dějin české knižní kultury.³ Pravděpodobně málokdo si však dnes v Brodě uvědomí, že prvním skutečným nakladatelem zde byl Jiří Chvojka, od roku 1942 úspěšný místní knihkupec, který zahájil svoji vydavatelskou činnost v roce 1945. Knihy se v Německém Brodě v tiskárně Josefa Hofrychtra tiskly už od 1. desetiletí 20. století a již předtím vycházely nákladem různých spolků a místních knihkupců. Tiskařské a vydavatelské družstvo Havlíček, které roku 1920 Hofrychtrovu tiskárnu koupilo, vydávalo knihy, především příležitostné sborníky, turistické průvodce a učebnice ve větším rozsahu, ale ani zde nelze hovořit o nakladatelství s pevnou koncepcí činnosti.⁴ Chvojko nakladatelství sice díky společenskému vývoji nepůsobilo dlouho - poslední kniha vyšla začátkem roku 1949, ale skladbou a úrovní své produkce si dokázalo získat dobré jméno u čtenářů i u kritiky a stalo se známým i mimo region.

Jiří Chvojka se narodil 4.2. 1915 v Bučovicích (okres Vyškov) v rodině gymnaziálního profesora, dětství prožil v Lučenci na Slovensku a v Přelouči. Gymnázium absolvoval Pardubicích, kde se poté vyučil a krátce byl zaměstnán u místního knihkupce a nakladatele Ladislava Lochmana, od kterého přešel

¹ Petr DVOŘÁK, *Krajské nakladatelství v Havlíčkově Brodě v letech 1949 - 1960 (bibliografický soupis produkce)*, Vlastivědný sborník Vysočiny, oddíl věd společenských VI, 1988, s. 215 - 229; podrobněji též, *Jiří Chvojka a Krajské, později Východočeské nakladatelství v Havlíčkově Brodě a jejich význam pro českou knižní kulturu*. Diplomová práce, Praha, FF UK 1985, 160 s.

² Miloslav ŠVANDRLÍK, *U Josefa Čábely*, Květy 18, 1968, č. 29, s. 42 - 44.

³ Bohuslav Reynk (1892 - 1971). Katalóg výstavy, Brno 1992, 120 a 56 s. (2 svazky).

⁴ *Sto patnáct let havlíčkobrodského knihtisku*, Havlíčkův Brod 1965, 31 s.

k dalšímu pardubickému knihkupu Václavu Kolářovi. Ještě před nástupem vojenské služby v roce 1937 získal Chvojka místo ve známém brněnském knihkupectví a antikvariátě A. Piši, krátce působil také jako zástupce Melantrichu a Činu pro Brno a pomáhal strýci Emanuelu Černému zařizovat knihkupectví v Moravském Krumlově.¹

Po návratu z vojny nastoupil čtyřiatvacetiletý Chvojka nejprve do nakladatelství, později do knihkupectví J.R. Vilímek v Praze. Zde si rozšířil své odborné znalosti a získal další potřebné zkušenosti a známosti, které pro něj byly v budoucnu velice důležité. Poznal zde například dr. Miloše Holase, dlouholetého nakladatelského redaktora, který se mu stal odborným poradcem při jeho nakladatelském podnikání, přínosná byla i známost s Františkem Halasem, jenž byl po válce přednostou publikačního odboru ministerstva informací.

Roku 1942 přenechal Chvojkovi již zmíněný strýc Emanuel Černý knihkupeckou a papírnickou koncesi pro Německý Brod, kam mladý, ale už zkušený a schopný knihkupec odešel. 8. června 1942 otevřel v obchodním paláci v Humpolecké ulici moderní knihkupectví. Velice brzy se dostavily úspěchy. Díky kvalitnímu skladu a schopnosti opatřit zákazníkům požadované tituly - což bylo v době, kdy byla dobrá kniha nedostatkovým zbožím, velice obtížné - získal klientelu ze širokého okolí Německého Brodu. Byl také zástupcem velkých nakladatelství, takže zprostředkovával dodávky knih menším knihkupcům. Jako doplňkovou činnost provozoval ještě prodej uměleckých děl. Není proto divu, že o jeho podniku již začátkem následujícího roku pochvalně referoval tisk.²

Za činného člena stavovské organizace Svaz českých knihkupců a nakladatelů byl Jiří Chvojka, "pachtýř koncese Em. Černého, knihkupec", přijat již 1. června 1942, do obchodního rejstříku byl jeho podnik zapsán 13. března 1944. V prvních letech svého brodského působení zaměstnával Chvojka účetního a dva učně, v roce 1948 měl už 9 zaměstnanců. Jeho firma pracovala po celou dobu svého působení se ziskem.³

¹ Životopisné údaje byly čerpány jednak z ústního sdělení pana Jiřího Chvojky z roku 1984, jednak viz Jiří CHOJKA, *Můj život s knihami. Vzpomínky 1 - 20*, Knihy 4, 1994, č. 13, 14, 16, 25, 26, 27 - 28, 29 - 30, 31 - 32, 33 - 34, 35, 36, 37, 39, 40, 44, 47, 48 (vždy příloha Knihkupec a nakladatel) a Knihy 5, 1995, č. 3, 5 (příloha Knihkupec a nakladatel) a 10; (Ib), *Člověk musí mít ideály, aby přežil. Osmdesátiny Jiřího Chvojky*, Knihy 5, 1995, č. 4, příloha Knihkupec a nakladatel č. 2, s. [3].

² *Pěkné úspěchy v krátkém čase*, A - Zet, 31.3. 1943.

³ Archivní prameny k nakladatelství J. Chvojky jsou uloženy ve Státním okresním archivu (SOA) Zámorsk, fond č. 58/1 030 (Jiří Chvojka 1942 - 1949) a v Památníku národního písemnictví - Literárním archivu (PNP-LA), pracoviště Staré Hradky, fond Svaz českých knihkupců a nakladatelů.

Jiří Chvojka však nechtěl knihy jenom prodávat, jeho snem bylo vlastní nakladatelství. Schopnosti a potřebné zkušenosti měl, za protektorátu mu to však nebylo povoleno. Už tehdy se však rodily plány na vydávání díla Karla Havlíčka Borovského, severské literatury, uvažovalo se o výtvarnících, s nimiž bude nakladatelství spolupracovat (údajně bylo jednáno s Cyrilem Boudou o ilustrování Tyrolských elegií¹). Těchto plánů byl vedle již zmíněného Miloše Holase účasten také Chvojkův zákazník, bibliofil a po válce redaktor nakladatelství Josef Čábel, další významná postava nakladatelského podnikání v Havlíčkově Brodě.²

¹ Ústní sdělení Jiřího Chvojky z roku 1984.

² Josef Čábel se narodil 3.11. 1914 v Mančicích u Kolína. Maturoval na reálném gymnáziu a zapsal se na lékařskou fakultu, kterou však nedokončil. Později vystudoval jednoroční obchodní školu. Za okupace působil jako pojišťovací agent, dělník ve škrobárně a technický pomocník při výrobě generatorového dříví. V této době se blížil seznámit s Jiřím Chvojkou, u kterého kupoval bibliofilské tisky. Během téměř čtyřletého působení u Chvojky ve funkci redaktora získal mnoho cenných zkušeností a kulturních známostí. Po vydání nakladatelského zákona v roce 1949 (Zákon 94/49 Sb., o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací) se stal ředitelem z Chvojkova nakladatelství vzniklého Krajského nakladatelství KNV v Jihlavě, pozdějšího Krajského nakladatelství v Havlíčkově Brodě (KNHB), které bylo v 50. letech především Čábelovou zásluhou zdaleka nejlepším krajským nakladatelstvím v republice. Ve funkci ředitele a vedoucího redaktora působil až do roku 1960. Po reorganizaci nakladatelství, která následovala po reorganizaci územní, při níž se Havlíčkův Brod stal součástí Východočeského kraje, byl z politických důvodů z místa ředitele odvolán. Do 31.3. 1962 byl zástupcem ředitele a redaktorem pro krásnou a dětskou literaturu a knih o umění. Pro neshody s novým vedením - Čábel nesouhlasil s novou koncepcí KNHB, stále více se zaměřující na vydávání politické a osvětové literatury - mu byla dána ředitelem J. Krivohlavým výpověď pro ztrátu důvěry. Po projednání záležitosti krajskými orgány byla výpověď změněna na rozvázání pracovního poměru po vzájemné dohodě. Od dubna 1962 pracoval Čábel v redakci kalendářů v Kolínských obchodních tiskárnách. Od června 1968 zastával ještě na částečný úvazek funkci ředitele nakladatelství Vysočina, které vzniklo z jeho podnětu při MěstNV v Havlíčkově Brodě. Roku 1970 zemřel.

Po Čábelově odchodu z Brodu došlo k přejmenování KNHB na Východočeské nakladatelství. KNHB bylo novým vedením neoprávněně kritizováno a terčem pomluv se stal především Josef Čábel, který byl viněn z tehdy módního kultu osobnosti a z prosazování lokálního patriotismu v činnosti nakladatelství. Postavila se za něj pouze část kulturní veřejnosti v čele s Václavem Lacinou, který Čábelu obhajoval na stránkách Literárních novin a ve svém diskusním příspěvku na sjezdu spisovatelů v roce 1964. Úplné rehabilitace se však nikdy nedočkal. Jedním z důvodů bylo i nakladatelství Vysočina (mimo jiné zde vyšel humoristický román Miloslava Švandrlíka Černí baroni), které mu sice poskytlo alespoň částečné zadostiučinění, ale v období normalizace vrhlo na jeho osobu opět temné světlo a jeho jméno upadlo v zapomenutí. (O J. Čábelovi viz M. ŠVANDRLÍK, c.d.)

První knihou, kterou Jiří Chvojka vydal - podle inzerátu ve Svobodném Havlíčkově kraji pravděpodobně v prosinci 1945,¹ se stala válečná reportáž *Plyn, plyn ... pak oheň*. Jejím autorem byl židovský novinář František R. Kraus, kterému se podařilo uprchnout z koncentračního tábora a knihu měl již koncem války připravenou. Kraus v této autobiografické práci sleduje pouť židovského žurnalisty od příchodu Němců do Čech, přes terezínské ghetto a lágry v Osvětimi, Hlivicích a Blechhammeru, která končí útekem k sovětským partyzánům a cestou přes Halič a Užhorod do Pešti. Kniha vyšla současně v pěti světových jazycích.² Poválečný zájem o práce s touto tematikou potvrzuje skutečnost, že se kniha roku 1946 dočkala u Chvojky druhého vydání.

Je zajímavé, že žádost o rozšíření knihkupecké koncese o nakladatelskou podal Jiří Chvojka na Hospodářskou skupinu tisku v Praze až 14.2. 1946. Tato žádost byla postoupena Svazu českých knihkupců a nakladatelů, který prostřednictvím výboru nakladatelského odboru rozhodl nedoporučit ji ke kladnému vyřízení, protože "... potřeba nakladatelů je plně saturována, každá oblast je po této stránce zajištěna a není žádoucí zřizovat nová nakladatelství. Regionalismu, o který pan Jiří Chvojka svoji žádost opírá, může učinit zadost vydavatelskou možností plynoucí z jeho koncese knihkupecké."³ Koncesi k provozování nakladatelské činnosti obdržel J. Chvojka až dekretem ONV v Havlíčkově Brodě ze dne 5.6. 1946.⁴

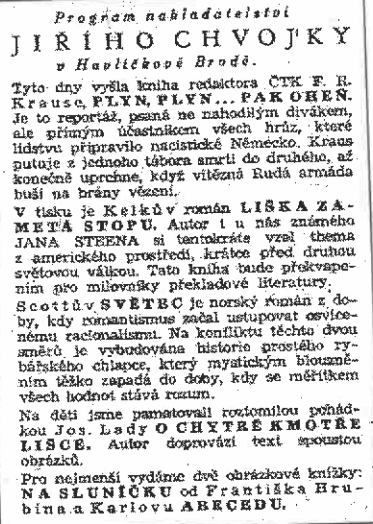
Důvodem zamítnutí žádosti Svazem českých knihkupců a nakladatelů byla snaha této stavovské organizace zamezit nadměrnému růstu počtu nových nakladatelských podniků, která souvisela se snahou zajistit určitou regulaci knižního trhu. Své požadavky formuloval Svaz již v prohlášení ze dne 14.5.

¹ *Program nakladatelství Jiřího Chvojky v Havlíčkově Brodě*, Svobodný Havlíčkův kraj I, 1945, č. 20, s. 4.

² (lb), *Člověk musí mít ideály ...*

³ PNP-LA, pracoviště Staré Hradky, fond Svaz českých knihkupců a nakladatelů.

⁴ Tamtéž.

Inzerát nakladatelství Jiřího Chvojky ve Svobodném Havlíčkově kraji ze 13. 12. 1945 (roč. I, č. 20)

1945, které předložil 29.5. ministerstvu školství a osvěty a ministerstvu informací jako podklad pro úřední jednání, a rozpracoval je v rozsáhlém návrhu zásad a programu pro nakladatelské, knihkupecké a hudebninářské podnikání.¹ Požadoval mimo jiné, aby byla zřízena odborná instituce (knižní rada) k plánování a kontrole knižní produkce, která bude koordinovat vydavatelské programy, vylučovat zbytečná konkurenční vydání, potlačovat literární brak, zabráňovat vydavatelské anarchii a výrobě knižních zbytečností válečnými a poválečnými konjunkuralisty a sloužit při své činnosti duchovní svobodě. Knižní rada byla ministerstvem školství a osvěty jmenována už v červnu, ale protože se toto ministerstvo a ministerstvo informací, které bylo pověřeno řízením záležitostí tisku, rozhlasu a filmu, nedohodla na kompetencích při řízení knižního trhu, nebyla nikdy svolána. Vydavatelská činnost byla ovlivňována pouze vyhláškou o hospodaření papírem a výnosem ministerstva informací ze dne 4.6. 1945 o prozatímní regulaci knižního trhu, který ukládal nakladatelům za povinnost předkládat vydavatelské programy na další čtvrtletí; ani vyhláška, ani tento výnos však nebyly příliš důsledně dodržovány.

Vývoj v oblasti knižního trhu, především živelnost a snaha po maximálním zisku ze strany některých nakladatelů, vyústil až v tzv. krizi knihy v roce 1947. V Čechách a na Moravě působilo v té době 1 430 nakladatelství a knihkupectví, na Slovensku 275 a pro II. pololetí 1946 například žádali nakladatelé o povolení 8 000 titulů.²

Chvojko nakladatelství dokázalo po celou dobu činnosti velice dobře odhadnout své možnosti a požadavky trhu, přičemž skladbou produkce nikdy nekleslo pod dobrý průměr.

Roku 1946 vydal Jiří Chvojka devět nových knih a dvě reedice a nakladatelství i knihkupectví vykazovaly opět značný zisk. Pracovalo zde už šest zaměstnanců.

Tento rok byl pro Havlíčkův Brod³ zvláště významný, protože na něj připadlo devadesáté výročí smrti Karla Havlíčka Borovského, rodáka z nedaleké Borové, absolventa německobrodského gymnázia, který zde prožil značnou část svého života. Město za významné spoluúčasti občanů obnovilo

¹ *Čeští knihkupci, nakladatelé a hudebnináři 1945*, Praha 1945, 64 s.

² Knihkupec a nakladatel 8, 1946, č. 51 - 52.

³ O změně názvu města bylo rozhodnuto usnesením Revolučního národního výboru dne 5. května 1945; podrobněji viz Pavel SOCHR, *Havlíčkův Brod*, Svobodný Havlíčkův kraj I, 1945, č. 19, s. 1.

Obálka knihy Karla Havlíčka Borovského *Křest svatého Vladimíra*, 1949 (1. vyd. 1946); autor Josef Lada

Obálka knihy Gustava Pallase *Hvězdy severu*, 1948; autor František Mašek

při této příležitosti Havlíčkův pomník v městských sadech, dílo Bohumila Kafky poprvé odhalené v roce 1924 a za okupace odstraněné nacisty, a vybudovalo památník padlých v I. a II. světové válce,¹ 5. - 7. července zde proběhly celostátní havlíčkovské oslavy, jichž se zúčastnil prezident Edvard Beneš a ministři Václav Kopecký a Jan Masaryk.² Stranou nezůstalo ani Chvojkově nakladatelství; vydalo k tomuto výročí Havlíčkův *Křest svatého Vladimíra* a v generální komisi (nákladem Okresní rady osvětové Havlíčkův Brod) druhé vydání knihy *Život s pochodní v ruce*, kterou z Havlíčkových textů, korespondence, novinových zpráv, policejních hlášení, dosud vydaných prací o Havlíčkovi a dalších pramenů sestavil literární historik, ředitel knihovny Národního muzea a spolueditor později u Chvojky vydávaného *Díla Karla Havlíčka Borovského* dr. Miloslav Novotný.

¹ jv. [Josef VYHNALÍK], *Velké celostátní havlíčkovské slavnosti v příštím roce*, Svobodný Havlíčkův kraj I, 1945, č. 21 - 22, s. 1; též, *Slavný Havlíčkův návrat*, Svobodný Havlíčkův kraj II, 1946, č. 26 - 27, s. 13.

² Podrobněji o přípravách oslav a oslavách samotných viz Svobodný Havlíčkův kraj II, 1946, č. 26 - 27, s. 1 - 11 a č. 28, s. 1 - 4.

Křest svatého Vladimíra vyšel v úpravě Františka Maška a s ilustracemi Josefa Lada a spolu s dalšími třemi svazky Havlíčkových básní ve stejné úpravě patří k tomu nejlepšímu, co v Brodě vyšlo. Dočkal se zde čtyř vydání (dotisk čtvrtého vydání vyšel v roce 1949 ještě v Krajském nakladatelství v Havlíčkově Brodě, které vzniklo na základech zrušeného Chvojkově nakladatelství), z nichž druhé vyšlo ještě téhož roku. Knížku připravil k vydání rovněž Miloslav Novotný.

Dalším významným počinem roku 1946 bylo vydání čtyř severských románů, které všechny u nás vyšly poprvé. Děj knihy norského spisovatele Gabriela Scotta *Světce* (přel. Jiřina Vrtišová) se odehrává na norském venkově 2. poloviny 18. století, dánský písnič islandský autor Gunnar Gunnarson se v románu *Pokrevní bratři* (přel. Oldřich Liška) vrací do historie Vikingů a Dán Svend Fleuron byl představen příběhem ze života zvířat *Krkavci* (přel. Jiřina Urbanová). Poslední román *Modrá záclona* napsala švédská spisovatelka Agnes Krusenstjerna. Jedná se o první díl jejího generačního cyklu *Slečny z Pahlenu*. Knihu přeložila dcera známého literárního historika a znalce a překladatele severské literatury Gustava Pallase Dagmar, pozdější žena Jiřího Chvojky a známá překladatelka, která žije od roku 1970 ve Švédsku. *Modrá záclona* byla její první přeloženou knihou.¹ Edice severských románů byla kritikou, hlavně Gustavem Pallasem, velice kladně hodnocena a získala nakladatelství potřebnou pozornost.

Překladová literatura byla v roce 1946 zastoupena ještě románem z amerického obchodnického prostředí Liška *zametá stopu*, který napsal Holanďan Cornelius Jan Kelk.

Domácí provenience byly dvě knihy, obě dětské. První, *O chytré kmotře lišce*, napsal a obrázky doprovodil Josef Lada, autor, který s nakladatelstvím spolupracoval až do své smrti (zemřel 1957). *Kmotra liška* vyšla v roce 1948 v Havlíčkově Brodě ještě jednou. Autorem *Abecedy* (třetí vydání této knihy vyšlo v brodském nakladatelství Vysočina v roce 1969) byl Chvojkův nakladatelský poradce Miloš Holas. Byla to první knížka, kterou ilustrovala Ladova dcera Alena, rovněž dlouholetá spolupracovnice havlíčkobrodských nakladatelství. Oba tituly byly komerčně velmi úspěšné.

Produkci roku 1946 završilo již zmíněné druhé vydání válečné reportáže *Plyn, plyn ... pak oheň*.

Rok 1947 byl po finanční stránce stejně úspěšný jako předchozí. Bylo vydáno devět nových titulů a dvě reedice. Nakladatelství inzerovalo své knihy v Literárních novinách, které redigoval M. Novotný, recenze se kromě tohoto časopisu objevovaly ve Svobodném slově, Kritickém měsíčníku a jinde. V tomto roce vznikly také ediční řady *Střed*, *Západ* a *Pohoda*.

¹ lb, *Když je člověk v krizi, utíká se do lesa*, *Knihy* 5, 1995, č. 7, příloha *Knihkupec* a nakladatel č. 5, s. [3].

Za nejvýznamnější edice roku 1947 je možno opět považovat Havlíčkovy velké básně Král Lávra, Tyrolské elegie (dvě vydání) a Křest svatého Vladimíra (třetí vydání). Jak je vidět z počtu vydání, o Havlíčka byl zájem.

Edice Pohoda, která měla přinášet oddechovou zábavnou četbu, zahájila útlu knížkou houbařských příběhů tehdy oblíbeného dramatika Viléma Wernera Chodí houbař po lese s ilustracemi Josefa Lady. Jako druhý svazek byl vydán román před válkou populárního autora parodií na krvavé příběhy z Divokého západu Henry Herberta Knibbse Šťastný tulák.

Prvními dvěma svazky další edice Střed, v níž měla vycházet díla současných českých autorů, se staly reedice u jiných nakladatelů úspěšných knih Větev dobra Donáta Šajnera a Loď Opanake Mirko Paška. Třetím svazkem byla prvotina pozdější úspěšné autorky Anny Sedlmayerové Dům na zeleném svahu, první román, který se zabýval osidlováním pohraničí. Záporná recenze na toto dílo se objevila v renomovaném Kritickém měsíčníku redigovaném Václavem Černým.¹

Jako první, ještě neoznačený, svazek edice Západ byl zařazen už v roce 1946 vydaný Kelkův román Liška zametá stopu. Druhým svazkem se staly vzpomínky amerického lékaře Frederica Loomise Ženský lékař vzpomíná (přel. Jan Wenda). Kniha vzbudila čtenářský zájem a v následujícím roce byla vydána podruhé.

Produkci roku 1947 uzavírá dětská knížka Františka Hrubína Jak se chytá sluníčko, kterou ilustrovala Alena Ladová. Také tento titul se v následujícím roce dočkal druhého vydání.

V roce 1947 byly však už připravovány další významné ediční počiny - Dílo Karla Havlíčka Borovského, které bude u Jiřího Chvojky vydávat Studijní společnost Karla Havlíčka Borovského za redakce Emanuela Chalupného a Miloslava Novotného, a nákladné dějiny severské literatury od Gustava Pallase.

Do roku 1948 vstoupilo nakladatelství novoročenkou, již se stala část nákladu knihy Josefa Lady Vzpomínky z dětství. Chvojka už zaměstnával v knihkupectví a nakladatelství devět zaměstnanců, sám dohlížel na obě části svého podniku, přičemž v nakladatelství ponechával značný prostor Josefu Čábelovi. Vedle už dřívějších přátelských styků s Františkem Halasem, který chtěl u Chvojky vydat svoji příští knihu, bylo jednáno s dalšími významnými básníky (Jaroslav Seifert, Vladimír Holan).² Únor 1948, který se v oblasti nakladatelského podnikání výrazně projevil až v březnu následujícího roku přijetím zákona o vydávání a rozšiřování knih, hudebnina jiných

neperiodických publikací, však nedovolil tyto plány realizovat. V roce 1948 se však ještě u Chvojky podařilo vydat jedenáct titulů poprvé a šest reedic.

Významným počinem bylo zahájení vydávání obsáhle koncipovaného Díla Karla Havlíčka Borovského, do kterého chtěl M. Novotný zařadit vše, co Havlíček napsal. Bylo plánováno celkem šestnáct svazků; ve více svazcích měla vyjít korespondence a politické spisy, počítáno bylo i s vydáním drobných Havlíčkových postřehů a myšlenek objevených v jeho pečlivě vedeném archivu a také jeho překladů z ruštiny. Podařilo se však realizovat pouze tři svazky.

Roku 1948 vyšly Obrazy z Rus, které byly označeny jako svazek č. 2 (první svazek měl obsahovat kompletní Havlíčkovu básnickou tvorbu). Jsou v nich zahrnuty články a úvahy, které Havlíček napsal za svého pobytu v Rusku v letech 1842 - 1844. Odráží se v nich rozpor mezi ideály, s nimiž do Ruska odjížděl, a zkušenostmi, kterých zde nabyl. Třetím svazkem Díla byl Duch Národních novin, soubor Havlíčkových článků z jeho pražského listu poprvé vydaný roku 1851. Čtvrtý svazek, Epištoly kutnohorské, vyšel roku 1949. Na obálce a titulním listě je jako vydavatel uveden J. Chvojka, v tiráži však už Krajské nakladatelství KNV v Jihlavě, komunální podnik, Havlíčkův Brod. Jedná se o soubor statí o náboženství a církevních otázkách, které byly publikovány v časopise Slovan a v přepracovaném a doplněném vydání vyšly v roce 1851. Doslov k tomuto svazku napsal Emanuel Chalupný.

Ve druhém vydání vyšel roku 1948 ještě Král Lávra, ve třetím Tyrolské elegie a ve čtvrtém Křest svatého Vladimíra.

Krátce po Novém roce vyšly už zmíněné Vzpomínky z dětství od Josefa Lady, které byly zařazeny jako třetí svazek edice Pohoda. Podobně laděná byla také kniha Donáta Šajnera Paměti uličníkovy, které ilustroval Jiří Horník. Z knih pro děti vyšly ještě reedice úspěšných titulů O chytré kmotře lišce a Jak se chytá sluníčko, leporelo Na tom našem dvoře a dobrodružný román z Arábie Syn pouště, který napsal cestovatel Alois Musil a ilustroval Zdeněk Burian. Všechny tyto knihy, hlavně úspěšné reedice, měly vyrovnat schodek vzniklý nepříliš finančně úspěšnými, ale velice hodnotnými svazky Díla Karla Havlíčka Borovského a Pallasových Hvězd severu.

Gustav Pallas ve své knize zpracoval přehled moderního severského písemnictví. Kniha je doplněna ukázkami ze severské lyriky, u nás do té doby neznámými, a obrazovými přílohami. Typograficky ji velice pěkně upravil František Mašek. Pallas měl pro Chvojku připravenou ještě antologii ze severské literatury, k jejímu vydání však už nedošlo.

V edici Západ vyšel ve druhém vydání Loomisův Ženský lékař vzpomíná a jako třetí svazek román amerického autora Williama Russela Vitr se zvedá (přel. Hugo Běhounek), který čerpá látku z amerického Jihu. Čtvrtým svazkem edice Střed se stal román Mirko Paška Jezero plameňáků, jako čtvrtý

¹ Anna SEDLMAYEROVÁ, *Dům na zeleném svahu*. Nakl. Jiří Chvojka, Havlíčkův Brod 1947. *Ota Jahoda*. Kritický měsíčník, 1948, č. 13 - 14, s. 307 - 308.

² Ústní sdělení Jiřího Chvojky z roku 1984.

svazek Pohody vyšla Wernerova humoristická kniha Sedí rybář u vody, čtenářsky úspěšná, ale literárně horší než předchozí práce tohoto autora Chodí houbař po lese.¹ Posledním titulem roku 1948 byla kniha pro zahradníky a pěstitele Balkonové květiny od Josefa Mikeše.

Přestože bylo jasné, že je se soukromým podnikáním konec, mělo nakladatelství připraveno několik titulů i na rok 1949, pod hlavičkou Jiří Chvojka se však podařilo vydat už pouze román Bohuslava Pernici Svatba na Šibeničním vrchu, který byl pátým svazkem edice Střed. Dnem 10.4. 1949 vešel v platnost již zmíněný zákon 94/1949 Sb., o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací ze dne 24.3. 1949, kterým byla zrušena všechna soukromá nakladatelství. Přípravované knihy v Chvojkově nakladatelství byly prozatím blokovány.

Podle § 5 tohoto zákona, ve kterém se praví, že vydavatelské oprávnění mohou udělovat i krajské národní výbory, se Chvojkově podařilo nakladatelství převést pod KNV v Jihlavě. 30.4. proběhla volba národního důvěrníka, kterým se stal Josef Čábela, 14.6. dostal podnik likvidačního zmocněnce Aloise Pokorného. VIII. referát KNV vykoupil nakladatelství, jehož ředitelem byl jmenován Josef Čábela, až koncem roku 1949.² Jiří Chvojka musel nakladatelství opustit. Stal se zaměstnancem družstva Kniha lidu, které bylo od roku 1951 změněno na národní podnik Kniha. Krátce působil ve svém bývalém knihkupectví, poté odešel do Plzně. Někdy v této době předložilo nakladatelství ediční plán na léta 1949 a 1950 a jako Krajské komunální nakladatelství v Jihlavě vydalo rozpracované tituly, kterými byla první vydání Epištol kutnohorských a Epigramů, reedice Obrazů z Rus, Krále Lávy a Holasovy Abecedy a dotisky třetího vydání Tyrolských elegií, čtvrtého vydání Křtu svatého Vladimíra a prvního vydání Mikešových Balkonových květin. Už v této době bylo jasné, že ediční profil krajského nakladatelství bude muset být jiný, než mělo nakladatelství Chvojko. Žádost o povolení tisku knih Karla Havlíčka Borovského v roce 1949 byla zdůvodňována hospodářskými potřebami.³ Havlíčkovské publikace, v jejichž vydávání chtělo nakladatelství pokračovat i nadále - ediční plán na rok 1950 jich například obsahoval devět - však už v následujících letech povolovány nebyly, mírně zlepšení nastalo až ve druhé polovině 50. let.

Závěrem pojednání o působení nakladatelství Jiřího Chvojky v Havlíčkově Brodě je třeba alespoň stručně se zmínit o typografické a výtvarné stránce jeho produkce.

¹ Vilém WERNER, *Sedí rybář u vody*. Vydal J. Chvojka v Havlíčkově Brodě 1948. rkr. Literární noviny, 1948, č. 9 - 10, s. 139.

² SOA Zámorsk, fond č. 58/1 030 (Krajské nakladatelství Havlíčkův Brod).

³ Tamtéž, dopis ze dne 7.9. 1949.

Většina knih vycházela bez ilustrací, pouze s obrázkem na obálce. Autory obálek byli převážně Josef Ficenc, Josef Novák a František Mašek, z významnějších malířů vytvořil Jiří Horník obálku k Russelovu románu Vítr se zvedá. Typografickou úpravu většiny těchto knih prováděl pozdější dlouholetý externí spolupracovník Krajského nakladatelství v Havlíčkově Brodě Antonín Dvořák, zkušenějšímu Františku Maškovi byly svěřovány především ilustrované knihy. Lze říci, že typografická úroveň produkce byla velmi dobrá. Knihy byly tištěny hlavně v havlíčkobrodských tiskárnách Fr. Riedl a Svoboda, Abeceda a Jak se chytá sluníčko, obě s barevnými ilustracemi, byly zadány firmě J.S. Bayer v Kolíně, Scottova Světce vytiskly Grafické závody A. Haase v Praze, ofsetové přílohy k Synovi pouště Svoboda Praha a k Pamětem uličnickovým Rovnost Svítavy.

Nejvýznamnějším výtvarníkem, který spolupracoval s Chvojkovým nakladatelstvím, byl bezesporu Josef Lada. Vytvořil pro něj původní ilustrace ke Křtu svatého Vladimíra, Králi Lávrovi, Tyrolským elegiím a k Epigramům, obrázky doprovodil Wernerovu knihu Chodí houbař po lese a ilustrace jsou nedílnou součástí jeho pohádek O chytré kmotře lišce a Vzpomínky z dětství. Výtvarný doprovod k Havlíčkovým básním má pro českou knižní ilustraci podobný význam jako jeho obrázky k Haškovu Švejkovi a i zde lze konstatovat, že se stal klasickým.

Dvě knihy, Abecedu a Jak se chytá sluníčko, ilustrovala v té době začínající Ladova dcera Alena, jejíž výtvarný rukopis je silně ovlivněn otcovým. Známý malíř pravěku a exotických krajín Zdeněk Burian vytvořil pro Chvojko nakladatelství původní ilustrace k Musilovu románu Syn pouště, Jiří Horník výtvarně doprovodil Paměti uličnickovy Donáta Šajnera a kreslíř a karikaturista Josef Bidlo ilustroval knihu Viléma Wernera Sedí rybář u vody.

Koncem 40. a počátkem 50. let Jiří Chvojka podporoval mnohé české básníky a spisovatele, například Vladimíra Holana, Františka Hrubína, Jana Zahradníčka, Jaroslava Seiferta, Bedřicha Golombka, Václava Černého, Zdeňka Matěje Kuděje či Josefa Ladu. Doufal, že se situace změní a on bude

Obálka Díla Karla Havlíčka Borovského (*Epištol kutnohorské*, 1949); autor František Mašek

moci vydávat jejich knihy. Dočkal se, i když až za dlouhých čtyřicet let. Roku 1990, v 75 letech, obnovil v Praze své nakladatelství. Mezi prvními vydanými knihami se objevily humoristické romány Jaroslava Žáka *Ve stínu Kaktusu* a *Konec starých časů*, jejichž rukopisy mu autor - jeden z těch, které Chvojka finančně podporoval - věnoval jako splátku za dluh. Vedle beletrie (J. Žák, A. Sedlmayerová, M. Švandrlík, V. Werner) vydává J. Chvojka především pohádky (*Sněhurka* a *sedm trpaslíků*, *Z Ječmínkovy říše*, *Princezna Pampeliška*) a dobrodružnou literaturu pro mládež (*Curwoodův Král šedých medvědů*, knihy V.A. Richtera), v loňském roce vyšla v jeho nakladatelství kniha amerického antropologa Carlose Castanedy *Učení Dona Juana*, v edičním plánu na rok 1997 se objevuje např. *Máchův Máj* s ilustracemi Jana Zrzavého, souborné vydání *Havlíčkových Básní s Ladovými obrázky*, *Historie mého útěku z vězení Benátské republiky G. Casanovy* či *Kristina Vavřincová S. Undsetové*.¹

Jiří Chvojka, nestor českých nakladatelů, je stále aktivní ve Svazu českých knihkupců a nakladatelů, účastní se knižních veletrhů a od roku 1994 publikuje v časopise *Knihy své úvahy a vzpomínky*.

++++

Nakladatelství Jiřího Chvojky vydalo v letech 1945 - 1949 v Havlíčkově Brodě 41 knih, z toho několik reedic, vlastních i cizích, dalších 8 plánovaných a připravovaných knih vyšlo pod hlavičkou Krajského komunálního nakladatelství v Jihlavě, závod Havlíčkův Brod, pozdějšího Krajského nakladatelství v Havlíčkově Brodě. Za krátkou dobu si svými knihami získalo zájem čtenářů a pozornost kritiky. Díky slabšímu autorskému zázemí se kvalitou produkce nemohlo rovnat některým zavedeným podnikům, hlavně pražským, ale jím vydané knihy nikdy neklesly pod dobrý průměr. Některé tituly, především čtyři svazky básní Karla Havlíčka Borovského s původními ilustracemi Josefa Lady, znamenají nesporný přínos pro českou knižní kulturu, z literárněvědného hlediska bylo velice významné vydávání Díla Karla Havlíčka Borovského, bohužel však nedokončené, a edice dějin severské literatury *Hvězdy severu* od Gustava Pallase.

Bibliografický soupis vydaných knih

Soupis je uspořádán chronologicky podle roku vydání. Produkce jednotlivých let je řazena abecedně. V záznamech není uveden nakladatel

¹ (Ib), *Člověk musí mít ideály ...*; přehled o produkci nakladatelství J. Chvojky podávají rovněž Almanachy *Labyrint*, které v letech 1992 a 1993 vydávalo nakladatelství Primus, od roku 1994 je vydavatelem nakladatelství Labyrint.

(kromě záznamu č. 11, kdy vydavatelem byla Okresní rada osvětová) a místo vydání. U dalších vydání téže knihy je uvedeno pouze pořadí vydání a - pokud se liší - i další údaje, ostatní údaje se shodují se záznamem prvního vydání. Všechny svazky, kromě leporela *Na tom našem dvoře* (nepodařilo se mi zjistit), byly popisovány de visu. K soupisu jsou připojeny záznamy knih připravovaných původně nakladatelstvím J. Chvojky a vydaných Krajským komunálním nakladatelstvím v Jihlavě, závod Havlíčkův Brod a seznam titulů, které vyšly v edicích.

Záznamy jsou vypracovány podle Pravidel bibliografického popisu neperiodických publikací v Bibliografickém katalogu ČSSR z roku 1962, která zpracovala Věra Nevoralová.¹ Pravidla svou jednoduchostí a přehledností nejlépe vyhovovala účelu tohoto soupisu.

1945

1. KRAUS, František R.
Plyn, plyn ... pak oheň. Věžeň č. B 11632. Jazyková úprava prof. František Petrlik. Obálku navrhl David Friedmann. 1. vyd. Typ. Fr. Riedl. 8°. 87 s. Nákl. neu.

1946

2. FLEURON, Svend
Krkavci. Z dán. orig. Höjt flyver ravnen přel. Jiřina Urbanová. Text přehl. a doslov naps. Otakar Štěpánek. Il. Antonín Pospíšil. 1. vyd. Typ. Fr. Riedl. 8°. 215 s. 4400 výt.
3. GUNNARSSON, Gunnar
Pokrvní bratři. Román. Z dán. orig. Edbrödre přel. Oldřich Liška. Obálku a vazbu navrhl Josef Ficenec. 1. vyd. Typ. Svoboda. 8°. 252 s. 5500 výt.
4. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Křest svatého Vladimíra. Legenda z ruské historie. Text přehl. a doslov naps. Miloslav Novotný. Il. Josef Lada. 1. vyd. Typ. Fr. Riedl. 8°. 90 s. 5500 výt. - K devadesátému výročí Havlíčkovy smrti
5. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Křest svatého Vladimíra. 2. vyd.
6. HOLAS, Miloš
Abeceda. Il. Alena Ladová. 1. vyd. Typ. J.S. Bayer, Kolín. 4°. [30 s.]. 10500 výt.

¹ Pravidla bibliografického popisu neperiodických publikací v Bibliografickém katalogu ČSSR. Zpracovala Věra Nevoralová, Praha 1962, 38 s.

7. KELK, Cornelius Jan
Liška zametá stopu. Román. Z holand. orig. Des Vos en Zijn Staart přel. Lída Faltová. Pozn. o autorovi naps. Josef Čábel. Obr. nakr. Josef Ficenec. 1. vyd. Typ. Fr. Riedl. 8°. 294 s. 5500 výt.
8. KRAUS, František R.
Plyn, plyn ... pak oheň. Vězeň č. B 11632. 2. vyd.
9. KRUSENSTJERNA, Agnes
Modrá záclona. Ze švéd. orig. Den blå rullgardinen přel. Dagmar Pallasová. Doslov naps. Gustav Pallas. Obálku nakreslil Josef Ficenec. 1. vyd. Typ. Svoboda Jihlava. 8°. 202 s. 3300 výt. - "Sever. Sv. 3."
10. LADA, Josef
O chytré kmotře lišce. 2. vyd. (u Chvojky 1. vyd.). Typ. Fr. Riedl. 8°. 93 s. Nákl. neuv.
11. NOVOTNÝ, Miloslav
Život s pochodní v ruce. Čtení o Karlu Havlíčkovi. Uspořádal Miloslav Novotný. Obálka Bedřich Hrdlička. 2. vyd. Havlíčkův Brod, Okresní rada osvětová, typ. Grafia Jihlava. 8°. 320 s. Nákl. neuv. - K 90. výročí Havlíčkovy smrti. - V generální komisi u nakladatele Jiřího Chvojky. - Rejstřík.
12. SCOTT, Gabriel
Světce. Z nor. orig. Helgenen přel. Jiřina Vrtišová. Obálka Josef Ficenec. 1. vyd. Typ. Grafické závody A. Haase, Praha. 8°. 262 s. Nákl. neuv.

1947

13. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Král Lávro. Text redigoval a doslov naps. Miloslav Novotný. Il. Josef Lada. 1. vyd. Typ. Fr. Riedl. 8°. 34 s. 3300 výt.
14. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Křest svatého Vladimíra. 3. vyd.
15. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Tyrolské elegie. Text přehl. a doslov naps. Miloslav Novotný. Il. Josef Lada. 1. vyd. Typ. Fr. Riedl. 8°. 45 s. 3300 výt.

16. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Tyrolské elegie. 2. vyd.
17. HRUBÍN, František
Jak se chytá sluníčko. Il. Alena Ladová. 1. vyd. Typ. J.L. Bayer a.s., Kolín. 8°. 5000 výt.
18. KNIBBS, Henry Herbert
Šťastný tulák. Z angl. orig. Sundown Slim přel. Martin Holý. Obálka Josef Novák. 2. vyd. (u Chvojky 1. vyd.). Typ. Svoboda. 8°. 251 s. 4400 výt. - "Pohoda. Sv. 2."
19. LOOMIS, Frederic
Ženský lékař vzpomíná. Z angl. orig. Consultation Room přel. Jan Wenda. Text přehl. a vysv. naps. MUDr. J. Dostál. Obálka Karel Teissig. 1. vyd. Typ. Fr. Riedl. 8°. 279 s. 4400 výt. - "Západ. Sv. 2."
20. PAŠEK, Mirko
Lod' Opanake. Obálka Josef Novák. 2. vyd. (u Chvojky 1. vyd.). Typ. Fr. Riedl. 8°. 225 s. 4400 výt. - "Střed. Sv. 2."
21. SEDLMAYEROVÁ, Anna
Dům na zeleném svahu. Obálka a vazba Josef Hodan. 1. vyd. Typ. Svoboda. 8°. 268 s. 3500 výt. - "Střed. Sv. 3."
22. ŠAJNER, Donát
Větev dobra. Obálka a vazba Antonín Dvořák. 2. vyd. (u Chvojky 1. vyd.). Typ. Svoboda. 8°. 203 s. 3300 výt. - "Střed. Sv. 1."
23. WERNER, Vilém
Chodí houbař po lese. Il. Josef Lada. 1. vyd. Typ. Svoboda. 8°. 87 s. 3300 výt. - "Pohoda. Sv. 1."

1948

24. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Duch Národních novin. K tisku připravil, doslov a rejstřík naps. Miloslav Novotný. Obálka František Mašek. 1. vyd. Typ. Fr. Riedl. 8°. 505 s. 5500 výt. - "Havlíček - Borovský, Karel: Dílo. Sv. 3." - Vydává Studijní společnost Karla Havlíčka Borovského za redakce Emanuela Chalupného a Miloslava Novotného.

25. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Král Ládra. 2. vyd.
26. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Křest svatého Vladimíra. 4. vyd.
27. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Obrazy z Rus. K tisku připravil, doslov a vysv. naps. Miloslav Novotný.
Obálka František Mašek. 1. vyd. Typ. Fr. Riedl. 8°. 173 s. 4400 výt. -
"Havlíček - Borovský, Karel: Dílo. Sv. 2." - Vydává Studijní společnost
Karla Havlíčka Borovského za redakce Emanuela Chalupného a Miloslava
Novotného.
28. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Tyrolské elegie. 3. vyd.
29. HRUBÍN, František
Jak se chytá sluníčko. 2. vyd. Typ. Bayer, n.p. 6600 výt.
30. [KŘIČKA, Petr
Na tom našem dvoře. Il. Alena Ladová. 1. vyd. - Leporelo.]
31. LADA, Josef
O chytré kmotře lišce. 3. vyd. (u Chvojky 2. vyd.). 88 s. 7700 výt.
32. LADA, Josef
Vzpomínky z dětství. Vypravuje a kresbami doprovází Josef Lada. 2. vyd.
(u Chvojky 1. vyd.). Typ. Fr. Riedl. 8°. 73 s. 3300 výt. - "Pohoda. Sv. 3." -
Část nákladu vydána jako novoročenka.
33. LOOMIS, Frederic
Ženský lékař vzpomíná. 2. vyd.
34. MIKEŠ, Josef
Balkonové květiny. Návod pro zahradníky a pěstitele. Obálka František
Mašek. 1. vyd. Typ. Fr. Riedl. 8°. 93 s., 12 s. obr. příl. 2200 výt.
35. MUSIL, Alois
Syn pouště. Il. Zdeněk Burian. 2. vyd. (u Chvojky 1. vyd.). Typ. Fr. Riedl,
n.p. a Svoboda Praha. 8°. 158 s., 4 barev. obr. příl. 7700 výt.

36. PALLAS, Gustav
Hvězdy severu. Kapitoly z kulturních dějin severských. Obálka František
Mašek. 1. vyd. Typ. Svoboda. 8°. 275 s., 24 s. obr. příl. 3300 výt. -
Frontispice. - Rejstřík.
37. PAŠEK, Mirko
Jezero plameňáků. Obálka J. Paukert. 2. vyd. (u Chvojky 1. vyd.). Typ. Fr.
Riedl. 8°. 260 s. 4400 výt. - "Střed. Sv. 4."
38. RUSSEL, William
Vitr se zvedá. Z angl. orig. A Wind is Rising přel. Hugo Běhounek. Obálka
Jiří Horník. 1. vyd. Typ. Svoboda Jihlava. 8°. 312 s. 4400 výt. - "Západ.
Sv. 3."
39. ŠAJNER, Donát
Paměti uličníkovy. Il. Jiří Horník. 2. vyd. (u Chvojky 1. vyd.). Typ.
Svoboda a Rovnost Svitavy. 8°. 94 s., 7 barev. obr. příl. 6050 výt.
40. WERNER, Vilém
Sedí rybář u vody. Il. Josef Bidlo. 2. vyd. (u Chvojky 1. vyd.). Typ.
Svoboda. 8°. 141 s. 4400 výt. - "Pohoda. Sv. 4."

1949

41. PERNICA, Bohuslav
Svatba na Šibeničním vrchu. Obálka Anna Kašíková - Bělíková, frontispice
František Pancíř. 1. vyd. Typ. Svoboda. 8°. 209 s. 5500 výt. - "Střed. Sv. 5." -
Frontispice. - Bibliografie.

**Nakladatelstvím Jiřího Chvojky připravované a rozpracované tituly
vydané v roce 1949 pod hlavičkou Krajského komunálního
nakladatelství v Jihlavě, závod Havlíčkův Brod**

42. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Epigramy. Text redigoval a doslov naps. Miloslav Novotný. Il. Josef Lada.
1. vyd. Typ. Fr. Riedl. 8°. 91 s. 3300 výt. - 500 číslovaných výt. na lepším
papíře s faksimile autografu Karla Havlíčka. Podepsali literární historik
a ilustrátor.

43. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Epištoly kutnohorské. K tisku připravil Miloslav Novotný, doslov naps. Emanuel Chalupný. Obálka František Mašek. 1. vyd. Typ. Fr. Riedl. 8°. 113 s. 5500 výt. - "Havlíček - Borovský, Karel: Dílo. Sv. 4." - Vydává Studijní společnost Karla Havlíčka Borovského za redakce Emanuela Chalupného a Miloslava Novotného.

44. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Král Lávro. [3. vyd.]

45. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Křest svatého Vladimíra. Legenda z ruské historie. Dotisk 4. vyd. 3300 výt.

46. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Obrazy z Rus. 2. vyd.

47. HAVLÍČEK - Borovský, Karel
Tyrolské elegie. Dotisk 3. vyd. 4400 výt.

48. HOLAS, Miloš
Abeceda. 2. vyd. 28 s. 5500 výt.

49. MIKEŠ, Josef
Balkonové květiny. Návod pro zahradníky a pěstitele. Dotisk 1. vyd.

Seznam edic

Dílo Karla Havlíčka Borovského

- Sv. 2 Obrazy z Rus. 1. vyd. 1948, 2. vyd. 1949
Sv. 3 Duch Národních novin. 1948
Sv. 4 Epištoly kutnohorské. 1949

Edice Pohoda

- Sv. 1 Werner, Vilém: Chodí houbař po lese. 1947
Sv. 2 Knibbs, Henry Herbert: Šťastný tulák. 1947
Sv. 3 Lada, Josef: Vzpomínky z dětství. 1948
Sv. 4 Werner, Vilém: Sedí rybář u vody. 1948

Edice Střed

- Sv. 1 Šajner, Donát: Větev dobra. 1947
Sv. 2 Pašek, Mirko: Lod' Opanake. 1947
Sv. 3 Sedlmayerová, Anna: Dům na zeleném svahu. 1947
Sv. 4 Pašek, Mirko: Jezero plameňáků. 1948
Sv. 5 Pernica, Bohuslav: Svatba na Šibeničním vrchu. 1949

Edice Západ

- Sv. 1 Kelk, Cornelius Jan: Liška zametá stopu. 1946 [neoznačeno]
Sv. 2 Loomis, Frederic: Ženský lékař vzpomíná. 1. vyd. 1947, 2. vyd. 1948
Sv. 3 Russel, William: Vítr se zvedá. 1948

Z NOVÉ LITERATURY O REGIONU

Eva Benáková - Pavel Rous

Následující soupis zahrnuje tituly vydané většinou v období posledních 4 let, vzhledem k tomu že poslední obdobný přehled byl publikován na stránkách 8. čísla tohoto sborníku v roce 1993 (Z nové literatury o regionu, s. 76 - 81). Zařadili jsme však i záznamy o starších publikacích, jež se v obou dosud publikovaných bibliografických přehledech neobjevily a nesou vnošení 1970 a výše. Tím respektujeme spodní časovou hranici stanovenou prvním soupisem (Štrossová, I.: Bibliografie regionální literatury vydané v letech 1970 - 1986, Havlíčkovobrodsko 1, 1989, s. 166 - 181). Do přehledu, pro nějž bylo čerpáno z evidence Okresní knihovny, OVM a SOKA v Havlíčkově Brodě, jsme z prostorových důvodů nezařadili články z regionálního periodického tisku včetně sborníku Havlíčkovobrodsko. Ty by měly být předmětem zvláštních bibliografií.

Almanach 260 let Gymnázia v Havlíčkově Brodě, red.: Štefáček, J. a kol. Havlíčkův Brod (Havlíčkovo gymnázium) 1995, 129 s.

Almanach ke stému výročí okresní nemocnice, red.: Topil, Z., Havlíčkův Brod (nakl. Tobáš) 1996, 83 s.
(Havlíčkův Brod)¹

Anonym: **Libice nad Doubravou 1795/1995**, 32 s.

Anonym: **Nemocniční kaple Povýšení svatého kříže**, in: Almanach ke stému výročí okresní nemocnice, 1996, s. 75.
(Havlíčkův Brod)

Anonym: **135 let spořitelnictví na Havlíčkovobrodsku a 5 let od vzniku ČS, a. s. Havlíčkův Brod (ČS, a. s., okresní pobočka)** 1996, 16 s.

Bártl, J.: **40 let Jednotného zemědělského družstva Štoky. Štoky (JZD)** 1990. 55 s.

¹ Vedle historiografických příspěvků (rozepsaných v tomto přehledu) je v této publikaci doslovně citováno prohlášení starosty Německého Brodu V. Kabeláče z r. 1894 a podán historický přehled primářů a ředitelů nemocnice.

Betlach, J.: **Historie charitativních a léčebných zařízení do roku 1896**, in: Almanach ke stému výročí okresní nemocnice, 1996, s. 15 - 17.
(Havlíčkův Brod)

Boháč, Z.: **Poutní místa v Čechách**. Praha (nakl. Debora) 1995, s. 286.
(mj. Dobrohostov, Golčův Jeníkov, Pohled, Skála, Sopoty, Vilémov)

Boháčová, I.: **Prvé zprávy o sídlištích jako jeden z pramenů poznání dějin osídlení. Možnosti jejich interpretace**, Archaeologia historica, 8, 1983, s. 405 - 410.
(mj. severní část okresu Havlíčkův Brod)

Boštlík, F.: **U zpívajících vod. Pověsti a dojmy od břehů Doubravky**. Chotěboř (Městský úřad) 1996, 2. vyd., 127 s.
(řeka Doubrava /Točtý vír, Čertův stolek, Mikšova jáma, Mariánské údolí/, Sokolov)

Caska, J.: **Sto let tratě Havlíčkův Brod - Humpolec. 1894-1994**. Havlíčkův Brod, Příprav. výbor oslav 1994. 63 s., fot.

Cigánek, S. - Keclík, I.: **Středověké dolování stříbra v okolí Havlíčkova Brodu se zaměřením na oblast Stříbrné Hory, Utín a Přibyslav**, Práce a studie - přír. 8, 1976 (Pardubice), s. 23 - 48.

Čornej, P.: **Poslední rok Jana Žižky**, in: Přibyslav. Sborník příspěvků k dějinám města vydaný u příležitosti 570 let úmrtí Jana Žižky, 1994, s. 26-43.
(mj. Havlíčkův Brod, Přibyslav, Vilémov)

Dobrzenský z Dobrzenic J., M.: **Z Dobřenic je cesta dlouhá**. Havlíčkův Brod (nakl. Hejkal) 1996, 3. opravené a doplněné vydání, 173 s.
(mj. Bárovice, Chloumek, Chotěboř, Křemenice, Lipka, Maleč, Modletín, Nehodovka, Nejepín, Slavíkov, Spálava, Uhelná Příbram, Uhrov, Vilémov)

Dundychová, I.: **Památné stromy okresů Havlíčkův Brod, Pelhřimov a Jihlava**. Havlíčkův Brod (středisko ČÚOP), rok vydání neuveden, 104 s.
(mj. Boučí /k. ú. Čachotín/, Břevnice, Česká Bělá, Chotěboř, Kochánov, k. ú. Kožlů, Kukačka /k. ú. Úsobí/, Kysibl /k. ú. Habry/, Lány, Nemojov, Pavlíkov /k. ú. Vilémovice/, Peršíkov, Radostín, Ronovec /k. ú. Břevnice/, Rozsochatec, Staré Ransko, Štikov, Štoky, Uhrov, Vilémovice, Vlkánov)

Durdík, T.: **Encyklopedie českých hradů**. Praha (nakl. Libri) 1995, 365 s. (mj. Chřenovice, Lacembok, Ledec nad Sázavou, Lipnice, Ronovec)

Dvořák, P.: **Krajské nakladatelství v Havlíčkově Brodě v letech 1949 - 1960 (bibliografický soupis produkce)**, Vlastivědný sborník Vysočiny (Oddíl věd společenských) VI, 1988, s. 215 - 229.

Fiedler, J.: **Židovské památky v Čechách a na Moravě**. Předml. A. Pařík. 1. vyd. . Praha, Sefer 1992. 199 s. (Golčův Jeníkov, Havlíčkův Brod, Světlá nad Sázavou)

Francek, J. - Šimek, T. (uspoř.): **Hrdeční soudnictví českých zemí. Soupis pramenů a literatury**. Zámorsk (Státní oblastní archiv), Pardubice (Východočeské muzeum a Historický klub - pobočka) 1995, 188 s. (mj. Golčův Jeníkov, Havlíčkův Brod, Chotěboř, Ledec nad Sázavou, Příbram)

Hanzlík, M.: **Nová zjištění o stavebním vývoji hradní kaple na Lipnici**, Památkové listy 12, březen 1997 (příloha časopisu Zprávy památkové péče, 57, č. 2/1997), s. 9.

Hladík, B.: **Počátky výroby pohlednic u firmy Dvořák a Ruller v Havlíčkově Brodě**, Filokartie. Zpravodaj Klubu sběratelů pohlednic při PKO Brno 2, č. 2, 1970, s. 4 - 6.

Hrušková, M.: **Tam, kde teče Doubravka. Horní Podoubraví**. 1996 (bez místa vydání), 93 s.

Hrušková, M. - Turek, J.: **Tam, kde teče Doubravka. Střední Podoubraví**. (bez místa vydání, vlastním nákladem), 127 s.

Hrušková, M. - Turek, J.: **Památné stromy**, Praha (Silva Regina) 1995, 192 s. (mj. Klokočov, Úhrov, Vilémovice)

Charvátová, K. - Líbal, D.: **Pohled**, in: Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. (Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech). Praha (Unicornis) 1994, s. 98 - 100.

Jan Václav Stamic 1717 - 1757. (Vydáno u příležitosti Národního festivalu neprofesionálních komorních a symfonických těles 1997 a při příležitosti

významných výročí J. V. Stamice). Havlíčkův Brod (OVM) 1997, 20 s. (mj. Havlíčkův Brod)

Janáček, J. - Opat, J.: **TGM na Vysočině**. Pamětní tisk k pobytu TGM na Českomoravské Vysočině. Krušemburk, Spolek přátel Krušemburku 1996. 56 s.

Jaroš, Z.: **Rukopisná a kresebná sbírka pamětních kamenů Viléma Richlého**, Vlastivědný sborník Vysočiny (Oddíl věd společenských) X, 1997 (na obálce 1996), s. 177 - 200. (mj. Michalovice)

Jaroš, Z.: **Několik poznámek k počátkům dolování stříbra na Jihlavsku**, in: Stříbrná Jihlava. Jihlava 1996, s. 45 - 48. (mj. Havlíčkův Brod a okolí)

Jedlička, A.: **Dějiny a kulturní tradice města**, in: Almanach ke stému výročí okresní nemocnice 1996, s. 7 - 13. (Havlíčkův Brod)

Jelínek, Z.: **Leškovice. Z historie partyzánské brigády Mistra Jana Husa**. Havlíčkův Brod (OVM a SOKA) 1994, 197 s.

Jindra, F. a kol.: **Trochu historie**, in: Rušínov, 600 let trvání obce, 1997, s. 7 - 37. (Hostětinky, Modletín, Rušínov, Vratkov)

John, M.: **Okrouhlí. Stručné dějiny (1207 - 1899)**. 1994 (místo vydání neuvedeno, "soukromý neprodejný výtisk"), 45 s.

Jurman, H.: **Smírčí kameny na Vysočině**. Žďár nad Sázavou (Státní okresní archiv) 1996, 87 s. (mj. Habry, Havlíčkův Brod, Skuhrov, Dolní Věžnice)

Karel, T.: **Stáří kamenných křížů a křížových kamenů na Havlíčkověbrodsku**, České památky, roč. 5, 1994, č. 1, s. 2 - 4. (Babice, Bartoušov, Borek, Český Dvůr, Dolní Věžnice, Habry, Havlíčkův Brod, Hněvkovice, Klanečná, Ledec nad Sázavou, Lípa, Lipnice, Lučice, Michalovice, Poděbrady, Podmoky, Sázavka, Skuhrov, Soběňov, Strážov, Štěpánov, Štoky, Věžnice, Závidkovice)

Klíma, S. V.: **Jan Václav Antonín Stamic (1717 - 1757)**, in: Jan Václav Stamic 1717 - 1757, 1997, s. 3 - 9.
(mj. Havlíčkův Brod)

Kocinová, S.: **Od historie k současnosti**, in: 50 let od založení Střední zdravotnické školy a Vyšší zdravotnické školy v Havlíčkově Brodě (almanach). Havlíčkův Brod (SZŠ a VZŠ) 1996 (Havlíčkův Brod), s. 2 - 9.

Kocinová, S.: **Padesát let zdravotnického školství v Havlíčkově Brodě**, in: Almanach ke stému výročí okresní nemocnice, 1996, s. 76 - 77.

Krauman, E.: **Kapitoly z historie Štoků**. Štoky (Obecní úřad) 1997, 152 s.

Kroupa, P.: **K vývoji českých piet 14. a 15. století**, Muzejní a vlastivědná práce, roč. 32 /Časopis společ. přátel starožitností, roč. 102, 1994, s. 140 - 150.
(mj. Dlouhá Ves)

Kuča, K.: **Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku**. I. sv. A - G. Praha, Libri 1996. 874 s.
(mj. Česká Bělá, Golčův Jeníkov)

Lacinger, L. - Svoboda, L.: **Tvrz v Železných Horkách u Přibyslavi**, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 20, 1994, s. 131 - 136.

Lisická, H.: **Zrcadlo starých časů. Pověsti a zkazky z českých měst**. Praha (nakl. Albatros) 1986.
(mj. Havlíčkův Brod, Ledec nad Sázavou)

Litochleb, J.: **K báňskému podnikání v pelhřimovském revíru**, Studie z dějin hornictví, 15, (Rozpravy NTM v Praze, 96) 1984, s. 109 - 126.
(mj. Herálec, Jedouchov, Koječín, Pavlov, Radňov, Věž)

Litochleb, J.: **Pelhřimovský rudní revír**, in: Stříbrná Jihlava. Jihlava 1996, s. 8 - 18.
(mj. Herálec, Pavlov, Slavníč)

Macek, L.: **Příspěvek k nejstarším dějinám města Přibyslav**, in: Přibyslav. Sborník příspěvků k dějinám města vydaný u příležitosti 570 let úmrtí Jana Žižky, 1994, s. 5 - 24.

Macek, L.: **Výroční zprávy havlíčkobrodského gymnázia**, in: Almanach 260 let Gymnázia v Havlíčkově Brodě, 1995, s. 80 - 89.

Macek, L. - Rous, P.: **Havlíčkův Brod v pověstech a historii**. Havlíčkův Brod, Kulturní dům OSTROV s.r.o. a Městský úřad 1993. 129 s.

Macek, P. - Zahradník, P.: **Plány kaple v Rozsochatci**, in: Historická architektura / Věda. Výzkum. Praxe. Sborník k počtě Milana Pavlíka. Praha (nakl. Jaina) 1995, s. 107 - 117.

Mahler, Z.: **Kdo svůj národ miluje, nešetří ho aneb Proč nenapišu hru o Karlu Havlíčkovi Borovském**. Praha, Primus 1995. 36 s.

Mašková, P.: **Zaniklé středověké vesnice na Světlsku**, Zpravodaj muzea v Hradci Králové, 20, 1994, s. 115 - 126.
(Benetice, Dobrá /k. ú. Nová Ves u Světlé n. S./, Pavlíkov, Radkovec)

Med, L. - Šmíd, J.: **Okresní nemocnice v letech 1946 - 1989**, in: Almanach ke stému výročí okresní nemocnice, 1996, s. 27 - 29.
(Havlíčkův Brod)

Medková, J.: **O starém sklářství na Vysočině**, in: Sklo z Vysočiny. Expozice Historické sklo v Okresním vlastivědném muzeu v Havlíčkově Brodě, 1994, s. 5 - 11.
(mj. Tasice)

Morava, J.: **Havlíček v Brixenu**. Praha, Regulus 1997. 131 s.

Pleva, F.: **Ledec nad Sázavou**. Dějiny města. Ledec n. Sáz., Měst. úřad 1997. 172 s.

Pohl, M.: **Vysočina**. Ždár n. Sáz., Informační a metodické centrum 1996. 57s.

Příbyl, K.: **Okresní nemocnice po roce 1989 a její další perspektivy**, in: Almanach ke stému výročí okresní nemocnice, 1996, s. 31 - 32.
(Havlíčkův Brod)

Přibyslav. **Sborník příspěvků k dějinám města vydaný u příležitosti 570 let úmrtí Jana Žižky**. Přibyslav (Městský úřad) 1994, 60 s.

Radová-Štiková, M.: **Ještě ke kostelu v Zahrádce u Ledče/Sáz.**, *Archaeologia historica* 14, 1989, s. 347 - 352.

Rejnek, V. - Marek, M.: **Z historie obce**, in: 60 let tělovýchovy a 45 let kopané v Lučici. Pamětní publikace k 60. výročí založení Sokola 1919 - 1979. Lučice (TJ Sokol) 1979, s. 15 - 17.
(Lučice)

Rous, P.: **Některé okolnosti Žižkovy smrti v literatuře a místní tradici**, in: Příbyslav. Sborník příspěvků k dějinám města vydaný u příležitosti 570 let úmrtí Jana Žižky, 1994, s. 45 - 60.
(Pohled, Příbyslav, Ronov, Žižkovo Pole)

Rous, P.: **Havlíčkobrodská expozice regionálního historického skla**, in: Sklo z Vysočiny. Expozice Historické sklo v Okresním vlastivědném muzeu v Havlíčkově Brodě, 1994, s. 11 - 22.

Rous, P.: **Nález středověké keramiky u osady Ovčín u Havlíčkova Brodu**, *Zpravodaj muzea v Hradci Králové*, 21, 1995, s. 124 - 134.

Rous, P.: **Středověké sídliště na k. ú. Termesivy, o. Havlíkův Brod**, *Zpravodaj muzea v Hradci Králové*, 22, 1996, s. 78 - 85.

Rous, P.: **Zaniklá vesnice Hudeč na Železných horách**, in: Rušinov. 600 let trvání obce, 1997, s. 37 - 40.

Rušinov, 600 let trvání obce. Zprac. Jindra, F. a kol. Rušinov (Obecní úřad) 1997, 42 s.
(mj. Hostětinky, Hudeč, Modletín, Vratkov)

Růžička, K. - Mendl, J.: **40 let obětavé práce. 1953/1993.** Kámen (Zemědělské obchodní družstvo) 1995, 31 s.
(Habry, Kněž, Radinov)

Sklo z Vysočiny. Expozice Historické sklo v Okresním vlastivědném muzeu v Havlíčkově Brodě. Havlíkův Brod (OVM a SOKA) 1994, 24 s.

Skrůžný, L.: **Nádobka z vadínského pokladu středních brakteátů**, *Časopis Národního muzea (Historické muzeum)*, CXLIV, 1975, s. 16 - 24.

Sládek, M.: **Voroplavba na Sázavě v 19. a v první polovině 20. století**, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 33, 1993, s. 131 - 142
(mj. Ledeč nad Sázavou)

Sládek, M.: **První poznatky z výzkumu posázavské voroplavby**, *Muzeum a současnost* 12, (Roztoky u Prahy) 1993, s. 96 - 101
(mj. Ledeč nad Sázavou)

Sochr, J.: **Z minulosti našich obcí**, in: K padesátému výročí včelařů základní organizace Habry 1931 - 1981. Habry (ZO ČSV) 1981, s. 76 - 80.
(Bačkov, Frýdnava, Habry, Hostovlice, Chrtín, Jakubovice, Jířkov, Kámen, Kněž, Leškovice, Lubno, Mírátky, Proseč, Rybníček, Tis, Zhoř)

Sochrová, M.: **Městská škola v Havlíčkově Brodě v době předbělohorské**, *Sborník prací východočeských archivů* 6, 1986, s. 187 - 234.

Sochrová, M.: **Z kroniky školy od září 1986 do listopadu 1989, od listopadu 1989 do června 1995**, in: Almanach 260 let Gymnázia v Havlíčkově Brodě, 1995, s. 13 - 57.

Sommer, J.: **K původní podobě gotických kostelů v Řečici a Dolním Městě**, *Průzkumy památek III/1996*, č. 2, s. 122 - 125.

Sommer, J.: **Věž kostela v Hněvkovicích**, *Zprávy památkové péče*, LV1, 1996, s. 282 - 287.

Svoboda, L.: **O plášťových hradech**, *Archeologia historica* 20, 1995, s. 355 - 388.
(mj. Ronov, Ronovec)

Šilhánek, V.: **Stručná historie provozů Jihlavských skláren BOHEMIA, a. s.**, in: Sklo z Vysočiny. Expozice Historické sklo v Okresním vlastivědném muzeu v Havlíčkově Brodě, 1994, s. 23 - 24.
(mj. Úsobí)

Šimek, E.: **Nález jihlavských kontramarek v Okrouhlických Dvořácích, o. Havlíkův Brod**, *Numismatický sborník*, XV, (1977 - 1978), 1979, s. 414 - 416.

Škabrada, J. - Smetánka, Z.: **Neznámý románský kostel na Libické cestě**, Archeologické rozhledy, XXVII, 1975, s. 178 - 181.
(Libice nad Doubravou)

Škoch, J.: **Pozorování atmosferických jevů na stanici VÚB Havlíčkův Brod 1935 - 1994**, Havlíčkův Brod, Výzkumný ústav bramborářský 1996. 31 s.

Šmíd, J.: **Vznik okresní nemocnice a její činnost v letech 1897 - 1945**, in: Almanach ke stému výročí okresní nemocnice, 1996, s. 19 - 25.
(Havlíčkův Brod)

Štěpán, L.: **Lidové stavitelství ve stavebních plánech a mapách východočeských archivů**. 2. sv. Sídla, domy a zemědělské stavby. Zámorsk, Státní oblastní archiv 1995. 111 s.
(Česká Jablonná, Čekánov, Leštinka, Obrvaň, Oudoleň, Radňov, Vilémov)

Štěpán, L.: **Příspěvek k historii železářství v Železných horách**, Z dějin hutnictví 15 (Rozpravy NTM 106), s. 85 - 93.
(Bílek, Heřmaň, Hostačov, Kocourov, Polom, Staré Ransko, Sobíňov)

Štrossová, I. - Stejskalová, V.: **100. výročí otevření veřejné knihovny Přibyslav 1896 - 1996**, Jan Otto. B. m., b. n. 1996. 32 s.

Šůla, J.: **Tři desítky starších a zapomenutých nálezů mincí ze severovýchodních a východních Čech**, in: Královéhradecký sborník numismatických prací, 1977, s. 91 - 102.
(mj. Golčův Jeníkov, Světlá nad Sázavou)

Trávníček, D.: **Trstěnická a Haberská cesta**, Lidé a země 32, 1983, s. 424 - 425

Tuček, V.: **Historie obce Vilémova**, Vilémov (Obecní úřad) 1997, 46 s.

Úlovec, J.: **Rejstřík dlužníků berně z roku 1579**, Tábořský archiv 7, 1995 - 1996, s. 133 - 175
(mj. Bezděkov, Dobkov, Dolní Krupá, Nejepín, /Nový/ Studenec, Slavíkov, Vilémovice)

Urbanová, M.: **Vysoký kámen na Pepereku**, Z pověstí Vysočiny, 1995, místo vydání a vydavatel neuvedeni.
(mj. Čebín, Golčův Jeníkov, Hradiště /u Libice n. D./, Jilem, Krucemburk, Ostružno, Římovice, Sokolov, Žabokřty)

Vaněk, J.: **Z historie havlíčkobrodského gymnázia**, in: Almanach 260 let Gymnázia v Havlíčkově Brodě, 1995, s. 11 - 12

Vaněk, J.: **Přehled významných žáků a profesorů havlíčkobrodského gymnázia**, in: Almanach 260 let Gymnázia v Havlíčkově Brodě, 1995, s. 58 - 79

Vlček, P. - Sommer, P. - Foltýn, D.: **Encyklopedie českých klášterů**, Praha (nakl. Libri) 1997, 782 s.
(mj. Golčův Jeníkov, Havlíčkův Brod, Pohled, Vilémov)

Zahradník, P.: **Santini v Želivě**, Průzkumy památek II, 1995, s. 3 - 22.
(mj. Pohled, Rozsochatec, Skála)

Zaoralová, M.: **Velkostatek Polná - Přibyslav a Pohled, jeho historický a správní vývoj a dějiny jeho archivu**, Sborník archivních prací 28, 1977, s. 143 - 183.

Zaoralová, M.: **Z dějin hospodaření na velkostatku Polná - Přibyslav a Pohled**, in: 500 let privilegia Viktorina z Kunštátu městu Polné. Polná (Městský národní výbor) 1979, s. 24 - 40.
(mj. Jitkov, Juliánov, Keřkov, Kohoutov, Krucemburk, Oudoleň, Pohled, Přibyslav, Ranský dvůr, Ronov, Roušňany, Rýdlov, Termesivy)

Zborovská, Z.: **Havlíčkobrodsko**, Fot. M. Stecker. Havlíčkův Brod (okresní úřad), 1996. 24 s., barev. fot.

Zborovská, Z.: **Stamicova doba v Německém Brodě**, in: Jan Václav Stamic 1717 - 1757, 1997, s. 10 - 20.

Zemek, V.: **Cestami po Vysočině**, Kámen (Zemědělské obchodní družstvo) 1996, ed.: Růžička K., 149 s.
(Habry a širší okolí)

SKARNOVÉ LOŽISKO VLASTĚJOVICE (HAMMERSTADT) U ZRUČE NAD SÁZAVOU - ZAJÍMAVÁ GEOLOGICKÁ A MINERALOGICKÁ LOKALITA.

Petr Pauliš

Úvod

Jednou z českých, dosud geologicky i mineralogicky velmi zajímavých lokalit, jsou Vlastějovice. I když vlastní vlastějovické ložisko neleží přímo na území havlíčkobrodského okresu, má k tomuto regionu nejen po geologické stránce velmi blízko. Skarny jsou v současnosti otevřené kamenolomem, který se rozkládá cca 600 m SV od obce, na jižním úbočí vrchu Fiolník (518 m n.m.), na dílčí, dnes již odtěžené elevaci Holého vrchu (7 km V od Zruče nad Sázavou a 8 km ZSZ od Ledče nad Sázavou). Vstup do kamenolomu je po levé straně silnice vedoucí z Vlastějovic do Pavlovic (cca 1 km od Vlastějovic). Lokalita má velmi pestrý minerální obsah (známo přes 50 minerálních druhů) tří paragenezí (skarnová, pegmatitová, hydrotermální).

Historie

Dějiny zdejšího dolování železných rud se v minulosti zabývali hlavně Sellner (1926) a Urban (1959), souborně pak Koutek (1950). Ucelený historický přehled podává Vavřín (1960) a Žáček (1985). Dějiny dolování u Vlastějovic se též zabýval Smítka (1990).

Vznik Vlastějovic spadá do poloviny 14. století, kdy zde byla vybudována tvrz, okolo níž vzniká později i osada. Její název je odvozen od jména zakladatele tvrže Vlastěje. Vlastní počátky dolování železné rudy u Vlastějovic nejsou přesně známy, s těžbou se započalo pravděpodobně na počátku 16. století. Písemné zprávy jsou až z první poloviny 16. století, kdy tvrz a doly kupuje v roce 1538 za 15 tisíc kop grošů vladyka Jindřich Firšic z Nabdína (Heinrich Fürschitz von Nabdin). V roce 1540 dostává kutací právo od Ferdinanda II., Vlastějovice jsou přejmenovány na Hammerstadt a povýšeny na městys (hornický znak). Nejstarší, převážně povrchové důlní práce byly situovány do těsné blízkosti hornického kostelíka Sv. Maří Magdaleny. Pod svahem Fiolníku staví Firšic třímetrové pece, k pohybu měchů využívá vodního náhonu. Po smrti Firšice v r. 1549 zde začíná nejprve s malým úspěchem dolovat sama vrchnost, později začíná doly pronajímat. Dochází k častému střídání majitelů. Ruda se již těží podpovrchově šachticemi (bližší zprávy o těžbě ve Vlastějovicích však po celých 300 let chybí). Až z roku 1787 pochází návrh na znovuzřízení starých dolů (Kunohorský archiv) (Smítka 1990). V roce 1803 se zde pracuje na 3 jamách o hloubce až 30 m. V roce 1800 byla založena nová huť v nedalekých Bučících (dnes Budčice). Vlastějovické rudy zde byly míchány s limonity od Hněvkovic, Štičl a Křemelska. V roce

1841 přechází obec do rukou rodu knížat z Auersperku. V roce 1851 kupují vlastějovické doly, vysokou pec a slévárnu bratři Jan a Václav Svobodové. V tomto roce byl celý prostor pokryt důlními mírami (ze starých to byly míry Magdalena, Václav a Josef, z později ohlášených díla Zahradecký a Anna) (Příbil 1994). Během podnikání bratrů Svobodových se zde těží 300 - 500 t rudy ročně. Po smrti nejmladšího Josefa (1866), který řídil závod, doly začínají opět chátrat. V roce 1889 kupuje doly kutnohorský Dr. Mlčan. Na přelomu století jsou opět opuštěny. V roce 1909, po otevření posázavské dráhy (Kácov - Světlá nad Sázavou), jsou kutací práce obnoveny vídeňskou firmou Petzold a spol. Práce probíhají intenzivně v letech 1909 až 1911 a později v letech 1917 - 1922. V tomto období byla prohloubena hlavní šachta Rudolf na 101 m a spojena se 380 m dlouhou štolou, raženou od Vlastějovic. Nové dolování (v roce 1922 ukončené) zahájila až 3.10. 1939 Pražská železářská společnost - PŽS (Prager Eisen-Industrie Gesellschaft). Od roku 1941 začíná etapa velkého rozfáření ložiska, které umožnilo zvýšit těžbu v roce 1944 na 70 t rudy denně (1946 - 100 t). Těžená ruda je převážena do nedaleké železniční stanice odkud je transportována do Kladenských železáren. V roce 1945 byla na PŽS uvalena národní zpráva a v době od 1.1. 1946 do 31.12. 1949 byla tato společnost převedena pod Středočeské uhelné a železnorudné doly n. p. (SUZD) se sídlem v Kladně, od 1.1. 1950 byly železnorudné doly delimitovány pod nově vytvořený podnik Železnorudné doly a hrudkovny Ejpovice n.p. V roce 1965 bylo již hlavní ložisko vyčerpané a provoz dolů byl proto v roce 1967 ukončen. V letech 1945 - 1965, kdy těžba probíhala hlavně na větším ložisku Holého vrchu rozfáraného na 10 patrech, zde bylo celkem vytěženo 440 kt rudy (nejvyšší roční těžba byla v r. 1962 - 35,5 kt). Vysoká pevnost skarnů umožnila dobývání otevřenou komorou z mezipatrových chodeb. Rudnina se vyvážela po štolovém patře na povrch. Podle výpočtu zásob (1.7.1967) zde zůstalo nevytěžených 479 kt rudy o průměrném obsahu 37,32 % Fe.

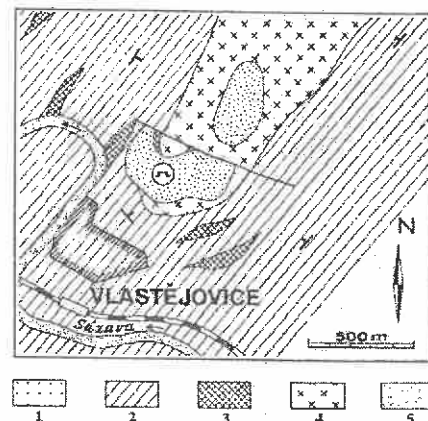
V roce 1967 je na Holém vrchu otevřen kamenolom, který je v provozu dodnes. Roční těžba se pohybuje kolem 105 - 110 tisíc m³ (produkce štěrků cca 280 kt/ročně). Zpracovávají se skarny a ortoruly. Celkové zásoby na Holém vrchu se pohybují kolem 1,9 mil. m³ kameniva a 3,8 mil. m³ na Magdalenském ložisku (Pták 1987). Majiteli kamenolomu jsou postupně Rudné doly Příbram (do 1988), Štěrkovny a pískovny Praha, v současnosti je lom v soukromých rukou (Kamenolom Vlastějovice s.r.o.).

Stručná geologie ložiska

První stručný popis hornin v okolí ložiska podal již v roce 1863 Andrian, mnohem podrobnější údaje však uvádí až Katzer (1904), který srovnává vlastějovické ložisko s malešovským. Rozlišuje pararuly a ortoruly, všimá si však hlavně žil pegmatitů. Skarn označuje jako "Hornblendegranatgestein" a předpokládá jeho magmatický původ. Podrobně popsal geologickou situaci Sellner (1926), podle něhož vznikl skarn přeměnou nečistého vápence. Zoubek (1946) předpokládá vznik ložiska regionální metamorfózou sedimentárních železných rud. Po všech stránkách velmi podrobně popsal ložisko i jeho okolí Koutek (1950, 1959 a 1964). Ten považuje za nejpravděpodobnější, že ložisko vzniklo pyrometasomatózou vápence na kontaktu se žulovou intruzí a pozdější regionální metamorfózou.

Širší okolí Vlastějovic je budováno převážně katazonálními horninami moldanubika, které řadíme do tzv. ledečsko - chýnovského pruhu pestré série. Převládajícími horninami jsou pararuly. Dalšími význačnými horninami jsou ortoruly, vytvářející velké těleso, tvořící jádro fiolnické synklinály. Nevelká ložní tělesa v pararulách vytvářejí šedočerné až černozeleň amfibolity. Z dalších hornin se v blízkém okolí Vlastějovic objevují nevelká tělesa krystalického vápence a vločky kvarcitů.

Vlastní ložisko je tvořené skarnem, který zde vytváří dvě rozsáhlá a tři menší tělesa vázaná na mohutnou ortorulovou synklinálu uloženou konkordantně v pararulách. Synklinála má protáhlou stavbu ve směru JZ-SV, táhnoucí se od Vlastějovic přes Holý vrch a Magdalenu dále až k Fiolníku. Největší skarnové těleso se vyskytuje na Holém vrchu (ložisko Holého vrchu) a v okolí zbytků kostelíka Sv. Maří Magdaleny (magdalenské ložisko). Drobná tělíska objevíme u kóty 510 m Šediviny a na místě zvané "Štůlky".

- 1 - skarn
- 2 - pararuly, částečně migmatizované
- 3 - amfibolity
- 4 - ortoruly
- 5 - kvartérní sedimenty

Skarnové těleso na Holém vrchu má protáhlý, ploše elipsovité tvar ve směru V-Z a dosahuje na povrchu délky 470 m, jeho nepravá mocnost kolísá od 120 do 180 m. Úklon čocky se pohybuje od 30 do 60° k S. Od magdalenského skarnového tělesa je odděleno mohutnou tektonickou poruchou, doprovázenou mylonitovým pásmem. Magdalena pokračuje skarn pod úroveň 10. patra (dědičná štola), má tedy mocnost větší než 136 m. Těleso má kosočtverečný tvar s delší osou na povrchu dlouhou 420 m a šířkou 230 m. Do budoucna se i zde plánuje s otvorkou kamenolomu. Magnetit je ve skarnu rozptýlen a tvoří nepravidelné šmouhy, čocky až lité rudy. Na ložisku Holý vrch bylo těženo příkré upadající magnetitové těleso dlouhé přes 100 m a mocné přes 10 m, které do hloubky vyklínilo. Obsah železa v rudě se pohyboval kolem 50 %.

Petrograficky má skarn velmi kolísavé složení. Je tvořen hlavně granátem a pyroxenem, v menší míře je zastoupen epidot a magnetit. Tyto minerály vytvářejí buď monominerální partie nebo různé typy páskovaného skarnu. Při okrajích skarnových těles přistupuje amfibol, biotit a křemen. Nejčastějšími minerálními asociacemi jsou: pyroxen + granát, pyroxen + granát + magnetit, pyroxen + granát + epidot, pyroxen + amfibol, amfibol + biotit + granát a granát + křemen + biotit. Z vedlejších minerálů jsou ve skarnech přítomny: kalcit, živce, pyrit, hematit, fluorit, allanit, apatit, titanit, rutil, skapolit a zirkon. Na styku skarnu s rulovým pláštěm došlo ke vzniku až 3 m mocné zóny hybridních hornin (podobným amfibolickým dioritům). Tyto horniny jsou většinou masivní; vedle amfibolu obsahují živce (ortoklas, mikroklin, méně plagioklas), křemen, biotit, akcesorický je titanit a apatit.

Velmi blízké složení skarnu mají žíly mladšího klinopyroxenu doprovázené hlavně epidotem a granátem. V dutinách žil se vyskytují až 2 cm velké sloupcovité krystaly tohoto pyroxenu spolu s 1 - 5 cm velkými krystaly epidotu. Někdy bývají tyto žíly zcela vyplněny kalcitem. Nejmladším minerálem této parageneze je křemen vyplňující vláskovité trhlínky, nehojný je apatit.

Pegmatity vlastějovického ložiska

Častým a typickým znakem vlastějovického skarnu jsou pegmatity. Jedná se o skarnem kontaminované pegmatity s často vyvinutými reakčními lemy, výrazně se lišícími od pegmatitů z okolních rul. Charakteristický je pro ně obsah fluoritu, allanitu a nerostů paragenezí závislých na okolním skarnu. Vavřín (1962) zachytil na 10. patře magdalenského ložiska 70 pegmatitových těles, počet pegmatitů v kamenolomu se odhaduje na 100. Podle obsahu charakteristických minerálů dělí Vavřín pegmatity do tří skupin:

1. nejběžnější plagioklasové (převládá oligoklas) pegmatity s malým množstvím K-živce, křemene a kolísajícím množstvím fluoritu,
2. pegmatity s metasomatickým albitem obsahující dále mikroklin, křemen, fluorit, biotit a turmalin,
3. pegmatity jež vedle nerostů prvního typu obsahují ještě kalcit, granát, epidot a hnědoružový albit.

Součástí reakčních lemů u pegmatitů ze skarnu bývá biotit a hlavně velké, sloupcovité krystaly amfibolu. Pegmatity tvoří nepravidelné žíly a protáhlé čocky, většinou strmě ukloněné, nejvýše 3 m mocné (nejčastěji však kolem 30 cm). Výjimkou je mohutná pegmatitová žíla o kolísavé mocnosti 1 - 5 m vyvinutá v podloží skarnového tělesa Holého vrchu na rozhraní ortoruly a skarnu. Ve většině pegmatitů se vyskytuje fluorit a metamiktní allanit; mezi další akcesorie patří pyroxen blízký hedenbergitu, turmalin, titanit, apatit, granát (andradit, grosular), epidot, magnetit, chlorit, kalcit, pyrit a další. Výjimečně byla zjištěna dvě silně diferencovaná pegmatitová tělesa. V jednom byla vyvinuta albitová metasomatóza (zjištěn rubelit s bavenitem). U druhého zonálního tělesa byla odkryta hrubě bloková zóna, v jejíž dutině byly nalezeny až 25 cm velké krystaly záhnědy až morionu porostlé krystalky apofylitu. Na Holém vrchu jsou pegmatity hojnější než na magdalenském ložisku. Kromě typických pegmatitů se vzácně v lomu vyskytují žíly upomínající na alpskou paragenezi, obsahující velké krystaly křemene s prehnitem. Geochemický se ve zdejších pegmatitech uplatňuje především F, TR, Fe, Mg a Ca.

Hydrotermální Sb zrudnění

Hydrotermální žilné Sb-zrudnění bylo ve Vlastějovicích popsáno Koutkem a Žákem (1953). Bylo zjištěno při těžbě magnetitu na 8. a 9. patře západní části dolu na Holém vrchu. Později, po otevření kamenolomu v roce 1967, byla tato mineralizace zastižena i na povrchu při těžbě šterku. Naposledy byla žíla odkryta na úrovni 4. etáže (435 m n.m.) v západní části kamenolomu.

Žilná struktura vyplňuje trhlíny v poruchovém pásmu skarnu. Strmě upadá (kolem 80°) k V a má přibližně severojižní směr. Mocnost zrudněného mylonitového pásma dosahuje 40-60 cm, vzácně až 1,5 m. Zrudnění žíly má ráz vtroušenin, závalků a pásků i plochých čockek. Žíla je tvořena kalcitem a křemenem, velmi vzácně se v křemeni objevuje modrofialový fluorit. Z rudních nerostů je zastoupen především berthierit a pyrit, řidký je antimonit a gudmundit, vzácný je antimonit, pyrotin a mikroskopický chalkopyrit. Nově zjištěný je ryzí antimon (Pauliš a Haake 1995).

Ústí štolý Magdalena pod vrcholem Fiolníku

Staré hornické práce

Se vznikem lomu zmizela v prostoru Holého vrchu valná část starých důlních děl. Na 3. patře byly zastíženy chodby 1. a 2. obzoru (Žáček 1985). Velká komora byla odkryta 4. patrem v srpnu 1995.

Velké množství pozůstatků po staleté těžbě však zůstalo zachováno v okolí Fiolníku v prostoru tzv. magdalenského ložiska. Zvláště pod zbytky kostelíka Sv. Maří Magdaleny se nachází mnoho nepravidelných jam a odvalů až 8 m hlubokých. Kutací práce se zde soustřeďovaly do tří pruhů. Z mladších důlních prací je zde zachována štola Magdalena, ražená ze západního úbočí Fiolníku asi 80 m pod jeho vrcholem. Později byla štola spojena s 10. - štolovým patrem dolu na Holém vrchu. Asi 30 m od ústí této stoly byl přes 100 m hluboký větrací komín, který však byl v roce 1984 zcela zasypán. Vlastní těžná štola, ústící na sv. okraji Vlastějovic slouží dnes jako zásobárna pitné vody. Současný stav důlních prostor popisuje Příbil (1994), který představuje zdejší podzemí i na přehledném axonometrickém plánu.

Přehled a stručný popis nejdůležitějších minerálů

Přehled dosud zjištěných minerálů ve Vlastějovicích:

Albit	Datolit	"Limonit"
Allanit - (Ce)	Diopsid	Mikroklin
Almandin	Elbait	Muskovit
Alunogen	Epidot	Oligoklas
Amfibol	Fenakit	Ortoklas
Anatas	Fluorit	Prehnit
Andradit	Goethit	Pyrhotin
Antimon	Grossular	Pyrít
Antimonit	Gudmundit	Pyrochlor
Apatit	Hastingsit	Rutil
Apofylit	Hedenbergit	Senarmontit
Arsenopyrit	Hematit	Scheelit
Bastnäsit	Chalcedon	Skapolit
Bavenit	Chalkopyrit	Skoryl
Berthierit	Chapmanit	Stibiconit
Biotit	Chlorit	Thorit
Buergerit	Kalcit	Uraninit
Danburit	Křemen	Zirkon

Albit

V místních pegmatitech zjistil Vavřín (1962) tři generace albitu. Albit I tvoří nepravidelné shluky a proužky v mikroklinu, od kterého ho nelze makroskopicky odlišit. Albit II tvoří až 2 mm velké lištovité krystalky a albit III vytváří hnědorůžové shluky.

Allanit-(Ce)

Hojnou součástí vlastějovických pegmatitů je allanit tvořící až 20 mm velká zrna nebo idiomorfne omezené sloupečkovité max. 10 mm dlouhé krystalky. Je temně hnědý až černý s charakteristickým smolným leskem. Jeho krystalky a zrna se hromadí v reakčních amfibolových lemech, v tmavém fluoritu nebo v plagioklasu. Allanit je metamiktne přeměněn a kolem jeho zrn ve fluoritu jsou vyvinuté pleochroické dvůrky (Bouška et al. 1960). Podrobně se místním allanitem zabýval Chramosta (1980), který zde rozlišil jeho dva typy. Prvním typem je hnědý allanit, masného lesku a zemitého vzhledu, druhým je černý, smolně lesklý allanit, který je často prorůstán fluorapatitem. Allanity podle tohoto autora obsahují 5.50 - 15.20 % CaO, obsahy vzácných zemin jsou následující: La 2.19, Ce 3.38, Nd 0.89, Sm 0.11, Eu 0.009, Gd 0.085, Tb 0.047, Tm 0.0017, Lu 0.0006 %, obsahy Th 2.30 a U 0.065 %.

Přeměnou allanitu vznikají žlutavé až žlutohnědé práškovité sekundární minerály, z nichž byl jako pravděpodobný identifikován pouze bastuäsit.

Amfibol

Amfibol je ve Vlastějovicích významně zastoupen především v okoloskarnových hybridních horninách a v pegmatitech. Směrem od kontaktu do středu skarnového tělesa jeho množství rychle klesá. Obsah MgO kolísá v rozmezí 1 - 7 %, obsah Na₂O = 0,82-1,78 % a K₂O = 0,58 - 2,59 %. Nápadné jsou amfiboly z pegmatitů (především z jejich lemů) tvořící 1-10 cm velké, černé, hrubě štěpné sloupcovité metakrystaly. Podle klasifikace Leakea (1978) odpovídá místní amfibol hastingsitu, hastingsistickému amfibolu až hořečnatému hastingsitu (Žáček - Povondra 1991).

Anatas

Vzácně zarůstá do šedozeleného zrnitého titanitu, který vytváří v pegmatitu na Holém vrchu zrna až 1 cm velká (Rezek - Krist 1985). Anatas tvoří protažená zrna až 1 mm velká.

Antimon

Ryzí antimon vytváří v křemenu O,X - 2 mm velká cínově bílá, nepravidelně omezená zrnka, která mají charakteristický nažloutlý odstín. Spolu s ním se v drobných, 1-2 cm mocných křemenných žilkách pronikajících

mylonitem objevují drobná max. 1 mm velká stříbrně bílá zrna gudmunditu a až 2 mm velké, tabulkovité, tombakově hnědé tabulky pyrotinu (Pauliš - Haake 1995).

Antimonit

Vyskytl se na hydrotermální žíle spolu s podstatně hojnějším berthieritem. Oproti němu jsou jeho krystalky širší a krátce stébelnaté (Koutek - Žák 1953).

Apofylit

Vytváří bílé lupenité nebo paprscité agregáty až několik mm velké, které prorůstají krystalky křemene.

Arsenopyrit

Tvoří vzácně jemnozrnné impregnace s pyritem v křemen - kalcitové žilovině. Makroskopicky je neodlišitelný od podobného gudmunditu (Koutek - Žák 1953).

Bavenit, datolit a danburit

Tyto minerály se vyskytují ve třetím typu pegmatitů (podle dělení Vavřína). Tvoří bílé až světle šedé destičkovité či zrnité agregáty v dutinách pegmatitu spolu s krystaly K-živce, záhnědy a vzácného albitu. Všechny tyto minerály patří k nejmladším minerálům.

Berthierit

Berthierit je nejhojnějším sulfidem na hydrotermálních žilách. Jeho stébelnaté, až několik cm velké agregáty zarůstají do křemen-kalcitové žiloviny (Koutek - Žák 1953). V nedávné době se v kamenolomu našly až 3 cm dlouhé vějířkovité agregáty velmi dobré sběratelské kvality. Berthierit bývá často přeměněn na žluté a červenavé práškovité sekundární minerály (stibiconit a senarmontit).

Biotit

V malém množství se vyskytuje ve skarnových tělesech, kde je vázán na úzké, několik dm, výjimečně metrů mocné zóny hybridních hornin na jejich okraji. Druhou formou výskytu biotitu jsou reakční lemy některých pegmatitových žil. Žáčkem a Povondrou (1991) analyzovaný biotit se blíží svým chemismem siderofylitu.

Epidot

Ve Vlastějovicích lze odlišit jeho dva typy: skarnový a žilný. Skarnový epidot je žlutozelený, velmi jemnozrný, tvořící pásy s ostatními skarnovými minerály. Sběratelsky zajímavý je především druhý typ epidotu tvořící až 10 cm dlouhé sytě zelené sloupcovité krystaly. Vyskytují se na 10-15 cm mocných žilách často spolu s kalcitem, z kterého se dají vyleptat kyselinou.

Fenakit

Velmi vzácně se byl v jedné 20 cm mocné pegmatitové žilce zjištěn spolu s buergeritem fenakit. Tvoří bezbarvé až narůžovělé sloupcovité až 8 mm dlouhé, nedokonale vyvinuté krystalky (Staněk - Schnorrer 1993).

Fluorit

Je typickým minerálem zdejších pegmatitů. Vyskytuje se téměř na všech pegmatitových žilách. Jeho barva kolísá od čiré přes světle nařezavělou až k černofialové. Nejhojnější jsou temně fialové fluority obsahující často makroskopický allanit. Fluorit bývá nepravidelně rozptýlen, někdy se však koncentruje do lemů na okraji žil. Zrnité agregáty fluoritu dosahují max. rozměrů 10 cm, výjimečně 15 cm. Místní fluorit má silnou termoluminiscenci, při zahřátí na 200 - 300°C modrozeleně světélkuje (Vavřín 1962). V epigenetických kalcitových žilách ve skarnu byla zjištěna mladší generace fluoritu. K ojedinělým nálezům patří krystalovaný fluorit (max. 5 mm velké) nalezený v pegmatitové dutině na 5. patře spolu s krystaly záhnědy a ortoklasu (Čujan 1966).

Goethit

Jeho hnědé jehličkovité agregáty vzácně povlékaly krystaly kalcitu. Z magdalenského ložiska ho uvádí Turnovec (1969).

Granáty

Granáty jsou ve Vlastějovicích nejhojnějšími skarnovými minerály. Granáty vlastních skarnu tvoří celistvé, masově červené granátovce nebo tvoří pásy s pyroxenem a epidotem. Vyznačují se převahou grossularové složky nad andraditovou a nízkým podílem složky almandinové (7-14 %). Nejvyšší podíl andraditové složky (48 %) má krystalovaný granát (průsvitné krystaly až 25 mm velké) objevující se často na trhlinách. Výraznou skupinu tvoří granáty hybridních homín, které se vyskytují při okraji skarnového tělesa. Mají podstatně vyšší podíl almandinové složky (až 90 %) (Žáček - Povondra 1991).

Gudmundit

Byl zjištěn v silně karbonatizovaném skarnovém mylonitu (Žák 1953), který doprovází hydrotermální žíly s antimonovým zrudněním. Makroskopicky je nerozeznatelný od arsenopyritu. Tvoří nepravidelně omezená, stříbrolesklá až 5 mm velká zrna, vyskytující se spolu s drobnými krystalky pyritu. V minulosti byl zaznamenán na 9. patře ložiska Holý vrch, v současnosti se objevuje i v kamenolomu v okolí hydrotermálních žil. Nově byla jeho max. 1 mm velká zrna zjištěna spolu s ryzím antimonem Paulišem a Haakem (1995) na 4. etáži v západní části kamenolomu v roce 1994.

Hematit

Jako hematit byly rentgenograficky určeny drobné červené šupinky uzavírané v kalcitu na magdalenském ložisku (Turnovec 1969).

Chalcedon

Tvoří vzácně až 2 mm silné šedé povlaky na povrchu kalcitových krystalů.

Chapmanit

Byl ve Vlastějovicích poprvé nalezen v roce 1995. Vytváří šedozeleň povlaky na skarnu v okolí žil s Sb mineralizací (Pauliš - Haake 1996).

Chalkopyrit

Vytváří drobné, max. 3 mm velké krystalky na styku kalcitových žil se skarnem. Byl zjištěn spolu s berthieritem v mikroskopické formě (Koutek - Žák 1953).

Chlorit

Tvoří nehojné zelené šupinkovité agregáty v žilkách s pyritem v pegmatitu. Byl zjištěn Vavřínem (1962) na magdalenském ložisku.

Kalcit

Vlastějovickými kalcitovými žilami se podrobně zabýval Turnovec (1969), který odsud popisuje 5 kalcitových generací. Velikost kalcitových krystalů se pohybuje od několika mm do 40 cm (nejčastěji do několika cm).

Křemen

Křemen se zde vyskytuje jak v pegmatitech, tak v hydrotermálních žilách s Sb rudami. Ve skarnech je přítomen zrnitý křemen v menší míře. Krystalovaný křemen tvořící až 3 cm velké krystaly (porostlé prehnitem

a apofylitem) se vyskytly v 5 cm mocné čočkovité žilce při severním okraji skarnu na Holém vrchu.

Z křemenných variet zde byla zjištěna záhněda a ametyst. Obě křemenné odrůdy uvádí z Vlastějovic již Katzer (1904). O výjimečném nálezu až 60 cm velkých krystalů záhněd z 5. patra referuje Čujan (1966). Spolu s nimi se vyskytly až 25 cm velké krystaly ortoklasu a až 5 mm velké krystaly fluoritu.

Magnetit

Středem zdejšího ekonomického zájmu po více než čtyři století byl magnetit. Tvoří často poměrně čisté, jemnozrné lité rudy, vedle toho je jako běžná příměs rozptýlen v řadě typů skarnových hornin. Vzácněji byl magnetit nalezen v 1-3 mm velkých oktaedrických krystalcích zarostlých v pyroxenu. Magnetitové polohy ve skarnu mají mocnost 0, X - 10 m. Chemismem magnetitu se v poslední době zabýval Žáček a Povondra (1991).

Mikroklin a ortoklas

Oba dva makroskopicky neodlišitelné draselné živce byly zjištěny v místních pegmatitech, kde tvoří světle růžová a nahnědlá až 10 cm velká zrna (Vavřín 1960).

Oligoklas

Vyskytuje se téměř ve všech pegmatitových žilách, kde obvykle tvoří bílá, až 12 cm velká zrna. Často bývá přeměněn na jílové minerály a částečně i sericitizován.

Pyrotin

Vzácně se vyskytuje na hydrotermálních žilách ložiska Holý vrch. Ojediněle byl zjištěn makroskopický pyrotin v kalcitu, kde tvořil až 1 mm velké tabulkovité krystaly (Koutek - Žák 1953).

Pyrit

Je hojným minerálem na žilách i v sousedním mylonitizovaném skarnu. Na žilách bývá jemnozrný, v mylonitu tvoří až 5 mm velké krychlové krystaly (Koutek - Žák 1953).

Pyrochlor

Je velmi vzácný v pegmatitu na Holém vrchu (Rezek - Krist 1985). Tvoří hnědá izometrická zrna až 4 mm velká s tmavě zeleným odleskem. Má lasturnatý lom, z těžkých prvků je přítomen Nb, Ta > Sn > U.

Pyroxen

Je vedle granátu hlavní součástí skarnu. Ve skarnu tvoří nejčastěji drobná, světle až tmavozelená (až skoro černá) zrnka o velikosti do 2 mm. Vytváří monominerální partie nebo pásy s ostatními minerály. Ve skarnových dutinách vytváří až 2 cm velké, tlustě tabulkovité krystaly. Podle chemického složení se jedná o pyroxen řady diopsid - hedenbergitové. Největší část analyzovaných vzorků (Žáček - Povondra 1991) odpovídá hořečnatému hedenbergitu s 20 - 40 % podílem diopsidové složky. Tomuto pyroxenu je blízký i pyroxen, který tvoří několikamilimetrová, dokonale štěpná zelená zrna v pegmatitu.

Scheelit

Tvoří alotriomorfně omezená, maximálně 1 mm velká zrnka ve skarnu. Byl zjištěn Sztachem (1985) na třetí lomové etáži ve starých dobovkách po těžbě magnetitu.

Senarmontit

Tvoří světle až temně červenohnědé jemnozrné až zemité agregáty obklopující navětralý berthierit. Červené zbarvení je způsobeno obsahem železitého pigmentu (9,9 % Fe_2O_3). Senarmontit vzácně pseudomorfózuje drobné 1-2 mm dlouhé berthieritové jehličky (Pauliš 1994).

Stibiconit

Stibiconit vyskytující se spolu se senarmontitem tvoří až 15 x 2 cm velké syté žluté až žlutohnědé jemnozrné a práškovité výplně dutin korodovaného křemene. Místy uzavírá reliktu berthieritu nebo pseudomorfózuje jeho jehlicovité krystaly (Pauliš 1994).

Thorit

Byl zjištěn (Rezek - Krist 1985) spolu se zirkonem v pegmatitu na Holém vrchu. Tvoří černá izometrická zrna se zelenavým odstínem až 5 mm velká. Na zrnech je dobře patrný metamiktní rozpad. Poměr Th:U dosahuje 3:1.

Titanit

Spolu s amfibolem se v místních pegmatitech poměrně vzácně objevují žlutohnědé až temně hnědé idiomorfní až 15 mm dlouhé krystalky titanitu. Hliníkem bohatý titanit (až 9,3 % Al_2O_3) popsal z pegmatitu Mrázek a Vrána (1984). Ve skarnu je běžnou akcesorií zjištěnou mikroskopicky hlavně v granátu a epidotu. Skarnový titanit obsahuje též zvýšený podíl Al_2O_3 (kolem 3.5 %) (Žáček - Povondra 1991).

Turmaliny

Vavřín (1962) uvádí ze dvou pegmatitových žil magdalenského ložiska vzácný černý turmalin, tvořící nepravidelné síťivo a až 2 cm velké shluky. Staněk a Schnorrer (1993) popisují vzácné nálezy krystalovaného skorylu, které jsou porostlé drobnými krystaly červeného elbaitu. V některých dutinách tohoto vzácného Li-pegmatitu se vyskytly i samostatné krystalky rubelitu, charakteristické zvýšeným obsahem Ca a Mn. Tito autoři dále popisují až 3 cm dlouhé a 5 mm široké prismatické krystaly hnědočerné barvy, které jsou pravděpodobně buergeritem.

Uraninit

Vzácně se vyskytl v pegmatitu na Holém vrchu (Rezek - Krist 1985). Tvoří izometrická zrna až 5 mm velká. Ojedinelá byla hypidiomorfní zrnka až 1 mm velká s patrnými plochami (100).

Zirkon

Byl zjištěn (Rezek - Krist 1985) v pegmatitu na Holém vrchu. Tvoří alotriomorfní zrna až 10 mm velká, která zarůstají do křemene či živce. Mají hnědočervenou barvu. Vzácně jsou až 1 mm velké krystaly s plochami (111), (110) a (100).

Současný stav lokality a možnosti sběru:

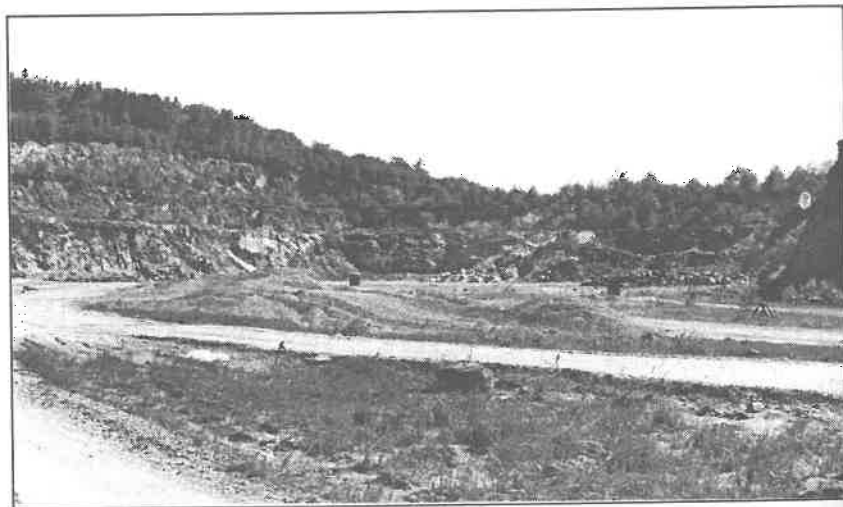
Kamenolom rozkládající se nedaleko Vlastějovic je i dnes nadějným a často vděčným nalezištěm minerálů. Vzhledem k poměrně značným objemům těžby se zde často horninový materiál obměňuje. Mimo sběratelsky méně zajímavých skarnových minerálů, se oblibě těší především pegmatity, v kterých dnes můžeme sbírat celou řadu vzácných minerálů a hydrotermální rudní žíly s pěkným berthieritem a zajímavým gudmunditem. Kamenolom je možné navštívit po domluvě s vedením.

Literatura:

- Bouška V. - Čech F. - Johan Z. (1960): Study of some czechoslovak metamict orthites. - Acta Univ. Carol., Geol., 1, 3-22. Praha.
 Čujan J. (1966): Nález velkých krystalů záhnědy na skarnovém ložisku ve Vlastějovicích zsz. od Ledče nad Sázavou. - Čas. Nár. Muz., Odd. přírodověd., 135, 232-233. Praha.
 Chramosta J. (1980): Metamiktiní stav allanitů z Vlastějovic nad Sázavou. - Dipl. práce, PF UK, Praha.
 Katzer F. (1904): Notizen zur Geologie von Böhmen IV. Die Magneteisen Erzlagerstätten von Maleschau u. Hammerstadt. - Verh. der K.K. Geol. Reichsanstalt., 193-200. Wien.

- Koutek J. (1950): Ložisko magnetovce skarnového typu u Vlastějovic v Posázaví. - Rozpr. Čs. Akad. Věd, Ř. mat. přír. Věd, 60, 27, 1-30. Praha.
 Koutek J. (1959): Hybridní horniny na magnetovcovém ložisku na Fiolníku u Vlastějovic v Posázaví. - Čas. Nár. Muz., Odd. přírodověd., 128, 1 - 4. Praha.
 Koutek J. (1964): Magnetovcová ruda magdalenské skarnové kry ve Vlastějovicích. - Zpr. geol. Výzk. v roce 1964, 39 - 41. Praha.
 Koutek J. - Žák L. (1953): Epigenetické antimonové rudy na magnetitovém ložisku skarnovém ve Vlastějovicích v Posázaví. - Sbor. Ústř. Úst. geol., Odd. geol., 20, 593-612. Praha.
 Kratochvíl J. (1964): Topografická mineralogie Čech VII. - NČSAV, Praha.
 Leake B.E. (1978): Nomenclature of amphibolites. - Canad. Mineralogist, 16, 501-520. Ottawa.
 Mrázek Z. - Vrána S. (1984): Highly aluminian titanite from a plagioclase-fluorite pegmatite in skarn at Vlastějovice, Czechoslovakia. - N. Jb. Miner., Mh., 251-256. Stuttgart.
 Novák M. - Hyršl J. (1992): Vlastějovice near Zruč nad Sázavou, pegmatites with fluorite penetrating skarn. In.: Lepidolite 200, field trip guidebook, Nové Město na Moravě, 33-37.
 Pauliš P. (1994): Sekundární minerály antimonu ze skarnového ložiska Vlastějovice v Posázaví. - Čas. Nár. Muz. (Praha), Ř. přírodověd., 162, 91-92. Praha.
 Pauliš P. - Haake R. (1995): Ryzí antimon z Vlastějovic v Posázaví. - Bull. min.-petr. odd. Národ. muz. v Praze, 3, 240. Praha.
 Pauliš P. - Haake R. (1996): Über die Skarnlagerstätte Vlastějovice (Hammerstadt) in Böhmen, Tschechische Republik. - Mineralien Welt, 7, 5, 47-56. Haltern.
 Přibil M. (1994): Dolování u Vlastějovic. - Krasová deprese, 1, podzim 1994, 2 - 8. Praha.
 Pták J. (1987): Závěrečná zpráva a výpočet zásob ložiska Vlastějovice (k 31. 12. 1985). Surovina stav. kámen. - Rudné doly Příbram. GF FZ 6179.
 Rezek K. - Krist P. (1985): Předběžná zpráva o výskytu nerostů U-Th, Ti-Zr a Nb-Ta v pegmatitu na Holém vrchu u Vlastějovic, zsz. od Ledče nad Sázavou. - Čas. Mineral. Geol., 30, 434. Praha.
 Sellner F. (1926): Die Magnetitlagerstätte der Tschechoslowakischen Republik. - II. Hammerstadt (Vlastějovice). - Z. prakt. Geol. Lagerstättenkunde, 34, 164 - 169. Berlin.
 Smitka F. (1990): Pod Fiolníkem 1540-1990. - Kamenoprůmysl Skuteč, 1-48.
 Staněk J. - Schnorrer G. (1993): Phenakit und Buergerit aus dem Skarnsteinbruch Vlastějovice bei Zruč nad Sázavou in Böhmen. -

- Aufschluss, 44, 161-164. Heidelberg.
- Sztacho P. (1985): Nález scheelitového zrudnění ve Vlastějovicích v Posázaví. - Čas. Mineral. Geol., 30,3, 330. Praha.
- Turnovec I. (1969): Hydrotermální kalcitové žíly magdalenského skarnového ložiska u Vlastějovic nad Sázavou. - Čas. Národ. Muz., Odd. přírodověd., 137, 52-59. Praha.
- Urban J. (1959): K dolování železných rud v Posázaví. - Nepubl. zpráva, Geofond. Kutná Hora. GR P 11247.
- Vavřín I. (1960): Pegmatity magdalenského skarnového ložiska ve Vlastějovicích a Geologicko-petrografické poměry území sv. od Vlastějovic n. Sáz. - Dipl. práce PF UK, Praha.
- Vavřín I. (1962): Pegmatity magdalenského skarnového ložiska u Vlastějovic nad Sázavou. - Sbor. Nár. Muz., Ř.B., 18, 4, 89-105. Praha.
- Zoubek V. (1946): Poznámky k otázce skarnů, granulitů a jihočeských grafitových ložisek. - Sbor. St. geol. Ústav. Čs. Republ. 13, 483 - 489. Praha.
- Žáček V. (1985): Mineralogie skarnu u Vlastějovic. - Dipl. práce PF UK, Praha.
- Žáček V. - Povondra P. (1991): Krystalochemie minerálů skarnu z Vlastějovic nad Sázavou. - Acta Univ. Carol., Geol., 1-2. Praha.
- Žák L. (1953): Gudmundit (FeSbS) z Vlastějovic nad Sázavou. - Rozpr. Čs. Akad. Věd, Ř. mat. přír. Věd, 61, 36, 1-9. Praha.

Pohled na horní patro Vlastějovického lomu

VÝSLEDKY KVANTITATIVNÍHO SLEDOVÁNÍ FAUNY MOTÝLŮ NA MONITOROVACÍ PLOŠE PAVLOV U LEDČE NAD SÁZAVOU

Jan Šumpich

Úvod

Region Havlíčkova Brodu patří k entomologicky nejméně prozkoumaným částem Českomoravské vrchoviny, což bylo v minulosti způsobeno - až na několik výjimek - plošnou absencí místních amatérských sběratelů a nezájem externích sběratelů byl zase veden absencí atraktivních vyhraněných biotopů, jako jsou rašeliniště či stepi. Teprve rozvoj poznání přírodních hodnot regionu v několika posledních desetiletích naznačil, že ignorace území amatérskými i profesionálními entomology byla způsobena především hlubokou neznalostí regionu vůbec. Předkládaný příspěvek o motýlech okolí Ledče nad Sázavou je výsledkem zvýšeného zájmu státní ochrany přírody o tento region, který byl již dříve předznamenán (Šumpich 1994), metodicky studie navazuje na práce Šumpich (1995a,b).

Metodika

Fauna motýlů byla sledována na základě materiálu sebraného automatickým lapačem hmyzu, jehož médiem byla výbojka Tesla RVL 125W. Lapač byl v činnosti po čtyři sezóny v letech 1993-96, vždy od cca poloviny dubna do konce října, v roce 1996 z technických důvodů pouze do konce srpna. Všechny druhy vybraných čeledí byly determinovány a sumarizovány.

Stručná charakteristika monitorovací plochy

Sběrný lapač byl instalován v areálu Stanice ochrany fauny Pavlov 5 km východně od Ledče nad Sázavou v nadmořské výšce 450 m. Lapač byl umístěn na okraji rozsáhlé zemědělsky intenzivně využívané louky, která na okrajích přechází do polopřirozených společenstev vlhkých luk. V dosahu účinnosti lapače se v okolí nachází jehličnatý les s převahou smrku a podmáčená olšina podél potoka. Geomorfologicky území leží na Českomoravské vrchovině v celku Hornosázavská pahorkatina (Demek 1987).

Výsledky

Kvantitativně byly sledovány pouze vybrané čeledi, u ostatních byla sledována pouze prezence a těmto skupinám bude věnován jiný příspěvek. V následující stati je podán systematický výčet zjištěných druhů seřazených dle Laštůvka (1993). Každý druh je charakterizován sumou zjištěných jedinců za celé období (údaj před závorkou) a součty jedinců dle jednotlivých let 1993-1996 (údaje v závorce). Za závorkou následuje časové rozpětí výskytu druhu, tzn. datum zachycení prvního a posledního jedince daného druhu.

Hepialidae (2)

- Hepialus humuli* (Linnaeus, 1758): 4(1,1,2,-): 9.6.-22.6.
Hepialus sylvinus (Linnaeus, 1761): 12(4,2,6,-): 9.8.-28.8.

Psychidae (1)

- Taleporia tubulosa* (Retzius, 1783): 1(1,-,-,-): 6.6.1993

Cossidae (1)**Zeuzerinae**

- Zeuzera pyrina* (Linnaeus, 1761): 1(-,1,-,-): 1.6.

Limacodidae (1)

- Apoda limacodes* (Hufnagel, 1766): 5(3,1,1,-): 2.7.-28.6.

Lasiocampidae (6)

- Poecilocampa populi* (Linnaeus, 1758): 132(126,6,-,-): 12.10.-8.11.
Malacosoma neustria (Linnaeus, 1758): 1(-,1,-,-): 7.7.1994
Macrothylacia rubi (Linnaeus, 1758): 42(6,12,20,4): 11.5.-29.6.
Dendrolimus pini (Linnaeus, 1758): 232(148,50,19,15): 26.5.-17.8.
Euthrix potatoria (Linnaeus, 1758): 34(10,4,9,11): 20.6.-14.8.
Cosmotriche lobulina (Den.et Schiff., 1775): 42(29,1,6,6): 10.5.-15.8.

Endromidae (1)

- Endromis versicolora* (Linnaeus, 1758): 63(30,11,10,12): 16.4.-17.5.

Sphingidae (9)**Sphinginae**

- Agrius convolvuli* (Linnaeus, 1758): 2(1,-,1,-): 25.8.-3.10.
Sphinx pinastri (Linnaeus, 1758): 403(204,77,52,70): 27.4.-17.8.
Mimas tiliae (Linnaeus, 1758): 93(41,17,18,17): 30.4.-30.6.
Smerinthus ocellatus (Linnaeus, 1758): 57(21,9,21,6): 11.5.-3.8.
Laotioe populi (Linnaeus, 1758): 178(77,40,35,26): 8.5.-18.8.
Macroglossinae
Proserpinus proserpina (Pallas, 1772): 1(-,-,-,1): 16.5.
Hyles galii (Rottemburg, 1775): 1(1,-,-,-): 31.5.
Deilephila elpenor (Linnaeus, 1758): 20(10,2,3,5): 20.5.-25.7.
Deilephila porcellus (Linnaeus, 1758): 50(32,5,12,1): 11.5.-8.8.

Saturniidae (2)

- Aglia tau* (Linnaeus, 1758): 8(4,-,1,3): 29.4.-20.5.
Saturnia pavonia (Linnaeus, 1758): 14(3,6,3,2): 21.4.-28.5.

Drepanidae (11)**Drepaninae**

- Cilix glaucatus* (Scopoli, 1763): 5(1,2,2,-): 9.6.-1.9.
Falcaria lacertinaria (Linnaeus, 1758): 26(16,6,2,2): 14.5.-18.8.
Drepana falcatoria (Linnaeus, 1758): 374(118,106,99,51): 1.5.-23.8.
Watsonalla binaria (Hufnagel, 1767): 2(-,2,-,-): 2.8.-12.9.
Watsonalla cultraria (Fabricius, 1775): 18(4,6,5,3): 19.5.-1.9.
Thyatirinae
Thyatira batis (Linnaeus, 1758): 34(8,20,2,4): 5.6.-21.8.
Habrosyne pyritoides (Hufnagel, 1766): 320(37,47,53,183): 31.5.-7.8.
Tethea or (Den.et Schiff., 1775): 35(11,10,3,11): 29.5.-16.7.
Tettheella fluctuosa (Hübner, 1803): 9(3,2,1,3): 2.7.-22.7.
Ochropacha duplaris (Linnaeus, 1761): 108(21,50,17,20): 19.5.-6.9.
Achlya flavicornis (Linnaeus, 1758): 11(2,-,1,8): 17.4.-29.4.

Geometridae (168)**Oenochrominae**

- Alsophila aescularia* (Den.et Schiff., 1775): 12(-,-,-,12): 9.4.-23.5.

Geometrinae

- Geometra papilionaria* (Linnaeus, 1758): 77(28,19,23,7): 15.6.-23.8.
Hemithea aestivaria (Hübner, 1799): 6(2,2,1,1): 12.6.-15.7.
Chlorissa viridata (Linnaeus, 1758): 1(-,-,-,1): 2.8.
Thalera fimbrialis (Scopoli, 1763): 3(1,-,2,-): 27.7.-9.8.
Jodis lactearia (Linnaeus, 1758): 3(3,-,-,-): 12.6.-24.6.
Sterrhinae
Cyclophora albipunctata (Hufnagel, 1767): 19(5,4,3,7): 12.5.-22.8.
Cyclophora punctaria (Linnaeus, 1758): 1(-,1,-,-): 12.5.
Cyclophora linearia (Hübner, 1799): 1(-,-,-,1): 17.8.
Timandra griseata (Petersen, 1902): 528(223,206,70,29): 23.5.-15.10.
Scopula immorata (Linnaeus, 1758): 68(6,28,33,1): 23.5.-24.8.
Scopula nigropunctata (Hufnagel, 1767): 1(-,1,-,-): 16.7.
Scopula ornata (Scopoli, 1763): 10(6,1,3,-): 25.7.-24.8.
Scopula immutata (Linnaeus, 1758): 38(11,8,6,13): 7.6.-4.8.
Scopula ternata (Schrank, 1802): 7(1,4,-,2): 19.6.-8.7.
Scopula floslactata (Haworth, 1809): 4(4,-,-,-): 27.5.-28.7.
Idaea dimidiata (Hufnagel, 1767): 132(47,31,27,27): 19.6.-22.8.
Idaea fuscovenosa (Goeze, 1781): 1(1,-,-,-) 6.7.
Idaea biselata (Hufnagel, 1767): 10(1,4,3,2): 15.7.-15.8.
Idaea emarginata (Linnaeus, 1758): 58(12,3,28,15): 11.7.-14.8.
Idaea aversata (Linnaeus, 1758): 218(46,118,27,27): 22.6.-22.9.
Rhodostrophia vibicaria (Clerck, 1759): 3(1,2,-,-): 28.6.-13.7.

Larentiinae

- Scotopteryx chenopodiata* (Linnaeus, 1758): 22(10,9,3,-): 5.7.-22.8.
Orthonama vittata (Borkhausen, 1794): 5(1,2,1,1): 7.6.-16.8.
Orthonama obstipata (Fabricius, 1794): 1(-,1,-): 8.8.
Xanthorhoe biriviata (Borkhausen, 1794): 91(24,21,9,37): 22.4.-21.8.
Xanthorhoe designata (Hufnagel, 1767): 10(2,6,1,1): 26.5.-19.8.
Xanthorhoe spadicearia (Den.et Schiff., 1775): 897(63,315,244,275): 4.5.-24.8.
Xanthorhoe ferrugata (Clerck, 1759): 227(14,115,65,33): 10.5.-23.8.
Xanthorhoe quadrfasciata (Clerck, 1759): 121(29,68,7,17): 27.5.-16.8.
Xanthorhoe montanata (Den.et Schiff., 1775): 50(12,15,11,12): 31.5.-23.8.
Xanthorhoe fluctuata (Linnaeus, 1758): 30(9,8,9,4): 27.5.-23.8.
Catarhoe rubidata (Den.et Schiff., 1775): 2(2,-,-,-): 12.6.-20.6.
Catarhoe cuculata (Hufnagel, 1767): 15(6,7,-,2): 3.6.-13.9.
Epirrhoe tristata (Linnaeus, 1758): 15(6,5,2,2): 15.6.-17.8.
Epirrhoe alternata (Müller, 1764): 169(44,76,31,18): 13.5.-31.8.
Epirrhoe rivata (Hübner, 1813): 4(-,3,1,-): 30.6.-14.7.
Campogramma bilineatum (Linnaeus, 1758): 8(-,7,1,-): 2.8.-1.9.
Anticlea badiata (Den.et Schiff., 1775): 2(2,-,-,-): 1.5.-18.5.
Mesoleuca albicillata (Linnaeus, 1758): 2(-,1,1): 10.7.-9.8.
Pelurga comitata (Linnaeus, 1758): 2(1,-,1,-): 27.7.-1.8.
Cosmorhoe ocellata (Linnaeus, 1758): 23(2,10,8,3): 3.6.-8.9.
Eulithis prunata (Linnaeus, 1758): 1(-,1,-,-): 13.7.
Eulithis populata (Linnaeus, 1758): 73(8,51,9,5): 12.6.-27.7.
Eulithis pyraliata (Den.et Schiff., 1775): 69(15,21,14,19): 29.6.-7.8.
Ecliptopera silaceata (Den.et Schiff., 1775): 135(12,56,19,48): 14.5.-24.8.
Ecliptopera capitata (Her.-Sch., 1839): 62(29,13,5,15): 4.6.-21.8.
Chloroclysta siterata (Hufnagel, 1767): 10(4,2,3,1): 24.4.-24.5.,3.11.
Chloroclysta citrata (Linnaeus, 1761): 8(1,6,1,-): 30.6.-21.8.
Chloroclysta truncata (Hufnagel, 1767): 42(5,19,12,6): 9.6.-7.10.
Cidaria fulvata (Forster, 1771): 14(4,5,3,2): 4.7.-4.8.
Plemyria rubiginata (Den.et Schiff., 1775): 36(9,12,10,5): 3.7.-17.8.
Thera firmata (Hübner, 1822): 5(1,4,-,-): 7.9.-14.10.
Thera obeliscata (Hübner, 1787): 19(6,9,1,3): 31.5.-2.9.
Thera variata (Den.et Schiff., 1775): 63(9,52,-,2): 28.5.-1.9.
Thera juniperata (Linnaeus, 1758): 6(6,-,-,-): 23.8.-15.10.
Eustroma reticulatum (Den.et Schiff., 1775): 2(-,1,-,1): 25.7.-3.8.
Electrophaes corylata (Thunberg, 1792): 8(6,1,-,1): 25.5.-29.6.
Colostygia olivata (Den.et Schiff., 1775): 1(-,1,-,-): 27.7.
Colostygia pectinataria (Knoch, 1781): 24(3,10,4,7): 17.6.-29.7.
Hydriomena furcata (Thunberg, 1784): 40(13,15,4,8): 29.6.-9.8.

- Hydriomena impluviata* (Den.et Schiff., 1775): 176(95,33,14,34): 14.5.-25.7.
Spargania luctuata (Den.et Schiff., 1775): 1(1,-,-,-): 18.8.
Rheumaptera cervinalis (Scopoli, 1763): 2(-,2,-,-): 5.5.-15.5.
Rheumaptera undulata (Linnaeus, 1758): 11(6,3,1,1): 20.6.-21.7.
Euphyia unangulata (Haworth, 1809): 55(27,18,2,8): 4.6.-15.8.
Epirrita dilutata (Den.et Schiff., 1775): 70(65,1,4,-): 25.9.-6.11.
Epirrita autumnata (Borkhausen, 1794): 16(16,-,-,-): 29.9.-8.11.
Operophtera brumata (Linnaeus, 1758): 21(21,-,-,-): 4.11.-9.11.
Operophtera fagata (Scharfenberg, 1805): 4(4,-,-,-): 4.11.-10.11.
Perizoma alchemillatum (Linnaeus, 1758): 1070(268,577,81,144): 12.6.-26.8.
Perizoma flavofasciatum (Thunberg, 1792): 2(-,1,-,1): 3.7.-5.7.
Perizoma didymatum (Linnaeus, 1758): 2(1,-,-,1): 31.7.-1.8.
Perizoma parallelolineatum (Retzius, 1783): 1(-,-,1,-): 10.9.
Eupithecia abietaria (Goeze, 1781): 1(-,1,-,-): 14.7.
Eupithecia europaea (Lempke, 1969): 1(-,-,-,1): 31.5.
Eupithecia linariata (Den.et Schiff., 1775): 10(2,7,1,-): 8.6.-3.9.
Eupithecia tenuiata (Hübner, 1813): 7(2,2,2,1): 1.7.-9.9.
Eupithecia pusillata (Den.et Schiff., 1775): 8(8,-,-,-): 20.8.
Eupithecia abbreviata (Stephens, 1831): 3(-,-,1,2): 8.5.-20.5.
Eupithecia dodoneata (Guenée, 1857): 1(-,-,-,1): 31.5.
Eupithecia virgaureata (Doubleday, 1861): 23(5,6,9,3): 13.5.-16.8.
Eupithecia tripunctaria (Her.-Sch., 1852): 14(-,2,6,6): 15.5.-8.8.
Eupithecia lariciata (Freyer, 1842): 16(6,6,1,3): 12.5.-27.7.
Eupithecia tantillaria (Boisduval, 1840): 127(61,30,9,27): 5.5.-27.6.
Eupithecia lanceata (Hübner, 1825): 10(1,3,2,4): 16.4.-6.5.
Eupithecia sinuosaria (Eversmann, 1848): 1(1,-,-,-): 15.7.
Eupithecia selinata (Her.-Sch., 1861): 5(3,1,-,1): 6.6.-28.6.
Eupithecia plumbeolata (Haworth, 1809): 1(-,-,-,1): 15.7.
Eupithecia innotata (Hufnagel, 1767): 9(-,8,1,-): 25.7.-14.8.
Eupithecia centaureata (Den.et Schiff., 1775): 30(11,10,6,3): 23.5.-25.8.
Eupithecia extraversaria (Her.-Sch., 1852): 2(-,1,-,1): 27.7.-8.8.
Eupithecia vulgata (Haworth, 1809): 61(27,14,8,12): 12.5.-7.7.
Eupithecia assimilata (Doubleday, 1856): 16(6,9,-,1): 31.5.-7.9.
Eupithecia satyrata (Hübner, 1813): 75(29,16,11,19): 8.5.-17.7.
Eupithecia absinthiata (Clerck, 1759): 30(6,16,5,3): 1.7.-21.8.
Eupithecia expallidata (Doubleday, 1856): 1(-,-,-,1): 1.8.
Eupithecia trisignaria (Her.-Sch., 1848): 28(3,24,1,-): 1.7.-28.8.
Eupithecia indigata (Hübner, 1813): 23(13,4,4,2): 12.5.-6.6.
Eupithecia subumbrata (Den.et Schiff., 1775): 36(14,12,2,8): 8.6.-21.7.
Eupithecia subfuscata (Haworth, 1809): 88(24,30,15,19): 20.5.-17.7.
Eupithecia exigua (Hübner, 1813): 13(9,2,-,2): 18.5.-5.7.

- Eupithecia icterata* (de Villers, 1789): 44(6,31,3,4): 25.7.-23.8.
Eupithecia succenturiata (Linnaeus, 1758): 20(7,9,1,3): 30.6.-23.8.
Chloroclystis v-ata (Haworth, 1809): 3(1,1,-,1): 12.6.-4.8.
Rhinoprora rectangulata (Linnaeus, 1758): 9(3,4,-,2): 8.6.-15.7.
Rhinoprora chloerata (Mabille, 1870): 3(3,-,-,-): 10.6.-23.6.
Anticollis sparsata (Treitschke, 1828): 5(1,1,2,1): 25.7.-16.8.
Chesias legatella (Den.et Schiff., 1775): 16(12,3,1,-): 25.9.-13.10.
Aplocera plagiata (Linnaeus, 1758): 7(2,1,4,-): 8.6.-7.10.
Aplocera praeformata (Hübner, 1826): 73(32,25,10,6): 27.5.-17.8.
Hydrelia flammeolaria (Hufnagel, 1767): 354(156,108,40,50): 10.5.-14.8.
Euchoeca nebulata (Scopoli, 1763): 351(175,151,17,8): 13.5.-14.8.
Minoa murinata (Scopoli, 1763): 11(3,2,1,5): 5.6.-16.8.
Pterapherapteryx sexalata (Retzius, 1783): 16(9,-,1,6): 20.5.-15.7.
Ennominae
Abraxas sylvatus (Scopoli, 1763): 2(1,-,-,1): 12.6.-14.7.
Lomaspilis marginata (Linnaeus, 1758): 586(234,171,83,98): 6.5.-26.8.
Ligdia adustata (Den.et Schiff., 1775): 2(1,-,1,-): 20.6.-1.8.
Semiothisa notata (Linnaeus, 1758): 24(9,7,6,2): 4.6.-15.8.
Semiothisa alternaria (Hübner, 1809): 97(39,46,6,6): 4.6.-13.8.
Semiothisa signaria (Hübner, 1809): 32(12,17,-,3): 4.6.-19.7.
Semiothisa liturata (Clerck, 1759): 183(25,114,5,39): 14.5.-7.8.
Semiothisa clathrata (Linnaeus, 1758): 394(220,95,52,27): 29.4.-13.9.
Semiothisa wauaria (Linnaeus, 1758): 4(1,1,2,-): 20.6.-5.7.
Semiothisa brunneata (Thunberg, 1784): 21(16,5,-,-): 4.6.-4.7.
Plagodis pulveraria (Linnaeus, 1758): 19(13,3,2,1): 25.5.-28.6.
Plagodis dolabraria (Linnaeus, 1767): 11(9,-,1,1): 14.5.-12.6.
Petrophora chlorosata (Scopoli, 1763): 2(-,1,1,-): 30.5.-4.6.
Opisthograptis luteolata (Linnaeus, 1758): 45(34,2,8,1): 11.5.-27.7.
Epione repandaria (Hufnagel, 1767): 4(2,-,1,1): 16.7.-7.10.
Cepphis advenaria (Hübner, 1799): 21(14,5,1,1): 27.5.-18.6.
Ennomos autumnarius (Werneburg, 1859): 14(8,3,3,-): 12.8.-26.9.
Ennomos alniarius (Linnaeus, 1758): 10(2,-,7,1): 26.8.-7.10.
Selenia dentaria (Fabricius, 1775): 70(19,8,10,33): 21.4.-16.8.
Selenia lunularia (Hübner, 1788): 2(1,-,1,-): 11.5.-11.6.
Selenia tetralunaria (Hufnagel, 1767): 59(20,4,22,13): 24.4.-19.8.
Odontopera bidentata (Clerck, 1759): 89(26,27,17,19): 6.5.-13.6.
Crocallis elinguaris (Linnaeus, 1758): 31(12,-,10,9): 23.7.-29.7.
Ourapteryx sambucaria (Linnaeus, 1758): 6(-,3,1,2): 7.7.-16.7.
Colotois pennaria (Linnaeus, 1761): 11(9,2,-,-): 29.9.-24.10.
Angerona prunaria (Linnaeus, 1758): 11(-,3,5,3): 20.6.-5.7.
Apocheima pilosarium (Den.et Schiff., 1775): 5(-,-,-,5): 10.4.-26.4.

- Lycia hirtaria* (Clerck, 1759): 181(50,30,59,42): 10.4.-25.5.
Biston stratararius (Hufnagel, 1767): 8(4,-,2,2): 17.4.-28.5.
Biston betularius (Linnaeus, 1758): 75(42,12,11,10): 12.5.-4.8.
Agriopsis leucophaearia (Den.et Schiff., 1775): 1(-,-,-,1): 13.4.
Agriopsis marginaria (Fabricius, 1776): 2(-,-,-,2): 26.4.
Erannis defoliaria (Clerck, 1759): 3(3,-,-,-) 30.10.-11.11.
Peribatodes secundarius (Den.et Schiff., 1775): 326(5,267,10,44): 15.7.-21.8.
Cleora cinctaria (Den.et Schiff., 1775): 1(-,-,1,-) 24.5.
Deileptenia ribeata (Clerck, 1759): 232(33,57,77,65): 23.6.-23.8.
Alcis repandata (Linnaeus, 1758): 272(16,160,11,85): 17.6.-24.8.
Alcis maculata (Staudinger, 1892): 86(40,17,20,9): 26.7.-23.8.
Hypomecis roboraria (Den.et Schiff., 1775): 19(6,7,4,2): 12.6.-16.7.
Hypomecis punctinalis (Scopoli, 1763): 342(207,75,39,21): 8.5.-23.8.
Ectropis crepuscularia (Den.et Schiff., 1775): 122(57,28,24,13): 16.4.-13.8.
Paradarsia consonaria (Hübner, 1799): 1(-,-,1,-): 28.4.
Aethalura punctulata (Den.et Schiff., 1775): 60(20,12,10,18): 29.4.-5.7.
Ematurga atomaria (Linnaeus, 1758): 21(1,15,1,4): 20.5.-13.8.
Bupalus piniarius (Linnaeus, 1758): 2(2,-,-,-): 31.5.-10.6.
Cabera pusaria (Linnaeus, 1758): 370(134,90,79,67): 19.5.-12.8.
Cabera exanthemata (Scopoli, 1763): 35(8,8,8,11): 19.5.-29.8.
Lomographa bimaculata (Fabricius, 1775): 5(-,-,1,4): 3.6.-2.7.
Lomographa temerata (Den.et Schiff., 1775): 66(19,28,7,12): 12.5.-15.7.
Campaea margaritata (Linnaeus, 1767): 57(10,27,11,9): 9.6.-17.7.
Hylaea fasciaria (Linnaeus, 1758): 68(9,47,6,6): 4.6.-16.7.
Puengeleria capreolaria (Den.et Schiff., 1775): 1(-,-,1,-): 23.8.
Siona lineata (Scopoli, 1763): 371(188,77,102,4): 11.5.-9.7.

Notodontidae (19)

Notodontinae

- Phalera bucephala* (Linnaeus, 1758): 407(290,54,54,9): 11.5.-27.7..
Cerura vinula (Linnaeus, 1758): 2(-,1,1,-): 6.5.-10.5.
Furcula bicuspis (Borkhausen, 1790): 7(1,-,1,5): 20.5.-16.6.
Furcula furcula (Clerck, 1759): 1(1,-,-,-): 16.8.
Stauropus fagi (Linnaeus, 1758): 16(5,4,4,3): 6.5.-10.7.
Notodonta dromedarius (Linnaeus, 1767): 72(33,16,16,7): 17.5.-23.8.
Drymonia dodonaea (Den.et Schiff., 1775): 32(9,4,6,13): 9.5.-2.7.
Drymonia ruficornis (Hufnagel, 1766): 39(16,4,9,10): 25.4.-20.5.
Pheosia gnoma (Fabricius, 1776): 79(57,13,4,5): 26.4.-18.8.
Pheosia tremula (Clerck, 1759): 34(23,4,5,2): 8.5.-18.8.
Ptilophora plumigera (Den.et Schiff., 1775): 29(28,1,-,-): 14.10.-10.11.
Pterostoma palpinum (Clerck, 1759): 39(28,4,6,1): 28.4.-16.8.

- Ptilodon capucina* (Linnaeus, 1758): 25(12,9,2,2): 11.5.-15.8.
Ptilodontella cucullina (Den.et Schiff., 1775): 1(-,-,1,-): 9.7.
Leucodonta bicoloria (Den.et Schiff., 1775): 1(-,1,-,-): 25.5.
Eligmodonta ziczac (Linnaeus, 1758): 22(16,1,4,1): 8.5.-13.8.
Odontesia carmelita (Esper, 1798): 41(15,14,3,9): 24.4.-21.5.
Clostera curtula (Linnaeus, 1758): 40(15,3,7,15): 27.4.-18.8.
Clostera pigra (Hufnagel, 1766): 41(7,6,5,23): 2.5.-18.8.

Lymantriidae (7)

- Orgyia antiqua* (Linnaeus, 1758): 2(1,1,-,-): 9.8.-17.8.
Calliteara pudibunda (Linnaeus, 1758): 189(131,39,7,12): 7.5.-22.6.
Calliteara abietis (Den.et Schiff., 1775): 5(3,1,-,1): 23.6.-14.7.
Euproctis chrysorrhoea (Linnaeus, 1758): 5(1,1,2,1): 1.7.-26.7.
Arctornis l-nigrum (Müller, 1764): 1(-,-,-,1): 14.7.
Lymantria monacha (Linnaeus, 1758): 343(117,53,69,104): 15.7.-28.8.
Lymantria dispar (Linnaeus, 1758): 2(2,-,-,-): 1.8.-24.8.

Arctiidae (14)

Lithosiinae

- Thumatha senex* (Hübner, 1808): 4(1,-,1,2): 20.6.-29.7.
Setina irrorella (Linnaeus, 1758): 1(1,-,-,-): 18.6.
Atolmis rubricollis (Linnaeus, 1758): 1(-,-,1,-): 13.7.
Cybosia mesomella (Linnaeus, 1758): 76(42,9,13,12): 2.6.-1.8.
Eilema lutarellum (Linnaeus, 1758): 30(11,3,9,7): 15.7.-23.8.
Eilema complanum (Linnaeus, 1758): 164(46,86,12,20): 30.6.-24.8.
Eilema lurideolum (Zincken, 1817): 574(282,175,61,56): 11.6.-21.8.
Eilema deplanum (Esper, 1787): 676(59,400,59,158): 29.6.-13.9.

Arctiinae

- Arctia caja* (Linnaeus, 1758): 493(163,112,157,61): 5.7.-28.8.
Diacrisia sannio (Linnaeus, 1758): 225(70,87,58,10): 26.5.-1.9.
Spilosoma lubricipeda (Linnaeus, 1758): 439(166,101,96,76): 10.5.-12.7.
Spilosoma luteum (Hufnagel, 1766): 299(116,70,52,61): 18.5.-30.7.
Phragmatobia fuliginosa (Linnaeus, 1758): 1130(309,214,324,283): 28.4.-13.9.
Callimorpha dominula (Linnaeus, 1758): 16(11,2,-,3): 27.6.-31.7.

Noctuidae (201)

Hermiinae

- Trisateles emortualis* (Den.et Schiff., 1775): 1(-,1,-,-): 13.7.
Macrochilo cribrumalis (Hübner, 1793): 4(1,-,1,2): 4.7.-15.7.
Herminia tarsipennalis (Treitschke, 1835): 1(-,1,-,-): 3.8.

- Herminia tarsicrinalis* (Knoch, 1782): 79(29,10,16,24): 12.6.-25.7.
Herminia grisealis (Den.et Schiff., 1775): 19(12,2,1,4): 1.6.-15.7.
Polypogon tentacularius (Linnaeus, 1758): 6(-,5,-,1): 27.6.-15.7.
Rivulinae
Rivula sericealis (Scopoli, 1763): 537(222,110,179,26): 3.6.-7.9.
Parascotia fuliginaria (Linnaeus, 1761): 13(1,-,7,5): 10.7.-4.8.
Colobochyla salicalis (Den.et Schiff., 1775): 13(7,1,2,3): 3.6.-16.7.
Hypeninae
Hypena crassalis (Fabricius, 1787): 18(9,8,-,1): 26.5.-4.8.
Hypena rostralis (Linnaeus, 1758): 1(-,-,-,1): 20.5.
Hypena proboscidalis (Linnaeus, 1758): 334(72,158,31,73): 11.6.-3.10.
Catocalinae
Scoliopteryx libatrix (Linnaeus, 1758): 4(3,-,1,-): 11.5.-29.7.
Catocala fraxini (Linnaeus, 1758): 4(2,-,2,-): 8.10.
Catocala nupta (Linnaeus, 1767): 5(2,1,1,1): 8.8.-6.10.
Catocala fulminea (Scopoli, 1763): 8(5,1,-,2): 25.7.-23.8.
Laspeyria flexula (Den.et Schiff., 1775): 32(1,18,2,11): 27.6.-27.7.
Nolinae
Nola cucullatella (Linnaeus, 1758): 10(3,1,1,5): 4.7.-29.7.
Sarrothripinae
Nycteola revayana (Scopoli, 1772): 9(2,2,2,3): 1.9.-30.6.
Chloephorinae
Earias clorana (Linnaeus, 1758): 3(-,1,-,2): 31.5.-25.7.
Pseudops faganus (Fabricius, 1781): 5(4,1,-,-): 27.5.-16.7.
Pantheinae
Panthea coenobita (Esper, 1785): 37(13,13,2,9): 26.5.-16.7.
Colocasia coryli (Linnaeus, 1758): 121(54,25,17,25): 26.4.-28.7.
Acronictinae
Acronicta megacephala (Den.et Schiff., 1775): 18(6,4,4,4): 18.5.-27.7.
Acronicta alni (Linnaeus, 1767): 9(2,4,1,2): 14.5.-6.7.
Acronicta psi (Linnaeus, 1758): 3(-,2,-,1): 30.6.-13.7.
Acronicta aceris (Linnaeus, 1758): 2(1,-,-,1): 25.5.-7.6.
Acronicta leporina (Linnaeus, 1758): 14(3,5,3,3): 26.5.-14.7.
Acronicta auricoma (Den.et Schiff., 1775): 29(11,6,12,-): 6.5.-15.8.
Acronicta rumicis (Linnaeus, 1758): 48(8,6,13,21): 7.5.-25.8.
Craniophora ligustri (Den.et Schiff., 1775): 8(2,1,-,5): 11.6.-19.8.
Cryphia algae (Fabricius, 1775): 1(-,-,1,-): 12.8.
Acantinae
Protodeltote pygarga (Hufnagel, 1766): 445(72,116,46,211): 30.5.-19.9.
Deltote bankiana (Fabricius, 1775): 16(3,3,3,7): 19.5.-15.7.
Deltote uncula (Clerck, 1759): 3(1,-,2,-): 4.7.-23.8.

- Deltote deceptor* (Scopoli, 1763): 143(47,30,36,30): 25.5.-7.7.
Euplemma purpurinum (Den. et Schiff., 1775): 1(-,-,-,1): 14.8.
 Plusiinae
Macdunnoughia confusa (Stephens, 1850): 32(13,10,7,2): 14.5.-26.9.
Plusia putnami (Grote, 1873): 1(-,-,1,-): 9.7.
Diachrysia chrysis (Linnaeus, 1758): 514(196,123,127,68): 11.5.-28.9.
Autographa gamma (Linnaeus, 1758): 157(33,45,21,58): 8.5.-7.10.
Autographa pulchrina (Haworth, 1809): 53(19,11,13,10): 20.5.-20.9.
Syngrapha ain (Hochenwarth, 1785): 1(1,-,-,-): 22.6.
Abrostola triplasia (Linnaeus, 1758): 65(10,9,23,23): 13.5.-22.8.
Abrostola trigemina (Werneburg, 1864): 16(4,1,7,4): 23.5.-10.9.
 Cuculliinae
Cucullia fraudatrix (Eversmann, 1837): 1(1,-,-,-): 15.8.
Cucullia umbratica (Linnaeus, 1758): 2(2,-,-,-): 31.5.-4.6.
Amphipyra pyramidea (Linnaeus, 1758): 3(-,1,2,-): 17.8.-15.9.
Amphipyra berbera (Rungs, 1949): 5(-,3,2,-): 12.8.-15.10.
Amphipyra tragopogonis (Clerck, 1759): 7(-,5,1,1): 2.8.-18.8.
 Heliothinae
Helicoverpa armigera (Hübner, 1808): 3(-,1,2,-): 8.8.-7.10.
Pyrrhia umbra (Hufnagel, 1766): 1(-,-,-,1): 2.8.
 Ipimorphinae
Elaphria venustula (Hübner, 1790): 15(5,1,7,2): 9.6.-15.7.
Panemeria tenebrata (Scopoli, 1763): 1(-,-,-,1): 19.5.
Caradrina morpheus (Hufnagel, 1766): 21(2,6,7,6): 7.6.-13.7.
Paradrina selini (Boisduval, 1840): 12(2,7,1,2): 4.7.-24.7.
Hoplodrina octogenaria (Goeze, 1781): 582(100,325,75,82): 12.6.-30.8.
Hoplodrina blanda (Den. et Schiff., 1775): 119(27,68,15,9): 10.7.-17.8.
Hoplodrina respersa (Den. et Schiff., 1775): 3(1,1,-,1): 3.7.-23.7.
Hoplodrina ambigua (Den. et Schiff., 1775): 1(-,1,-,-): 15.10.
Athetis lepigone (Möschler, 1860): 1(-,-,-,1): 15.8.
Dipterygia scabriuscula (Linnaeus, 1758): 37(6,12,9,10): 20.5.-4.8.
Rusina ferruginea (Esper, 1785): 105(20,30,31,24): 4.6.-5.8.
Thalpophila matura (Hufnagel, 1766): 2(2,-,-,-): 14.8.-18.8.
Trachea atriplicis (Linnaeus, 1758): 3(1,-,-,2): 22.6.-16.7.
Euplexia lucipara (Linnaeus, 1758): 34(3,13,5,13): 31.5.-28.7.
Phlogophora meticulosa (Linnaeus, 1758): 21(1,17,2,1): 13.5.-28.9.
Hyppa rectilinea (Esper, 1788): 1(-,-,-,1): 25.6.
Actinotia polyodon (Clerck, 1759): 15(4,4,2,5): 17.5.-28.8.
Ipimorpha retusa (Linnaeus, 1758): 22(9,6,4,3): 2.8.-23.8.
Ipimorpha subtusa (Den. et Schiff., 1775): 20(7,8,1,4): 17.7.-24.8.
Enargia paleacea (Esper, 1788): 4(-,3,-,1): 7.8.-18.8.

- Parastichtis suspecta* (Hübner, 1817): 1(1,-,-,-): 23.7.
Parastichtis ypsilon (Den. et Schiff., 1775): 1(1,-,-,-): 15.7.
Cosmia pyralina (Den. et Schiff., 1775): 22(-,6,7,9): 13.7.-8.8.
Cosmia trapezina (Linnaeus, 1758): 69(7,38,11,13): 13.7.-21.8.
Xanthia togata (Esper, 1788): 8(4,2,2,-): 6.9.-7.10.
Xanthia aurago (Den. et Schiff., 1775): 8(3,-,5,-): 28.9.-7.10.
Xanthia icteritia (Hufnagel, 1766): 19(9,6,4,-): 18.8.-8.10.
Xanthia citrigo (Linnaeus, 1758): 2(-,1,1,-): 1.9.-7.10.
Agrochola lychnidis (Den. et Schiff., 1775): 44(28,9,7,-): 24.9.-6.11.
Agrochola circellaris (Hufnagel, 1766): 5(3,2,-,-): 24.9.-24.10.
Agrochola lota (Clerck, 1759): 5(2,1,2,-): 24.9.-20.10.
Agrochola macilenta (Hübner, 1809): 16(11,1,4,-): 1.9.-4.11.
Agrochola nitida (Den. et Schiff., 1775): 27(16,7,4,-): 17.8.-28.9.
Agrochola helvola (Linnaeus, 1758): 18(9,7,2,-): 1.9.-16.10.
Agrochola litura (Linnaeus, 1761): 165(97,28,40,-): 1.9.-15.10.
Eupsilia transversa (Hufnagel, 1766): 17(7,6,2,2): 5.4.-16.4., 8.11.
Conistra vaccinii (Linnaeus, 1761): 142(39,10,43,50): 7.4.-9.5., 7.11.
Conistra rubiginosa (Scopoli, 1763): 16(15,-,-,1): 13.10.-11.11.
Conistra rubiginea (Den. et Schiff., 1775): 15(4,1,4,6): 19.4.-13.5.
Brachylophia viminalis (Fabricius, 1777): 30(1,13,2,14): 2.7.-18.8.
Lithophane socia (Hufnagel, 1766): 14(4,3,4,3): 19.4.-3.6.
Lithophane ornitopus (Hufnagel, 1766): 4(2,-,1,1): 5.4.-24.4.
Lithophane furcifera (Hufnagel, 1766): 23(6,1,6,10): 16.4.-27.4., 26.9.
Xylota vetusta (Hübner, 1813): 12(1,1,6,4): 22.4.-16.5.
Allophyes oxyacanthae (Linnaeus, 1758): 76(49,16,11,-): 3.9.-13.10.
Dichonia aprilina (Linnaeus, 1758): 1(1,-,-,-): 15.10.
Dichonia convergens (Den. et Schiff., 1775): 1(-,1,-,-): 7.10.
Antitype chi (Linnaeus, 1758): 5(2,1,2,-): 28.8.-27.9.
Ammoconia caecimacula (Den. et Schiff., 1775): 1(-,1,-,-): 28.9.
Polymixis gemma (Treitschke, 1825): 2(-,2,-,-): 5.8.-16.8.
Blepharita satura (Den. et Schiff., 1775): 71(19,32,20,-): 22.8.-2.10.
Apamea monoglypha (Hufnagel, 1766): 40(2,34,3,1): 24.6.-15.8.
Apamea lithoxylaea (Den. et Schiff., 1775): 2(-,2,-,-): 25.7.-6.8.
Apamea sublustris (Esper, 1788): 1(-,-,1,-): 30.6.
Apamea crenata (Hufnagel, 1766): 15(2,6,4,3): 27.5.-13.7.
Apamea lateritia (Hufnagel, 1766): 7(4,2,-,1): 5.7.-10.8.
Apamea rubirena (Treitschke, 1825): 1(-,1,-,-): 13.8.
Apamea remissa (Hübner, 1809): 10(8,2,-,-): 1.6.-30.6.
Apamea unanimis (Hübner, 1813): 3(-,-,1,2): 4.6.-5.7.
Apamea anceps (Den. et Schiff., 1775): 15(6,7,-,2): 8.6.-5.7.
Apamea sordens (Hufnagel, 1766): 4(1,1,1,1): 11.6.-6.7.

- Apamea scolopacina* (Esper, 1788): 262(33,111,39,79): 8.7.-17.8.
Apamea ophiogramma (Esper, 1794): 45(11,11,8,15): 12.7.-19.8.
Oligia strigilis (Linnaeus, 1758): 169(43,72,22,32): 27.5.-2.8.
Oligia latruncula (Den.et Schiff., 1775): 175(27,89,15,44): 2.6.-8.8.
Oligia fasciuncula (Haworth, 1809): 1(1,-,-,-): 12.6.
Mesoligia furuncula (Den.et Schiff., 1775): 7(-,5,-,2): 2.8.-18.8.
Mesapamea secalis (Linnaeus, 1758): 92(3,70,4,15): 8.7.-24.8.
Mesapamea didyma (Esper, 1788): 28(-,20,-,8): 25.7.-19.8.
Luperina testacea (Den.et Schiff., 1775): 10(3,3,4,-): 12.8.-10.9.
Rhizedra lutosa (Hübner, 1803): 1(1,-,-,-): 7.10.
Amphipoea oculatea (Linnaeus, 1761): 3(-,-,2,1): 3.8.-12.8.
Amphipoea fucosa (Freyer, 1830): 120(32,49,25,14): 5.7.-26.8.
Hydraecia micacea (Esper, 1789): 418(138,112,143,25): 17.7.-15.10.
Gortyna flavago (Den.et Schiff., 1775): 21(7,4,10,-): 31.8.-13.10.
Celaena leucostigma (Hübner, 1808): 11(6,2,2,1): 1.8.-29.8.
Chortodes minima (Haworth, 1809): 34(14,8,5,7): 14.6.-1.8.
Chortodes fluxa (Hübner, 1809): 53(34,8,6,5): 4.7.-26.9.
Chortodes pygmina (Haworth, 1809): 2(1,-,1,-): 2.9.-10.9.
Charanyca trigrammica (Hufnagel, 1766): 50(26,5,12,7): 30.5.-6.7.
Hadeninae
Discestra trifolii (Hufnagel, 1766): 19(5,10,4,-): 24.5.-26.9.
Lacanobia oleracea (Linnaeus, 1758): 15(1,4,4,6): 1.7.-15.8.
Lacanobia contigua (Den.et Schiff., 1775): 10(1,5,-,4): 1.6.-19.8.
Lacanobia thalassina (Hufnagel, 1766): 133(24,48,13,48): 14.5.-10.9.
Lacanobia suasa (Den.et Schiff., 1775): 121(3,73,11,34): 4.7.-21.8.
Hada nana (Hufnagel, 1766): 3(2,-,1,-): 12.6.-23.6.
Hadena bicurris (Hufnagel, 1766): 3(1,1,-,1): 7.6.-28.8.
Hadena rivularis (Fabricius, 1775): 13(3,3,2,5): 25.5.-12.8.
Heliophobus reticulatus (Goeze, 1781): 3(-,2,1,-): 4.6.-1.7.
Melanchra persicaria (Linnaeus, 1761): 313(65,121,31,96): 8.6.-5.8.
Melanchra pisi (Linnaeus, 1758): 223(80,58,41,44): 18.5.-7.7.
Mamestra brassicae (Linnaeus, 1758): 69(2,52,2,13): 25.5.-22.8.
Polia bombycina (Hufnagel, 1766): 7(6,1,-,-): 22.6.-26.7.
Polia hepatica (Clerck, 1759): 1(-,1,-,-): 13.7.
Polia nebulosa (Hufnagel, 1766): 26(7,6,6,7): 2.6.-29.7.
Leucania obsoleta (Hübner, 1803): 1(1,-,-,-): 5.6.
Leucania comma (Linnaeus, 1761): 5(1,1,2,1): 12.6.-3.7.
Mythimna turca (Linnaeus, 1761): 23(7,12,1,3): 20.6.-18.7.
Mythimna conigera (Den.et Schiff., 1775): 64(8,7,20,29): 3.7.-13.8.
Mythimna ferrago (Fabricius, 1787): 65(6,15,17,27): 12.7.-24.8.
Mythimna albipuncta (Den.et Schiff., 1775): 205(14,103,86,2): 16.5.-8.10.

- Mythimna pudorina* (Den.et Schiff., 1775): 39(5,5,19,10): 13.6.-18.7.
Mythimna impura (Hübner, 1808): 232(26,43,54,109): 20.5.-28.9.
Mythimna pallens (Linnaeus, 1758): 117(35,64,18,-): 30.5.-7.10.
Mythimna l-album (Linnaeus, 1767): 21(11,4,6,-): 12.6.-8.10.
Mythimna scirpi (Duponchel, 1836): 1(-,1,-,-): 25.6.1994
Orthosia incerta (Hufnagel, 1766): 237(145,43,11,38): 9.4.-19.5.
Orthosia gothica (Linnaeus, 1758): 1243(603,240,142,258): 9.4.-24.5.
Orthosia cruda (Den.et Schiff., 1775): 167(43,13,44,67): 12.4.-17.5.
Orthosia populeti (Fabricius, 1781): 6(-,-,4,2): 21.4.-30.4.
Orthosia cerasi (Fabricius, 1775): 75(45,7,5,18): 16.4.-16.5.
Orthosia gracilis (Den.et Schiff., 1775): 49(15,9,8,17): 17.4.-22.5.
Orthosia munda (Den.et Schiff., 1775): 3(1,1,-,1): 22.4.-27.4.
Panolis flammea (Den.et Schiff., 1775): 203(29,41,68,65): 17.4.-19.5.
Egira conspiciatilis (Linnaeus, 1758): 35(2,6,11,16): 28.4.-30.5.
Cerapteryx graminis (Linnaeus, 1758): 41(20,16,1,4): 17.7.-23.8.
Tholera decimialis (Poda, 1761): 50(29,21,-,-): 21.8.-12.9.
Tholera cespitis (Den.et Schiff., 1775): 4(4,-,-,-): 21.8.-31.8.
Noctuinae
Axylia putris (Linnaeus, 1761): 188(51,33,24,80): 28.5.-14.8.
Ochropleura plecta (Linnaeus, 1761): 620(71,161,79,309): 14.5.-27.8.
Diarsia mendica (Fabricius, 1775): 80(18,51,4,7): 8.6.-7.7.
Diarsia brunnea (Den.et Schiff., 1775): 183(3,14,5,161): 23.6.-16.8.
Diarsia rubi (Vieweg, 1790): 34(6,9,3,16): 6.6.-14.8.
Noctua pronuba (Linnaeus, 1758): 50(8,17,17,8): 22.6.-1.10.
Noctua comes (Hübner, 1813): 3(1,1,1,-): 13.8.-7.10.
Noctua fimbriata (Schreber, 1759): 25(1,19,2,3): 15.7.-21.9.
Noctua janthina (Den.et Schiff., 1775): 17(-,13,3,1): 25.7.-18.8.
Paradiarsia glareaosa (Esper, 1788): 8(2,1,5,-): 2.9.-28.9.
Eurois occulta (Linnaeus, 1758): 7(2,2,-,3): 24.6.-7.8.
Spaelotis ravida (Den.et Schiff., 1775): 1(-,1,-,-): 6.8.1994
Opigena polygona (Den.et Schiff., 1775): 24(13,10,1,-): 27.7.-28.9.
Graphiphora augur (Fabricius, 1775): 21(11,4,-,6): 12.6.-28.7.
Xestia c-nigrum (Linnaeus, 1758): 652(47,486,90,29): 28.5.-12.10.
Xestia ditrapezium (Den.et Schiff., 1775): 462(122,146,66,128): 17.6.-18.8.
Xestia triangulum (Hufnagel, 1766): 18(2,8,-,8): 27.6.-29.7.
Xestia baja (Den.et Schiff., 1775): 240(43,133,20,44): 25.7.-7.9.
Xestia rhomboidea (Esper, 1790): 10(-,5,2,3): 5.8.-19.8.
Xestia sexstrigata (Haworth, 1809): 153(70,23,33,27): 3.8.-2.9.
Xestia xanthographa (Den.et Schiff., 1775): 16(2,2,12,-): 22.8.-16.9.
Cerastis rubricosa (Den.et Schiff., 1775): 42(2,6,4,30): 19.4.-24.5.
Cerastis leucographa (Den.et Schiff., 1775): 45(9,11,5,20): 16.4.-15.5.

- Anaplectoides prasinus* (Den. et Schiff., 1775): 214(28,16,6,164): 12.6.-4.8.
Euxoa aquilina (Den. et Schiff., 1775): 1(-,1,-,-): 25.7.
Euxoa nigricans (Linnaeus, 1761): 1(-,1,-,-): 6.8.
Agrotis crassa (Hübner, 1803): 1(-,1,-,-): 23.8.
Agrotis ipsilon (Hufnagel, 1766): 4(1,2,-,1): 14.8.-17.10.
Agrotis exclamatoris (Linnaeus, 1758): 941(435,271,151,84): 20.5.-29.7.
Agrotis segetum (Den. et Schiff., 1775): 38(2,35,1,-): 12.6.-28.9.
Diloba caeruleocephala (Linnaeus, 1758): 130(110,15,5,-): 25.9.-15.10.

Komentář k nejvýznamnějším druhům z hlediska faunistiky a ekologie

Proserpinus proserpina (Pallas, 1772)

Vzácný druh lišaje, který se vyskytuje jednotlivě a lokálně především na teplých stráních, ale i v řídkých lesích, parcích a zahradách. Housenka je úzce polyfágní na *Lythraceae* a *Oenotheraceae*. Druh je zanesen do řady evropských červených seznamů (IUCN, ESC, Bernské konvence, CORINE, apod.).

Orthonama vittata (Borkhausen, 1794)

Pravidelně se vyskytující druh, který svou trvalou přítomností v území indikuje relativně zachovalé zbytky původních mokřin, které postupem času stále více ustupují zemědělsky využívaným plochám. Housenka žije na svízeli (*Galium* sp.).

Eupithecia europaea Lempke, 1969

Lokální druh přirozených jehličnatých lesů, který se na Českomoravské vrchovině vyskytuje ve většině velkých lesních komplexů, obecně však patří ke vzácným a jednotlivě se vyskytujícím druhům.

Setina irrorella (Linnaeus, 1758)

V regionu Českomoravské vrchoviny vzácný a ojedinělý nález teplomilného přástevníka, který však vystupuje i do hor, housenka žije na lišejnících.

Deltote uncula (Clerck, 1759)

Lokální, bioindikční druh vlhkých, podmáčených luk, oligofágní na *Cyperaceae*.

Plusia putnami (Grote, 1873)

Lokální můra preferující vlhké louky, která svojí prezencí na lokalitě

dokumentuje s řadou dalších, byť subrecedentně zjištěných druhů, přítomnost zbytků původních luk.

Syngrapha ain (Hochenwarth, 1785)

Horský kovolesskelec s boreálně montánní disjunkcí, troficky vázaný na *Larix* sp.. Druh je charakteristickým prvkem jehličnatých lesů vyšších poloh, na Českomoravské vrchovině dosahuje vyšších abundancí pouze v jejich nejvyšších partiích.

Athetis lepigone (Möschler, 1860)

Faunisticky jeden z nejpozoruhodnějších nálezů, o jehož výskytu ve střední Evropě pochází poměrně málo údajů. Migrant, jehož housenka je polyfágní.

Polymixis gemmea (Treitschke, 1825)

Charakteristický druh podmáčených luk a vrchovišť, ve vyšší početnosti však doprovází pouze nenarušené biotopy.

Apamea rubrivena (Treitschke, 1825)

Horský druh, který s řadou dalších (např. *S. ain*, *E. occulta*, *P. didymatum*, *A. sparsata*, a dal.) potvrzuje vrchovinný charakter území.

Apamea unanimis (Hübner, 1813)

Charakteristická můra vlhkých luk troficky vázaná na trávy.

Chortodes minima (Haworth, 1809) a *Ch. pygmaea* (Haworth, 1809)

Druhy s obdobnými ekologickými nároky žijící na travách. Stanoviště preferují podmáčené louky, jejichž stupeň přirozenosti jsou schopny indikovat svojí abundancí (srv. Šumpich 1995b). Zjištěná početnost obou druhů na lokalitě jednoznačně signalizuje kvalitativní ústup přirozených lučních porostů na úkor zemědělsky využívaných ploch. Uvedené druhy s řadou dalších (včetně některých výše komentovaných) jsou pak nuceny žít na zachovalejších okrajích, ty nejcitlivější jsou (resp. byly) odsouzeny na lokalitě k zániku.

Oligia fasciuncula (Haworth, 1809)

Atlantomediteránní druh s ložiskem výskytu v západ. Evropě. Jeho výskyt v Čechách poprvé publikoval Novák (1977) ze sever. Čech a z Prahy. Na Moravě byl prvně zjištěn až v roce 1992, a to hned na několika lokalitách (Laštůvka et al. 1993). Motýl je rozšířen v západ. Evropě, zejm. v Německu (Koch 1958), Dánsku (Schnack 1985), apod., avšak v Rakousku zřejmě zatím chybí (Huemer et Tarmann 1993). Nálež na Českomoravské vrchovině je

prvním z východních Čech a dokumentuje kontinuitu šíření druhu ze západu, resp. severozápadu na východ.

Mythimna scirpi (Duponchel, 1836)

Taktéž druh se západoevropským rozšířením (v sever. Evropě však chybí), jehož výskyt z Čech poprvé publikovali Beránková et Novák (1986). Na Moravě byl poprvé zjištěn v roce 1993, a to v jižní a centr. části (Laštůvka et al. 1994). Lokalizace nálezu opět potvrzuje šíření druhu ze západu, resp. jihozápadu na východ.

Spaelotis raveda (Den. et Schiff., 1775) a *Agrotis crassa* (Hübner, 1803)

Teplomilné stepní druhy s širokou ekologickou valencí, pro region zajímavé především faunisticky.

Diskuse

Cílem kvantitativního sledování synuzie motýlů na lokalitě byla snaha alespoň orientačně kvalitativně posoudit stupeň přirozenosti sledovaného území. Druhové zastoupení, početnost jednotlivých druhů a ekologické nároky druhů na lokalitě nejhojněji zastoupených jsou nejznamnějšími ukazateli kvality biotopu. Zatímco na nenarušených - přirozených biotopech je mezi subdominantními až eudominantními druhy zastoupena řada druhů s velmi úzkou ekologickou valencí (chovají se v m.K-strategicky a jsou pro dané území charakteristické), pak na narušených a zdevastovaných lokalitách se tyto druhy udržují jen jednotlivě a nebo zcela chybí a uvolněné niky těchto mizejících citlivých druhů zaplňují druhy eurytopní bez jakýchkoli specifických ekologických nároků.

Předmětem diskuse tedy bude především rámcové zhodnocení ekologických nároků těchto druhů, které byly na monitorovací ploše zastoupeny ve vyšších třídách dominance. Během čtyř let kvantitativního sledování fauny motýlů extravilánu obce Pavlov nebyl v ani jednom roce zaznamenán žádný eudominantní druh, v letech 1993-95 bylo zjištěno po jednom dominantním druhu a ve třídě subdominantních druhů se za celé období vystřídal 51 druh (včetně tří, které jednotlivě dosáhly hodnot dominance).

Z hlediska šíře ekologické valence zjištěných subdominantů se jedná téměř výhradně o druhy eurytopní, většinou polyfágní, které svojí vysokou abundancí signalizují degradaci původních přirozených stanovišť. K nejvýraznějším r-strategům se na lokalitě Pavlov řadí především *P.fuliginosa*, *P.alchemillatum* a *A.exclamationis* doplněné o další eurytopní druhy volné zemědělské krajiny: *X.spadicearia*, *L.marginata*, *P.pygarga*, *X.c-nigrum* a *H.octogenaria*. Celkově vůbec nejhojnějším druhem se stal typický

ubikvista *O.gothica*, dosahující nejvyšších abundancí téměř na všech typech biotopů.

Vysoká abundance původních typických druhů motýlů vrchovinné, lokálně podmačené louky (*S.immutata*, *C.mesomella*, *L.comma*, *M.pudorina*, *Ch.minima*, *Ch.pygmina*, částečně i *X.sexstrigata*, *D.sannio* a *M.impura*) byla v okolí Pavlova zemědělskými aktivitami výrazně potlačena, pouze u rychleji přizpůsobivých druhů (zejm. *D.sannio* a *R.sericealis* - viz tab.1) byla v.m. zachována (srv. Šumpich 1995a), uvolněný prostor postupně zaplnily nevyhraněné běžné luční druhy, převažující na mezofilních loukách, příp. ruderalů (*T.griseata*, *D.chrysis*, *A.caja*, *H.micacea*, *S.clathrata*, *S.lineata*). Dochovalé zbytky původních lučních biotopů, většinou podmačených, indikuje výskyt celé řady citlivých druhů, z nichž mnohé živoří na hranici svých možností: *O.vittata*, *T.senex*, *D.uncula*, *P.putnami*, *P.gemmea*, *A.unanimis*, výše uvedený rod *Chortodes* sp., *M.turca* a dal.

Zjištěná synuzie druhů jehličnatého lesa odpovídá v.m. celkovému stavu většiny lesních celků v širokém regionu, ve kterých dřívě převládá smrk (*Picea* sp.). Následkem je převaha těchto lesních druhů motýlů, které jsou obecně rozšířené a hojné: *S.pinastri*, *L.monacha*, *D.pini*, částečně *E.deplanum*. Příslušnost lesa do určitého vegetačního stupně (5), příp. prezenci určité typické dřeviny (*Abies* sp., *Larix* sp.) dokumentují jen subrecedentně zjištěné druhy (*S.ternata*, *S.signaria*, *P.capreolaria*, *D.abietis*, *S.ain*, a některé další).

Mezi subdominantními druhy je možno vyčlenit dva druhy stanovištně inklinující k přilehlé podmačené olšině: *H.flammeolaria* a *E.nebulata*, recedentně doprovázené dalšími druhy olšin: *X.birivata*, *E.silacea*, *E.capitata* a *P.rubiginata*. Poněkud vyšší abundance těchto druhů je dána především jejich trofickou vazbou na *Alnus* sp. a *Impatiens noli-tangere*, nebyl však zaznamenán žádný druh signalizující historickou přítomnost přirozených olšin ve smyslu Jaroš et Spitzer (1987).

Bohatou prezenci rozptýlené zeleně v okolní krajině subdominantně reprezentují zejm. *D.falcataria*, částečně i výše uvedené *L.marginata*, a recedentně již citovaný *P.rubiginata* a většina druhů č. Notodontidae (zejm. rody *Pheosia* sp. a *Clostera* sp.).

Rozsah ruderalů v okolí svým subdominantním výskytem nastiňuje *H.proboscidalis* a recedentně např. *A.triplasia*.

Ve třídě recedentně zjištěných druhů bylo ve výsledné sumarizaci zaznamenáno 135 druhů a ve třídě subrecedentů 278 druhů. Tento vysoký počet v.m. jednotlivě zjištěných druhů byl dán především delším intervalem výzkumu (4 roky), který zvýšil pravděpodobnost přiletu řadě netypickým, zejm. teplomilným druhům: *M.neustria*, *I.fuscovenosa*, *R.vibicaria*, *E.abbreviata*, *A.l-nigrum*, *E.purpurinum*, *C.fraudatrix*, *T.matura*, *X.citrigo*, *D.aprilina*, *S.raveda*, *A.crassa*, migrantům: *O.obstipata*, *A.lepigone*, ale

i druhům obecně vzácným: *H.galii*, *P.proserpina*, *R.cervinalis*, *E.selinata*, *E.extraversaria*, *S.irrorella*, *O.populeti* či druhům typickým, leč pouze jednotlivě se v okolí vyskytující: *E.europaea*, *E.expallidata*, *L.bicoloria*, *A.rubricollis*, *S.ain*, *H.rectilinea*, *L.obsoleta*, u nichž je patrná vazba k vyšším vegetačním stupňům (5 a více). Naopak přilet relativně vysokého počtu mnohdy i výrazně teplomilných druhů (druhy nižších vegetačních stupňů: 3 a méně) je nepochybně způsoben říčním fenoménem Sázavy, jejímž koridorem je usnadněn průnik řady druhů z teplejšího Povltaví.

Celkový vysoký počet zjištěných druhů ($S=443$) je původcem vysoké hodnoty indexu druhové pestrosti ($d=42,44$) a podílí se též na vysoké hodnotě diversity ($H'=4,95$), která spolu s nízkou hodnotou Simpsnova indexu dominance (vyjadřující rozložení dominance, $c=0,012$) charakterizuje studované území jako ekologicky vyrovnané, čemuž odpovídá i výsledný vysoký index ekvitality ($e=0,81$). Příznivé výsledky rozboru kvantitativních a strukturálních znaků lze při srovnání s některými již ukončenými a metodicky shodnými výzkumy v širším okolí (Kameničky: $e=0,74$ /Laštůvka 1991/, Hlinsko: $e=0,80$ /Šumpich 1995a/, Horní Krupá: $e=0,77$ /Šumpich 1995b/) chápat především jako důsledek celkově ekologicky vyrovnané krajiny Českomoravské vrchoviny. Naopak rozbořem ekologické valence vybraných druhů motýlů ve vyšších třídách dominance byla jednoznačně prokázána silná lokální narušenost jednotlivých ekosystémů, zejm. původních luk. Ve srovnání s výše citovanými lokalitami byl stupeň přirozenosti těchto lučních porostů na monitorovací ploše u Pavlova srovnatelný s přeměněnými, zemědělsky intenzivně obhospodařovanými loukami u obce Horní Krupá, zatímco luční porosty blízké původnímu přirozenému stavu u Hlinska či Kameniček (okr.Chrudim) jsou charakterizovány v komentovaných třídách dominance řadou typizačních druhů: *P.minima*, *M.impura*, *M.pudorina*, *C.graminis*, *X.sexstrigata*, *D.sannio*, popř. *L.porphyræa* a *O.opima* (srv.Šumpich 1995a, Laštůvka 1991). Z uvedeného vyplývá, že k ekologickému hodnocení biotopu nelze přistupovat jednostranně (např. využívat pouze statistické indexy), nýbrž je nutné citlivě přehodnocovat i komplex dalších znaků, m.j. i ekologické nároky převládajících druhů, popř. početnost těch druhů, u nichž by se v přirozeném prostředí nechala dominance předpokládat.

Závěr

V intervalu čtyř let 1993-96 byl v extravilánu obce Pavlov u Ledče n/Sáz. zjištěn výskyt 443 druhů motýlů v celkovém součtu 33 319 jedinců, přičemž nejvyšší abundance dosahovaly vesměs eurytopní druhy. Druhy s výraznými bioindikacími vlastnostmi byly zaznamenány jen jednotlivě a pouze dokumentují přítomnost přirozených ekosystémů v minulosti. Celkově

se synuzie motýlů chová v okolní krajině velmi vyrovnaně a tomu odpovídají příznivé hodnoty vybraných indexů.

Literatura:

- Beránková J. et Novák I., 1986: Faunistic records from Czechoslovakia. Lepidoptera, Noctuidae. Acta entomol. bohemoslovac., 83: 473-474.
- Huemer P. et Tarmann G., 1993: Die Schmetterlinge Österreichs (Lepidoptera). Tirol. Landmus. Ferdinandeum, Innsbruck, 224 pp.
- Jaroš J. et Spitzer K., 1987: Motýlí fauna (Lepidoptera) mokřadu Černiš v jižních Čechách. Jihočes. muz. (Čes.Budějovice), Přír. vědy. 42 pp.
- Koch M., 1958 (1988): Wir bestimmen Schmetterlinge. Radebeul-Leipzig, 792 pp.
- Laštůvka Z., 1991: Ergebnisse der synökologischen analyse der Lepidopterensynusie auf der Experimentalfäche bei Kameničky, V. Acta univ. agric. (Brno), fac.agron.,39 (1-4): 225-231.
- Laštůvka Z., Elsner V., Gottwald A., Janovský M., Liška J., Marek J. et Povolný D., 1993: Katalog motýlů moravskoslezského regionu. Agron. fak. Vys. školy zeměděl., Brno, 130 pp.
- Laštůvka Z., Liška J., Vávra J., Elsner V., Laštůvka A., Marek J., Dufek T., Dvořák M., Kopeček F., Petrů M., Skyva J. et Vítek P., 1994: Faunistic records from the Czech republic - 18. Klapalekiana, 30: 197-206.
- Novák I., 1977: Faunistic records from Czechoslovakia. Lepidoptera, Noctuidae. Acta entomol. bohemoslov., 74: 426-427.
- Schnack K. [red.] 1985: Catalogue of the Lepidoptera of Denmark. Entomol. Meddeleser, 52, 2-3, 1-163.
- Šumpich J., 1994: Historie a poznání fauny motýlů Havlíčkobrodského regionu. Havlíčkobrodsko, Vlastiv. sborník, 9: 60-63.
- Šumpich J., 1995a: Synökologické hodnocení synuzie motýlů podmačených luk u Hlinska na Českomoravské vrchovině (Lepidoptera). Acta Mus. Reginaehradecensis, S.A., 24: 71-134.
- Šumpich J., 1995b: Zpráva o faunisticko-ekologickém výzkumu motýlů (Lepidoptera) v intravilánu obce Horní Krupá na Českomoravské vrchovině (okres Havlíčkův Brod). Vlast.sbor. Vysočiny, odd.věd přír., 12: 137-166.

Poděkování

Za obsluhu lapače a vybírání materiálu patří poděkování pracovníkům Stanice ochrany fauny Pavlov, především RNDr.A.Tomanovi.

Tabulka: Přehled a rozložení druhů dle stupnice tříd dominance s uvedením počtu odchycených jedinců v jednotlivých letech a celkem a uvedení hodnoty dominance.

Třída dominance	1993			1994		
	druh	ni	D	druh	ni	D
eudominantní (více než 10%)	-			-		
dominantní (5-10%)	O. gothica	603	5,65	P. alchemillatum	577	5,43
subdominantní (1-5%)	A. exclamationis	435	4,08	X. c-nigrum	486	4,58
	P. fuliginosa	309	2,90	E. deplanum	400	3,77
	P. bucephala	290	2,27	H. octogenaria	325	3,06
	E. lurideolum	282	2,64	X. spadicearia	315	2,97
	P. alchemillatum	268	2,51	A. exclamationis	271	2,55
	L. marginata	234	2,19	P. secundarius	267	2,51
	T. griseata	234	2,19	O. gothica	240	2,26
	R. sericealis	222	2,08	P. fuliginosa	214	2,02
	S. clathrata	220	2,06	T. griseata	206	1,94
	H. punctinalis	207	1,94	E. lurideolum	175	1,65
	S. pinastri	204	1,91	L. marginata	171	1,61
	D. chrysitis	196	1,84	O. plecta	161	1,52
	S. lineata	188	1,76	A. repandata	160	1,51
	E. nebulata	175	1,64	H. proboscidalis	158	1,49
	S. lubricipeda	166	1,56	E. nebulata	151	1,42
	A. caja	163	1,53	X. detrapezium	146	1,38
	H. flammeolaria	156	1,46	X. baja	133	1,25
	D. pini	148	1,39	D. chrysitis	123	1,16
	O. incerta	145	1,36	H. persicaria	121	1,14
	H. micacea	138	1,29	I. aversata	118	1,11
	C. pusaria	134	1,27	P. pygarga	116	1,09
	C. pudibunda	131	1,23	X. ferrugata	115	1,08
	P. populi	126	1,18	S. liturata	114	1,07
	X. ditrapezium	122	1,14	A. caja	112	1,05
	D. falcata	118	1,11	H. micacea	112	1,05
	L. monacha	117	1,10	A. scolopacina	111	1,05
	S. luteum	116	1,09	R. sericealis	110	1,04
	caeruloccephala	110	1,03	H. flammeolaria	108	1,02
recedentní (0,1-1%)	126			111		
subrecedentní (pod 0,1%)	204			207		

Třída dominance	1995			1996		
	druh	ni	D	druh	ni	D
eudominantní (více než 10%)	-			-		
dominantní (5-10%)	P. fuliginosa	324	5,81			
subdominantní (1-5%)	X. spadicearia	244	4,37	O. plecta	309	4,78
	R. sericealis	179	3,21	P. fuliginosa	283	4,38
	A. caja	157	2,81	X. spadicearia	275	4,26
	A. exclamationis	151	2,71	O. gothica	258	3,99
	H. micacea	143	2,56	P. pygarga	211	3,27
	O. gothica	142	2,55	H. pyritoides	183	2,83
	D. chrysitis	127	2,28	A. prasinus	164	2,54
	S. lineata	102	1,83	D. brunnea	161	2,49
	D. flaccata	99	1,77	E. deplanum	158	2,44
	S. lubricipeda	96	1,72	P. alchemillatum	144	2,23
	X. c-nigrum	90	7,61	X. ditrapezium	126	1,96
	M. albipuncta	86	1,54	M. impura	109	1,69
	L. marginata	83	1,49	L. monacha	104	1,61
	P. alchemillatum	81	1,45	L. marginata	98	1,52
	C. pusaria	79	1,42	H. persicaria	96	1,49
	O. plecta	79	1,42	H. octogenaria	92	1,27
	D. ribeata	77	1,38	A. repandata	85	1,32
	H. octogenaria	75	1,34	A. exclamationis	84	1,30
	T. griseata	70	1,25	A. putris	80	1,24
	L. monacha	69	1,24	A. scolopacina	79	1,22
	P. flammea	68	1,22	S. lubricipeda	76	1,18
	X. ditrapezium	66	1,18	H. proboscidalis	73	1,13
	X. ferrugata	65	1,17	S. pinastri	70	1,08
	E. lurideolum	61	1,09	D. chrysitis	68	1,05
	E. deplanum	59	1,06	C. pusaria	67	1,04
	L. hirtaria	59	1,06	O. curda	67	1,04
	D. sannio	58	1,04	D. ribeata	65	1,01
				P. flammea	65	1,01
recedentní (0,1-1%)	129			119		
subrecedentní (pod 0,1%)	163			161		

ni - počet jedinců daného druhu za příslušné období
D - dominance

Třída dominance	1993 - 1996		
	druh	ni	D
eudominantní (více než 10%)	-		
dominantní (5-10%)			
subdominantní (1-5%)	O. gothica	1243	3,73
	P. fuliginosa	1130	3,39
	P. alpenillatum	1070	3,21
	A. exclamatoris	941	2,82
	X. spadicearia	897	2,69
	E. deplanum	676	2,03
	X. c-nigrum	652	1,96
	O. plecta	620	1,86
	R. sciricealis	587	1,61
	L. marginata	586	1,76
	H. octogenaria	582	1,75
	E. lurideolum	574	1,72
	T. griseata	528	1,58
	D. chrysitis	514	1,54
	A. caje	493	1,48
	X. ditrapezium	462	1,39
	P. pygarga	445	1,33
	S. lubricipeda	439	1,32
	H. micacea	416	1,25
	P. bucephala	407	1,22
	S. pinastri	403	1,21
	S. clathrata	394	1,16
	D. falcatoria	374	1,12
	S. lineata	371	1,11
	C. pusaria	370	1,11
	H. flammeolaria	354	1,06
	E. nebulata	351	1,05
	L. monacha	343	1,03
	H. punctinalis	342	1,03
	H. proboscidalis	334	1,00
recedentní (0,1-1%)	135		
subrecedentní (pod 0,1%)	278		

AVIFAUNA PŘÍRODNÍ REZERVACE KAMENNÁ TROUBA U LIPNICE NAD SÁZAVOU V LETECH 1987 - 1996

Ivan Kunstmüller

Úvod

Rašelinné a mokřadní louky patří přírodovědecky mezi velmi cenné a současně typické prvky krajiny Českomoravské vrchoviny. Jednou z nejvýznamnějších lokalit na Havlíčkobrodsku je tzv. Blatovský mokřad nad rybníkem Kamenná Trouba, nedaleko Lipnice nad Sázavou. Význam území byl potvrzen vyhlášením přírodní rezervace Kamenná Trouba v roce 1994, území požívá ochrany dle zákona č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

Během desetiletého ornitologického výzkumu tohoto území jsem zaznamenal řadu druhů avifauny. Získaný materiál, data a výsledky jsou zpracovány v následujících kapitolách tohoto článku.

Jedním z podnětů ke zpracování výše uvedeného území byl fakt, že SZ část Českomoravské vrchoviny (včetně okresu Havlíčkův Brod) je po ornitologické stránce velmi málo prozkoumána a obsáhlejší publikované práce z tohoto regionu prakticky scházejí. Jen JV část okresu Havlíčkův Brod, sousední okres Jihlava a Z část okresu Žďár nad Sázavou sledovali ornitologové Hladík, Slavík, Kučera a Semrád a výsledky publikovali (HLADÍK et al. 1958 a 1959; HLADÍK 1987). Další údaje obsahuje rozsáhlý kompilát Mokřady v České republice (HUDEC et al. 1995), kde jsou prezentovány význačné mokřady mezinárodního a regionálního významu. Z okresu Havlíčkův Brod je zde uvedeno 5 mokřadů, mezi nimi i výše uvedený Blatovský mokřad - PR Kamenná Trouba. Bohužel zde však schází jakákoliv zmínka o avifauně dané lokality. Ornitologické údaje o lokalitě schází i v publikaci Významné krajinné prvky východních Čech - okres Havlíčkův Brod (HLAVÁČ et al. 1992). Žádné publikované údaje o uceleném výzkumu avifauny sledovaného území nejsou v současné době k dispozici.

Popis sledovaného území

Lokalita Blatovský mokřad - Kamenná Trouba se nachází cca 13 km Z od Havlíčkova Brodu, na katastrech obcí Lipnice nad Sázavou (okres Havlíčkův Brod) a Kežlice (okres Pelhřimov). Plochá niva Pstružného potoka se severně od obce Kežlice až po rybník Kamenná Trouba rozevírá v široké údolí, ve kterém potok přirozeně meandruje. Záměr napřímít vodní tok byl v roce 1989 naštěstí včas zastaven.

Celková rozloha sledovaného mokřadu činí 67 ha, vodní hladina rybníka Kamenná Trouba představuje rozlohu 15 ha, průměrná nadmořská výška činí 460 m.

Klimaticky patří lokalita do mírně teplé oblasti (MT 3) s průměrným ročním úhrnem srážek 650 až 700 mm, ve vegetačním období 350 až 450 mm. Průměrná roční teplota je 7°C, v červenci 17°C.

Pstružný potok se zachovalými břehovými porosty olší (*Alnus*), vrb (*Salix*) a břízy (*Betula*) s vysokým bylinným patrem je ze SV strany doprovázen podmáčenými olšinami a rašelinnými loukami, bažinatými tůňmi s malým rybníkem u Pohodárny, zarostlým souvislým rákosovým porostem (*Phragmites communis*) o rozloze 1 ha. Pod hrází rybníka se nachází další souvislý rákosový porost na ostřicové louce, která přechází v sečenou vlhkou louku. Dále opět pokračují rašelinné a ostřicové louky s ostrůvky rákosin, s roztroušenými porosty vrb, olšin a bříz. Tyto mokřadní louky končí při ústí potoka do rybníku Kamenná Trouba. Od obce Kejžlice přecházejí na JZ straně lokality podmáčené louky a porosty listnatých remízků v souvislejší lesní porost (převážně smrkový), který přiléhá až k levému břehu Pstružného potoka a je částečně podmáčený. Lesní porost končí u bažinatého ústí potoka do rybníku Kamenná Trouba. Bažiny při ústí se nalézají z převážné části na Z straně přítoku. Silně podmáčené ostřicové a rákosové porosty zde přecházejí v hluboké bažiny s porosty orobince šíroolistého (*Typha latifolia*) a zblochanu zarůstajícími až do volné hladiny rybníka Kamenná Trouba.

Rašelinné louky na lokalitě jsou velmi hodnotné po floristické stránce. Vyskytuje se zde řada chráněných a ohrožených rostlinných taxonů mokřadní flóry, blíže např. Hlaváč et al. (1992).

Samotný mokřad je z ornitologického hlediska hodnotně doplňován růzností blízkých a navazujících biotopů. Z jižní strany od obce Kejžlice přiléhá otevřená zemědělská krajina s polními prameništi přerušovaná polními lesíky, remízky, křovinatými mezemi a stráněmi. Od SV klesá k mokřadu, pod obcí Lipnice n. S., svah horizontálně členěný kamenitými mezemi s porosty jeřabin (*Sorbus*), hlohu (*Crataegus*), trnky (*Prunus*) a šípku (*Rosa*), břízy (*Betula*), lísky (*Corylus*). Svah je dělený jehličnatým lesíkem. Ve V části svahu u osady Blatov se nachází několik menších rybníčků. U nejnižší položené rybníku je pod hrází souvislý silně podmáčený rákosový porost. Na samé hranici mokřadu se v SV části lokality nalézá obývaná samota Malířovna, obklopená starými zahradami. Z JZ ohraničuje lokalitu okresní silnice Humpolec - Světlá n. S.. Za silnicí je převážně otevřená krajina s ornou půdou a rozptýlenými polními lesíky. Toto široké spektrum různých biotopů, jak vlastního mokřadu, tak jeho těsného okolí, poskytuje vhodné životní prostředí pro zahnízdění různorodého ptačího společenstva.

Metodika

Cílem práce je podat přehled o všech druzích ptáků zjištěných v hnízdním období na sledované lokalitě. U většiny druhů byl uveden přibližný

počet hnízdních párů a stručný přehled výskytu. U vzácnějších druhů jsou uvedeny pokud možno všechny zástihy na lokalitě. Inventarizace lokality probíhala od r. 1987 do r. 1996, především v hnízdním období ptactva (duben - srpen). Výskyt jednotlivých druhů byl zjišťován na základě pozorování a hlasových projevů ptáků. Tímto způsobem byla zaznamenávána přítomnost párů a jejich chování (tok, zpěv, teritoriální chování, stavba hnízd, zanášení potravy na hnízda a krmení vyvedených mláďat). Přímé vyhledávání hnízd bylo prováděno jen v mokřadních biotopech a systematicky jen u motáka pochopa. U řady druhů byla jejich přítomnost, pro jejich skrytý způsob života, zjišťována převážně na základě hlasových projevů (chřástalové, cvrčilk, rákosníci, kalous ušatý, žluva hajní, budníčci).

Inventarizace jednotlivých druhů probíhala ve všech měsících hnízdního období (duben - srpen). Lokalita je významná především z hnízdního hlediska. Význam lokality v období tahu ptactva (předjaří a pozdní podzim) je závislý na nezamrzlé hladině rybníka Kamenná Trouba.

Z důvodů stále se opakujících výrazů a pro zkrácení textu bylo použito několik zkratk slovo: KT = rybník Kamenná Trouba; ČK = Červená kniha ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů ČSSR - Ptáci 1; ryb. = rybník; r. = rok; 1 ex. = jedinec; ml. = mládě; M = samec (MM více samců); F = samice (FF více samic).

Výsledky

Potápky - *Podicipediformes*

Roháč velký (*Podiceps cristatus*)

Pravidelně hnízdící druh. Je vázán výhradně na hladinu rybníka KT s vyšším sloupcem vody. Ptáci se vracejí na hnízdní lokalitu na přelomu měsíců března a dubna, nejčasnější zástih byl 19.3.1990. Hnízda staví v příbřežních porostech zblochanu, orobince a sítiny při kraji volné hladiny. Zaznamenání sedící ptáci na hnízdě, nebo páry vodící mláďata. Nejvyšší počet, 5 hnízdních párů, byl zjištěn 8.6.1992. Tři páry seděly na hnízdě a dva páry už vodily mladá (3+5 ml.). V roce 1987 zjištěny 4 páry, r. 1988 - 3 páry, r. 1989 - 4 páry, r. 1990 - 5 párů, r. 1991 - 4 páry, r. 1992 - 5 párů, r. 1993 - 4 páry, r. 1994 - 5 párů, r. 1995 - 4 páry, r. 1996 3 páry. Hustota osídlení na 15 ha vodní plochy rybníka byla v průměru 1 pár/3.65 ha a roční průměr činil 4.1 párů/rok.

Potápka malá (*Podiceps ruficollis*)

Hnízdí pravidelně na mělkých vodách přítoku ryb. KT, na rákosem zarůstajícím rybníku u Pohodárny a ve slepých ramenech potoka. Potápky malé zůstávají až do zámru na hnízdní lokalitě, na kterou se opět brzy z jara vracejí po rozmrazení vodních ploch. Nejčasněji pozorována 17.3.1991. Hnízda se

snůškami byla nalezena ve 3 případech, 29.6.1988 - 6 vajec, hnízdo na vodní hladině v rákosu ob; 13.6.1994 - 5 vajec, hnízdo na vodě ve spleti větví vrbového keře na slepém rameni potoka; 30.6.1995 - 5 vajec, hnízdo na vodní hladině v rákosině. V letech 1989-90 a 1992-95 byla pozorována vyvedená mláďata. Nejvíce bylo zjištěno 6 párů v r. 1994.

Potápka černokrká (*Podiceps nigricollis*)

Na lokalitě se vyskytuje nepravidelně a vzácně. Druh je vázán na vodní plochu s hustými porosty orobince nebo rákosu. Nejčasnější výskyt 15.4.1992. Hnízdění nezjištěno. pozorování jen jednotliví ptáci, nebo páry. Výskyt zaznamenán 29.6.1988 - 1 pár na rybníce u Pohodárny, 8.6.1993 - 1 ex. na tůňce u Pohodárny a 10.6.1996 - 1 pár na bažinatém přítoku KT.

Brodiví - *Ciconiiformes*

Volavka popelavá (*Ardea cinerea*)

Pravidelný výskyt zaznamenáván po celý rok. Hnízdění nezjištěno. Volavky se zdržují na bažinatém přítoku KT, na tůních mokřadu a meandrech potoka, kde loví nebo odpočívají. Nejčasnější výskyt 2.3.1991 a nejpozdější zástih 17.12.1992 a 4.12.1994. Za příhodných podmínek v mírných zimách zde jednotliví ptáci zimují. Nejvyšší počet přítomných 14 ex. byl zaznamenán 24.5.1994 a 12.5.1995. V ČR je uveden na území ČR jako ohrožený druh, řídce hnízdící, místně ubývající druh.

Volavka bílá (*Egretta alba*)

Ojedinělý a vzácný výskyt. Nehnízdící druh. Dne 28.7.1990 lovili 2 ex. na bažinatém přítoku KT a 4.8.1993 seděl 1 ex. na vrcholu olše na břehu KT. Ptáci se zde zdrželi za průtahu. V ČR uveden na území ČR jako vzácný druh, výjimečně hnízdící a nepravidelně zalétávající druh.

Bukáček malý (*Ixobrychus minutus*)

Ojedinělý a vzácný výskyt zjištěn 7.6.1993. Ve večerních hodinách (21⁰⁰) se ozýval 1 M z rákosí rybníka u Pohodárny. Možné hnízdění. V ČR je na území ČR uveden jako ohrožený druh, řídce hnízdící a silně ubývající.

Čáp černý (*Ciconia nigra*)

Nepravidelný výskyt v hnízdním období. Ptáci zaletují na mokřad za potravou. Patrně se bude jednat o hnízdní páry z Lipnického polesí - Horní lesy a z polesí Orlový JV od Kejžlic. Nejčasnější výskyt zjištěn 28.3.1992 (1 pár). Další pozorování: 10.5.1990 lovil 1 ex. na rašelinné louce, 4.8.1993 při sběru potravy na slepých ramenech potoka pozorován 1 pár + 3 ml. ptáci, 24.5.1994

lovil 1 ex. ve slepém rameni potoka. V ČR uveden jako ohrožený druh, v ČR přibývající, přesto však řídce hnízdící druh.

Vrubozubí - *Anseriformes*

Kachna divoká (*Anas platyrhynchos*)

Pravidelně a nejhojněji hnízdící druh z řádu vrubozobých. Vyskytuje se na volné hladině KT i na tůňkách mokřadu a v meandrech a slepých ramenech potoka. Na lokalitu se vrací velmi brzy na jaře, hned jak rozmrznou vodní plochy, případně i zimuje. Hnízdění zjištěno na březích meandrujícího potoka v travnatých porostech a na bažinatém přítoku KT. Na lokalitě hnízdí 10-20 párů, pravidelně jsou pozorovány vodící kachny s mláďaty.

Kopřivka obecná (*Anas strepera*)

Vyskytuje se nepravidelně a řídce. Nejčasnější zástih 23.4.1988. Zjištění ptáci se zdržovali vždy na vodní hladině u přítoku ryb. KT. Dne 8. a 21.6.1993 pozorován 1 pár, 3.5.1996 zjištěny 2 páry a 10.6. zástih jen 2 MM, na základě tohoto pozorování bylo pravděpodobné, že FF seděly na hnízdech. Což se potvrdilo 9.7., kdy kachna vodila 5 ml. V ČR je uvedena jako druh vyžadující pozornost, nehojně hnízdící na území ČR.

Čírka obecná (*Anas crecca*)

V letech 1989-96 nebyl výskyt zjištěn. Jeden pár pozorován 29.5.1987 na bažinatém ryb. u Pohodárny. Je pravděpodobné, že druh uniká pozornosti svým skrytým způsobem života v přibřežních porostech. Na jiných lokalitách v oblasti Českomoravské vysočiny (Jihlavsko) MARTIŠKO (1994) byl tento druh zjištěn. Totéž bude platit i o čírce modré (*Anas querquedula*). V ČR jsou oba druhy na území ČR ohroženy, řídce hnízdící a ubývající.

Polák velký (*Aythya ferina*)

Pravidelně se vyskytuje na stojatých vodách ryb., tůní a slepých ramenech potoka. Nejčasnější zástih 19.3.1990 (5MM + 3FF). Hnízdo nebylo nalezeno, ale byly zaznamenány vodící kachny s ml. Dne 13.7.1991 na hladině u přítoku ryb. KT kachna s 8 ml., 20.8.1992 kachna se 6 ml. a 30.6.1995 kachna se 3 ml. Početnost hnízdní populace odhaduji na 5-10 párů.

Polák chocholačka (*Aythya fuligula*)

Společně s kachnou divokou patří k nejhojněji se vyskytujícím kachnám na lokalitě. Byla pravidelně zjištěna každým rokem v hnízdním období v počtu 10 - 20 párů. Nejčasnější zástih byl 17.3.1991 (12MM + 9 FF). Páry se zdržovaly na zarostlém přítoku ryb. KT, na tůňkách mokřadu a na slepých ramenech potoka. Pravidelně pozorovány vodící kachny s ml. Dne 28.7.1990

vodily 4 kachny 12,9,8 a 6 ml. a 10.7.1992 vodilo 5 kachen 9,9,7,6 a 4 ml. Druh se zdržuje na lokalitě až do zámruzu.

Dravci - Falconiformes

Luňák červený (*Milvus milvus*)

Ojedinelé a vzácné výskyty v hnízdním období, 6.4. a 29.4.1994 pozorován 1 ex. vysoko kroužící nad lokalitou. Hnízdění nezjištěno, ale bylo pravděpodobné, že hnízdil v okolním regionu a mokřad zasahoval do jeho loveckého teritoria. Tuto domněnku podporuje zjištěné hnízdění u nedaleké Lípy v r. 1991 (KUNSTMULLER 1993). V ČR je uveden jako kriticky ohrožený druh, jen vzácně hnízdící na území ČR.

Moták pochop (*Circus aeruginosus*)

Od r. 1988 pravidelně hnízdící druh se zvyšujícím se počtem párů. Nejčasnější zástih 6.4.1994 (2MM). Vůbec první pozorování na lokalitě bylo zaznamenáno 23.4.1988 při vzdušných hrách 2MM nad ryb. KT. Tento rok bylo zjištěno první hnízdění (patrně vůbec první hnízdění v okr. H. Brod) 1 páru v rákosině zarostlého ryb. u Pohodárny. Dne 30.6. byla na hnízdě 4 ml. + 1 vejce. V r. 1989 opět hnízdil 1 pár (21.6. 5 ml.), v r. 1990 (23.6. 4 ml.). V r. 1990 zde hnízdil ještě jeden pár, v r. 1991 zahnízdily už 3 páry, jedno hnízdo zničené (rozbitá vej.). V r. 1993 hnízdily 4 páry, ale 2 hnízda byla zničena (vybrané nebo rozbité vej.). V r. 1994 zahnízdilo 5 párů, jen 2 páry úspěšně (13.6. 4 ml. a 10.8. 3 ml.). Rok 1995, zahnízdilo už 7 párů, které byly přítomny na lokalitě už 16.4. úspěšná byla jen 4 hnízda (22.6. zjištěna 2 ml., 4 ml., 4 ml. a 5 ml.). V r. 1996 bylo na lokalitě zastiženo 6MM a 4FF, zahnízdilo 5 párů, 25.6. byla na jednom hnízdě 3 ml., ostatní hnízda byla opuštěna nebo zničena. Moták pochop je na lokalitě nejdůkladněji zmapován, neboť je mu z ochrannářských a výzkumných důvodů věnována maximální pozornost. Za období 1988-96 byla zjištěna přítomnost 31 párů. Úspěšně vyhnízdilo jen 16 párů, zbylých 15 párů bylo při hnízdění neúspěšných. Celkem bylo nalezeno 7 hnízd s rozbitou snůškou s podezřením na úmyslný čin člověka!? Moták pochop je chráněn vyhl. MŠK 80/1965 a vyhláškou MZV 20/1988 celoročně hájen. V ČR ohrožených druhů a rostlin a živočichů ČSSR - Ptáci 1 (SEDLÁČEK et al. 1988) je uveden jako druh vyžadující stálé ochrany a pozornosti, požívá ochrany směrnicí EHS (Evropské hospodář. společenství), dále je chráněn Washingtonskou, Bonnskou a Bernskou konvencí. Je proto zarážející, že stále dochází k ničení hnízd ze strany člověka!

Včelojed lesní (*Pernis apivorus*)

Nepravidelně se vyskytující druh. Přísně tažný, na zimoviště odlétá do Afriky, na hnízdiště se vrací až v průběhu jara. Nejčasnější zástih 29.4.1994.

Hnízdění nezjištěno, ale pravděpodobně v r. 1992 a 1994 v blízkém okolí hnízdil. Na sušších místech při lesních okrajích a na mezích byla v SV části lokality u osady Blatov nalezena vyhrabaná zemní hnízda vos, oblíbená to potrava včelojedů. Dospělí ptáci pozorováni nad lokalitou 19.6.1992 a 12. a 13.6.1994. V ČR je na území ČR uveden jako řídce hnízdící a ubývající druh.

Moták lužní (*Circus pygargus*)

Vzácný a výjimečný výskyt páru 4.5.1989, později už na lokalitě nepozorovaný. Druh vyhledává k hnízdění podobné biotopy, které se na mokřadu KT nalézají. V ČR je uveden jako vzácný druh na území ČR.

Jestřáb lesní (*Accipiter gentilis*)

Pravidelně se vyskytující druh. Na mokřadu nehnízdí, ale zaletuje z okolních lesů (Horní lesy, Orlovy) na mokřad lovit. Pozorován při lovu, nebo odnášení úlovků z lokality (15.5.1989, 28.5.1991, 7.6.1993, 10.6.1996). V ČR uveden jako ohrožený, řídce hnízdící a ubývající druh na území ČR.

Krahujec obecný (*Accipiter nisus*)

Pravidelně pozorovaný druh na lokalitě, při přeletěch, lovu, nebo odnášení úlovků. Na mokřadu nehnízdí, ale bylo zjištěno hnízdění v nedalekém plesí Orlovy u Kežlic. V ČR uveden jako ohrožený, řídce hnízdící a ubývající druh na území ČR.

Káně lesní (*Buteo buteo*)

Nejhojněji a pravidelně se vykytující dravec. Hnízda nebyla vyhledávána, ale v blízkém okolí mokřadu v polních lesích hnízdí 3-5 párů. Pozorován při svatebních letech a při vyvádění mláďat. Na mokřadu pravidelně lovil, kořist vyhlíží na zemi, vysedáváním na stromech a kroužením nad lokalitou.

Poštołka obecná (*Falco tinnunculus*)

Vůbec nejhojněji se vyskytující dravec na mokřadu, přímo zde nehnízdí, ale zaletuje na mokřad lovit. Hnízdění zjištěno v okolních remízcích ve starých hnízdech strak ob., ale především na Lipnickém hradě, kde hnízdí silná kolonie o počtu 5/8 párů v dutinách a výklencích zdíva.

Orlovec říční (*Pandion haliaetus*)

Vzácný a nepravidelný host na průtahu v jarních a podzimních měsících. Zdržoval se a lovil vždy nad hladinou ryb. KT. Pozorován vždy 1 ex.

- 20.8.1992, 20.4.1993, 6.4.1994, 24.4.1995, 24.4. a 15.10.1996. V ČK uveden jako ohrožený druh, který přes území ČR v malých počtech protahuje.

Ostříž lesní (*Falco subbuteo*)

Na lokalitě nehnízdí, ale zaletuje nepravidelně na mokřadu z širokého okolí lovit špačky a vlaštovky sletující se v hejnech nocovat do rákosin na mokřadu. Pozorování - 17.6.1987, 27.6.1989, 12.6.1994, 10.6.1996. V ČK uveden jako ohrožený, málo početný a silně ubývající druh v ČR.

Hrabaví - *Galliformes*

Koroptev polní (*Perdix perdix*)

Pravidelně a běžně se vyskytuje v těsném sousedství mokřadu na polních mezích, při okraji polí a cest. Hnízdo nebylo nalezeno, ale pozorovány vyvedené rodinky. Nejpočetnější rodinná hejtna byla zjištěna 10.7.1992 (10 ex. a 14 ex.), 30.6.1995 (9 ex.) a 9.7.1996 (9 ex.). V ČK uvedena jako ohrožený, silně ubývající druh na území ČR.

Bažant obecný (*Phasianus colchicus*)

Pravidelně a celkem běžně se vyskytující druh v počtu 10 - 20 adult. ex.. Od června byla pozorována vodící slepice společně s kuřaty nebo už létající mladí ptáci. Celoroční výskyt.

Krátkokřídli - *Gruiformes*

Chrástal vodní (*Rallus aquaticus*)

Z chrástalů běžně a nejčastěji se vyskytující druh. Nejčasnější zástih (hlasový projev) 15.4.1992. Obyvatel rákosin, orobince a ostřicových bažinatých porostů. Hnízdo nebylo nalezeno, ale 22.6.1990 pozorováno 5-7 vyvedených ml. v doprovodu rodičů. Od r. 1989 až do r. 1996 se pravidelně ozývalo (kvičení a bručení) i několik ex. z bažinatých porostů v průběhu dubna až července. Místní populace představuje minimálně 4/6 hnízdních párů. V ČK je uveden jako ohrožený, nehojný a ubývající druh v ČR.

Chrástal kropenatý (*Porzana porzana*)

Celkem vzácný a nepravidelný výskyt. Nejčasnější zástih byl zaznamenán 22.4.1992 (hlasové projevy). Ptáci žijí skrytým životem v ostřicových a rákosových porostech bažin. Jejich přítomnost prozradí jen typický hlas. projev (zvuk šlehajícího proutku). Na mokřadu byl zjištěn dle hlas. projevů 28.6.1988 (1 ex.), 15.5.1989 (2 ex.) a 12.6.1989 (1 ex.), 24.5.1994 (2 ex.). V ČK uveden jako ohrožený, řídké hnízdící a ubývající druh na území ČR.

Slípka zelenonohá (*Gallinula chloropus*)

Celkem běžně a pravidelně hnízdící druh o počtu 4-6 párů. Nejčasnější zástih 19.4.1989. Ptáci se zdržují v příbřežních porostech na ryb. i na slepých ramenech potoka. Poprvé nalezeno hnízdo se 3 vej. na vodní hladině mezi trsy rákosy 23.4.1988, podruhé 10.5.1990 s 8 vej. v porostu ostřice a rákosy na bažinatém podkladě. Dne 21.6.1993 vodil pár 6 ml. na vodní hladině a 11.6.1996 pár s 5 ml. na malé tůňce.

Lyska černá (*Fulica atra*)

Nejběžnější hnízdící pták na všech (i malých) vodních plochách. Nežije skrytě ve vodní vegetaci, zdržuje se při okrajích porostů i na volné hladině. Nejčasnější zástih 17.3.1991 (6 ex.), ptáci zůstávají na hnízdišti až do zámrazů. Hnízda, často viditelná, staví už od dubna v trsech ostřice, rákosy, orobince při okraji porostů nedaleko volné hladiny. Jednotlivé páry mezi sebou hájí svá hnízdní teritoria za hlasitého pokřiku. Nejvíce párů s vyvedenými ml. bylo zaznamenáno 22.6.1990 (8 párů + 3, 5, 5, 6, 6, 8, 10, 10 ml.). Ročně zde hnízdilo 10-20 párů.

Bahnáči - *Charadriiformes*

Čejka chocholáta (*Vanellus vanellus*)

Na lokalitě hnízdí pravidelně v malých koloniích (4-8 párů) na přilehlých, podmáčených polních kulturách (ozimech) v těsném sousedství mokřadu. Nejčasnější zástih 30 ex. 17.3.1991. V období tahu byla zastihena i větší hejna - 2.4.1988 (60 ex.), 19.3.1990 (100 ex.) vždy na oraništi a 22.3.1996 (80 ex.) na jetelišti v okolí hnojiště. Hnízda nebyla vyhledávána. Pozorování ptáků při svatebních letech, toku a teritoriálním chování.

Bekasína otavní (*Gallinago gallinago*)

Pravidelně, ale nehojně hnízdící druh o počtu 5-8 párů. Nejčasnější zástih 15.4.1992. Od dubna do června pozorován tok, svatební lety a hlasové projevy (tikání) z bažinaté vegetace. Dne 12.6.1989 nalezeno hnízdo se snůškou 4 vaj. na ostřicové louce a 19.6.1992 byla pozorována mláděta. V ČK uvedena jako druh ohrožený, řídké hnízdící a ubývající na území ČR.

Sluka lesní (*Scolopax rusticola*)

Nepravidelný výskyt jednotlivých ptáků. Nejčasnější zástih 23.3.1996 (2 ex.). Zjištěna v podmáčených olšinách a v lesním porostě na JZ straně mokřadu při sběru potravy i za letu a hlasových projevů. Hnízdění nebylo zjištěno. V ČK uvedena jako nehojný a ubývající druh na území ČR.

Vodouš kropenatý (*Tringa ochropus*)

Vzácně se vyskytující bahňák. Jeden ex. byl zjištěn na bažinatém přítoku KT 10.5.1990 a 8.6.1992 opět volající ex. tamtéž. V ČK uveden jako vzácný, výjimečně hnízdící druh na území ČR.

Pisík obecný (*Actitis hypoleucos*)

Na lokalitě vzácně se vyskytující bahňák byl zjištěn na šterkovitém dně Pstružného potoka pod hrází KT 8.6.1992, opětovně 3.5.1996. Hnízdění nebylo prokázáno. V ČK uveden jako ohrožený, řídce hnízdící a ubývající druh na území ČR.

Dlouhokřídli - LariformesRacek chechtavý (*Larus ridibundus*)

Na lokalitě nehnízdí, ale zaletuje nad ryb. KT lovit a odpočívat jak v hnízdním období, tak i naprůtahu. Nejčasnější zástih 25 ex. byl zaznamenán 6.4.1994 a nejpočetnější zástih 200 ex. byl 4.8.1993.

Rybak černý (*Chlidonias niger*)

Ojedinelý a vzácný výskyt 3 ex. při lovu nad hladinou ryb. KT 24.5.1994. V ČK uveden jako ohrožený, vzácně hnízdící a ubývající druh v ČR.

Měkkozobí - ColumbiformesHolub hřivnác (*Columba palumbus*) a hrdlička divoká (*Streptopelia turtur*).

Běžně a hojně se vyskytující druhy na lokalitě, hnízdí jak na mokřadu, tak v jeho blízkém okolí. V červnu a červenci byla pozorována vyvedená mláďata. Nejčastější zástih holuba hřivnáče byl 19.3.1990 a hrdličky divoké 22.4.1992.

Srostloprstí - CoraciiformesLedňáček říční (*Alcedo atthis*)

Celkem pravidelně se vyskytuje při lovu v meandrech potoka a na ryb. KT. V r. 1990 a 1992 hnízdil pár ve strženém břehu pod hrází ryb. KT, další pár hnízdil v r. 1991-94 u nedalekého Dol. Města na potoce. V ČK je uveden jako ohrožený a řídce hnízdící druh na území ČR.

Šplhavci - PiciformesŽluna zelená (*Picus viridis*)

Pravidelně se vyskytující a hnízdící druh na lokalitě. Hnízdí v doupných vrbách a olších, během dubna probíhá u druhu intenzivní tok za hlasitých projevů a honiček 1-2 párů.

Datel černý (*Dryocopus martius*)

Na mokřadu přímo nehnízdí, ale byly zaznamenány tokající páry (2-3) v okolních lesních porostech nevelkých rozlohou. Nad mokřad však často zaletoval, patrně za potravou. V ČK uveden jako druh vyžadující další pozornost, místy běžný obyvatel rozsáhlých lesů v ČR.

Strakapoud velký (*Dendrocopos major*)

Nejhojněji se vyskytující a hnízdící šplhavec v dutinách olší a vrb přímo na mokřadu nebo v břehových porostech ryb., remízích a polních lesíkách v těsném okolí. V r. 1994 zjištěny 4 obsazené hnízdní dutiny, ale na lokalitě byla hnízdní hustota vyšší (4-8 párů).

Krutihlav obecný (*Jynx torquilla*)

Nehojně se vyskytující druh šplhavce. Nejčastější zástih byl v zahradě u Malířovny 29.4.1994 (tokající pár). Další záznamy tokajících párů byly 10.5.1990 a 5.5.1992 v olšinách a vrbinách Pstružného potoka. Hnízdění nebylo zjištěno. V ČK uveden jako ohrožený, místy pravidelně hnízdící, ale ubývající druh na území ČR.

Kukačky - CuculiformesKukačka obecná (*Cuculus conor*)

Pravidelně se vyskytující druh. Nejčasnější zástih byl 29.4.1994. Dne 10.5.1991 byli zaznamenáni 3 kukající samci.

Sovy - StrigiformesKalous ušatý (*Asio otus*)

Patrně pravidelně hnízdící druh v remízích na mokřadu a v okolních polních lesích. V květnu a červnu 1989 a 1990 byla zaznamenána pískající vyvedená mláďata. Druh hnízdící ve starých hnízdech vran a strak.

Svišťouni - ApodiformesRorýs obecný (*Apus apus*)

Na lokalitě nehnízdí, ale malá kolonie pravidelně hnízdí na lipnickém hradě. Nad mokřad a vodní hladinu ryb. KT zaletovali ptáci pravidelně lovit létající hmyz.

Pěvci - PasseriformesVlaštovka obecná (*Hirundo rustica*) a jiříčka obecná (*Delichon urbica*)

Nehnízdící druhy na lokalitě. Běžně a hojně hnízdí v okolních obcích (Lipnice n. S., Keždice, N. Dvůr, Řečice a Dolní Město). Oba druhy zaletovaly na mokřad za potravou a nocovat do rákosových porostů. V ČK uvedena jen vlaštovka obecná jako běžný, ale ubývající druh na území ČR.

Linduška lesní (*Anthus trivialis*)

Hojně hnízdící druh (10-20 párů) při okrajích lesních porostů, na loukách v okolí remízů. Nejčastější zástih byl 15.4.1992. Nalezená hnízda 11.6.1990 a 7.6.1993 s 5 resp. 4 vej. byla ukrytá v trávě při okraji remízů.

Linduška luční (*Anthus pratensis*)

Běžně a pravidelně hnízdící druh (10-15 párů) na rašelinných loukách, byl pozorován tok, zpěv, stavba hnízd a krmení mláďat. Nejčasnější zástih byl 23.3.1994. Bylo nalezeno hnízdo s 5 vej. (8.6.1992) pod trsem suché ostřice. V ČR uvedena jako pravidelně a nerovnoměrně hnízdící druh v ČR.

Konipas horský (*Motacilla cinerea*)

Běžně, ale nehojně hnízdící druh v kamenitém korytě potoka pod hrází ryb. KT ve spárách a dutinách kamenné zídky (1-2 páry). Byla nalezena hnízda s 3 vej. (20.4.1993) a se 6 ml. (5.5. 1992). Nejčastější zástih byl 19.3.1990.

Konipas bílý (*Motacilla alba*)

Hojně hnízdící v břehových porostech u potoka na mokřadu nebo na hospodářských budovách Malířovna a Pohodárny (5-10 párů). Byli pozorováni staří ptáci při zanášení potravy na hnízda a pozorována vyvedená mláďata. Nejčasnější zástih 17.3.1991.

Konipas luční (*Motacilla flava*)

Ojedinelý a vzácný výskyt 28.6.1989. Byl pozorován pár při zanášení potravy do travnatého porostu na mokré louce, hnízdo nebylo nalezeno. V ČR uveden jako ohrožený, řídce hnízdící a ubývající druh v ČR.

Střízlík obecný (*Troglodytes troglodytes*)

Běžně a hojně hnízdící pěvec, jak v kořání a křoví u potoka, tak i v lesních porostech (10-15 párů). Nejčasnější zástih 2.3. 1991.

Pěvuška modrá (*Prunella modularis*)

Běžně a hojně hnízdící v křovinách a mladých smrčínách (10- 15 párů). Nejčastější zástih 28.3.1992.

Červenka obecná (*Erithacus rubecula*)

Velmi hojně hnízdící pěvec v lesních porostech a u potoka, jak na zemi, tak i v pařezech a hromadě kletí, 15-20 párů. Nejčasnější zástih 17.3.1991.

Rehek domácí (*Phoenicurus ochruros*)

Pravidelně hnízdící na hospodářských staveních v osadě Blatov a u samot Malířovna a Pohodárna (3-5 párů). Nejčastější zástih 23.3. 1994.

Bramborníček hnědý (*Saxicola rubetra*)

Pravidelně a hojně hnízdící na rašelinných a ostřicových loukách (10-15 párů). Pozorován tok, zpěv, teritoriální chování a krmení vyvedených mláďat. Nejčasnější zástih 6.4.1994. V ČR uveden jako ohrožený, místy běžný, ale ubývající druh na území ČR.

Kos černý (*Turdus merula*) a drozd zpěvný (*Turdus philomelos*)

Hojně a pravidelně hnízdící druhy na všech možných místech (křoviny, olšiny, lesní okraje, hospodářská stavení), 10-15 párů. Kos černý s celoročním výskytem. Nejčasnější zástih drozda zpěvného 17.3.1991.

Drozd kvičala (*Turdus pilaris*)

Velmi hojně hnízdící a dominantní druh z drozdovitých. Hnízdí v koloniích (20-30 párů) v olšinách u potoka a v remízích na stromech. Od června byla běžně pozorována vzletná mláďata. Nejčasnější zástih 19.3.1990.

Drozd brávník (*Turdus viscivorus*)

Pravidelně hnízdí v okrajových lesních porostech i remízích 5-10 párů. Hnízda byla umístěna vysoko na stromech, pozorováni staří ptáci při zanášení potravy mláďatům a vyvedená vzletná mláďata. Nejčasnější zástih byl 2.3.1991.

Cvrčilka zelená (*Locustella naevia*)Cvrčilka říční (*Locustella fluviatilis*)

Oba druhy (10-15 párů) pravidelně hnízdí v podmačených lesních okrajích, na ostřicových loukách, ve vrbinách a kopřivách v břehovém pásmu potoka. Ptáci svoji přítomnost prozrazovali neúnavným a monotoním zpěv. (cvrčením) během dne i noci. Přímé pozorování ptáků bylo vzácností. Hnízda nebyla vyhledávána. Nejčasnější zástih cvrčilky zelené byl zaznamenán 29.4.1994 a cvrčilky říční 4.5.1989. Nejvyšší počet 14 zpívajících MM cvrčilky zelené byl zaznamenán 11.6.1990 a 12 zpívajících MM cvrčilky říční 24.4.1995.

Rákosník proužkovaný (*Acrocephalus schoenobaenus*)

Běžně se vyskytující a pravidelně hnízdící druh (5-10 párů) v bažinatých rákosinách a vrbinách v ostřicovém a travnatém podrostu. Hnízdo

s 5 ml. nalezeno 7.6.1993 v trsu ostřice v rákosině. Nejčasnější zástih byl 24.4.1995.

Rákosník obecný (*Acrocephalus scirpaceus*)

Pravidelně hnízdí 5-10 párů v rákosových porostech s vodní hladinou, kde svá hnízda vplétá do stébel rákosu 60-130 cm nad vodou. Byla nalezena hnízda se snůškami i mláďaty. Nejčasnější zástih byl 29.4.1994.

Rákosník zpěvný (*Acrocephalus palustris*)

Běžně se vyskytující a pravidelně hnízdící (5-10 párů) na podmáčených ostřicových loukách, podél potoka s křovinatými břehy a porostem kopřiv. Hnízda nebyla vyhledávána. Nejčasnější zástih byl 29.4.1994.

Rákosník velký (*Acrocephalus arundinaceus*)

Poprvé zjištěn výskyt až v r. 1995. Hnízdni požadavky tohoto druhu jsou vázány porosty rákosu nebo orobince se stálou vodní hladinou v porostech. 22.6.1995 zpěv 2 MM a 10.-11.6.1996 zpěv 1 M, 9.7.1996 nalezeno hnízdo (ml. už vyvedená v porostě) v rákosině rybníčku u Pohodárny.

Sedmhlásek hajní (*Hippolais icterina*)

Nehojně, ale pravidelně se vyskytující druh (3-6 párů) v remízích a zahradách u lidských stavení (Blatov, Malířovna). Nejčasnější zástih byl zaznamenán 12.5.1995.

Pěnice slavíková (*Sylvia borin*)

Pěnice černohlavá (*Sylvia atricapilla*)

Pěnice pokřovní (*Sylvia curruca*)

Pěnice hnědokrídla (*Sylvia communis*)

Všechny 4 druhy pěnic pravidelně a poměrně hojně se vyskytují a hnízdí v křovinách, vrbínách, vyšším bylinném patře podél potoka, v remízích s keřovitým podrostem, při lesních okrajích. Ptáci všech druhů byli pozorováni při stavbě hnízd a zanášení potravy mláďatům. Byla nalezena hnízda, jak s vej., tak i s ml. Nejčasnější zástih pěnice slav. byl zaznamenán 29.4.1994, pěnice černohl. 22.4.1992, pěnice pokřovní 29.4.1994 a pěnice hnědokř. 29.4.1994. Nejvíce zpívajících MM bylo zjištěno 24.5.1992: pěnice slavík., 18 MM a pěnice černohl. 21 MM, pěnice pokřovní 9 MM a pěnice hnědokř. 15 MM.

Sýkora koňadra (*Parus major*)

Sýkora modřinka (*Parus caeruleus*)

Nejhojnější druhy sýkor (20-30 párů) hnízdí pravidelně při okraji

mokřadu v remízích, v okolí lidských stavení a zahradách. Hnízdění bylo zjištěno v doupných stromech a na budovách. Celoroční výskyt.

Sýkora babka (*Parus palustris*)

Sýkora lužní (*Parus montana*)

Velmi si podobné druhy, vyskytují se řídce, ale pravidelně v olšinách a vrbách na mokřadu. Hnízdění zjištěno v doupných stromech (olše a vrby). Hojnější byla sýkora lužní. Sýkora babka byla zjištěna sporadicky, její skutečný výskyt a početnost lze určit až na základě důkladného průzkumu pomocí odchytu. HLADIK et al. (1958) ji uvedl na Havlíčkovobrodsku jako velmi vzácný druh.

Sýkora uhelníček (*Parus ater*)

Hojně se vyskytuje v okolních lesních porostech a při okraji mokřadu. Hnízdění zjištěno v dutinách stromů a vyhníklých pařezech (2x). Celoroční výskyt.

Brhlík lesní (*Sitta europaea*)

Běžně a pravidelně se vyskytuje na všech místech lokality. Hnízdění zjištěno v dutinách olše, vrby a borovice. Celoroční výskyt.

Šoupálek dlouhoprstý (*Certhia familiaris*)

Šoupálek krátkoprstý (*Certhia brachydactyla*)

Ve volné přírodě těžko rozlišitelné druhy. V lesních porostech v okloí mokřadu se běžně vyskytuje šoupálek dlouhoprstý. Druh byl také pozorován v olšinách mokřadu a v břehových porostech potoka. Pravděpodobně by se mohlo jednat o výskyt šoupálka krátkoprstého, skladba biotopu odpovídá nárokům tohoto druhu. Tuto hypotézu lze vyloučit nebo potvrdit důkladným průzkumem lokality a odchycem ptáků, na jehož základě je možné přesně určit odchyceného ptáka. ŠTASTNÝ et al. (1987) uvádí, že šoupálek krátkoprstý chybí v převážné části Českomoravské vysočiny a HLADIK et al. (1958) poznamenává, že v okolí Havl. Brodu se šoupálek krátkoprstý vzácně vyskytuje.

Budníček menší (*Phylloscopus collybita*)

Budníček větší (*Phylloscopus trochilus*)

Oba druhy se vyskytují a hnízdí poměrně hojně (15-30 párů) v olšinách a vrbínách s hustým keřovitým patrem, při lesních okrajích. Hnízdo se 6 ml. budníčka většího bylo nalezeno 5. 6. 1991 v travnatém porostu u olšin. Nejčasnější zástih budníčka menšího byl 28. 3. 1992 a budníčka většího

6.4.1994. Dne 10. 5. 1990 na lokalitě zpívalo 26 MM budníčka menšího a 24.5.1994 zpívalo 21 MM budníčka většího.

Budníček lesní (*Phylloscopus sibilatrix*)

Pravidelně se vyskytuje a hnízdí (10-15 párů) v přilehlých lesních porostech (smrčiny). 24.5.1994 na lokalitě zpívalo 12 MM. Nejčasnější zástih byl 19.4.1989.

Lejsek šedý (*Muscicapa striata*)

Nehojně se vyskytující druh, 2-4 páry, v břehových porostech, při okraji lesa a v okolí lidských stavení (Malířovna, Blatov, Pohodárna). Hnízdo bylo nalezeno ve zlomu stojícího kmene starého smrku ve výši 5 m při okraji lesa. Pár zanášel potravu. Nejčasnější zástih byl 19.4.1989. V ČR je uveden jako ohrožený, místy běžně hnízdící, ale ubývající druh.

Moudivláček lužní (*Remiz pendulinus*)

Nepravidelně se vyskytující a hnízdící druh. Výskyt zaznamenán v břehových porostech vrb, olší a bříz. Dne 8.6.1993 bylo nalezeno obsazené hnízdo na vrbě 3 m vysoko při okraji rákosin. Zpěv 2 MM byl zaznamenán 5.6.1991. Nejčasnější a nejpočetnější zástih byl 28.3.1992 (30 ex.). V ČR uveden jako druh vyžadující další pozornost na území ČR.

Mlynařík dlouhoocasý (*Aegithalos caudatus*)

Nepravidelně se vyskytující a hnízdící druh na stromech v břehovém pásmu potoka. Dne 10.6.1991 byla pozorována rodinka s 6 vyvedenými ml. v koruně olše. Nejčasnější zástih 50 ex. byl 19.3.1990 na olšinách.

Žluva hajní (*Oriolus oriolus*)

Ojediněle a nepravidelně se vyskytující druh (1-2 páry). Hnízdění nebylo zjištěno, ale je velmi pravděpodobné. Zaznamenaný zpěv 1 ex. byl 9.6.1992, 8.6.1993 a 21.6.1993, 24.5. a 13.6. 1994, 23.6. a 30.6.1995.

Ťuhýk obecný (*Lanius collurio*)

Pravidelně, ale nehojně hnízdí na lokalitě 5-8 párů v trnitých křovinách na polních mezích a při keřovitých okrajích mokřadu. Byla nalezena hnízda se snůškami 4-6 vaj. v šípku a trnce ob. 29.5.1987, 12.6.1989, 27.5.1992 a 30.5.1995 a hnízda s mláďaty 18. 6 1991 (5 ml.) a 22.6.1993 (4 ml.). Nejčasnější zástih byl 10.5.1990. V ČR uveden jako ohrožený, místy běžně hnízdící, ale silně ubývající druh na území ČR.

Ťuhýk šedý (*Lanius excubitor*)

Pravidelně a ojediněle hnízdí 1-2 páry. Hnízdí v těsném okolí mokřadu v polních lesících nebo hustých porostech trnky ob. na mezích. 1 pár hnízdící u Pohodárny stavěl hnízdo ve vrcholu vysokého smrku v polním lesíku dne 13.4. a 11.6.1990 bylo vyvedeno 5 ml., 13.7.1991 byl pozorován pár se 3 ml. ptáky a 10.8.1994 pár se 6 ml. ptáky lovil hmyz na louce. Druhý pár hnízdící u Malířovny vyvedl 12.6.1990 4 ml., 12.6.1992 a 21. 6.1993 zjištěn pár s ml. ptáky v polním lesíku. Celoroční výskyt.

Sojka obecná (*Garulus glandarius*)

Pravidelně a běžně se vyskytující druh na lokalitě. Hnízdí v přilehlých lesních porostech. Byla pozorována vyvedená mláďata a celé rodinky. Celoroční výskyt.

Straka obecná (*Pica pica*)

Pravidelně a běžně se vyskytující druh. Ptáci pozorováni při stavbě hnízd (březen - duben). Dokončená a obsazená hnízda byla nalezena v křovinatých porostech nebo ve vrcholech listnatých stromů na kamenitých mezích v okrajových částech lokality. Od června byla pozorována vyvedená mláďata nebo celé rodinky. Celoroční výskyt.

Vrána obecná šedá (*Corvus corvus cornix*)

Nehojně, ale běžně se vyskytuje, převážně v párech. Hnízdění nebylo zaznamenáno, ale byla pozorována vyvedená létající mláďata. Pravděpodobně hnízdí v okolních lesních porostech a na mokřad zaletuje za potravou.

Špaček obecný (*Sturnus vulgaris*)

Pravidelně a hojně se vyskytující druh, hlavně mladí ptáci, kteří zalétávají nocovat do rákosin (1000 - 2000 ex.). Na lokalitě hnízdí 10 - 15 párů v doupných olších, vrbách a dutinách ovocných stromů v zahradách u Malířovny a Blatov. Nejčasnější výskyt 17. 3. 1991.

Vrabec polní (*Passer montanus*)

Běžně a pravidelně se vyskytuje na mokřadu a jeho okolí. Hnízdí v doupných stromech v pobřežním pásmu potoka i ve starých zahradách Malířovny, Blatov, Zelenovny. Od června výskyt početných hejn (až 50 ex.) mladých ptáků. Celoroční výskyt.

Vrabec domácí (*Passer domesticus*)

Druh vázaný na lidská stavení. Pravidelný výskyt v osadě Blatov

a v obcích Kejžlice a Lipnice n. S.. Pozorování ptáci při stavbě hnízd, toku a běžně pozorována hejtnka mladých ptáků.

Pěnkava obecná (*Fringilla coelebs*)

Vůbec nejhojnější druh na lokalitě (25-50 párů). Hnízdí ve všech přírodních typech sledované lokality. Pozorován při toku, teritoriálním chování a soubojích MM, stavbě hnízd. Hnízda staví na všech druzích stromů a keřů. Dne 3.5.1996 zaznamenáno 31 zpívajících MM. Celoroční výskyt.

Zvonohlík zahradní (*Serinus serinus*)

Velmi hojně hnízdící pták v remízích, stromových porostech u potoka a v okrajových částech lesních porostů, v oklích lidských stavení. Běžně pozorovaný druh při toku a zpěvu, 3.5.1996 zpívalo na lokalitě 17 MM. Nejčasnější zástih 28.3.1992.

Zvonek zelený (*Carduelis chloris*)

Pravidelně a hojně hnízdící druh v remízích, na stromech jehličnatých i listnatých a keřích. Dne 22.4.1992 zpívalo na lokalitě 15 MM. Celoroční výskyt.

Stehlík obecný (*Carduelis carduelis*)

Běžně a pravidelně se vyskytující jednotlivé páry nebo rodinky s mladými ptáky (5-10 ex.) v hnízdním období na bodlácích, lopuchu a pocháči přímo na mokřadu. Pravděpodobně hnízdí vtěsném okolí mokřadu 5 - 10 párů, celoroční výskyt.

Konopka obecná (*Carduelis cannabina*)

Vyskytuje se pravidelně, ale nehojně na křovinatých mezích, v okolí zahrad u samot a obcí, v přibřežních porostech potoka. Hnízdění nezjištěno, ale byla pozorována hejtnka mladých ptáků v hnízdním období. Pravděpodobně hnízdění 5 - 10 párů na lokalitě a v těsném okolí. Nejčasnější zástih 19.3.1990.

Hýl rudý (*Corpodacus erythrurus*)

Vzácné a ojedinělé výskyty a hnízdění 1 páru na bažinatých loukách s porosty křovitých vrbin. Dne 11.6.1990 bylo nalezeno hnízdo s 6 vejci v tužebníku jilmovém na bažinaté louce u Pohodárny a 22.6. bylo na hnízdě 6 ml. okroužkováno (KUNSTMULLER 1992). Jeden zpívající M byl zjištěn 5.6.1991, ale hnízdění nebylo zjištěno. Od tohoto pozorování už nebyl výskyt druhu zaznamenán. V ČR uveden jako vzácný druh na území ČR.

Hýl obecný (*Pyrrhula pyrrhula*)

Nehojně, ale pravidelně se vyskytující druh. Od dubna byly pozorovány už převážně samostatné páry. Hnízdění nebylo zjištěno, ale s velkou pravděpodobností hnízdí v mladých smrčcích při okrajích lesních porostů. Odhad 5 - 10 hnízdících párů, celoroční výskyt.

Čížek lesní (*Carduelis spinus*)

Dostí nepravidelně se vyskytující druh, pravděpodobně hnízdí v jehličnatých porostech při okrajích lokality. Jeho početnost lze těžko odhadnout. V letech 1987, 1989, 1991, 1992 a 1996 nebyl na lokalitě vůbec zaznamenán. Nejčasnější zástih 20.3.1993.

Čečetka zimní (*Carduelis flammea*)

Pravidelně pozorovaný druh. Hnízdění nezjištěno, ale 6.4.1994 bylo zaznamenáno 6 zpívajících MM. Ptáci s velkou pravděpodobností budou hnízdit ve vrbových křovinách přímo na mokřadu. Nejčasnější zástih byl 6.4.1994.

Strnad obecný (*Emberiza citrinella*)

Velmi hojně a pravidelně se vyskytující druh (20 - 40 párů). Hnízdí na křovinatých mezích, v remízích a při lesních okrajích v travnatých porostech. Dne 15.5.1992 zpívalo 24 MM. Často byli pozorováni tokající MM při soubojích. Celoroční výskyt.

Strnad rákosní (*Emberiza schoeniclus*)

Pravidelně a běžně se vyskytující druh (15 - 30 párů) v rákosinách a jejich okolí. Hnízdí při okrajích rákosin v suchých ostřicových porostech. Ptáci pozorováni při stavbě hnízd, samotné hnízdo nalezeno ve třech případech, vždy pod trsem suché ostřice. Dne 24.4.1995 na lokalitě zpívalo 14 MM. Nejčasnější zástih 22.3.1996 (40 ex.).

Souhrn

V letech 1987 - 1996 bylo na Blatovském mokřadu - Kamenná Trouba zaznamenáno 106 druhů ptáků. Z toho počtu 55 druhů na lokalitě prokazatelně hnízdilo (roháč velký, potápka malá, kachna divoká, kopřivka obecná, polák velký, polák chocholačka, moták pochop, chrástal vodní, slípka zelenonohá, lyska černá, bekasína otavní, holub hřivnáč, hrdlička divoká, žluna zelená, strakapoud velký, linduška lesní, linduška luční, konipas bílý, konipas luční, střízlík obecný, pěvuška modrá, červenka obecná, bramborníček hnědý, kos černý, drozd kvíčala, drozd zpěvný, cvrčilka zelená, cvrčilka říční, rákosník proužkovaný, rákosník obecný, rákosník zpěvný, rákosník velký, pěnice

černohlavá, pěnice pokřovní, pěnice hnědokřídla, pěnice slavíková, sýkora koňadra, sýkora modřinka, sýkora lužní, brhlík lesní, budníček menší, budníček větší, lejsek šedý, moudivláček lužní, mlynařík dlouhoocasý, ůuhýk obecný, hýl rudý, špaček obecný, vrabec polní, pěnkava obecná, zvonohlík zahradní, zvonek zelený, strnad obecný, strnad rákosní, bažant obecný).

S vysokou pravděpodobností hnízdilo na lokalitě dalších 13 druhů (potápka černokrká, bukáček malý, čírka obecná, chřástal kropenatý, sluka lesní, vodouš kropenatý, krutihlav obecný, sýkora babka, šoupálek krátkoprstý, žluva hajní, konopka obecná, čečetka zimní a kukačka obecná). Kukačka samotná nehnízdí, ale svá vejce kladla s největší pravděpodobností do hnízd jiných pěvců.

V těsném okolí mokřadu se vyskytovalo nebo hnízdilo dalších 18 druhů (koroptev polní, čejka chocholatá, pisík obecný, datel černý, kalous ušatý, konipas horský, rehek domácí, sedmihlásek hajní, šoupálek dlouhoprstý, budníček lesní, ůuhýk šedý, sojka obecná, straka obecná, stehlík obecný, hýl obecný, čížek lesní, drozd brávník, sýkora uhelníček).

Dalších 16 druhů na sledovaném území nehnízdilo, ale bylo na mokřad potravně vázáno, pravidelně se zde vyskytují a loví nebo sbírají rozličnou potravu (volavka popelavá, čáp černý, luňák červený, včelojed lesní, jestřáb lesní, krahujec obecný, káně lesní, poštolka obecná, ostříž lesní, racek chechtavý, ledňáček říční, rorýs obecný, vlaštovka obecná, jiříčka obecná, vrána šedivka, vrabec domácí). Vlaštovky ve velkých počtech nocují v rákosinách.

Druhy volavka bílá, orlovec říční, rybák černý a moták lužní byli taktéž zastíženi v hnízdním období, ale vždy šlo o protahující ptáky.

ŠTASTNÝ et al. (1987) zaznamenali v letech 1973 - 77, v době mezinárodního mapování hnízdního rozšíření ptáků pro Českou republiku 194 hnízdicích druhů ptáků. Celkový počet 106 druhů ptáků s vazbou v hnízdním období na různé biotopy Blatovského mokřadu - Kamenná Trouba, ukazuje jak důležitý a kvalitní biotop tato lokalita představuje a to nejen pro ptačí společenství, ale i pro další druhy živočišné a rostlinné říše. V první řadě je tedy velmi důležitá a rozhodující ochrana biotopů a stanovišť a až poté můžeme v optimálním prostředí chránit jednotlivé druhy. Vážme si těchto darů přírody a chraňme je.

Literatura:

- HLAVÁČ V., FALTYS V., HAUSVATEROVÁ S., DUNDYCHOVÁ I., 1992: Významné krajinné prvky východočeského regionu. ČÚOP, Pardubice. 139 pp.
- HLADÍK B., SLAVÍK B., KUČERA J., SEMRÁD B., 1958: Ptáci střední části Českomoravské vysočiny I. Vlastiv. Sborn. Vysočiny, odd. věd přír., 1: 123-153.
- HLADÍK B., SLAVÍK B., KUČERA J., SEMRÁD B., 1959: Ptáci střední části Českomoravské vysočiny II. Vlastiv. Sborn. Vysočiny, odd. věd přír., 2: 131-155.
- HLADÍK B., 1987: Změny v ptactvu širšího okolí Polné v letech 1942 - 81. Zprávy MOS, 45: 7-32.
- HUDEK K., HUSÁK Š., JANDA J., PELLANTOVÁ J. [red.], 1995: Mokřady České republiky. Český ramsarský výbor, Třeboň. 191 pp.
- KUNSTMULLER I., 1992: Hnízdění hýla rudého (*Carpodacus erythrinus*) u Lipnice n. S. v okr. Havl. Brod. Sborník VČp ČSO Panurus 4: 77-79.
- KUNSTMULLER I., 1993: Hnízdění luňáka červeného (*Milvus milvus*) na Českomoravské vysočině. Moravský ornitolog, 1/93: 4
- MARTIŠKO J., 1994: Hnízdní rozšíření ptáků I. - jihomoravský region: 70-72. MZM & ČSOP, Brno.
- SEDLÁČEK K. [red.], 1988: Červená kniha ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů ČSSR, 1. Ptáci. SZN, Praha. 176 pp.
- ŠTASTNÝ K., RANDÍK A., HUDEC K., 1987: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v ČSSR 1973/77. Academia, Praha. 483 pp.

Autory článků s přírodovědnou tematikou jsou:

Ing. Petr Pauliš, Ústav nerostných surovin a.s., Vítězná 425,
284 03 Kutná Hora

Ing. Jan Šumpich, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Ledečská 2136,
580 01 Havlíčkův Brod

Ivan Kunstmüller, Žižkov II/1279, 580 01 Havlíčkův Brod

Havlíčkovobrodsko

Vlastivědný sborník, svazek č. 14

(Nultý nečíslovaný svazek vydalo Okresní muzeum v Havlíčkově Brodě
v roce 1971)

Foto na obálce: socha Panny Marie s Ježíškem před děkanským kostelem
v Havlíčkově Brodě © Jan Lebeda, SÚPP Praha

Vydaly Okresní vlastivědné muzeum a Státní okresní archiv v Havlíčkově
Brodě v roce 1998

Sazba, mutace obálky a grafická úprava: PhDr. Ladislav Macek, Státní okresní
archiv Havlíčkův Brod

Vytiskl: TISK HERMANN & SPOL.

Náklad: 300 výtisků

Cena: 90,00 Kč